

В. Я. Малиновський

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА В УКРАЇНІ

Підручник

Київ

2024

УДК 342.98(075.8)
М19

*Рекомендовано Вченою радою
Луцького національного технічного університету
як підручник для здобувачів вищої освіти
(протокол № 9 від 28 березня 2024 р.)*

Рецензенти:

Т. Е. Василевська, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічної політики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

І. М. Вахович, доктор економічних наук, професор, ректор Луцького національного технічного університету

І. П. Лопушинський, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, заслужений працівник освіти України

М19 Малиновський В. Я. Публічна служба в Україні: підручник. Друге вид. доп. і перероб. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2024. 476 с.

ISBN 978-617-8471-08-8

У підручнику систематизовано знання з теорії публічної служби в Україні. Особлива увага приділена організаційно-правовим аспектам публічної служби та практичним компонентам цього соціально-правового інституту та виду професійної діяльності. Автором запропонована класифікація видів публічної служби та їх основні характеристики.

Для здобувачів вищої освіти, аспірантів, докторантів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», працівників органів публічної влади та всіх тих, хто цікавиться питаннями публічної служби.

ISBN 978-617-8471-08-8

© Малиновський В. Я., 2024

© Видавничий дім «Кондор», 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ	8
1.1. СУТНІСТЬ І ПОНЯТТЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ.....	8
1.2. ВИДИ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ.....	14
Питання для самоконтролю	23
Рекомендована література.....	24
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНА СЛУЖБА	26
2.1. ПРИРОДА І ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ СЛУЖБИ	26
2.2. ПОЛІТИЧНІ ДІЯЧІ (ПОЛІТИКИ).....	34
2.2.1. Президент України.....	34
2.2.2. Голова Верховної Ради України, його заступники, народні депутати України.....	40
2.2.3. Члени Кабінету Міністрів України	48
2.2.4. Заступники міністра.....	54
Питання для самоконтролю	57
Рекомендована література.....	58
РОЗДІЛ 3. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА	60
3.1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	60
3.2. АДМІНІСТРАТИВНА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА	67
3.2.1. Поняття і правовий статус державного службовця.....	67
3.2.2. Поняття посади і посадової особи.....	79
3.2.3. Класифікація посад державної служби.....	88
3.2.4. Службова кар'єра	100
3.3. СПЕЦІАЛІЗОВАНА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА.....	126
3.3.1. Дипломатична служба	127
3.3.2. Митна служба	145
3.3.3. Податкова служба	153
Питання для самоконтролю	159
Рекомендована література.....	160
РОЗДІЛ 4. МІЛІТАРИЗОВАНА СЛУЖБА	162
4.1. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА.....	163

4.1.1. Особливості військової служби	163
4.1.2. Служба в Збройних Силах України	183
4.1.3. Розвідувальна служба	187
4.1.4. Державна спеціальна служба транспорту	198
4.2. ПРАВООХОРОННА СЛУЖБА	202
4.2.1. Поліцейська служба	204
4.2.2. Гвардійська служба	221
4.2.3. Прикордонна служба	229
4.2.4. Охоронна служба	236
4.2.5. Антикорупційна служба	250
4.2.6. Кримінально-виконавча служба	273
4.3. БЕЗПЕКОВА СЛУЖБА	281
4.3.1. Служба безпеки України	281
4.3.2. Служба спеціального зв'язку та захисту інформації	289
4.3.3. Служба економічної безпеки	297
4.4. СЛУЖБА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	308
4.4.1. Державна служба надзвичайних ситуацій	309
Питання для самоконтролю	321
Рекомендована література	322

РОЗДІЛ 5. СЛУЖБА ПРАВОСУДДЯ	324
5.1. СУДДІВСЬКА СЛУЖБА	324
5.1.1. Суддя Конституційного Суду України	324
5.1.2. Статус суддів	329
5.1.3. Адміністративні посади в суді	336
5.1.4. Проходження суддівської служби	343
5.2. ПРОКУРОРСЬКА СЛУЖБА	354
5.2.1. Статус прокурора	354
5.2.2. Адміністративні посади прокурорів	358
5.2.3. Проходження прокурорської служби	362
Питання для самоконтролю	373
Рекомендована література	374

РОЗДІЛ 6. МУНІЦИПАЛЬНА СЛУЖБА	377
6.1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МУНІЦИПАЛЬНОЇ СЛУЖБИ	377
6.2. СЛУЖБА НА ВИБОРНИХ ПОСАДАХ	383
6.2.1. Поняття та правовий статус виборних посадових осіб	383
6.2.2. Сільський, селищний, міський голова	387

6.2.3. Секретар сільської, селищної, міської ради	394
6.2.4. Заступники сільського, селищного, міського голови	396
6.2.5. Староста	399
6.2.6. Голова районної, районної у місті, обласної ради	402
6.2.7. Заступники голови районної, районної у місті, обласної ради	406
6.3. СЛУЖБА НА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСАДАХ	407
6.3.1. Поняття і правовий статус службовця місцевого самоврядування	407
6.3.2. Керівник служби в органах місцевого самоврядування	412
6.3.3. Поняття посади та їх класифікація	415
6.3.4. Проходження муніципальної служби	418
Питання для самоконтролю	428
Рекомендована література	429
РОЗДІЛ 7. ПАТРОНАТНА СЛУЖБА	431
7.1. ПОНЯТТЯ І ОСОБЛИВОСТІ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ	431
7.2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОСАД ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ	436
7.3. ПАТРОНАТНА СЛУЖБА В ДЕРЖАВНИХ ОРГАНАХ	439
7.3.1. Патронатна служба Президента України	439
7.3.2. Патронатна служба в законодавчому органі влади	440
7.3.3. Патронатна служба в системі виконавчої влади	443
7.3.4. Патронатна служба системи правосуддя	447
7.4. ПАТРОНАТНА СЛУЖБА В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ	453
Питання для самоконтролю	456
Рекомендована література	457
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	459

ВСТУП

В умовах сьогодення, дослідження теоретичних засад інституту публічної служби набуває важливого значення у контексті особливостей його функціонування в умовах реформування територіальної організації влади та євроатлантичної інтеграції України. Для реалізації стратегічних завдань, що стоять перед нашою державою, необхідна критична маса відповідно підготовлених фахівців, готових продукувати і реалізовувати реформи. Їх підготовка має здійснюватися на основі відповідного науково-методологічного забезпечення, зокрема сучасної навчальної літератури, яка б відображала сучасні процеси у сфері публічної служби. З огляду на це, була здійснена підготовка другого видання підручника «Публічна служба в Україні»¹, котрий пройшов ґрунтовну апробацію у системі вищої школи, зокрема в магістрах, що дало змогу суттєво вдосконалити його зміст.

Теоретична складова поданого матеріалу ґрунтується на теоретичних розробках і практичних засадах публічної служби, притаманних сучасному етапу вітчизняного державотворення та актуальній законодавчій базі, що регулює всі аспекти проходження публічної служби. Зокрема були внесені суттєві зміни, пов'язані з прийняттям у 2023 р. нової редакції Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», цілої низки нормативно-правових актів, реорганізацією системи державних органів. До розділів другого видання підручника внесені суттєві зміни теоретико-методологічного характеру, однак збережений базовий авторський підхід щодо комплексного розгляду публічної служби, що складається із шести видів: політичної, державної, безпекової, служби правосуддя, муніципальної, патронатної. При цьому зазначена класифікація видів публічної служби зазнала суттєвого вдосконалення. Оновлено перелік рекомендованої літератури до кожного розділу, що включає останні розробки з відповідної тематики, а також предметний покажчик, в яко-

¹Малиновський В. Я. Публічна служба в Україні: підручник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 312 с.

му, окрім законодавчої термінології, розміщені поняття, розроблені автором.

Усе це дає підстави констатувати, що нове видання підручника стало не формальним перевиданням, а суттєво вдосконаленою науково-методичною працею, в якій відображені новації у сфері публічного управління та публічної служби, що з'явилися після першого видання у 2018 році.

Підручник написаний у лаконічній і доступній для засвоєння здобувачами вищої освіти формі з метою його використання у навчальному процесі у галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування».

Сподіваємося, що й друге видання підручника «Публічна служба в Україні», як і перше, знайде свого читача, буде корисним, викличе інтерес не лише у фахівців, а й у всіх, хто цікавиться проблематикою публічного управління, дасть поштовх для нових напрямів наукових досліджень у сфері публічної служби. Також очікуємо на зауваження і побажання, які будуть обов'язково враховані у процесі подальшого вдосконалення підручника.

Автор висловлює слова вдячності рецензентам підручника — професорам Василевській Т. Е., Вахович І. М., Лопушинському І. П. та сподівається на подальшу наукову співпрацю.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

1.1. СУТНІСТЬ І ПОНЯТТЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

1.2. ВИДИ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

1.1. СУТНІСТЬ І ПОНЯТТЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Становлення демократичної, правової, соціальної держави, розвиток громадянського суспільства, інтеграція України в Європейське співтовариство є неможливими без функціонування якісно нової системи публічної служби. Поняття «публічна служба» є порівняно новим для вітчизняної управлінської науки та законодавчої практики. Наприкінці 40-х років ХХ ст. Ю. Панейко визначав поняття «публічної служби» крізь призму дефініції держави як «корпорації публічних служб», а, відтак, наголошував, що публічна служба повинна змінюватися відповідно до потреб «загального інтересу»¹. Але до останнього часу у вітчизняній науці і практиці домінував універсальний концепт «державна служба», котрий об'єднував усі види служби в публічному секторі. Хоча у нормативно-правовій сфері поняття «публічна служба» вперше з'явилося у Концепції адміністративної реформи в Україні від 1998 р.², однак пройшло ще багато років, доки цей термін увійшов у вітчизняну законодавчу практику. Зважаючи на існування в демократичному суспільстві інших видів публічної служби, найперше, муніципальної служби, зазначений підхід був помилковим і таким, що не відповідав сутності сучасної сервісної держави. Крім того, за останні роки інститут державної служби в Україні зазнав кардинальних змін, що потребувало відповідної наукової корекції.

Державна служба, хоча і є основним механізмом функціонування державних органів, однак не відображає багатогранності діяльності посадових осіб в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим та органах місцевого самоврядування. Зокрема, у системі органів виконавчої влади визначені політичні посади

¹ Панейко Ю. Л. Наука адміністрації і адміністративного права: у 2 т. Загальна частина. Авгсбург, 1949. С. 49–51.

² Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: затв. Указом Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.

(Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністр України, міністр, перший заступник міністра, заступник міністра), котрі є принципово відмінними від посад державної служби з огляду на порядок призначення та звільнення, характер повноважень та відповідальності осіб, що займають такі посади. У системі державних органів функціонує ціла низка посад, на які Закон України «Про державну службу» не поширюється (наприклад, Керівник Офісу Президента України та його заступники; Секретар Ради національної безпеки і оборони України та його заступники; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та його представник; Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим та його заступники; голова місцевої державної адміністрацій та його заступники). Діяльність посадових осіб державних колегіальних органів, професійна діяльності суддів, прокурорів, дипломатична, митна, податкова, військова, правоохоронна служби регулюється спеціалізованими законами (Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Кодекс цивільного захисту України, законами «Про дипломатичну службу», «Про судоустрій та статус суддів», «Про прокуратуру», «Про Фонд державного майна України», «Про Антимонопольний комітет», «Про Центральну виборчу комісію», «Про Національну комісію що здійснює регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» тощо).

Усе це свідчить про неоднорідність самого інституту державної служби, підтвердженням чого є підхід, запроваджений у Концепції розвитку законодавства про державну службу від 5 січня 2005 року. У ній передбачалося виокремлення *загальної* державної служби, котра регулюється загальним законодавством про державну службу, та *спеціалізованої* державної служби, що регулюється спеціальним законодавством, яке розробляється на основі загального законодавства про державну службу і передбачає спеціальні умови проходження державної служби у відповідних державних органах¹.

Служба в органах місцевого самоврядування (муніципальна служба) є окремими видом публічної служби, що з 2001 р. регулюється Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Зважаючи на особливості призначення на посаду та звільнення з посади, специфіку проходження служби, від державної служби сут-

¹ Концепція розвитку законодавства про державну службу: затв. Указом Президента України від 05.01.2005 р. № 1/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 2. С. 55. Ст. 76.

тево відрізняється патронатна служба. Однак, лише Законом України «Про державну службу» 2015 р. посади патронатної служби були виведені з державної служби.

Існує ще одна група працівників державних органів та органів місцевого самоврядування, які здійснюють обслуговуючі функції щодо забезпечення діяльності зазначених органів. У Законі України «Про державну службу» 2015 р. діяльність цих працівників отримала правове врегулювання під назвою «функції з обслуговування» — діяльність працівників державного органу, яка не передбачає здійснення повноважень, безпосередньо пов'язаних з виконанням завдань і функцій держави¹. На цю категорію осіб дія Закону України «Про державну службу» не поширюється.

Таким чином, у системі публічної служби виокремилися цілі групи посад, які неможливо об'єднати у понятті «державна служба», що об'єктивно потребувало введення у вітчизняний законодавчий обіг універсального терміна, який би об'єднав зазначені види служб. Саме таким є термін «публічна служба», котрий в адміністративних системах західних країн має тривалу історію. В Україні він уперше з'явився у Кодексі адміністративного судочинства України 2005 року. Остання редакція цього Кодексу дає таке визначення: «*Публічна служба — діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування*»².

Однак слід погодитися з думкою науковців про те, що наведене формулювання навряд чи можна вважати визначенням поняття «публічна служба», оскільки воно тільки передбачає перелік тих видів служби, які належать до публічної служби, а не її завдання та основні риси, як це повинно бути³.

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. Ст. 149.

² Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2017. 7 груд. С. 49.

³ Біла-Тіунова Л. Р. Публічна служба як адміністративно-правова категорія. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. С. 147; Лазор О. Д. Шелепницька І. П. Публічна самоврядна влада в Республіці Італія та Україні: особливості організації та функціонування: монографія. Київ: Дакор, 2008. С. 120.

Зважаючи на свою новизну, у вітчизняній науці існують різні підходи щодо розуміння цього поняття. Як зазначає Н. Янюк, «у світі немає жодної універсальної моделі, яку можна було б використати під час формування національного інституту публічної служби. Проте врахування досвіду зарубіжних країн, передовсім членів Європейського Союзу, дасть змогу визначити основні засади публічної служби в Україні і сприятиме створенню відповідної законодавчої бази»¹. У цих країнах підставою для визначення службовця публічним є, поперше, його публічно-правовий зв'язок з державою, що виникає на підставі відмінного від приватно-правового трудового договору юридичного факту адміністративного за правовою природою акта².

О. Петришин є прихильником *широкого трактування* публічної служби і розуміє її як державну, муніципальну службу та службу в недержавних організаціях (громадських організаціях, політичних партіях та навіть приватних підприємствах)³.

На нашу думку, таке розуміння публічної служби є занадто всеохоплюючим і таким, що нівелює межу між приватним та публічним сектором, відносячи до останнього працівників недержавного сектора, які не здійснюють функцій держави чи місцевого самоврядування і не перебувають з державою у публічно-правових відносинах.

Інший, *вузький підхід* під цим поняттям визначає службу в органах місцевого самоврядування і лише в апаратах органів усіх гілок влади, що охоплюється поняттям державної служби без судової і законодавчої діяльності⁴. У цьому випадку публічна служба розуміється як професійна, політично нейтральна діяльність осіб на адміністративних посадах в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування. До публічної служби також відносять професійну, неполітичну діяльність в апаратах інших органів державної влади: глави держави, парламенту, судів тощо⁵. О. Лазор та І. Шелепницька визначають публічну службу як професійну діяльність публічних

¹ Янюк Н. Актуальні проблеми формування публічної служби в Україні. *Вісник Львівського університету*. Серія: Юридична. 2010. Вип. 51. С. 162.

² Рунова Н. Публічна служба в Україні: проблеми дефініції. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 270.

³ Петришин А. В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ: монография. Харьков: Факт, 1998. 168 с.

⁴ Рунова Н. Публічна служба в Україні: проблеми дефініції. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 272.

⁵ Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. Тимошука В. П., Школика А. М. Київ: Конус-Ю, 2007. С. 28.

службовців органів та установ, підпорядкованих політичній владі, які забезпечують виконання чинного законодавства та нормативно-правових актів¹. На нашу думку, цей підхід обмежує коло посад, які відносяться до публічної служби, найперше, політичних, а також діяльність суддів і прокурорів.

Найбільш логічним є *третій підхід*, котрий відносить до публічної служби всі види служби в державних органах та органах місцевого самоврядування, а також інших органах, що здійснюють функції держави або місцевого самоврядування. Зокрема, автори посібника «Публічна служба» виокремлюють такі складові публічної служби: політична служба; державна служба; професійна діяльність суддів (суддівська служба); професійна діяльність прокурорів (прокурорська служба); служба в органах місцевого самоврядування (муніципальна служба); альтернативна (невійськова) служба; патронатна служба в державних органах².

Визначаючи види публічної служби, слід урахувати слушне зауваження В. Авер'янова та О. Андрійко, які зазначають, що «зважаючи на те, що публічно-правовий статус мають (наразі — повинні мати) не всі працівники органів виконавчої влади і виконавчих органів місцевого самоврядування, поняття публічної служби можна обмежити службою тих працівників, які безпосередньо виконують повноваження публічної адміністрації»³.

Слово «публічний», крім поєднання державного та самоврядного елементів, підкреслює також, чий інтерес повинні захищати службовці — усього суспільства (територіальної громади), а не приватний чи корпоративний. Таким чином публічна служба є особливим видом діяльності осіб, які працюють в органах публічної адміністрації (іноді — також в інших публічних інституціях), і основним завданням яких є забезпечення реалізації публічних інтересів⁴.

У літературі виокремлюють такі ознаки публічної служби:

1) виникнення правовідносин на підставі фактичного складу, обов'язковим елементом якого, відповідно до норм чинного законо-

¹ Лазор О. Д. Шелепницька І. П. Публічна самоврядна влада в Республіці Італія та Україні: особливості організації та функціонування: монографія. Київ: Дакор, 2008. С. 121.

² Битяк Ю. П., Матюхіна Н. П., Федчишин С. А. Публічна служба: посіб. для підгот. до ісп. / за заг. ред. Н. П. Матюхіної. Харків: Право, 2018. С. 9–11.

³ Авер'янов В. Андрійко О. Актуальні завдання створення нового законодавства про державну службу в Україні. *Юридичний журнал*. № 8 (38). 2005. С. 53–54.

⁴ Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. Тимошука В. П., Школика А. М. Київ: Конус-Ю, 2007. С. 18.

давства про державну службу і службу в органах місцевого самоврядування, є акт призначення на посаду чи результат виборів;

2) постійність і професійна основа виконання службовцем своїх повноважень;

3) зайняття публічної посади в органі публічної влади;

4) спрямованість діяльності службовців на задоволення публічних інтересів, визначених державою і забезпечених правом інтересів¹.

Ураховуючи сказане вище, можна зробити таке визначення: **публічна служба — правовий і соціальний інститут служби в державних і недержавних інституціях публічної влади (державних органах, органах місцевого самоврядування та інших органах, що здійснюють функції держави або місцевого самоврядування), працівники яких наділені публічно-правовим статусом.**

Основними характеристиками публічної служби є такі:

По-перше, публічна служба охоплює публічних службовців, які здійснюють відповідні функції, що входять до компетенції державних органів та органів місцевого самоврядування, в яких вони проходять публічну службу.

По-друге, публічна служба охоплює службу у всіх органах публічної влади та забезпечує безпосереднє державне і муніципальне управління, надання публічних послуг населенню.

По-третє, публічна служба має власне законодавче та нормативне забезпечення, публічні службовці мають окремий правовий статус, а їх поведінка унормовується спеціальними законодавчими актами.

По-четверте, публічна служба має спеціалізовану систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації публічних службовців, що органічно поєднана із системою вищої та післядипломної освіти.

Отже, публічна служба, будучи правовим і соціальним інститутом, здійснює в рамках своєї компетенції формування та реалізацію державної політики, реалізацію цілей, функцій державних органів, органів місцевого самоврядування та інших органів, що здійснюють функції держави або місцевого самоврядування, шляхом професійного виконання посадовими особами і службовцями своїх повноважень і посадових обов'язків, що забезпечують функціонування держави, галузей державного управління, розвиток окремих територій,

¹ Рунова Н. Публічна служба в Україні: проблеми дефініції. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 271–272.

населених пунктів, надання публічних послуг, а також взаємодію держави й громадян у реалізації їх інтересів, прав і обов'язків.

Окреслюючи модель публічної служби в Україні, слід виходити з того, що в нашій країні формується єдиний за своїми нормативно-правовими, організаційними, кадровими та інформаційними засадами інститут публічної служби. Основними його *засадами* є такі:

- публічно-правовий характер державно-службових відносин: служіння українському народу, суспільству, територіальній громаді; права та обов'язки публічних службовців визначено в Конституції та законах України;
- захищеність законом від неправомірного втручання у професійну діяльність публічних службовців;
- фінансування державної служби коштом держави, а муніципальної — територіальної громади; встановлення умов оплати праці публічних службовців у законах;
- несумісність публічної служби з іншою оплачуваною діяльністю або діяльністю, котра має на меті одержання прибутку;
- розмежування посад політичних діячів, державних службовців, патронатних службовців на державній службі; виборних і адміністративних посад у муніципальній службі;
- призначення особи на адміністративні посади виключно за результатами відкритого конкурсу, як правило, на невизначений термін¹.

1.2. ВИДИ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Зважаючи на різноманітність публічної служби та відсутність систематизації на законодавчому рівні, її класифікація все ще залишається дискусійною науковою темою. Зокрема у монографії «Публічна служба: системна парадигма» виокремлюють такі її основні види: політична служба, державна служба, служба в органах місцевого самоврядування, суддівська служба. Державна служба, в свою чергу, у межах функціонального та галузевого спрямування внутрішньо класифікується на цивільну державну службу (адміністративну

¹ Малиновський В. Я. Концептуалізація поняття «публічна служба». *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2020. № 2. Серія: Міжнародні відносини. С. 148–149.

або апаратну) і мілітаризовану (військову службу, службу в органах поліції, у кримінально-виконавчих органах тощо)¹.

Автори книги «Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України» найбільш доцільним вважають підхід, за яким публічну службу складають: загальний корпус цивільних службовців, до яких відносяться всі службовці органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, та спеціалізований — службовці дипломатичних та консульських установ і, можливо, органів прокуратури. За межі публічної служби вони виносять діяльність політиків (державних політичних діячів), патронатних служб політиків та найманих працівників, що не мають статусу службовців².

На думку Р. Ботвінова, система публічної служби включає такі види служби: державну службу, службу в органах місцевого самоврядування, політичну службу, військову службу, службу в правоохоронних органах, спеціалізовану службу, професійну діяльність суддів та прокурорів; залежно від видової диференціації — цивільну, військову і службу в правоохоронних органах. Він визначає зони особливої компетенції публічної служби — виконання правоохоронної та правозастосовної функцій держави, що полягає в охороні і захисті територіальної цілісності та безпеки держави, законності та правопорядку, захисті прав, життя і здоров'я громадян, та обґрунтовує необхідність введення поняття «публічна служба особливого призначення»³.

Л. Біла-Тіунова, посилаючись на Конституцію України, як джерело правової регламентації публічної служби, визначила такі її види: державна політична служба, державна служба (адміністративна, спеціалізована, військова), служба на посаді судді, служба в органах місцевого самоврядування⁴.

Т. Желюк до публічної служби відносить муніципальну і державну, котра, в свою чергу, поділяється на загальну і спеціалізовану державні служби⁵.

¹ Публічна служба: системна парадигма: кол. монографія / К. О. Ващенко, С. М. Сербогін, Є. І. Бородін, Н. А. Липовська, Н. Г. Сорокіна та ін. / за заг. ред. С. М. Сербогіна. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2017. С. 215.

² Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. Тимощука В. П., Школика А. М. Київ: Конус-Ю, 2007. С. 21; 28.

³ Ботвінов Р. Г. Розвиток публічної служби особливого призначення в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук держ упр.: 25.00.03 / НАДУ ДРІДУ. Дніпро, 2018. С. 8–9.

⁴ Біла-Тіунова Л. Р. Публічна служба як адміністративно-правова категорія. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. С. 143.

⁵ Желюк Т. Л. Державна служба: навч. посіб для вузів. Київ: Професіонал, 2005. С. 41.

Поширеним класифікаційним підходом є виокремлення мілітаризованого виду публічної служби. Зокрема у підручнику «Публічна служба в Україні» поряд з державною політичною службою, державною адміністративною службою, державною спеціалізованою службою, виокремлюється державна мілітаризована служба¹. Під останньою розуміється служба в державних органах, котрі забезпечують захист життя і здоров'я людей, національну безпеку і оборону, економічну безпеку, захист кордонів, запобігання і протидію корупції, цивільний захист населення тощо. Вона включає службу у воєнізованих структурах: військову службу, прикордонну службу, службу безпеки, службу в органах поліції, у кримінально-виконавчих структурах, службі надзвичайних ситуацій.

Отже, більшість авторів сходяться на тому, що видами публічної служби є державна служба і служба в органах місцевого самоврядування. Однак щодо інших видів відсутня єдина позиція, що в контексті оновленого законодавства про державну та муніципальну службу потребує суттєвої корекції та уточнення. З іншого боку, парадигмальні зміни, характерні для суспільно-політичного розвитку українського суспільства, пов'язані з реформою децентралізації влади, у результаті якої суттєво розширилися повноваження місцевого самоврядування та посилилася його роль в управлінні суспільними справами, спонукають до переосмислення місця і ролі муніципальної служби у зазначеному процесі. Патронатна служба, як вид публічної служби, у багатьох авторів взагалі не згадується або неправомірно віднесена до державної служби. Потребує суттєвого уточнення спеціалізована державна служба, стосовно якої відсутній єдиний підхід, а також політична служба — найменш досліджена управлінською наукою.

Зазначимо, що понятійно-термінологічному апарату, окремим дефініціям притаманні нечіткість, невизначеність, дискусійність, що негативно впливає на розвиток теорії та практики публічної служби. Зокрема, використовуючи практику деяких європейських країн, окремі автори визначають цивільну службу як один з видів публічної служби. При цьому під зазначеним терміном розуміються різні поняття: одні автори цивільну службу визначають як вид державної служби²;

¹ Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р. Публічна служба в Україні: підручник. Одеса: Фенікс, 2009. 688 с.

² Колісниченко Н. М. Державна служба в Європейському Союзі. Європеїзація та розвиток державної служби в Україні: навч. посібник. Київ: Міленіум, 2009. С. 26; Оболенський О. Ю. Державна служба: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2003. С. 166.

інші під цим поняттям розуміють службу в апараті органів державної виконавчої влади (адміністративна або апаратна служба)¹; ще інші — службу в державних органах та установах, суспільних об'єднаннях².

У цьому зв'язку зазначимо, що в зарубіжній теорії публічного управління під цивільною службою розуміється служба в державних закладах освіти, охорони здоров'я, бібліотеках, соціальній сфері, науково-технічна та інженерно-технічна діяльність. В окремих країнах (Франція, Італія) працівникам цих закладів та установ надається статус публічного службовця³. Так як в Україні зазначені категорії працівників законом не віднесені до публічної служби, вживати термін «цивільна» є некоректно.

Ураховуючи зазначене вище, авторський підхід щодо класифікації публічної служби в Україні ґрунтується на тому, що до цього інституту відносяться всі види служб, що функціонують у державних органах, органах місцевого самоврядування та інших органах публічної влади з метою реалізації функцій держави або місцевого самоврядування, за винятком діяльності з обслуговування державних і муніципальних органів.

Аналіз різних підходів, правової природи сучасної публічної служби в Україні, особливостей її правового регулювання та проходження дають підстави виокремити такі її *види*:

- **політична**;
- **державна**, що складається з *адміністративної і спеціалізованої (дипломатична, митна, податкова) служб*;
- **мілітаризована**: *військова служба, правоохоронна служба, служба безпеки, служба цивільного захисту*;
- **служба правосуддя**: *суддівська і прокурорська служба*;
- **муніципальна (служба в органах місцевого самоврядування)**, що складається зі *служби на виборних та служби на адміністративних посадах*;
- **патронатна** (див. рис. 1.1.).

1. Політична служба. Основним завданням цього виду публічної служби є формування та забезпечення реалізації державної полі-

¹ Публічна служба: системна парадигма: кол. монографія / К. О. Ваченко, С. М. Серьогін, Є. І. Бородин, Н. А. Липовська, Н. Г. Сорокіна та ін. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2017. С. 215.

² Желюк Т. Л. Державна служба: навч. посіб для вузів. Київ: Професіонал, 2005. С. 41.

³ Світові моделі державного управління: досвід для України / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка, П. І. Крайніка, Х. М. Дейнеги. 2-ге вид. Київ: НАДУ, 2015. С. 100; 371–372.

тики у всіх сферах суспільного життя держави. Регламентується Конституцією України та Законами України «Про статус народного депутата України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпiчмент)». Вона характеризується:

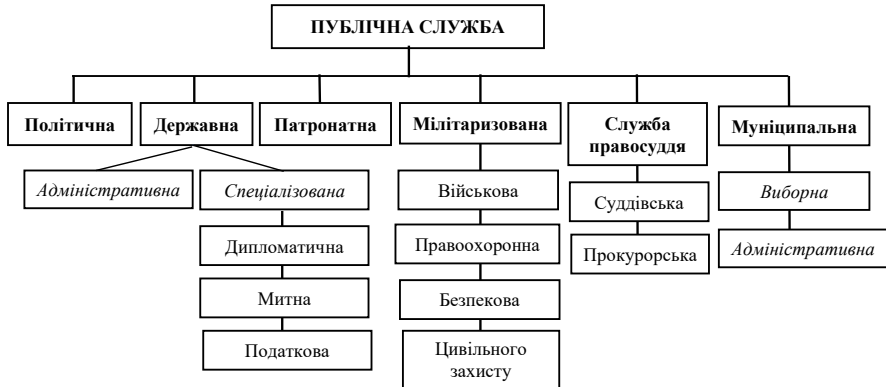

Рис. 1.1. Види публічної служби

а) особливо важливими функціями державного управління, основними з яких є формування державної політики та забезпечення її реалізації;

б) особливостями вступу на службу та її проходження;

в) політичним характером діяльності;

г) політичною відповідальністю, що є основною для політичних діячів;

г) оплатою праці за рахунок державного бюджету.

Цей вид публічної служби здійснюється на таких посадах:

а) Президента України;

б) народних депутатів України;

в) членів Кабінету Міністрів України;

г) заступників міністра.

2. Державна служба — публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави. Вона здійснюється в:

- апараті Верховної Ради України;
- Раді національної безпеки і оборони України,
- допоміжних органах, утворених Президентом України;

- Секретаріаті Кабінету Міністрів України;
- міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади;
- місцевих державних адміністраціях;
- органах прокуратури;
- судових органах;
- органах військового управління;
- закордонних дипломатичних установах України;
- Представництві Президента України в Автономній Республіці Крим;
- Рахунковій палаті;
- державних колегіальних органах.

Поряд із загальними рисами, що визначають правову природу державної служби, її види мають свої відмінності:

1) **Адміністративна служба** здійснюється в державних органах та їх апараті і регламентується Законом України «Про державну службу» повністю або частково у тій частині, що не врегульована спеціальним законом. Вона характеризується:

- а) вступом на державну службу за результатами конкурсу;
- б) єдиною класифікацією посад держслужби;
- в) політичною неупередженістю;
- г) загальними умовами вступу на держслужбу;
- г) оплатою праці за рахунок державного бюджету.

2) **Спеціалізована служба** здійснюється в державних органах, що мають виражену галузеву компетенцію і регламентується спеціальними законами повністю або частково у тій частині, котра не врегульована Законом України «Про державну службу».

До цього виду державної служби відноситься:

- а) дипломатична служба;
- б) митна служба;
- в) податкова служба.

Основними характеристиками спеціалізованої державної служби є такі:

- а) вступ на державну службу за спеціальними процедурами;
- б) різною класифікацією посад держслужби (присвоєння спеціальних звань);
- в) політичною неупередженістю;
- г) виконанням специфічних функцій;
- г) оплатою праці за рахунок державного бюджету.

3. Мілітаризована служба. Основним завданням цього виду публічної служби є оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності, національна безпека, безпека громадян.

Цей вид публічної служби складають:

- а) військова служба;
- б) правоохоронна служба;
- в) безпекова служба;
- г) служба цивільного захисту.

Вона характеризується:

- а) регламентацією спеціальними законами;
- б) політичною нейтральністю і позапартійністю;
- в) вступом на службу за спеціальними процедурами;
- г) високим рівнем субординації;
- г) присвоєнням військових і спеціальних звань;
- д) оплатою праці за рахунок державного бюджету.

4. Служба правосуддя. Основним завданням цього виду публічної служби є здійснення правосуддя. Цей вид публічної служби стосується професійної діяльності суддів і прокурорів.

До цього виду публічної служби відносяться:

- а) суддівська служба;
- б) прокурорська служба.

Служба правосуддя характеризується:

а) особливим порядком призначення на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів;

б) незалежністю суддів і прокурорів та підпорядкування лише закону;

в) політичною нейтральністю суддів і прокурорів;

г) заборонаю незаконного впливу, тиску чи втручання у здійснення повноважень суддів і прокурорів;

г) пожиттєвим статусом судді і безстроковим призначенням на посаду прокурора;

д) відсутністю єдиної класифікації посад;

е) установленим законом порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів і прокуратури.

5. Муніципальна служба — професійна діяльність виборних посадових осіб і службовців місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування.

Муніципальна служба здійснюється на:

а) виборних посадах;

б) посадах службовців місцевого самоврядування (адміністративна служба).

1) **Служба на виборних посадах** здійснюється виборними посадовими особами місцевого самоврядування і регламентується Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про місцеві вибори», «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Вона характеризується:

а) особливостями вступу на службу (за результатами виборчих процедур);

б) керівним функціоналом (політичний характер діяльності і відповідальності);

в) відсутністю класифікації посад (присвоєння спеціальних звань);

г) строковим характером проходження служби;

г) оплатою праці за рахунок місцевого бюджету.

2) **Служба на посадах службовців місцевого самоврядування** (адміністративна муніципальна служба) регламентується Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Особливостями адміністративної муніципальної служби є такі:

а) вступ на муніципальну службу за результатами конкурсу;

б) єдина класифікація посад (присвоєння спеціальних звань);

в) політична неупередженість службовців місцевого самоврядування;

г) безстроковий характер проходження служби;

г) оплата праці за рахунок місцевого бюджету.

6. Патронатна служба. Функціональним призначенням цього виду публічної служби є здійснення консультативно-дорадчих, аналітичних і комунікаційних функцій з метою забезпечення діяльності керівних працівників державних органів та органів місцевого самоврядування. Регламентується Кодексом законів про працю.

Цей вид публічної служби здійснюється на таких посадах:

а) прес-секретар;

б) радник;

в) консультант;

г) помічник;

г) референт.

Патронатна служба характеризується:

- а) позаконкурсним порядком зарахування на посади;
 б) позакар'єрним характером служби (строкове перебування на посадах);
 в) відсутністю загальних кваліфікаційних вимог до посад (виняток становлять лише помічники суддів);
 г) відсутністю єдиної класифікації посад;
 ґ) оплата праці в державних органах за рахунок державного бюджету, в органах місцевого самоврядування за рахунок місцевого бюджету.

Основні характеристики зазначених вище видів публічної служби зображені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні характеристики видів публічної служби

№	Вид служби	Законодавча база	Функціонал	Класифікація	Обмеження	Відповідальність
1	2	3	4	5	6	7
1	Політична	Конституція України, Закони «Про статус народного депутата України», «Про КМУ», «Про ЦОВВ», «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)»	Формування державної політики та забезпечення її реалізації	Відсутня	Несумісність з державною службою, іншими видами діяльності, іншим представницьким мандатом	Політична
2	Державна: Адміністративна	Закон «Про державну службу»	Практичне виконання завдань і функцій держави	Категорії «А», «Б», «В», 9 рангів	Політична неупередженість, заборона суміщництва та суміщення з іншими видами діяльності	Дисциплінарна, матеріальна, адміністративна, цивільно-правова, кримінальна
	Спеціалізована	Митний кодекс України, Закони «Про дипломатичну службу», «Про державну службу»,	Виконання спеціфічних завдань і функцій держави	Спеціальні звання	Політична неупередженість	Дисциплінарна, матеріальна
3	Мілітаризована	Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, Закони «Про Державну прикордонну службу України», «Про ЗСУ», «Про НАБУ»,	Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності, національна безпека, безпека громадян	Військові звання, спеціальні звання,	Заборона членства у політичних партіях, обмеження у певних свободах (пересування, проживання, права на збори, поширення інформації)	Дисциплінарна, матеріальна, адміністративна, цивільно-правова, кримінальна

1	2	3	4	5	6	7
		«Про Національну гвардію України», «Про Національну поліцію», «Про розвідувальні органи України», «Про СБУ», «Про БЕБ»				
4	Служба правосуддя	Конституція України, Закони «Про Конституційний Суд України», «Про судуострій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», «Про Вищий антикорупційний суд», «Про прокуратуру»	Здійснення правосуддя	Спеціальні звання (класні чини) прокурорів	Заборона членства у політичних партіях, несумісність з державною і муніципальною службою, іншими видами діяльності, іншим представницьким мандатом, заборона нагородження державними нагородами, відзнаками	Дисциплінарна, адміністративна, кримінальна
5	Муніципальна: <i>Виборна</i>	Закони «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про місцеві вибори», «Про службу в ОМС»	Реалізація територіальними громадами свого права на місцеве самоврядування	Відсутня	Несумісність з іншими видами діяльності, іншим представницьким мандатом	Політична
	<i>Адміністративна</i>	Закон «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про місцеве самоврядування в Україні»	Практичне виконання завдань і функцій місцевого самоврядування	Категорії «І», «ІІ», «ІІІ», 9 рангів	Політична неупередженість, заборона сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності	Дисциплінарна, матеріальна, адміністративна, цивільно-правова, кримінальна
6	Патронатна	Кодекс законів про працю України	Консультативно-дорадчий, експертно-аналітичний і комунікаційний	Відсутня	Заборона сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності	Дисциплінарна, матеріальна, адміністративна, цивільно-правова, кримінальна

Питання для самоконтролю

1. В якому документі вперше з'явилося поняття «публічна служба»?

2. В якому законодавчому акті дане визначення «публічної служби»?
3. Дайте визначення поняття «публічна служба».
4. Назвіть ознаки публічної служби.
5. Назвіть види публічної служби.
6. Назвіть посади публічної служби, що відносяться до політичних.
7. З яких видів складається державна служба?
8. Чим відрізняється адміністративна від спеціалізованої державної служби?
9. З яких видів складається спеціалізована державна служба?
10. З яких видів складається мілітаризована служба?
11. З яких видів складається служба правосуддя?
12. Назвіть основні характеристики служби правосуддя.
13. Назвіть особливості муніципальної служби.
14. Назвіть відмінності виборної та адміністративної муніципальної служби.
15. Яке функціональне призначення патронатної служби?

Рекомендована література

1. Битяк Ю. П., Матюхіна Н. П., Федчишин С. А. Публічна служба: посіб. для підгот. до ісп. / за заг. ред. Н. П. Матюхіної. Харків: Право, 2018. 260 с.
2. Біла-Тіунова Л. Р. Публічна служба як адміністративно-правова категорія. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. С. 142–154.
3. Ботвінов Р. Г. Публічна служба особливого призначення в Україні: монографія. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 279 с.
4. Василевська Т. Е. Етика в публічній службі : підручник. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.
5. Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р. Публічна служба в Україні: підручник. Одеса: Фенікс, 2009. 688 с.
6. Куйбіда В. С., Хорошенко О. В. Організація публічної служби в Україні: монографія. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2016. 272 с.
7. Малиновський В. Я. Концептуалізація поняття «публічна служба». *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2020. № 2. Серія: Міжнародні відносини. С. 145–150.

8. Письменний І. В., Липовська Н. А. Публічна служба як інструмент публічного управління. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: Державне управління. 2016. № 1(12). С. 82–89.

9. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. Тимошука В.П., Школика А.М. Київ: Конус-Ю, 2007. 735 с.

10. Публічна служба : навч. посіб. / С. М. Серьогін, Н. А. Липовська, Є. І. Бородін [та ін.] ; за заг. ред С. М. Серьогіна. 2-ге вид. Дніпро : ГРАНІ, 2019. 384 с.

11. Публічна служба: системна парадигма: кол. монографія / К. О. Ващенко, С. М. Серьогін, Є. І. Бородін, Н. А. Липовська, Н. Г. Сорокіна та ін. / за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 256 с.

12. Рунова Н. Публічна служба в Україні: проблеми дефініції. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 269–274.

13. Стельмахук Л. С. Співвідношення понять «публічна служба» та «державна служба». *Зб. наук. пр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України*. 2009. № 1. С. 52–62.

14. Тимків В. М. Понятійні аспекти становлення публічної служби в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 3. С. 70–73.

15. Янюк Н. Актуальні проблеми формування публічної служби в Україні. *Вісник Львівського університету*. Серія: Юридична. 2010. Вип. 51. С. 162–167.

РОЗДІЛ 2 ПОЛІТИЧНА СЛУЖБА

2.1. ПРИРОДА І ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ СЛУЖБИ

2.2. ПОЛІТИЧНІ ДІЯЧІ (ПОЛІТИКИ)

2.2.1. Президент України

2.2.2. Голова Верховної Ради України, його заступники, народні депутати України

2.2.3. Члени Кабінету Міністрів України

2.2.4. Заступники міністрів

2.1. ПРИРОДА І ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ СЛУЖБИ

Політична служба є порівняно новим видом публічної служби, хоча дискусія стосовно розмежування політики та адміністрації у сфері публічного управління триває з часів В. Вільсона, котрий у своїй праці «Наука державного управління» 1887 р. чітко розмежував політику і управління¹. На основі партійних програмних засад та запитів суспільства політичні діячі формують державні політики, а державні службовці застосовують відповідні інструменти і механізми реалізації цих політик — такою є класична модель здійснення публічного управління. Зазначений функціональний поділ доводить свою ефективність уже протягом тривалого історичного часу. Забезпечити професійність, стабільність, правонаступність державного апарату здатна лише політично нейтральна державна служба. Ступінь нейтральності корпусу державної служби на практиці залежить від специфіки адміністративних традицій конкретних держав. Кожна країна запроваджує свою власну модель рівня політичної неупередженості державних службовців. Наприклад, у США цілком нормально сприймається політична лояльність державних службовців, тоді як у Великій Британії перевага надається їхній політичній нейтральності. У Франції та Німеччині адміністрації є напівполітизованими на високих рівнях, але з технократичними державними службами.

В Європі розмежування політичних та адміністративних посад на законодавчому рівні відбулося в середині ХХ століття. Україна

¹ Wilson W. The study of Administration. *Political science quarterly*. 1977. Vol. 2. № 1 (June). P. 197–222.

пройшла складний шлях до втілення механізму розмежування політики та адміністрації у сферу публічного управління. Вперше ідея розмежування політичних та адміністративних посад із необхідністю запровадження посади «політичного діяча (політика)» в офіційній сфері з'явилася у Концепції адміністративної реформи в Україні 1998 р.: «Найпершим радикальним заходом реформування державної служби має стати чітке законодавче визначення статусу державних службовців, встановлення та утвердження норм і гарантій цього статусу. Це дасть змогу розмежувати дві групи посадових осіб у державних органах — політичних діячів (політиків) і державних службовців...

Вважаємо за доцільне запровадити порядок, згідно з яким міністр (так само як Прем'єр-міністр, Перший віце-прем'єр-міністр та віце-прем'єр-міністри) займає свою посаду як політичний діяч (політик). За допомогою поняття «політичний діяч (політик)» в цій Концепції визначається правовий статус окремих керівних посад у сфері виконавчої влади (зокрема, членів уряду), який відмежовується від статусу державного службовця, встановленого Законом України «Про державну службу»... Міністр повинен взяти на себе виконання всіх політичних функцій в міністерстві, головні з яких полягають у визначенні відповідного напрямку урядової політики та в його реалізації в довіреному міністерству секторі державного управління»¹.

Статус політика пропонувалося надати також головам обласних державних адміністрацій: «Голова обласної державної адміністрації повинен мати статус політичного провідника єдиної державної політики в регіоні. Голова обласної держадміністрації призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України...

Між посадовими особами обласної державної адміністрації повноваження повинні бути розмежовані таким чином, щоб голова адміністрації був максимально звільнений від вирішення поточних, оперативних питань та зосереджував увагу на проблемах розроблення і здійснення державної політики з урахуванням специфіки відповідного регіону (регіональної політики)»².

¹ Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: затв. Указом Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.

² Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: затв. Указом Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.

Однак, лише у 2001 р. політичні посади отримали офіційний статус згідно з Указом Президента України «Про чергові заходи щодо подальшого здійснення адміністративної реформи в Україні»: посади Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів, міністрів за характером повноважень, порядком призначення на посади та звільнення з посад належать до політичних і не відносяться до категорій посад державних службовців, визначених Законом України «Про державну службу»¹. Згодом політико-правовий статус політичних посад був урегульований на законодавчому рівні. Згідно п. 3 ст. 6 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» посади членів Кабінету Міністрів України належать до політичних посад, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу². Згідно п. 5 ст. 9 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» посади першого заступника міністра та заступників міністра належать до політичних посад, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу³. Однак, у зазначених законах відсутнє термінологічне визначення ключових понять «політична посада» і «політичний діяч (політик)», що ускладнює усвідомлення їх сутності та систематизацію видів посад публічної служби загалом.

Політичні посади — *один з видів посад публічної служби, що обіймаються політичними діячами (політиками), які забезпечують формування (вироблення) та реалізацію державної політики.* Політичний характер зазначеного виду посад не зводиться лише до факту обов'язкової належності особи, яка займає цю посаду, до певної політичної партії, хоча саме така ситуація є нормою у державотворчій практиці багатьох демократичних країн світу. Адже саме політичні посади заміщуються представниками партії, котра перемогла на виборах. У такий спосіб партії висувають свої кадри на вищі державні посади. І це логічно, адже політика певної партії (чи коаліції партій), яка отримала найбільшу підтримку населення на виборах, стає державною політикою. При цьому практика діяльності вищих

¹ Про чергові заходи щодо подальшого здійснення адміністративної реформи в Україні: затв. Указом Президента України від 29.05.2001 р. № 345/2001. *Офіційний вісник України*. 2001. № 22. Ст. 985.

² Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 13, Ст. 222.

³ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2011. № 38. Ст. 385.

посадових осіб вимагає поєднання принципу партійності з принципом професійності в період здійснення правлячою партією державно-владних повноважень. Окрім зазначеного, політичний характер зазначених посад визначається такими *особливостями*:

1) *особливим порядком призначення на посаду*, що регламентується Конституцією та законами України. Так Президент України і народні депутати України отримують владу безпосередньо від народу шляхом обрання на визначений Конституцією України строк. Голова Верховної Ради та його заступники обираються з числа народних депутатів України. Члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України. Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України. Міністр оборони України і Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України. При цьому, Прем'єр-міністр вносить відповідні кандидатури на посади міністрів з урахуванням політичних пропозицій всіх членів коаліції депутатських фракцій, до складу якої входить більшість народних депутатів України;

2) *особливим порядком звільнення з посади і припинення повноважень*. Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України. Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України. Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України. Проте, крім вищезазначених правил, є ще ряд підстав достроково припинення повноважень зазначених політичних діячів, що характеризують політичний характер цих посад: усунення Президента з поста в порядку імпичменту, відставка Кабінету Міністрів або окремого члена Уряду, дострокове припинення повноважень народного депутата;

3) *особливими видами відповідальності*, що має ознаки публічної за наслідки діяльності на посаді політичного діяча. Носії державної влади, які формують державну політику у відповідних сферах

державного управління та визначають зміст державно-управлінської діяльності, є суб'єктами *політичної відповідальності* — одного з видів публічної відповідальності (перед громадськістю, главою держави, парламентом), що настає за неспроможність державних органів та політиків розробляти та втілювати в життя державну політику. Зокрема, політичну відповідальність несуть міністри за забезпечення формування і реалізацію державної політики у сферах компетенції відповідних міністерств, а також центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів¹. Формами політичної відповідальності є *солідарна (колективна)* та *індивідуальна*.

Солідарна відповідальність — фундаментальний принцип урядової діяльності, спільна і рівна політична відповідальність кожного члена уряду перед парламентом. Члени Кабінету Міністрів забезпечують єдність Уряду та несуть відповідно до закону солідарну відповідальність за результати діяльності Кабміну як колегіального органу і особисто несуть політичну відповідальність за стан справ у довірчій сфері державного управління. Солідарна відповідальність сприяє функціонуванню Уряду як єдиної політичної команди. Члени Кабінету Міністрів не можуть діяти всупереч позиції Кабінету Міністрів, оприлюднювати без згоди Прем'єр-міністра України будь-яку інформацію про перебіг засідання Кабінету Міністрів та оцінку позицій, які висловлюються членами Кабінету Міністрів на засіданнях².

Конституцією України встановлено подвійну політичну відповідальність Уряду: Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України (ст. 113). Верховна Рада України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України (ст. 87). Прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України має наслідком відставку Уряду. Прийняття Верховною Радою України рішення про відставку Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

¹ Про схвалення Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1013-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 20 січ. С. 11.

² Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 р. № 950 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 09.11.2011 р. № 1156). *Урядовий кур'єр*. 2007. 3 серп. С. 7.

Індивідуальна політична відповідальність — вид публічної відповідальності за доручену сферу державного управління, наслідком якої може бути звільнення члена Кабінету Міністрів України з посади Верховною Радою України. Водночас, кожен член Уряду має право з політичних чи особистих мотивів заявити парламенту про свою відставку.

Політичну сутність політичної посади підкреслюють такі політико-правові інститути:

- *контрасигнація* (лат. *contrasignatura* — *міністерський підпис*, від *contra* — *проти* і *signo* — *підписую*) — політико-правовий інститут, що забезпечує гарантії від зловживань з боку глави держави і глави уряду через процедуру підписання рішень глави держави главою уряду та відповідним міністром, відповідальним за акт та його виконання, у випадках, передбачених Конституцією. Конституція України передбачає контрасигнацію актів Президента України, виданих у межах його окремих повноважень (ст. 106). Прем'єр-міністр та міністри, відповідальні за акт Президента України і його виконання, скріплюють його своїм підписом у випадках, передбачених Конституцією. У випадку незгоди з Президентом України, вони можуть виявити свою політичну позицію і відмовитися ставити свій підпис на цьому акті глави держави. У такій ситуації зазначений акт не набирає чинності;
- *право на відставку за власною ініціативою*, що дає змогу окреслити межі політичної відповідальності лише тими діями, які член уряду вчиняє, чи на які погоджується, перебуваючи на політичній посаді¹. Згідно ст. 115 Конституції України Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Верховній Раді України про свою відставку.

До політичних посад в Україні відносяться посади:

- 1) Президента України;
- 2) Голови Верховної Ради України, його заступників, народних депутатів України;
- 3) Прем'єр-міністра та інших членів Кабінету Міністрів України (першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів та міністрів);

¹ Крупчан О. Д. Політичні діячі та державні службовці: підстави для розмежування та їх вплив на компетенцію центральних органів виконавчої влади. *Бюлетень Мініюсту України*. 2013. № 8. С. 87.

4) першого заступника міністра, заступників міністра.

Політична посада обіймається **політичним діячем** — посадовою особою, яка забезпечує формування (вироблення) державної політики у відповідній сфері державного управління, до компетенції якої не входить здійснення адміністративних функцій та управління персоналом.

Процес вироблення державної політики складається з таких етапів:

- ідентифікація проблеми (виявлення факторів, що свідчать про існування суспільної важливої проблеми, що потребує розв'язання за допомогою державної політики);
- формулювання політики (вибір оптимального варіанта політики — пропонуваного курсу її вирішення на основі аналізу альтернатив);
- прийняття політики (легітимізація варіанта вирішення проблеми у формі концепції, законопроекту тощо).

Формування державної політики реалізується через *політичну пропозицію* — стратегічний документ, що розробляється з метою вирішення питань суспільно-економічного життя, що потребують визначення концептуальних засад державної політики, пріоритетів та стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку, послідовності дій, вибору оптимальних шляхів і способів розв'язання проблеми, проведення реформ, з урахуванням якого розроблятиметься подальша програма діяльності уряду.

У процесі підготовки політичної пропозиції використовуються сучасні комунікативно-управлінські інструменти — «Зелені і Білі книги». «Зелена книга» — основний консультативний документ про політику, запропоновану органом влади, який допомагає йому привернути увагу громадськості до проблем або можливостей, що виникають, а також з'ясувати ставлення громадян до можливих механізмів вирішення проблеми або використання наявних ресурсів. «Зелена книга» є позицією державного органу щодо основних проблем у відповідній сфері державного управління, причин їх існування та шляхів подолання — своєрідною пропозицією до діалогу із зацікавленими сторонами, оскільки реалізація запропонованих у ній новаций потребуватиме зусиль не лише ініціатора дискусії, а й громадськості. Її завданням є привернення уваги громадськості до проблеми та з'ясування ставлення зацікавлених сторін до можливих механізмів вирішення проблеми або використання наявних ресурсів. Для управ-

лінців підготовка «зелених книг» є також ефективним інструментом передбачення можливої реакції суспільства на майбутні управлінські рішення з метою запобігання помилкам.

«Біла книга» — докладна заява про політику, що представляє сформовану позицію державного органу за результатами проведення консультацій і врахування пропозицій/рекомендацій, сформульованих громадянами. Завдання «білої книги» — допомогти керівництву державного органу донести громадськості засади політики, що є відповіддю на нові виклики, і отримати зворотну інформацію про сприйняття її суспільством. Після громадського обговорення пропозиції, викладені у «білій книзі», фактично стають основою політичного рішення, викладеного у формі політичної пропозиції.

Політична пропозиція вноситься на розгляд Кабінету Міністрів України міністрами разом із концепцією реалізації державної політики у відповідній сфері державного управління. До неї додаються перелік критеріїв, за якими оцінюється ефективність результатів її реалізації, порядок проведення моніторингу реалізації, а також комунікативний план, у якому зазначаються заходи щодо висвітлення у ЗМІ відповідного рішення уряду. Політична пропозиція береться за основу під час підготовки планів заходів проектів законів та інших актів законодавства. За результатами її розгляду Уряд приймає розпорядження про схвалення концепції реалізації державної політики у відповідній сфері.

Концепція реалізації державної політики базується на оптимальному варіанті розв'язання проблеми та містить такі розділи:

- проблема, що потребує розв'язання;
- мета і строки реалізації концепції;
- шляхи і способи розв'язання проблеми;
- очікувані результати;
- обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів.

На політичні посади не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу.

У своїй діяльності політичні діячі керуються специфічними принципами, що суттєво відрізняє їх від державної служби:

- наявність чіткої політичної позиції;
- активність та ініціативність;
- політична моральність (дотримання своєї політичної позиції).

Зазначимо, що у законодавстві України присутня назва «*національні публічні діячі*» — фізичні особи, які виконують або виконували в Україні визначні публічні функції. Це поняття об'єднало доволі широку категорію посадових осіб, таких як вищезазначені політичні діячі, голову та суддів Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів; Генерального прокурора та його заступників; начальника Генерального штабу та командувачів родами військ; державних службовців, посади яких належать до категорії «А»; керівників адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних та казенних підприємств, господарських товариств, державна частка у статутному капіталі яких прямо чи опосередковано перевищує 50 %; членів керівних органів політичних партій та інших публічних високопосадовців¹. У зв'язку з цим необхідно чітко розрізнити поняття «політичні діячі» і «національні публічні діячі».

2.2. ПОЛІТИЧНІ ДІЯЧІ (ПОЛІТИКИ)

2.2.1. Президент України

Особливе місце в сучасних державах займає інститут президента, який є гарантом конституції, прав та свобод людини і громадянина. Головна функція президента — узгодження діяльності всіх гілок і державних органів у проведенні політики держави. У більшості демократичних держав світу глава держави формально не належить до жодної з гілок влади. Це правило не стосується лише президентських республік, в яких президент очолює уряд, а посада прем'єр-міністра відсутня.

Інституціоналізація посади Президента Української РСР відбулася ще у період перебування України у складі Радянського Союзу з прийняттям Верховною Радою 5 липня 1991 р. трьох законів: «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР», «Про

¹Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-ІХ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

Президента Української РСР», «Про вибори Президента Української РСР». Згідно із Законом «Про Президента Української РСР», Президент УРСР проголошувався найвищою посадовою особою України і главою виконавчої влади, повноваження якого мали визначатися Конституцією Української РСР. 1 грудня 1991 р. першим Президентом України було обрано *Леоніда Кравчука*.

Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою. Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Новообраний Президент України вступає на пост з моменту складення *присяги* народом на урочистому засіданні Верховної Ради України такого змісту:

«Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Zobov'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі»¹.

Президент України є главою держави, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору².

¹ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень. За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону. Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Як главі держави, Президенту України надане право виступати від її імені. Це право реалізується двома способами: всередині держави і міжнародній сфері. У *внутрішньополітичній* сфері на нього покладається забезпечення державної незалежності, національної безпеки і правонаступництва держави. У *зовнішньополітичній* сфері глава держави:

- представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори, укладає міжнародні договори України;
- вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра закордонних справ України;
- приймає рішення про визнання іноземних держав;
- призначає і звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях;
- приймає вірчі й відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;
- підписує закони України про ратифікацію міжнародних договорів України.

Президент вносить до Верховної Ради подання про призначення Міністра закордонних справ України, що має забезпечити проведення зовнішньої політики держави та координацію діяльності у сфері зовнішніх зносин України.

У Президента є значні важелі впливу на вироблення та здійснення політичного курсу держави. Зокрема, глава держави:

- вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України;
- вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;
- призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора;
- призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України;

- призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
- вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;
- за поданням Кабінету Міністрів України призначає на посаду і звільняє з посади голів місцевих державних адміністрацій, які при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України;
- зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;
- призначає на посади третину складу Конституційного Суду України;
- підписує закони, прийняті Верховною Радою України;
- має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд парламентом¹.

Президент України наділений також іншими повноваженнями, необхідними для виконання функцій глави держави. Він нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними; вирішує питання громадянства, приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні; здійснює помилування; створює в межах коштів, передбачених у державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби тощо.

Президент наділений широкими повноваженнями у сфері національної безпеки, оборони та військової політики. Він здійснює керівництво у сферах *національної безпеки і оборони*:

1) забезпечує державну незалежність та національну безпеку;

2) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, як Верховний Головнокомандувач видає накази і директиви з питань оборони, у тому числі з питань оперативного доукомплектування в особливий період Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

¹ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3) очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення;

4) видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, зокрема указами Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національній безпеці, основні напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки і оборони;

5) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

6) реалізує право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України щодо законодавчого врегулювання питань національної безпеки і оборони;

7) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України;

8) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

9) призначає на посади та звільняє з посад Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників;

10) призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України за поданням Міністра оборони України, а також вище командування інших військових формувань за поданням керівників органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковуються відповідні військові формування;

11) здійснює загальне керівництво розвідувальними органами України;

12) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про застосування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

13) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

14) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

15) присвоює вищі військові звання та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

16) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Глава держави займає важливе місце у системі демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони України. Він здійснює контроль за сектором безпеки і оборони як безпосередньо, так і через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України та створювані ним у разі необхідності консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби¹. Спеціальний уповноважений Президента України з питань реалізації міжнародних безпекових гарантій та розвитку сил оборони України здійснює аналіз питань, пов'язаних із реалізацією міжнародних безпекових гарантій та розвитком сил оборони України, та причин виникнення відповідних проблемних питань, а також моніторинг реалізації міжнародних безпекових гарантій².

Президент України користується правом *недоторканності* на час виконання повноважень. Така недоторканність перш за все передбачає особливий порядок притягнення Президента України до юридичної, насамперед кримінальної відповідальності, відповідальності за вчинення протиправних діянь у процесі здійснення повноважень³. Звання Президента України охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпічменту. У Конституції України передбачена можливість дострокового припинення його повноважень поза його волею. Зазначена процедура в теорії конституціоналізму визначається як *імпічмент* (англ. impeachment, від старофранц.

¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 7–8.

² Про Спеціального уповноваженого Президента України з питань реалізації міжнародних безпекових гарантій та розвитку сил оборони України: Указ Президента України від 22.02.2024 р. № 88/2024. *Урядовий кур'єр*. 2024. 24 лют. С. 3.

³ Шаповал В. Виконавча влада в контексті форм державного правління (теорія і практика світового конституціоналізму). *Право України*. 2015. № 11. С. 84.

empeachment — осуд, обвинувачення) — особливий порядок (процедура) обвинувачення вищих посадових осіб держави за грубі порушення ними законів до завершення терміну повноважень.

Конституцією України передбачена процедура усунення Президента України з поста в порядку імпичменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. Порядок проведення розслідування та винесення рішення про усунення глави держави в порядку імпичменту передбачається ст. 111 Основного Закону України та Законом України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент)».

Верховна Рада України може усунути Президента України з поста в порядку імпичменту виключно у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. Згідно ст. 1 Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент)», усунення Президента України з поста в порядку імпичменту є способом притягнення глави держави до конституційної відповідальності. Імпичмент є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого Верховна Рада України у разі вчинення державної зради або іншого злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста¹.

Відставка за власним бажанням Президента України, стосовно якого ініційовано імпичмент, є підставою для припинення процедури імпичменту на будь-якій стадії, а також для закриття відповідних проваджень у Конституційному Суді України та Верховному Суді.

В історії України імпичмент не застосовувався, однак мала місце практика позбавлення поста у 2015 р., коли В. Янукович був позбавлений звання Президента України².

2.2.2. Голова Верховної Ради України, його заступники, народні депутати України

Голова Верховної Ради України, Перший заступник і заступник Голови Верховної Ради України складають керівництво парламенту України. **Голова Верховної Ради України** обирається Верховною

¹ Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент): Закон України від 10.09.2019 р. № 39-ІХ. *Урядовий кур'єр: Орієнтир*. 2019. 25 верес. № 35. С. 6.

² Про позбавлення В. Януковича звання Президента України: Закон України від 04.02.2015 р. № 144-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2015. 17 черв. С. 4.

Радою на строк її повноважень з числа народних депутатів. Кандидатури на посаду Голови Верховної Ради України пропонуються на пленарному засіданні Верховної Ради депутатськими фракціями (депутатськими групами), народними депутатами. Голова Верховної Ради України може бути в будь-який час відкликаний з посади Верховною Радою на його прохання, а також може бути відкликаний у зв'язку з незадовільною його роботою на цій посаді, в тому числі у разі відсторонення від ведення пленарних засідань три і більше разів протягом однієї чергової сесії Верховної Ради, або через інші обставини, що унеможливають виконання ним своїх обов'язків. Дострокове припинення депутатських повноважень Головою Верховної Ради України має наслідком припинення його повноважень як Голови Верховної Ради України.

Пропозиції про відкликання Верховною Радою Голови Верховної Ради України з посади (крім відкликання за його особистою письмовою заявою) можуть вноситися:

1) народними депутатами на підставі висновку комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, у разі відсторонення Голови Верховної Ради України від ведення пленарних засідань три і більше разів протягом однієї чергової сесії;

2) не менш як однією третиною народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради за їх підписами¹.

Голова Верховної Ради є однією з найвищих посадових осіб держави, здійснює повноваження, передбачені Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України володіє індивідуальним конституційно-правовим статусом, що передбачає наявність у нього власних конституційних повноважень, які існують поряд з конституційною компетенцією Верховної Ради України в цілому і покликані сприяти реалізації останньої. Зокрема, на виконання повноважень, визначених Конституцією України Голова Верховної Ради України:

1) веде засідання Верховної Ради з дотриманням вимог Регламенту;

3) підписує акти, прийняті Верховною Радою, чим засвідчує відповідність їх змісту прийнятим рішенням;

¹ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14. Ст. 133.

4) забезпечує оприлюднення актів Верховної Ради, які не потребують наступного підписання Президентом України;

5) здійснює повноваження, передбачені статтею 94 Конституції України;

б) представляє Верховну Раду у зносинах з іншими державними органами України та органами влади інших держав і міжнародними організаціями;

7) вживає заходів для забезпечення безпеки і охорони Верховної Ради відповідно до закону;

8) вживає заходів щодо охорони та захисту народних депутатів;

9) веде засідання Погоджувальної ради;

10) забезпечує дотримання календарного плану роботи сесії та порядку денного пленарних засідань;

11) вживає заходів щодо забезпечення присутності народних депутатів на пленарних засіданнях;

12) організовує розробку планів законопроектної роботи Верховної Ради;

13) організовує підготовку питань до розгляду на пленарних засіданнях;

14) здійснює контроль за своєчасним направленням і розглядом депутатських запитів;

15) видає розпорядження з питань відрядження народних депутатів, посадових осіб Верховної Ради і підписує відповідні документи;

16) розподіляє посадові обов'язки між Першим заступником і заступником Голови Верховної Ради України, контролює їх виконання ними;

17) визначає відповідно до предметів відання комітетів головний комітет з підготовки і попереднього розгляду проектів актів, внесених на розгляд Верховної Ради;

18) має право скликати і проводити засідання комітетів, тимчасових спеціальних комісій для розгляду визначених ним або Верховною Радою питань, якщо відповідний комітет або тимчасова спеціальна комісія несвоєчасно чи неналежно виконують свої функції, й повідомляє про це на найближчому пленарному засіданні;

19) порушує перед відповідними органами, посадовими особами питання про відповідальність осіб за невиконання ними вимог, встановлених цим Регламентом, законами України «Про статус народного депутата України», «Про комітети Верховної Ради України»,

про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України;

20) організовує роботу Апарату Верховної Ради та здійснює контроль за його діяльністю;

21) у разі необхідності скасовує розпорядження Першого заступника чи заступника Голови Верховної Ради України та керівника Апарату Верховної Ради України;

22) пропонує Верховній Раді кандидатуру для призначення на посаду керівника Апарату Верховної Ради України;

23) забезпечує розробку проекту кошторису Верховної Ради на наступний рік;

24) не пізніше як через два місяці після закінчення бюджетного року забезпечує подання на розгляд Верховної Ради звіту про виконання кошторису Верховної Ради за минулий рік;

25) звертається до суду з позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата в разі невиконання ним вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності;

26) виконує доручення Верховної Ради;

27) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України, законами України та цим Регламентом¹.

У здійсненні своїх повноважень Голова Верховної Ради України реалізує власну правоздатність, виступає самостійним суб'єктом публічно-правових відносин. Якщо за Основним Законом у редакції 1996 р. у разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 Конституції виконання його обов'язків на період до обрання і вступу на пост нового глави держави покладалося на Прем'єр-міністра України, то за Конституцією в редакції 2014 р. за таких же умов і на тих же підставах виконання обов'язків Президента покладається вже на Голову Верховної Ради². В новітній історії України зазначена конституційна норма була застосована після втечі тодішнього Президента В. Януковича з України і фактичного його самоусунення від виконання конституційних повноважень Президента України. Виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового глави держави було покладено на Голову Верховної Ради Олек-

¹ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14. Ст. 133.

² Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

сандра Турчинова. Він виконував їх з 23 лютого 2014 р. до вступу на пост новообраного Президента України Петра Порошенка 7 червня 2014 року.

Верховна Рада обирає на строк її повноважень **Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України** з числа народних депутатів, кандидатури яких вносяться в порядку, передбаченому для внесення кандидатури на посаду Голови Верховної Ради України. Рішення про обрання Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України приймаються відкритим поіменним голосуванням більшістю народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради і оформляються відповідними постановами. Перший заступник і заступник Голови Верховної Ради України можуть бути в будь-який час відкликані з посад за рішенням Верховної Ради в порядку, передбаченому Регламентом Верховної Ради України. Переобрання Голови Верховної Ради України не є підставою для обов'язкового перегляду питання про перебування на посадах Першого заступника та заступника Голови Верховної Ради України.

Перший заступник і заступник Голови Верховної Ради України:

1) виконують окремі повноваження Голови Верховної Ради України за розподілом обов'язків, які визначає Голова Верховної Ради України;

2) визначають за дорученням Голови Верховної Ради України головний комітет з опрацювання внесених до Верховної Ради проєктів актів відповідно до предметів відання комітетів;

3) вживають заходів для організації скоординованої спільної роботи комітетів, тимчасових спеціальних комісій і тимчасових слідчих комісій;

4) виконують інші повноваження, передбачені Регламентом Верховної Ради України, а також виконують доручення Верховної Ради, Голови Верховної Ради України.

Перший заступник Голови Верховної Ради України виконує обов'язки Голови Верховної Ради України в разі його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків. Перший заступник Голови Верховної Ради України за розподілом обов'язків веде організаційну та іншу роботу з питань взаємодії Верховної Ради з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, з питань підготовки і розгляду законопроекту про Державний бюджет України на відповідний рік та звіту про його виконання, організовує

розробку проекту кошторису Верховної Ради, а також з питань здійснення Верховною Радою та її органами законопроектної діяльності, законодавчої процедури та контрольних функцій.

Заступник Голови Верховної Ради України виконує обов'язки Голови Верховної Ради України в разі його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків, за відсутності або неможливості їх виконання Першим заступником Голови Верховної Ради України.

Заступник Голови Верховної Ради України за розподілом обов'язків веде організаційну та іншу роботу з питань взаємодії Верховної Ради з органами судової влади та інформаційного забезпечення діяльності Верховної Ради¹.

Народний депутат України є обраним відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» представником Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України. Народний депутат здійснює свої повноваження на постійній основі. При виконанні своїх повноважень народний депутат керується Конституцією України, законами України та загальновизнаними нормами моралі².

Перед вступом на посаду народні депутати України складають перед Верховною Радою України присягу такого змісту: «Присягаю на вірність Україні. Zobов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу. Присягаю додержуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників»³.

Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

Щодо народних депутатів України діє принцип несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності. Вони не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі,

¹ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14. Ст. 133.

² Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.

³ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом «Про статус народного депутата України». Зокрема, народний депутат України не має права:

1) бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади;

2) мати інший представницький мандат чи одночасно бути на державній службі;

3) обіймати посаду сільського, селищного, міського голови;

4) займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час;

5) залучатись як експерт органами у кримінальному провадженні, а також займатися адвокатською діяльністю;

6) входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку.

Народний депутат зобов'язаний додержуватись інших вимог та обмежень, які встановлюються законом¹. У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк з дня виникнення таких обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України.

Народним депутатам України надані важливі інструменти політичної діяльності:

- право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України поряд з Президентом України та Кабінетом Міністрів України;
- виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України через участь тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій.

Депутати у парламенті працюють у депутатських фракціях, що формуються із числа народних депутатів, обраних за виборчими

¹ Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.

списками політичних партій та народних депутатів, які були висунуті політичною партією в одномандатних округах. При формуванні депутатської фракції до її складу також за умови додержання засад діяльності такої фракції можуть увійти народні депутати, обрані в одномандатних округах, які реєструвалися кандидатами у народні депутати шляхом самовисування, або народні депутати, які були висунуті політичною партією, що за результатами виборів не взяла участь у розподілі депутатських мандатів. Голова Верховної Ради України, Перший заступник та заступник Голови Верховної Ради України не мають права входити до складу депутатської фракції (депутатської групи).

Однією з основних гарантій діяльності народного депутата України є *непорушність його повноважень*. Відповідно, ніхто не має права обмежувати повноваження народного депутата, крім випадків, передбачених Конституцією України і законами України. Повноваження народного депутата та його конституційні права і свободи не можуть бути обмежені в умовах воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Держава гарантує народному депутату необхідні умови для ефективного здійснення ним депутатських повноважень. Державні органи та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та їх підпорядкування, забезпечують умови для здійснення народним депутатом своїх повноважень у межах та в порядку, визначених Конституцією України та іншими законами України, а громадські організації та політичні партії можуть сприяти йому в цьому.

Ще однією гарантією діяльності є *недоторканність народного депутата* України, що гарантується на весь строк здійснення депутатських повноважень. Народний депутат не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований. Особливості порядку притягнення народного депутата до відповідальності визначаються Конституцією та законами України.

Гарантії *трудових прав* народного депутата встановлюються Конституцією України, Законом «Про статус народного депутата України», Кодексом законів про працю України, іншими законами України. Час роботи народного депутата у Верховній Раді України зараховується до стажу державної служби, а також зараховується до

його загального і безперервного стажу роботи, стажу роботи (служби) за спеціальністю, стажу роботи, який дає право на встановлення відсоткових надбавок до заробітної плати та одержання одноразової винагороди за вислугу років (за стаж роботи за спеціальністю на підприємстві), відсоткової надбавки за вислугу років, виплату винагороди за підсумками роботи.

Народному депутату після закінчення строку його повноважень, а також у разі дострокового їх припинення за особистою заявою про складення ним депутатських повноважень надається попередня робота (посада), а в разі неможливості цього — він зараховується до резерву кадрів Національного агентства України з питань державної служби. Народний депутат, який є військовослужбовцем, поліцейським, атестованим працівником органів Служби безпеки України, органів і установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, інших правоохоронних органів, на строк виконання депутатських повноважень прикомандировується до Верховної Ради України із залишенням на строк виконання депутатських повноважень на службі в зазначених органах і установах. Після закінчення повноважень народного депутата він направляється в установленому порядку в розпорядження відповідних органів і установ для подальшого проходження служби на попередній або, за його згодою, на іншій, не нижчій ніж попередня, посаді¹.

2.2.3. Члени Кабінету Міністрів України

До складу Кабінету Міністрів України входять: Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри. Статтею 6 Закону «Кабінет Міністрів України» встановлено, що до складу Уряду може бути призначено не більше двох міністрів, які не очолюють міністерств². Посадовий склад (кількість та перелік посад) новосформованого Кабміну визначається Верховною Радою за поданням Прем'єр-міністра одночасно з призначенням його персонального складу.

¹ Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.

² Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 13, Ст. 222.

Конституцією України встановлені певні обмеження щодо входження до складу уряду: члени Кабінету Міністрів не можуть бути народними депутатами України або мати інший представницький мандат, не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що мають на меті одержання прибутку. На членів Кабінету Міністрів України поширюються вимоги та обмеження, встановлені Законом України «Про запобігання корупції».

Особа, призначена на посаду члена Кабінету Міністрів України, у день свого призначення перед вступом на посаду складає на пленарному засіданні Верховної Ради України присягу такого змісту: «Усвідомлюючи високу відповідальність члена Кабінету Міністрів України, урочисто присягаю на вірність Українському народові. Зобов'язуюся додержуватися Конституції України та законів України, зміцнювати суверенітет і незалежність України, обстоювати права і свободи людини та громадянина, дбати про добробут Українського народу, сталий демократичний розвиток суспільства»¹.

При формуванні нового складу Уряду України присягу зачитує Прем'єр-міністр України, її текст підписує кожен член Кабінету Міністрів України. Член Кабінету Міністрів України вступає на посаду з моменту складення ним присяги.

Прем'єр-міністр України — глава Уряду України, який відповідно до Конституції керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує його діяльність на забезпечення здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Програми діяльності Уряду, схваленої Верховною Радою України, та здійснення інших повноважень, покладених на Кабінет Міністрів України; спрямовує, координує та контролює діяльність членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, дає з цією метою доручення, обов'язкові до виконання зазначеними органами та посадовими особами.

Згідно з Конституцією України Прем'єр-міністр України призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України. Подання про призначення Верховною Радою України

¹ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 13, Ст. 222.

на посаду Прем'єр-міністра України Президент України вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після надходження такої пропозиції.

При формуванні нового складу Кабінету Міністрів України новопризначений Прем'єр-міністр України вносить до Верховної Ради України подання про призначення членів Кабінету Міністрів України. У цьому поданні пропонується повний посадовий склад Кабінету Міністрів України (крім Міністра закордонних справ України та Міністра оборони України), а також вносить на розгляд парламенту подання про призначення на посаду Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України. На розгляд Кабінету Міністрів України вносить пропозиції щодо кандидатур для призначення на посаду і звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій та щодо внесення Президенту України подань про призначення на посаду або звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій.

У разі відсутності Прем'єр-міністра України його повноваження виконує Перший віце-прем'єр-міністр України або віце-прем'єр-міністр України згідно з визначеним Кабінетом Міністрів України розподілом повноважень¹.

Перший-віце-прем'єр-міністр України — перший заступник глави Уряду України, який згідно з визначеним Кабінетом Міністрів України розподілом повноважень:

- забезпечує виконання Програми діяльності Уряду, виконання інших покладених на Кабінет Міністрів України завдань і повноважень у відповідних напрямках діяльності.
- забезпечує підготовку питань для розгляду на засіданнях Уряду, попередньо розглядає і погоджує проекти законів, актів Президента України, що готуються Кабінетом Міністрів України, та проекти відповідних актів Уряду, сприяє узгодженню позицій між членами Кабінету Міністрів України, вносить пропозиції щодо порядку денного засідань Уряду;

¹ Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 р. № 950 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 09.11.2011 р. № 1156). *Урядовий кур'єр*. 2007. 3 серп. С. 5.

- забезпечує взаємодію Кабінету Міністрів України з Президентом України та Верховною Радою України з питань діяльності Уряду, інших органів виконавчої влади;
- бере участь у розгляді питань на засіданнях Кабінету Міністрів України, має право бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України та її органів, брати участь у роботі колегій міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, у засіданнях Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
- за рішенням Кабінету Міністрів України здійснює керівництво консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, що утворюються Урядом;
- представляє в установленому порядку Кабінет Міністрів України у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами та організаціями в Україні та за її межами;
- веде переговори і підписує міжнародні договори України відповідно до наданих йому повноважень¹.

Віце-прем'єр-міністр України — заступник глави Уряду України, який відповідно до Конституції забезпечує виконання Основного Закону та законів України, актів глави держави і Кабінету Міністрів України, реалізацію повноважень Уряду у відповідних напрямках діяльності.

Кількість віце-прем'єр-міністрів у Конституції України не встановлена, тому може коливатися залежно від бачення напрямів державної політики конкретним Прем'єр-міністром і парламентом. Розподіл компетенції між ними здійснюється у відповідності з постановами Кабінету Міністрів України про визначення питань, що належать до компетенції Першого віце-прем'єр-міністра та віце-прем'єр-міністрів.

У разі відсутності Першого віце-прем'єр-міністра чи одного з віце-прем'єр-міністрів здійснення їх повноважень забезпечується у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Міністр (лат. minister — *слуга*) — а) посадова особа, яка очолює міністерство, спрямовує та координує діяльність центральних органів виконавчої влади; б) політичний діяч (політик), який за посадою є членом Кабінету Міністрів України.

Міністр призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України (крім Міністра оборони України

¹ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 13, Ст. 222.

та Міністра закордонних справ України — за поданням Президента України).

Зміст роботи міністра полягає у політичному керівництві міністерством, що полягає у визначенні відповідного напрямку урядової політики та в його реалізації у довіреній міністерству галузі державного управління. Міністерства забезпечують формування для Уряду пропозицій щодо державної політики у сфері своєї відповідальності, підготовку проектів актів законодавства, необхідних для реалізації такої політики, а також здійснення координації та моніторингу (контролю) її реалізації¹.

З метою здійснення покладених на нього завдань міністр:

1) визначає політику розвитку у сферах компетенції міністерства в межах загальної політики Кабінету Міністрів України у відповідних сферах, яку доводить до відома першого заступника міністра та заступників міністра, державного секретаря міністерства, керівників структурних підрозділів апарату міністерства;

2) визначає відповідно до стратегічних документів Кабінету Міністрів України, на основі інформації, підготовленої структурними підрозділами апарату міністерства за результатами аналізу державної політики та оцінки результатів її реалізації завдання, пріоритетні напрями роботи міністерства та шляхи виконання покладених на нього завдань, затверджує плани роботи міністерства, звіти про їх виконання;

3) здійснює керівництво діяльністю міністерства у процесі формування державної політики у сферах компетенції міністерства та обирає шляхи формування державної політики на основі альтернативних пропозицій, підготовлених апаратом міністерства;

4) визначає обов'язки першого заступника міністра та заступників міністра, розподіл повноважень міністра між першим заступником міністра та заступниками міністра, які вони здійснюють у разі його відсутності;

5) у межах компетенції організовує та контролює виконання міністерством Конституції України, законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України².

¹ Про схвалення Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1013-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 20 січ. С. 11.

² Деякі питання реалізації Закону України «Про державну службу»: постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 р. № 243. *Урядовий кур'єр*. 2017. 21 квіт. С. 10.

Міністр України — член Кабінету Міністрів України, який:

1) забезпечує виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, формування та реалізацію державної політики, виконання інших покладених на Уряд завдань і повноважень у відповідній сфері;

2) спрямовує та координує діяльність відповідних центральних органів виконавчої влади;

3) вносить на розгляд Кабінету Міністрів України:

- пропозиції щодо вирішення питань, пов'язаних з виконанням своїх повноважень із спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади;
- пропозиції — у разі вмотивованої відмови голови обласної державної адміністрації (підтримки головою обласної державної адміністрації вмотивованої відмови головою районної державної адміністрації) погодити призначення керівника територіального органу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується міністром, урядового органу в системі міністерства або керівника підприємства, установи, організації, що належить до сфери управління такого міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, — про надання Кабінетом Міністрів України згоди на призначення такого керівника;

4) вносить Прем'єр-міністру України подання щодо призначення на посаду першого заступника і заступників міністра та звільнення зазначених осіб з посади;

5) скріплює підписом акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21 і 23 частини першої статті 106 Конституції України, з питань, що належать до сфери діяльності міністерства, та забезпечує їх виконання;

6) погоджує проекти законів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, що вносяться на розгляд Кабінету Міністрів України, з питань, що належать до сфери діяльності міністерства, центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується ним;

7) подає на розгляд Кабінету Міністрів України проекти законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, розробником яких є міністерство чи центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується ним;

8) видає обов'язкові для виконання накази з питань, що належать до сфери діяльності міністерства та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується ним;

9) здійснює підготовку питань для розгляду Кабінетом Міністрів України;

10) бере участь у розгляді питань на засіданнях Кабінету Міністрів України та вносить пропозиції щодо порядку денного засідань Кабінету Міністрів України;

11) представляє в установленому порядку Кабінет Міністрів України у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами та організаціями в Україні та за її межами;

12) веде переговори і підписує міжнародні договори України відповідно до наданих йому повноважень;

13) за рішенням Кабінету Міністрів України здійснює керівництво консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, що утворюються Кабінетом Міністрів України¹.

Як політичні діячі, міністри несуть політичну відповідальність за забезпечення формування та реалізацію державної політики у сферах компетенції відповідних міністерств, а також центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів.

2.2.4. Заступники міністра

Перший заступник міністра та заступники міністра. Міністр має першого заступника, та заступників, серед яких є заступник з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації (CDTO)².

Перший заступник та заступники міністра належать до числа керівників відповідних міністерств. Їхні посади належать до політич-

¹ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 13, Ст. 222.

² Деякі питання діяльності підрозділів з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації центральних та місцевих органів виконавчої влади та заступників керівників центральних органів виконавчої влади, обласних, Київської та Севастопольської мських державних адміністрацій з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації: постанова Каб. Міністрів України від від 03.03.2020 р. № 194. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2020-%D0%BF#Text>

них посад, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу.

Перший заступник та заступники міністра призначаються на посади та звільняються з посад Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій відповідного міністра. У разі звільнення міністра перший заступник міністра та заступники міністра звільняються з посад Кабінетом Міністрів України.

Особа, яка призначається на посаду першого заступника міністра чи заступника міністра, повинна відповідати вимогам до членів Кабінету Міністрів України, передбаченим Законом України «Про Кабінет Міністрів України».

Міністр розподіляє обов'язки між першим заступником міністра та заступниками міністра з урахуванням необхідності своєї особистої участі у засіданнях Кабінету Міністрів України, урядового комітету, членом якого він є, у засіданнях Верховної Ради України та її органів, а також інших заходах, у яких необхідна його участь як члена Кабінету Міністрів України.

Перший заступник міністра та заступники міністра згідно з визначеним міністром розподілом обов'язків або за дорученням міністра:

1) беруть участь у засіданнях Кабінету Міністрів України, урядових комітетів, нарадах під головуванням Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України та Міністра Кабінету Міністрів України;

2) представляють питання міністерства на засіданнях Верховної Ради України та її органів, зокрема під час проведення «години запитань до Уряду», заслуховування звітів Кабінету Міністрів України, представлення законопроектів, розробником яких є міністерство, а також беруть участь у роботі комітетів Верховної Ради України під час супроводження законопроектів, розробником яких є міністерство, а також законопроектів, ініційованих іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи;

3) представляють міністерство у відносинах із соціальними партнерами, неурядовими організаціями та іншими заінтересованими сторонами в рамках проведення консультацій з громадськістю;

4) представляють міністерство на міжвідомчих нарадах та інших заходах;

5) представляють міністерство у відносинах з органами Європейського Союзу та Ради Європи, іншими міжнародними (міждер-

жавними) організаціями, а також під час зустрічей із представниками відповідних міністерств інших країн;

б) у разі здійснення координації окремих напрямів роботи міністерства спрямовують діяльність структурних підрозділів апарату міністерства, утворених для забезпечення виконання завдань та функцій міністерства з формування та реалізації державної політики у відповідній сфері (далі — структурні підрозділи державної політики);

7) виконують повноваження міністра у період його тимчасової відсутності;

8) дають доручення, обов'язкові для виконання державними службовцями структурних підрозділів державної політики, які спрямовуються ними¹.

Міністри та їхні заступники несуть *дисциплінарну відповідальність*. Дисциплінарне провадження щодо них здійснюється з метою повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин вчинення дисциплінарного проступку, виявлення причин та умов, що сприяли його вчиненню, встановлення наявності (відсутності) вини, її ступеня, а також інших обставин, що потребують з'ясування. Дисциплінарне провадження порушується за дорученням Прем'єр-міністра України і здійснюється дисциплінарною комісією, персональний склад якої затверджується розпорядчим актом керівника органу, визначеного головним виконавцем доручення Прем'єр-міністра України. Члени дисциплінарної комісії здійснюють свої повноваження на громадських засадах.

За результатами дисциплінарного провадження члени дисциплінарної комісії складають акт, в якому зазначаються:

- факти, причини та умови, що призвели до вчинення дисциплінарного проступку;
- результати оцінки дій або бездіяльності;
- факти невиконання або неналежного виконання посадових обов'язків, вчинення дисциплінарного проступку з посиланням на положення відповідних нормативно-правових актів;
- ступінь вини, характер і тяжкість дисциплінарного проступку, обставини, за яких він був вчинений, тяжкі наслідки (у разі наявності);
- обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність;

¹ Деякі питання реалізації Закону України «Про державну службу»: постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 р. № 243. *Урядовий кур'єр*. 2017. 21 квіт. С. 10.

- наявність заохочень, дисциплінарних стягнень;
- заяви, клопотання, пояснення, зауваження;
- висновок про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку та підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- пропозиції щодо виду дисциплінарного стягнення чи закриття дисциплінарного провадження¹.

За результатами здійснення дисциплінарного провадження дисциплінарна комісія подає на розгляд Прем'єр-міністра України акт та відповідні матеріали, які є документами для службового користування. На підставі акта дисциплінарної комісії з урахуванням пояснень міністра чи заступника міністра, стосовно якого здійснювалося дисциплінарне провадження, Прем'єр-міністром України на розгляд Кабінету Міністрів України в межах строку притягнення до дисциплінарної відповідальності, встановленого законодавством, вноситься подання щодо застосування до такого керівника дисциплінарного стягнення. За результатами розгляду подання Прем'єр-міністра України Урядом приймається рішення про застосування відповідного дисциплінарного стягнення.

Питання для самоконтролю

1. В якому вітчизняному офіційному документі вперше з'явилася ідея розмежування політичних та адміністративних посад?
2. В якому році політичні посади в Україні отримали офіційний статус?
3. Якими особливостями визначається політичний характер політичних посад?
4. Назвіть форми політичної відповідальності.
5. Які посади відносяться до політичних посад?
6. Назвіть інструменти політичної діяльності, надані народним депутатам України.
7. За чією пропозицією Президент України вносить подання про призначення на посаду Прем'єр-міністра України?

¹ Про затвердження Порядку здійснення дисциплінарного провадження стосовно міністрів та їх заступників, керівників інших центральних органів виконавчої влади та їх заступників, керівників місцевих органів виконавчої влади та їх заступників, на яких не поширюється законодавство про державну службу: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1087. *Урядовий кур'єр*. 2018. 12 січ. С. 12.

8. Які повноваження здійснює Голова Верховної Ради України?
9. Які повноваження здійснює Перший заступник Голови Верховної Ради України?
10. Хто може бути народним депутатом України?
11. Назвіть склад Кабінету Міністрів України.
12. Скільки міністрів, які не очолюють міністерств, можуть бути призначеними до складу Кабінету Міністрів України?
13. За чийм поданням призначається на посаду Міністр оборони України?
14. Назвіть відмінності солідарної та індивідуальної відповідальності члена Кабінету Міністрів України.
15. За якою процедурою призначаються на посади та звільняються з посад перший заступник та заступники міністра?

Рекомендована література

1. Армаш Н. О. Державні політичні діячі як різновид публічних службовців: підходи до визначення понять. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 99–102.
2. Армаш Н. О. До питання розмежування посад державних політичних діячів та державних службовців. *Форум права*. 2012. № 1. С. 45–51.
3. Василевська Т. Депутатська етика: цінності, стандарти та виклики. *Влада та управління* : зб. наук. пр. Вип. 5. Чернівці : Букрек, 2018. С. 198–210.
4. Верховна Рада України: інформаційний довідник / авт.-упор.: М. Ярош, А. Пивовар, А. Погорєлова. Вип. 2. Київ: Парламентське вид. 2002. 160 с.
5. Крупчан О. Д. Політичні діячі та державні службовці: підстави для розмежування та їх вплив на компетенцію центральних органів виконавчої влади. *Бюлетень Мінюсту України*. 2013. № 8. С. 85–91.
6. Любарець А. Ю. Політичні посади в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. №1. С.178–181.
7. Малиновський В. Я. Природа і зміст політичної служби в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Політологія. 2018. № 2. С. 67–76.
8. Павленко Р. М. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід. Київ: КМ Академія, 2002. 253 с.

9. Плахотнюк Н. Г., Мельниченко В. І. Інститут президентства в Україні: становлення та розвиток: монографія. Київ: Максимус, 2004. 224 с.

10. Сурай І. Г., Чалих С. Г. Актуальність формування в Україні парламентської служби. *Європейський вимір реформування публічного управління в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 2 листопада 2018 р. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2018. С. 105–106.

11. Ткаченко Є. В. Основні характеристики політичних посад в органах публічної влади. *Форум права*. 2016. № 4. С. 296–303.

12. Токовенко В. В. Політичне керівництво і державне управління: проблеми взаємовідносин та оптимізація взаємодії. Київ: УАДУ, 2001. 256 с.

РОЗДІЛ 3 ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

3.1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

3.2. АДМІНІСТРАТИВНА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

3.2.1. *Поняття і правовий статус державного службовця*

3.2.2. *Поняття посади і посадової особи*

3.2.3. *Класифікація посад державної служби*

3.2.4. *Службова кар'єра*

3.3. СПЕЦІАЛІЗОВАНА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

3.3.1. *Дипломатична служба*

3.3.2. *Податкова і митна служба*

3.1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Інститут державної служби займає особливе місце серед видів публічної служби. Адже державні службовці займають адміністративні посади в державних органах не лише трьох гілок влади — виконавчої, законодавчої, судової, а й в органах, що не відносяться до жодної з них: Офісу Президента України, органах прокуратури, Центральній виборчій комісії, державних колегіальних органах, національних регуляторах та ін. Саме вони забезпечують професійність, ефективність, інституційну пам'ять, правонаступність у державних органах. Від професійної компетентності державних службовців визначальною мірою залежить реалізація урядової програми, регіональних програм, загалом політичного курсу, визначеного главою держави і парламентом.

У науковій літературі державна служба розглядається одночасно як:

а) *інститут*, що складається із системи регламентів діяльності з виконання функцій держави;

б) *персонал*, спроможний професійно та ефективно виконувати зазначені функції.

Виходячи з таких засад, можна сказати, що державна служба є засобом реалізації функцій демократичної, соціальної, правової держави, поєднуючи особисті, групові та державні інтереси, будучи основним механізмом повсякденних зв'язків держави й народу.

Зважаючи на сказане, автором було сформульоване таке визначення: **державна служба** — *вид публічної служби, державний правовий і соціальний інститут, що здійснює в межах своєї компетенції реалізацію цілей та функцій державних органів шляхом професійного виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків і повноважень, котрі забезпечують взаємодію держави і громадян у реалізації їх інтересів, прав та обов'язків*¹.

Правове регулювання діяльності державної служби здійснюється Конституцією України, Законом України «Про державну службу» та іншими законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, постановами Верховної Ради України, указами Президента України, актами Кабінету Міністрів України та Національного агентства України з питань державної служби (далі — Нацдержслужба).

Як будь-яка система, інститут державної служби ґрунтується на таких організаційно-функціональних **принципах**:

1) *єдність системи держслужби* — принцип, що означає, поперше, в державі впроваджується єдина державна політика у зазначеній сфері; по-друге, діє єдина законодавча база, що регулює відносини у сфері держслужби; по-третє, незважаючи на функціональну різноманітність посад державних службовців, усі вони діють у межах єдиної, скоординованої з єдиного керівного центру системи;

2) *уніфікованість держслужби* — принцип, що означає єдині для всіх держслужбовців:

- порядок проходження державної служби;
- обмеження, пов'язані з її проходженням;
- класифікація посад державних службовців;
- вимоги до професійної компетентності а також загальні стандарти держслужби;
- загальні права, обов'язки, гарантії, заохочення державних службовців;
- загальна система підвищення рівня професійної компетентності держслужбовців;
- загальні підстави для припинення державної служби;

3) *стабільність держслужби* — принцип, сутністю якого є незмінність та наступність інституту державної служби в умовах перманентної змінності політичної влади. Основний корпус державних

¹ Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. Луцьк: Вежа, 2000. С. 427.

службовців, які займають адміністративні посади, здійснює свої функції незалежно від політичних коливань та змін урядів чи його окремих членів, забезпечуючи таким чином ефективно виконання функцій державного управління;

4) *ієрархічність системи держслужби* — принцип, який характеризується системою відносин, побудованих на засадах чітко встановленої підлеглості нижчих державних органів вищим, нижчих за посадою державних службовців — вищим. Він передбачає створення вертикалі управління з чітким розподілом завдань, повноважень і функцій та унормування підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності. Принцип ієрархічності є засадничим для функціонування системи державних органів, саме він забезпечує дотримання єдино встановленої виконавчої дисципліни на всіх рівнях державного апарату.

На відміну від Закону України «Про державну службу» 1993 р., нова редакція цього закону 2015 р. у визначенні державної служби дає вичерпний перелік функцій, що відносяться до державної служби: **«Державна служба — це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо:**

1) аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів;

2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів;

3) забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг;

4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства;

5) управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням;

6) управління персоналом державних органів;

7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством»¹.

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

Працівники, які не виконують якусь із вищеперерахованих функцій, не набувають статусу державного службовця. Отже, з прийняттям нового Закону України «Про державну службу», інститут державної служби став відповідати своїй сутності, адже працівники, які виконували функції з обслуговування і патронатна служба були виведені з його складу. Ще раніше, з нього виокремилися політичні посади, котрі отримали відповідний статус, врегульований іншими законами. Таким чином, вітчизняний інститут державної служби набув остаточного правового врегулювання, а його функціональна природа відповідає стандартам ЄС.

Державна служба, як діяльність, ґрунтується на відповідних **принципах** — *основоположних ідеях, положеннях, настановах, які віддзеркалюють об'єктивні закономірності та обґрунтовані напрями реалізації компетенцій, функцій та завдань державних органів, повноважень та обов'язків державних службовців, які працюють у системі державної служби*. Принципи, будучи суб'єктивним поняттям, сформульованим людиною (законодавцем), формуються на основі прийнятої моделі державної служби й основних положень політико-правової системи держави. Водночас, вони самі є впливовими чинниками, що зумовлюють модель державної служби, засади якої закріплюються у законодавстві¹.

У Законі України «Про державну службу», визначено, що державна служба в Україні здійснюється з дотриманням таких **принципів**:

1) *верховенства права* — забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та спрямованість діяльності державного службовця під час виконання завдань і функцій держави;

2) *законності* — обов'язок державного службовця діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

3) *професіоналізму* — компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, регіональною мовою або мовою національних меншин, визначеною відповідно до закону;

¹ Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 156.

4) *патріотизму* — відданість та вірне служіння Українському народові;

5) *добросовісності* — спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень;

6) *ефективності* — раціональне і результативне використання ресурсів для досягнення цілей державної політики;

7) *забезпечення рівного доступу до державної служби* — заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження;

8) *політичної неупередженості* — недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків;

9) *прозорості* — відкритість інформації про діяльність державного службовця, крім випадків, визначених Конституцією та законами України;

10) *стабільності* — призначення державних службовців безстроково, крім випадків, визначених законом, незалежність персонального складу державної служби від змін політичного керівництва держави та державних органів¹.

Дотримання принципів державної служби є одним з основних обов'язків державного службовця.

Основними **цільми і завданнями** державної служби як інституту держави є:

1) охорона конституційного устрою, створення умов для розвитку відкритого громадянського суспільства, захист прав та свобод людини і громадянина;

2) забезпечення ефективної діяльності державних органів відповідно до їх повноважень і компетенції шляхом надання професійних управлінських послуг політичному керівництву цих органів та адміністративних послуг фізичним і юридичним особам².

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

² Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: затв. Указом Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.

Зазначені цілі, завдання і принципи формують **функції державної служби** — *складові змісту діяльності інституту державної служби, що відображають його роль і призначення в суспільстві, зумовлені цілями, що стоять перед державою, та спрямовані на ефективне функціонування державних органів, реалізацію інтересів прав і свобод громадян*¹. Зазначені функції класифікуються на загальносистемні та внутрішньоапаратні.

Загальносистемні — функції, що відображають роль державної служби у суспільстві, спрямовані на реалізацію функцій і завдань держави, підтримки життєдіяльності суспільства:

- забезпечення реалізації державної політики в управлінні суспільними справами;
- забезпечення ефективності державних органів відповідно до їх завдань, функцій, повноважень і компетенції;
- захист прав та свобод людини і громадянина, реалізація їхніх інтересів;
- надання якісних і своєчасних публічних послуг фізичним та юридичним особам;
- створення умов для залучення на державну службу найбільш професійних та відданих справі кадрів — фахівців нової генерації².

Внутрішньоапаратні — функції, що відображають роль державної служби у системі державного механізму, спрямовані на створення умов для ефективної діяльності державних органів, управлінського апарату:

- встановлення вимог до професійної компетентності осіб, які претендують на вступ на державну службу;
- максимально об'єктивний і відкритий добір та просування персоналу на основі їх ділових та професійних якостей, особистих заслуг і результатів роботи;
- здійснення ефективного управління державною службою;
- облік персоналу державної служби;
- оцінка раціональності та ефективності затрат на апарат;
- відповідне матеріально-технічне та технологічне забезпечення виконання державними службовцями їх функцій;
- організація професійного навчання персоналу державної служби;

¹ Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 212.

² Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 65.

– розробка форм публічної відповідальності державного апарату¹.

У контексті формування ефективного і професійного корпусу державної служби важливе значення має *система особистих заслуг* (англ. merit system — *система заслуг*), згідно з якою прийняття на державну службу здійснюється не за бюрократичними чи політичними рекомендаціями та вказівками, а на підставі ділових і особистих якостей, компетентності кандидата, результатів іспитів. Зазначена ідея зародилася у Китаї ще у V–III ст. до н.е. У Європі екзамени для кандидатів на державну службу вперше були введені у Франції (1791 р.). Сьогодні цей принцип вважається основним при прийнятті на державну службу. Згідно із системою особистих заслуг добір на державну службу базується виключно через відкритий конкурс — на засадах змагальності кандидатів, з урахуванням їх кваліфікації та придатності до зайняття відповідних посад державної служби.

Державна служба, зважаючи на функціональну різноманітність, має свої особливості, згідно яких розрізняється *адміністративна* і *спеціалізована*. Відмінності адміністративної та спеціалізованої служб прослідковуються в таких аспектах:

- 1) законодавчому регулюванню;
- 2) класифікації посад;
- 3) назві посад;
- 4) вимогах щодо кваліфікації та спеціальної підготовки;
- 5) особливостях проходження державної служби (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Відмінності адміністративної і спеціалізованої державної служби

	Адміністративна	Спеціалізована
<i>Законодавче регулювання</i>	Закон України «Про державну службу»	Закони: Митний кодекс України, Податковий кодекс України, «Про дипломатичну службу», «Про державну службу»
<i>Спеціальні звання</i>	Ранги державних службовців	Дипломатичні ранги, спеціальні звання

¹ Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 30.

	Адміністративна	Спеціалізована
<i>Назва посади</i>	Державний службовець	Дипломатичний службовець, посадова особа податкових органів, посадова особа митних органів
<i>Спеціальні вимоги</i>	Уніфіковані	Різні
<i>Особливості проходження державної служби</i>	Зміна істотних умов держслужби	Ротація, довготермінове відрядження

3.2. АДМІНІСТРАТИВНА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

3.2.1. Поняття і правовий статус державного службовця

В Україні загальні засади діяльності, а також правовий статус державних службовців, які працюють у державних органах та їх апараті, визначені у Законі «Про державну службу». У ст. 1 цього Закону дається таке визначення: *«Державний службовець — громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби»*¹.

Одним із головних понять у системі державної служби є поняття «правового статусу державного службовця». *Правовий статус державного службовця* — правовий інститут, що складається із сукупності прав, обов'язків, свобод, обмежень, відповідальності, що встановлені законами і гарантовані авторитетом держави². Правовий статус визначається законами, нормативно-правовими актами і складається з набору взаємообумовлених елементів, головними з яких є такі:

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

² Малиновський В. Я. Державна служба: теорія і практика : навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. С. 41.

1) цілісність, системність правового статусу державного службовця, співвідношення повноважень посади, яку він обіймає, з правами й обов'язками, що впливають із факту перебування на державній службі;

2) установлені стимули для посилення мотивації державного службовця до високопрофесійної, результативної та високоякісної роботи;

3) механізми юридичної відповідальності державних службовців через інститути дисциплінарної, матеріальної, адміністративної, кримінальної відповідальності, норми трудового, фінансового, економічного права;

4) забезпечення стабільності статусу державного службовця та відповідних гарантій, соціального захисту.

Розпочати розгляд правового статусу державного службовця варто з його *повноважень* — закріплених за держслужбовцем прав та обов'язків, які у зв'язку із специфікою функцій, покладених на цю категорію громадян як представників держави — виразників публічного інтересу, мають особливий характер порівняно з громадянами, які не є державними службовцями, у т. ч. обов'язки нести відповідальність за наслідки виконання покладених на них повноважень.

Згідно Закону «Про державну службу» державний службовець має право на:

1) повагу до своєї особистості, честі та гідності, справедливе і шанобливе ставлення з боку керівників, колег та інших осіб;

2) чітке визначення посадових обов'язків;

3) належні для роботи умови служби та їх матеріально-технічне забезпечення;

4) оплату праці залежно від займаної посади, результатів службової діяльності, стажу державної служби та рангу;

5) відпустки, соціальне та пенсійне забезпечення відповідно до закону;

6) професійне навчання, зокрема за державні кошти, відповідно до потреб державного органу;

7) просування по службі з урахуванням професійної компетентності та сумлінного виконання своїх посадових обов'язків;

8) участь у професійних спілках з метою захисту своїх прав та інтересів;

9) участь у діяльності об'єднань громадян, крім політичних партій у випадках, передбачених Законом України «Про державну службу»;

10) оскарження в установленому законом порядку рішень про накладення дисциплінарного стягнення, звільнення з посади державної служби, а також висновку, що містить негативну оцінку за результатами оцінювання його службової діяльності;

11) захист від незаконного переслідування з боку державних органів та їх посадових осіб у разі повідомлення про факти порушення вимог Законом України «Про державну службу»;

12) отримання від державних органів, підприємств, установ та організацій, органів місцевого самоврядування необхідної інформації з питань, що належать до його повноважень, у випадках, встановлених законом;

13) безперешкодне ознайомлення з документами про проходження ним державної служби, у тому числі висновками щодо результатів оцінювання його службової діяльності;

14) проведення службового розслідування за його вимогою з метою зняття безпідставних, на його думку, звинувачень або підозри.

Державні службовці також реалізують інші права, визначені у положеннях про структурні підрозділи державних органів та посадових інструкціях, затверджених керівниками державної служби в цих органах¹.

Закон «Про державну службу» визначає *основні обов'язки* державного службовця, який зобов'язаний:

1) дотримуватися Конституції та законів України, діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

2) дотримуватися принципів державної служби та правил етичної поведінки;

3) поважати гідність людини, не допускати порушення прав і свобод людини та громадянина;

4) з повагою ставитися до державних символів України;

5) обов'язково використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, не допускати дискримінацію державної мови і протидіяти можливим спробам її дискримінації;

6) забезпечувати в межах наданих повноважень ефективне виконання завдань і функцій державних органів;

7) сумлінно і професійно виконувати свої посадові обов'язки;

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

8) виконувати рішення державних органів, накази (розпорядження), доручення керівників, надані на підставі та у межах повноважень, передбачених Конституцією та законами України;

9) додержуватися вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції;

10) запобігати виникненню реального, потенційного конфлікту інтересів під час проходження державної служби;

11) постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності;

12) зберігати державну таємницю та персональні дані осіб, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, а також іншу інформацію, яка відповідно до закону не підлягає розголошенню;

13) надавати публічну інформацію в межах, визначених законом.

Державний службовець зобов'язаний також виконувати обов'язки *щодо додержання службової дисципліни*:

1) не допускати вчинків, несумісних із статусом державного службовця;

2) виявляти високий рівень культури, професіоналізм, витримку і тактовність, повагу до громадян, керівництва та інших державних службовців;

3) дбайливо ставитися до державного майна та інших публічних ресурсів.

Державні службовці виконують також інші обов'язки, визначені у положеннях про структурні підрозділи державних органів та посадових інструкціях, затверджених керівниками державної служби в цих органах.

У разі виявлення державним службовцем під час його службової діяльності або поза її межами фактів порушення вимог Закону «Про державну службу» з боку державних органів, їх посадових осіб він зобов'язаний звернутися для забезпечення законності до Нацдержслужби¹.

Обмеження щодо державних службовців — низка спеціальних обмежень щодо державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямованих на попередження корупції і боротьбу зі службовими злочинами.

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

Законодавством України обмеження стосовно державних службовців класифікуються таким чином:

а) *обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища:*

- державним службовцям забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах;

б) *обмеження щодо одержання подарунків:*

- державним службовцям забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб;

в) *обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності:*

- державним службовцям забороняється займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;

- входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;

г) *обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування:*

- державним службовцям, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, забороняється:

1) протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами — підприємцями, якщо державні службовці протягом року до дня припинення виконання функцій держави

або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб — підприємців;

2) розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом;

3) протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності.

г) *обмеження спільної роботи близьких осіб:*

- державні службовці не можуть мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам¹.

У Законі «Про державну службу» щодо держслужбовців застосована *політична неупередженість* — недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків. Зокрема:

1. Державний службовець повинен неупереджено виконувати законні накази (розпорядження), доручення керівників незалежно від їх партійної належності та своїх політичних переконань.

2. Державний службовець не має права демонструвати свої політичні погляди та вчиняти інші дії або бездіяльність, що у будь-який спосіб можуть засвідчити його особливе ставлення до політичних партій і негативно вплинути на імідж державного органу та довіру до влади або становити загрозу для конституційного ладу, територіальної цілісності і національної безпеки, для здоров'я та прав і свобод інших людей.

Державний службовець не має права:

1) бути членом політичної партії, якщо такий державний службовець займає посаду державної служби категорії «А». На час державної служби на посаді категорії «А» особа зупиняє своє членство в політичній партії;

¹ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Голос України*. 2014. 25 жовт. С. 34.

2) обіймати посади в керівних органах політичної партії;

3) суміщати державну службу із статусом депутата місцевої ради, якщо такий державний службовець займає посаду державної служби категорії «А»;

4) залучати, використовуючи своє службове становище, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників бюджетної сфери, інших осіб до участі у передвиборній агітації, акціях та заходах, що організуються політичними партіями;

5) у будь-який інший спосіб використовувати своє службове становище в політичних цілях.

4. У разі реєстрації державного службовця кандидатом у депутати Центральною виборчою комісією, виборчими комісіями, сформованими (утвореними) в установленому порядку, він зобов'язаний в одинденний строк письмово повідомити про це керівника державної служби. Державному службовцю за його заявою надається відпустка без збереження заробітної плати на час участі у виборчому процесі. Зазначена відпустка надається за рішенням керівника державної служби з дня його повідомлення про участь у виборчому процесі і до дня його завершення відповідно до виборчого законодавства.

5. Державний службовець не має права організувати і брати участь у страйках та агітації (крім випадку, передбаченого Законом України «Про державну службу»)¹.

Відповідальність державного службовця — категорія ділової етики, що означає здатність держслужбовця усвідомлювати і виконувати покладені на нього завдання та обов'язки, передбачати наслідки своїх вчинків, дій та бездіяльності, як для самої частини роботи, так і для суспільства в цілому².

Залежно від характеру правопорушення (провини) відповідальність може бути дисциплінарною, матеріальною, адміністративною, цивільно-правовою та кримінальною.

До *дисциплінарної відповідальності* держслужбовці притягуються за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, визначених Законом «Про державну службу» та іншими нормативно-правовими актами у сфері державної служби, посадовою ін-

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

² Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 26.

струкцією, а також порушення правил етичної поведінки та інше порушення службової дисципліни. Підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених Законом «Про державну службу» та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення.

Дисциплінарними проступками є:

- 1) порушення Присяги державного службовця;
- 2) порушення правил етичної поведінки державних службовців;
- 3) вияв неповаги до держави, державних символів України, Українського народу;
- 4) дії, що шкодять авторитету державної служби;
- 5) невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень;
- 6) недотримання правил внутрішнього службового розпорядку;
- 7) перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу кримінального або адміністративного правопорушення;
- 8) невиконання вимог щодо політичної неупередженості державного службовця;
- 9) використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб;
- 10) порушення вимог Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» у частині подання, дотримання строків подання декларації про контакти державним службовцем, який займає посаду державної служби категорії «А» або «Б»;
- 11) подання під час вступу на державну службу недостовірної інформації про обставини, що перешкоджають реалізації права на державну службу, а також неподання необхідної інформації про такі обставини, що виникли під час проходження служби;
- 12) неповідомлення керівнику державної служби про виникнення відносин прямої підпорядкованості між державним службовцем та близькими особами у 15-денний строк з дня їх виникнення;

13) прогул державного службовця (у тому числі відсутність на службі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин;

14) поява державного службовця на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;

15) прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що спричинило порушення цілісності державного або комунального майна, незаконне їх використання або інше заподіяння шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу кримінального або адміністративного правопорушення;

16) прийняття державним службовцем рішення, що суперечить закону або висновкам щодо застосування відповідної норми права, викладеним у постановах Верховного Суду, щодо якого судом винесено окрему ухвалу.

До державних службовців застосовується один із таких видів *дисциплінарного стягнення*:

- 1) зауваження;
- 2) догана;
- 3) попередження про неповну службову відповідність;
- 4) звільнення з посади державної служби.

Для здійснення дисциплінарного провадження з метою визначення ступеня вини, характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку утворюється *дисциплінарна комісія з розгляду дисциплінарних справ*. Дисциплінарною комісією стосовно державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А», є *Комісія з питань вищого корпусу державної служби*. Дисциплінарну комісію стосовно державних службовців, які займають посади державної служби категорій «Б» і «В», утворює керівник державної служби у кожному державному органі. Члени дисциплінарної комісії здійснюють свої повноваження на громадських засадах¹.

З метою визначення наявності вини, характеру і тяжкості дисциплінарного проступку може проводитися *службове розслідування*. У разі невиконання або неналежного виконання посадових обов'язків державним службовцем, перевищення повноважень, що призвело до людських жертв або заподіяло значну матеріальну шкоду фізич-

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

ній чи юридичній особі, державі або територіальній громаді, службове розслідування проводиться обов'язково.

Службове розслідування стосовно державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А», проводиться Нацдержслужбою, а стосовно державних службовців, які займають посади державної служби категорій «Б» і «В», — дисциплінарною комісією у державному органі. Тривалість службового розслідування не може перевищувати один місяць. За потреби зазначений строк може бути продовжений суб'єктом призначення, але не більш як до двох місяців. За результатами службового розслідування складається висновок про наявність чи відсутність у діях державного службовця дисциплінарного проступку та підстав для його притягнення до дисциплінарної відповідальності. Висновок, складений за результатами проведеного службового розслідування Нацдержслужбою, передається Комісії з питань вищого корпусу державної служби.

На час здійснення дисциплінарного провадження державний службовець може бути *відсторонений від виконання посадових обов'язків*. Невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, що могло призвести або призвело до людських жертв, заподіяло значну матеріальну чи моральну шкоду фізичним або юридичним особам, державі, територіальній громаді, є підставою для відсторонення державного службовця від виконання посадових обов'язків. Рішення про відсторонення державного службовця від виконання посадових обов'язків приймається відповідно керівником державної служби або суб'єктом призначення. Тривалість відсторонення державного службовця від виконання посадових обов'язків не може перевищувати часу дисциплінарного провадження.

З метою збору інформації про обставини, які стали підставою для порушення дисциплінарного провадження, для визначення дисциплінарною комісією ступеня вини, характеру і тяжкості цього дисциплінарного проступку дисциплінарною комісією формується *дисциплінарна справа*.

Результатом розгляду дисциплінарної справи є пропозиції Комісії з питань вищого корпусу державної служби, подання дисциплінарної комісії у державному органі, які мають рекомендаційний характер для суб'єкта призначення. Державний службовець має право на ознайомлення з усіма матеріалами дисциплінарної справи перед прийняттям рішення про накладення на нього дисциплінарного стяг-

нення. За результатами ознайомлення державний службовець має право вносити зауваження до висновку, клопотання про вжиття додаткових заходів для встановлення обставин, які мають значення для справи, надавати додаткові пояснення та додаткові документи і матеріали, що стосуються зазначених обставин, які долучаються до справи.

Рішення про накладення на державного службовця дисциплінарного стягнення чи закриття дисциплінарного провадження приймає суб'єкт призначення протягом 10 календарних днів з дня отримання пропозицій Комісії з питань вищого корпусу державної служби, подання дисциплінарної комісії у державному органі. Рішення оформляється відповідним актом суб'єкта призначення. Рішення про накладення дисциплінарного стягнення може бути оскаржено державними службовцями категорії «А» до суду, а категорій «Б» і «В» — до Нацдержслужби, або до суду.

Якщо протягом року після накладення дисциплінарного стягнення до державного службовця не буде застосоване нове дисциплінарне стягнення, він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення. Якщо державний службовець не вчинив нового порушення цього Закону, інших нормативно-правових актів у сфері державної служби і виявив себе сумлінним службовцем, дисциплінарне стягнення стосовно нього може бути знято до закінчення року, протягом якого воно було накладено, але не раніше ніж через шість місяців з дня накладення дисциплінарного стягнення. Право на дострокове зняття дисциплінарного стягнення належить суб'єкту призначення, котрий його застосував. Протягом строку дії дисциплінарного стягнення (крім зауваження) заходи заохочення до державного службовця не застосовуються.

Свої особливості має *матеріальна відповідальність* державних службовців. Матеріальна та моральна шкода, заподіяна фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави. Держава в особі суб'єкта призначення має право зворотної вимоги (регресу) у розмірі та порядку, визначених законом, до:

- 1) державного службовця, який заподіяв шкоду;
- 2) посадової особи (осіб), винної (винних) у незаконному звільненні, відстороненні або переведенні державного службовця чи іншого працівника на іншу посаду, щодо відшкодування матеріальної

та моральної шкоди, заподіяної державному органу у зв'язку з оплатою часу вимушеного прогулу або часу виконання нижчеоплачуваної роботи. У разі застосування зворотної вимоги (регресу) державний службовець несе матеріальну відповідальність тільки за шкоду, умисно заподіяну його протиправними діями або бездіяльністю.

Державний службовець зобов'язаний відшкодувати державі шкоду, заподіяну внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків. Шкодою, заподіяною державним службовцем державі, є також виплачене державою відшкодування шкоди, заподіяної державним службовцем третій особі внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків. У разі спільного заподіяння шкоди кількома державними службовцями кожен із них несе відповідальність у розмірі, пропорційному ступеню вини¹.

Згідно зі ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень держслужбовці притягаються до *кримінальної, адміністративної, цивільно-правової* відповідальності у встановленому законом порядку.

Особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею злочину у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом. Особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України, може бути відсторонена від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу (установи, підприємства, організації), в якому вона працює, до закінчення розгляду справи судом.

Збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне правопорушення, в установленому законом порядку. Кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації або спеціальній конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку².

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

² Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Голос України*. 2014. 25 жовт. С. 38.

3.2.2. Поняття посади і посадової особи

Правове регулювання інституту державної служби неможливе без уточнення змісту понять «посада» і «посадова особа». Адже характерною особливістю будь-якого державного органу є її склад — наявність певного набору посад. Саме посада, як первинна структурна одиниця організаційної структури, визначає службове місце й становище учасників процесу державного управління. Тобто посада є однією з ознак організаційного та правового положення державного службовця¹.

Категорія «посада» — одна з найважливіших у сфері державної служби. **Посада** — багатогранна категорія, котра включає соціальний, правовий та організаційний аспекти. Соціальна сутність посади виявляється в особливостях характеру, обсягу і меж взаємовідносин між держслужбовцями та іншими учасниками управлінського процесу. Правовий аспект виявляється у тому, що посада містить певну частину компетенції і функціоналу державних органів — посадових повноважень і обов'язків. Організаційний аспект полягає в тому, що посада є частиною структурного підрозділу державного органу, в якому вона займає відповідне місце².

Державна посада — посада в державних органах, що утворюється відповідно до Конституції та законів України, на яку покладено певне коло обов'язків щодо реалізації функцій держави, віднесених до повноважень відповідного державного органу, грошове утримання на якій здійснюється за рахунок коштів державного бюджету³.

Державна посада — це:

- 1) визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами (положеннями про структурні підрозділи, посадовими інструкціями та ін.) коло службових повноважень;
- 2) юридичний опис, який визначає соціальний статус (відносини з вищими, нижчими і рівними посадами), організаційний статус

¹ Державне управління: теорія і практика / заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. С. 189.

² Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 145.

³ Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 42.

(місце посади в структурі органу) та правовий статус державного службовця (коло повноважень, функції, права, обов'язки).

Посада державної служби — визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу з установленними відповідно до законодавства посадовими обов'язками у межах повноважень, визначених частиною першою статті 1 Закону «Про державну службу»¹. Кожна посада у державних органах створюється у розпорядчому порядку, тобто відповідними органами визначаються її назва, місце в службовій ієрархії, порядок заміщення.

Особливими учасниками державно-управлінських відносин виступають **посадові особи** — особлива категорія службовців державних органів, діяльність яких має владно-розпорядчий характер і спрямована на організацію та забезпечення ефективної праці службовців, інших учасників службових відносин. Посадовими особами вважаються керівники та заступники керівників органів державної влади та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативно-правовими актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих і контрольно-наглядових функцій, діяльність яких має владно-розпорядчий характер і спрямована на організацію й забезпечення ефективної праці підпорядкованих їм органів, структурних підрозділів, державних службовців².

Термін «керівник» означає посадову особу державного органу, сукупність кваліфікаційних ознак якої визначає статус керівника. До цих ознак належать конкретні державновладні повноваження такої посадової особи, які їй надаються Конституцією та законами України:

- розподіл обов'язків між своїми заступниками;
- розпорядження матеріально-фінансовими ресурсами;
- керівництво та спрямування роботи органу та його апарату;
- вирішення кадрових питань;
- підписання правових актів органу;
- представництво органу у відносинах з громадянами, іншими органами публічної влади, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності.

Правові акти керівника державного органу, його вказівки, доручення, розпорядження є обов'язковими до виконання. *Керівник дер-*

¹Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

²Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 146.

жавного органу є посадовою особою, яка, виходячи з характеру та змісту повноважень, очолює цей орган і несе персональну відповідальність за його діяльність.

Законом України «Про державну службу» введено поняття **«керівник державної служби в державному органі»** — *посадова особа, яка займає вищу посаду державної служби в державному органі, до посадових обов'язків якої належить здійснення повноважень з питань держслужби та організації роботи інших працівників у цьому органі*. Керівник державної служби здійснює такі функції:

1) організовує планування роботи з персоналом державного органу, в тому числі організовує проведення конкурсів на зайняття вакантних посад державної служби категорій «Б» і «В», забезпечує прозорість і об'єктивність таких конкурсів відповідно до вимог Закону «Про державну службу»;

2) забезпечує планування службової кар'єри, планове заміщення посад державної служби підготовленими фахівцями згідно з вимогами до професійної компетентності та стимулює просування по службі;

3) забезпечує своєчасне оприлюднення та передачу Нацдержслужбі інформації про вакантні посади державної служби з метою формування єдиного переліку вакантних посад державної служби, який оприлюднюється;

4) призначає громадян України, які пройшли конкурсний відбір, на вакантні посади державної служби категорій «Б» і «В», звільняє з таких посад;

5) укладає та розриває контракти про проходження державної служби відповідно до пункту 3 частини другої статті 34 Закону «Про державну службу» у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України;

6) присвоює ранги державним службовцям державного органу, які займають посади державної служби категорій «Б» і «В»;

7) забезпечує підвищення кваліфікації державних службовців державного органу;

8) здійснює планування навчання персоналу державного органу з метою вдосконалення рівня володіння державними службовцями державною мовою, регіональною мовою або мовою національних меншин, визначеною відповідно до закону, а також іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи, у випадках, якщо

володіння такою мовою є обов'язковим відповідно до Закону України «Про державну службу»;

9) здійснює контроль за дотриманням виконавської та службової дисципліни в державному органі та умов контрактів про проходження державної служби (у разі укладення);

10) розглядає скарги на дії або бездіяльність державних службовців, які займають посади державної служби категорій «Б» і «В»;

11) приймає у межах наданих повноважень рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців, які займають посади державної служби категорій «Б» і «В»;

12) виконує функції роботодавця стосовно працівників державного органу, які не є державними службовцями;

13) створює належні для роботи умови та їх матеріально-технічне забезпечення.

Керівник державної служби несе відповідальність за неналежний рівень службової дисципліни і здійснює повноваження щодо притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності. З метою забезпечення належного рівня службової дисципліни керівник державної служби зобов'язаний:

1) створювати умови для виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків і підвищення ними професійної компетентності та вимагати належного виконання посадових обов'язків;

2) здійснювати контроль за виконанням державними службовцями посадових обов'язків;

3) під час виконання посадових обов'язків керуватися публічними інтересами, суворо дотримуватися і забезпечувати дотримання Конституції, законів України та інших нормативно-правових актів, чітко формулювати накази (розпорядження) та доручення, перевіряти точність і своєчасність їх виконання;

4) забезпечувати виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків, у тому числі шляхом застосування дисциплінарних стягнень;

5) належним чином організовувати роботу державних службовців, забезпечувати ефективне виконання завдань, що поставлені перед державним органом;

б) виховувати у державних службовців сумлінне ставлення до служби, бережливе ставлення до державного майна, підтримувати

їхню ініціативу, а також вживати заходів для додержання ними правил етичної поведінки;

7) забезпечувати прозорість та об'єктивність під час оцінювання результатів службової діяльності державних службовців;

8) організовувати проведення з державними службовцями профілактичних заходів щодо запобігання вчиненню ними дисциплінарних проступків, виявляти та своєчасно припиняти їх вчинення.

Керівник державної служби в державному органі є головою класифікаційного комітету, в якому проводиться класифікація посад державної служби, який планує, організовує та координує роботу класифікаційного комітету, відповідає за підготовку та передачу зведених класифікаційних відомостей державним органам, які їх скерують або Нацдержслужбі.

Повноваження керівника державної служби здійснюють:

1) у Секретаріаті Кабінету Міністрів України — Державний секретар Кабінету Міністрів України;

2) у міністерстві — державний секретар міністерства;

3) в іншому центральному органі виконавчої влади — керівник відповідного органу;

4) у місцевих державних адміністраціях:

– керівник апарату — апараті місцевої державної адміністрації та її структурних підрозділах (крім структурних підрозділів зі статусом юридичних осіб публічного права);

– керівник структурного підрозділу зі статусом юридичної особи публічного права — у такому підрозділі;

5) у державних органах, посади керівників яких належать до посад державної служби, — керівник відповідного органу;

6) в інших державних органах або в разі прямого підпорядкування окремій особі, яка займає політичну посаду, — керівник апарату (секретаріату)¹.

Державний секретар міністерства з метою здійснення покладених на нього завдань:

1) організовує та контролює виконання апаратом міністерства завдань, установлених актами законодавства, протокольними рішеннями Кабінету Міністрів України, дорученнями Прем'єр-міністра України, резолюціями віце-прем'єр-міністрів України, Міністра Ка-

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

бінету Міністрів України, наказами міністерства, дорученнями міністра, його першого заступника та заступників, звітує про ефективність і своєчасність їх виконання;

2) забезпечує здійснення моніторингу виконання міністерством і центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідного міністра, плану пріоритетних дій Уряду, інших документів державної політики;

3) забезпечує діяльність міністерства, стабільність та наступність у його роботі, організацію поточної роботи, пов'язаної із здійсненням повноважень міністерства, а також підготовку пропозиції щодо виконання завдань міністерства, які подає на розгляд міністру;

4) взаємодіє з першим заступником міністра та заступниками міністра з питань ефективного та своєчасного виконання структурними підрозділами державної політики, які координуються ними, завдань міністерства та наданих ними доручень;

5) з питань, що належать до його компетенції або за дорученням міністра:

- представляє міністерство на міжвідомчих нарадах та інших заходах;
- бере участь у заходах, що здійснюються міністерством у сфері міжнародних відносин та в забезпеченні виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України;

б) проводить наради з керівниками структурних підрозділів, іншими державними службовцями та працівниками апарату міністерства з питань організації виконання міністерством і центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідного міністра, встановлених завдань із залученням у разі необхідності в установленому порядку працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій (за погодженням з їх керівниками) до опрацювання питань, що належать до компетенції державного секретаря міністерства;

7) здійснює в межах своєї компетенції або за дорученням міністра керівництво консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, що утворюються міністерством;

8) інформує міністра про виконання поточної роботи у міністерстві та стан виконання завдань, покладених на міністерство, а також про вжиття заходів з усунення виявлених недоліків;

9) здійснює інші функції, необхідні для виконання покладених на нього відповідно до закону завдань.

Самостійні структурні підрозділи апарату міністерства безпосередньо підпорядковані державному секретарю міністерства.

Державний секретар міністерства має право давати доручення державним службовцям та працівникам апарату міністерства з питань, пов'язаних із забезпеченням своєчасного та якісного виконання завдань міністерства та організації поточної роботи апарату міністерства. Доручення міністра, надані державним службовцям і працівникам апарату міністерства, та доручення першого заступника міністра і заступників міністра, надані державним службовцям структурних підрозділів державної політики, одночасно доводяться міністром, його першим заступником та заступниками до відома державного секретаря міністерства для забезпечення організації та здійснення контролю їх виконання. Державний секретар вносить у разі потреби пропозиції міністрові, першому заступникові міністра та заступникам міністра, зокрема, щодо уточнення строків виконання та виконавців, визначених у відповідних дорученнях¹.

Запровадження посад державних секретарів дало можливість повноцінно розмежувати політичні та адміністративні функції в органах виконавчої влади (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Розподіл завдань і функцій між міністром і державним секретарем

Міністр	Державний секретар
<i>Головне завдання</i> — забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах компетенції міністерства, а також ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується КМУ через відповідного міністра	<i>Головне завдання</i> — забезпечення виконання стратегічних завдань міністерства, ефективної організації роботи апарату міністерства
Функції:	
– визначає політику розвитку у сферах компетенції міністерства в межах загальної політики Уряду	– здійснює керівництво апаратом міністерства

¹ Деякі питання реалізації Закону України «Про державну службу»: постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 р. № 243. *Урядовий кур'єр*. 2017. 21 квіт. С. 10.

Міністр	Державний секретар
– визначає пріоритетні напрями роботи міністерства та шляхи виконання покладених на нього завдань	– організовує та контролює виконання апаратом міністерства завдань
– здійснює керівництво діяльністю міністерства у процесі формування державної політики у сферах компетенції міністерства	– забезпечує здійснення моніторингу виконання міністерством документів державної політики
– обирає шляхи формування державної політики на основі альтернативних пропозицій, підготовлених апаратом міністерства	– забезпечує діяльність міністерства, стабільність і наступність у його роботі, організацію поточної роботи
– представляє міністерство у відносинах з іншими державними органами	– представляє міністерство як юридичну особу публічного права (у цивільно-правових відносинах)
– видає нормативно-правові акти	– приймає індивідуальні акти щодо державних службовців міністерства
– є розпорядником ресурсів міністерства	– є розпорядником коштів на утримання апарату міністерства

Відповідно до Концепції запровадження посад фахівців з питань реформ у Секретаріаті Кабінету Міністрів України, Офісі Президента України, міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади запроваджено посади фахівців з питань реформ. **Посади фахівців з питань реформ** — посади державної служби категорій «А», «Б» і «В», військові та дипломатичні посади з посадовими обов'язками, що передбачають, зокрема, підготовку та проведення реформ у відповідних сферах (визначення проблем, підготовка пропозицій та планів заходів щодо їх розв'язання, підготовка проектів відповідних актів законодавства, організація та участь у виконанні згаданих планів заходів, оцінювання результатів їх реалізації, здійснення інших аналітичних функцій), а також виконання основних завдань, пов'язаних із стратегічним плануванням діяльності державного органу, забезпеченням формування та/або реалізації державної політики у відповідних сферах, на які поширюються спеціальні умови

оплати праці в рамках загальної системи оплати праці державних службовців¹. Строками реалізації Концепції стали 2016–2022 роки.

Посади фахівців з питань реформ поділяються на *дві групи*.

До першої групи належать посади державної служби категорії «А», а саме: посади Державного секретаря Кабінету Міністрів України, його заступників, Керівника Апарату Офісу Президента України, державних секретарів міністерств, Голови Нацдержслужби, його заступників.

До другої групи належать посади державної служби категорій «Б» і «В» у директоратах, генеральних департаментах, які утворюються в державних органах, а також в Урядовому офісі координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України та Офісі Президента².

Посади фахівців з питань реформ повинні визначатися в державних органах, які здійснюють підготовку та проведення ключових національних реформ, відповідно до завдань та функцій таких органів.

Вимоги до кандидатів на посади фахівців з питань реформ включають загальні і спеціальні вимоги відповідно до Закону України «Про державну службу». Спеціальні вимоги можуть включати вимоги щодо професійних знань, володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи, навичками проектного управління та наявності досвіду такого управління, аналітичного мислення, навичок планування і аналізу, творчих здібностей, ініціативності, об'єктивності, відповідальності, вміння працювати в стресових ситуаціях, а також інші вимоги відповідно до Закону України «Про державну службу». Спеціальні вимоги до кандидатів на посади фахівців з питань реформ визначаються суб'єктом призначення відповідно до Закону України «Про державну службу».

На посади фахівців з питань реформ призначаються особи, які є переможцями конкурсного відбору на посади державної служби, що визначені як посади фахівців з питань реформ відповідно до Концепції запровадження посад фахівців з питань реформ. Конкурс на зайняття посад фахівців з питань реформ проводиться відповідно до Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служ-

¹ Про схвалення Концепції запровадження посад фахівців з питань реформ: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.11.2016 р. № 905-р. *Урядовий кур'єр*. 2016. 29 груд. С. 12.

² Про схвалення Концепції запровадження посад фахівців з питань реформ: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.11.2016 р. № 905-р. *Урядовий кур'єр*. 2016. 29 груд. С. 12.

би, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 р. № 246 з відповідними змінами.

Для фахівців з питань реформ, у тому числі тих, що раніше перебували на державній службі, рекомендується встановлювати випробування строком на шість місяців з моменту призначення на посаду. На період випробування керівник державної служби в державному органі своїм наказом встановлює перелік і строки виконання фахівцем з питань реформ завдань, а також критерії, за якими визначається відповідність займаній посаді.

Фахівці з питань реформ проходять щороку оцінювання результатів своєї службової діяльності на загальних підставах відповідно до Закону України «Про державну службу». Показниками оцінювання є результативність, ефективність та якість виконання фахівцем з питань реформ завдань і заходів відповідно до планів, які затверджуються керівником державної служби в державному органі.

3.2.3. Класифікація посад державної служби

Основою посадової систематизації системи державної служби є метод класифікації посад, який дає змогу встановити рангову структуру та відповідні компенсаційні рівні для персоналу державної служби. Система класифікації посад є необхідним інструментом функціонування інституту державної служби. Назвемо її основні переваги:

1. Визначення професійних вимог, обов'язків, обсягу повноважень та відповідальності службовців.
2. Встановлення критеріїв для рівнів оплати праці.
3. Встановлення ієрархічних рівнів між різними категоріями службовців.
4. Стимулювання підвищення ефективної діяльності службовців через можливість службового просування і матеріального забезпечення.
5. Упорядкування структури державної служби.
6. Створення стандартної термінології для функцій управління персоналом.
7. Захист службовців від політичних і суб'єктивних впливів при вступі на роботу, зміні політичної чи персональної кон'юнктури та визначення рівня їх матеріального забезпечення¹.

¹ Малиновський В. Я. Державна служба: теорія і практика : навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. С. 65.

Світовий досвід має відповідну практику проходження державної служби, що базується на певних системах посад, згрупованих, наприклад, у США в Генеральну Схему посад, у Франції — в Табель просування службою згідно з розрядами й рангами.

Класифікація посад — це процес розподілу посад державної служби та присвоєння їм класифікаційних кодів на основі віднесення посад до відповідних сімей та рівнів, визначених у Каталозі типових посад державної служби і критеріях віднесення до таких посад, затвердженому в установленому законодавством порядку.

Для проведення класифікації посад державної служби та підготовки зведених класифікаційних відомостей про результати класифікації в кожному державному органі, у структурі якого є керівник державної служби та не менше трьох керівників самостійних структурних підрозділів без урахування керівника служби управління персоналом або спеціаліста з питань персоналу, створюється консультативно-дорадчий орган — *класифікаційний комітет*.

Класифікаційний комітет утворюється у складі:

- керівника державної служби;
 - керівника служби управління персоналом або спеціаліста з питань персоналу;
 - секретаря;
 - п'яти керівників самостійних структурних підрозділів.
- Класифікація посад державної служби здійснюється з дотриманням таких *принципів*:
- *об'єктивність* — класифікації підлягає посада державної служби, а не працівник, який її займає;
 - *ясність* — зрозумілі принципи класифікації для усіх посад державної служби державного органу;
 - *цілісність* — класифікуються усі посади державної служби, передбачені штатним розписом;
 - *неупередженість* — відсутність впливу з боку керівництва державного органу чи зацікавлених осіб на експертну думку класифікаційного комітету відповідного державного органу, в якому проводиться класифікація посад державної служби;
 - *пріоритетність* — віднесення посади державної служби до відповідної сім'ї посад здійснюється за результатами визначення основних посадових обов'язків, які регулярно виконуються

чи мають виконуватися (якщо посада вакантна), та займають переважну частину робочого часу¹.

У разі, якщо структура державного органу не дозволяє забезпечити утворення класифікаційного комітету, організація проведення та класифікації посад державної служби проводиться класифікаційним комітетом, утвореним у державному органі, якому він підпорядкований.

Таблиця 3.3

Класифікація посад державної служби²

Категорії	Назва посад
<p style="text-align: center;">А (вищий корпус державної служби)</p>	<p>Керівник Апарату Верховної Ради України та його заступники; Керівник апарату (секретаріату) постійно діючого допоміжного органу, утвореного Президентом України; Державний секретар Кабінету Міністрів України та його заступники, державні секретарі міністерств; керівники центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, та їх заступники; керівники апаратів Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів та їх заступники, керівники секретаріатів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх заступники, Голова Державної судової адміністрації України та його заступники; керівники державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України</p>
<p style="text-align: center;">Б</p>	<p>Керівники та заступники керівників державних органів, юрисдикція яких поширюється на територію АРК, однієї або кількох областей, міст Києва і Севастополя, одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення; керівники державної служби у державних органах, юрисдикція яких поширюється на територію АРК, однієї або кількох областей, міст Києва і Севастополя, одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення; керівники та заступники керівників структурних підрозділів державних органів незалежно від рівня юрисдикції таких державних органів</p>
<p style="text-align: center;">В</p>	<p>інші посади державної служби, не віднесені до категорій «А» і «Б»</p>

¹ Методика проведення класифікації посад державної служби: затв. наказом Нацдержслужби від 30.09.2020 р. № 187-20 (у редакції наказу Нацдержслужби від 25.11.2021 р. № 181-21). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1219-20#n13>

² Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

Категорія посад державної служби — класифікаційний підхід визначення місця посади в управлінській ієрархії, згідно з яким посади систематизуються залежно від порядку призначення, характеру та обсягу повноважень і необхідних для їх виконання кваліфікації та професійної компетентності державних службовців.

Законом України «Про державну службу» встановлені відповідні категорії посад державної служби (див. табл. 3.3). Законом передбачено, що кількість посад державної служби категорій «А» і «Б» в державному органі повинна становити не більше третини його штатної чисельності.

У 2020 р. Урядом була схвалена **Концепція реформування системи оплати праці державних службовців**, метою якої стала зміна системи та підходів до регулювання оплати праці у сфері державної служби, що спрямована на забезпечення досягнення таких цілей:

- осучаснення структури заробітної плати державного службовця, зменшення кількості її змінних складових (квартальна і річна премія у разі встановлення) та спрощення підходів до їх формування;
- запровадження системи оплати праці держслужбовців на основі класифікації посад держслужби — встановлення посадових окладів на посадах держслужби на основі їх цінності, що позбавить необхідності додаткового поділу державних органів на рівні та встановлення додаткових коригуючих коефіцієнтів для державних органів або за функціональним напрямом діяльності на посаді;
- закріплення посадового окладу як ключового (найвагомішого) елемента в структурі заробітної плати державного службовця при тому, що частка фіксованих виплат становить не менш як 70 відсотків, а інших (змінних) виплат не більш як 30 відсотків;
- забезпечення рівних умови оплати праці на посадах державної служби з однаковим рівнем відповідальності та функціональним навантаженням в різних державних органах;
- забезпечення однакових підходів до формування і розподілу фондів оплати праці в державних органах з урахуванням класифікації посад державної служби;
- забезпечення проведення рівного і прозорого розподілу (перерозподілу) фондів оплати праці у державних органах;
- здійснення оптимізації структури та чисельності працівників з огляду на покладені на державний орган функції;

- забезпечення визначення мотиваційних підходів для державних службовців до результативної, ефективної, добросчесної та ініціативної роботи, а також підвищення престижу державної служби як роботи з конкурентним рівнем оплати праці;
- оптимізація балансу між необхідністю залучення молоді на державну службу та відзначенням ефективних і відданих справі державних службовців, які з року в рік будують кар'єру на державній службі¹.

Відповідно було розроблена та затверджена класифікація посад державної служби, критеріями якої стали «сім'я» посад (групування посад з урахуванням функціональної спрямованості), рівні посад, юрисдикція та тип державного органу. **Каталогом типових посад державної служби і критерії віднесення до таких посад (далі — Каталог)** було визначено 27 сімей посад державної служби²:

адміністративне керівництво (1)	міжнародне співробітництво (15)
адміністрування та надання публічних послуг (2)	оборонна робота, мобілізаційна підготовка і мобілізація (16)
аналіз державної політики та нормотворча діяльність (3)	організаційне забезпечення виконання функцій суду або конституційного провадження (17)
бухгалтерія (4)	організація засідань (18)
внутрішній аудит (5)	правове забезпечення (19)
господарські функції (6)	протокол та церемоніал (20)
державний нагляд і контроль (7)	режимно-секретна діяльність (21)
діловодство, канцелярія та архів (8)	управління державною власністю (22)
забезпечення реалізації (координації реалізації) державної політики (9)	управління інформаційно-комунікаційними системами (23)
закупівлі (10)	управління персоналом (24)
запобігання корупції (11)	управління проектами інформатизації (25)
інформаційна безпека та кіберзахист (12)	управління фінансами (26)
комунікація та інформаційне забезпечення (13)	цивільний захист та охорона праці (27)
літературне редагування (14)	

¹ Концепція реформування системи оплати праці державних службовців: затв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 622-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 26 черв. С. 7.

² Про підготовку до запровадження умов оплати праці державних службовців на основі класифікації посад у 2024 році: постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2023 р. № 1109. *Урядовий кур'єр*. 2023. 26 жовт. С. 5.

Описи сімей посад державної служби наведені у додатках постанови Уряду і включає:

- 1) назву та номер сім'ї посад державної служби;
- 2) основний функціонал типових посад, який містить узагальнений опис основних напрямів роботи на відповідних посадах державної служби;
- 3) рівні посад;
- 4) таблицю класифікації посад державної служби.

Сім'я посад визначається на основі співвідношення опису сім'ї з метою посади державної служби та основними напрямами роботи. Кожна сім'я включає посади різних рівнів відповідно до ролі та місця посади в організаційній структурі державного органу, основної мети посади.

Перша спроба класифікації посад державної служби пройшла 22–30 липня 2021 р. в Офісі Президента України та 18 міністерствах. Тоді було класифіковано 909 посад фахівців з питань реформ, з них: 19 посад категорії «А»; 318 посад категорії «Б»; 572 посади категорії «В». Посади фахівців з питань реформ віднесено до одинадцяти сімей посад¹.

Посади державної служби розмежовано на дев'ять рівнів:

1) для посад державної служби категорій «А» та «Б», які є керівниками державної служби в державних органах або здійснюють колективне керівництво колегіальним державним органом:

I (перший) керівний рівень;

II (другий) керівний рівень;

III (третій) керівний рівень;

2) для посад державної служби категорії «Б»:

IV (четвертий) керівний рівень;

V (п'ятий) керівний рівень;

VI (шостий) керівний рівень;

3) для посад державної служби категорії «В»:

VII (вищий) фаховий рівень;

VIII (середній) фаховий рівень;

IX (початковий) фаховий рівень.

¹ Узагальнений звіт про результати класифікації посад фахівців з питань реформ в Офісі Президента України та міністерствах: серпень 2021. *Національне агентство України з питань державної служби*. 2021. С. 10

Типові посади, визначені в межах кожної із «сімей» посад, можуть бути представлені у державних органах *трьох юрисдикцій*:

- *першої* (1) — державні органи, юрисдикція яких поширюється на всю територію України;
- *другої* (2) — державні органи, юрисдикція яких поширюється на територію АРК, однієї або кількох областей, м. Києва та Севастополя, територіальні органи центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується КМУ через керівника ЦОВВ, що забезпечує формування державної бюджетної політики, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення;
- *третьої* (3) — державні органи, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення.

Державні органи в межах першої (1) юрисдикції поділяються за типами:

- *перший* (1) — Апарат ВРУ, Секретаріат КМУ, постійно діючий допоміжний, допоміжні, консультативно-дорадчі органи, утворені Президентом України, Представництво Президента України в АРК, міністерства, з якими обов'язковому погодженню підлягають проекти актів КМУ, за результатами розгляду яких оформлюється висновок, апарати (секретаріати) РНБО, ЦВК, Рахункової палати, Уповноваженого ВРУ з прав людини, Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Офісу Генерального прокурора;
- *другий* (2) — інші міністерства, державні органи із спеціальним статусом або діяльність яких спрямовується і координується безпосередньо КМУ, до повноважень яких належить формування державної політики в одній чи декількох сферах, ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується КМУ через керівника ЦОВВ, що забезпечує формування державної бюджетної політики, Національна комісія цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку, АРМА, ДСА, центральний орган управління Служби судової охорони;

- *третій* (3) — інші державні органи, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, їх апарати та секретаріати, територіальні органи ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується КМУ через керівника центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної бюджетної політики, юрисдикція яких поширюється на територію АРК, однієї або кількох областей, м. Києва та Севастополя.

Цінність посади державної служби визначається за такими *критеріями*:

- наявність необхідних знань та навичок для ефективного виконання завдань, закріплених за посадою (фактично — це рівень інвестицій щодо освіти та досвіду роботи, які має особа для того, щоб відповідати вимогам до посади);
- мета діяльності (формування, реалізація політики, надання послуг, забезпечення роботи профільних структурних підрозділів державного органу);
- складність та нестандартність (рутинна робота згідно з установленими правилами або повна трансформація та розбудова нових процесів);
- рівень відповідальності та прийняття рішень, в тому числі самостійність під час прийняття рішень;
- складність завдань з управління персоналом;
- складність комунікацій та взаємодії з іншими державними органами, заінтересованими сторонами та суспільством¹.

Класифікаційний код посади визначається відповідно до таблиці класифікації посад державної служби шляхом послідовного представлення через дефіс цифр, якими позначені: *сім'я посад; рівень посади; юрисдикція та тип державного органу*.

Приклад класифікації сім'ї посад «Адміністративне керівництво» наведений у табл. 3.4.

У межах категорій державної служби та рівнів посад Кабінет Міністрів України затвердив перелік типових посад державної служби, що є основою для встановлення посадових окладів (див. табл. 3.5).

¹ Концепція реформування системи оплати праці державних службовців: затв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 622-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 26 черв. С. 7.

Додаток 1 до Каталогу¹

Сім'я посад державної служби	адміністративне керівництво (1)
Основний функціонал типових посад	керівництво державним органом, зокрема колективне керівництво колегіальним державним органом, його апаратом (секретаріатом), здійснення повноважень керівника державної служби в державному органі, визначення пріоритетних цілей, стратегії розвитку та плану роботи державного органу, забезпечення зовнішньої та внутрішньої комунікації тощо
Рівні посад	Роль та місце посади в організаційній структурі державного органу, основна мета посади
I (перший) керівний рівень	Вище колективне керівництво колегіальним державним органом або вища керівна посада державної служби в державному органі у складі апарату (секретаріату) державного органу, юрисдикція якого поширюється на всю територію України. Основною метою посади є керівництво та організація роботи державного органу, зокрема колегіального державного органу, його апарату (секретаріату) на центральному рівні, координація та контроль діяльності територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління державного органу (за наявності)
II (другий) керівний рівень	Вища керівна посада державної служби в державному органі у складі апарату (секретаріату) державного органу, юрисдикція якого поширюється на територію АРК, однієї або кількох областей, м. Києва та Севастополя. Основною метою посади є керівництво та організація роботи державного органу, його апарату (секретаріату) на міжобласному або обласному рівні, координація та контроль діяльності територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління державного органу (за наявності)
III (третій) керівний рівень	Вища керівна посада державної служби в державному органі у складі апарату (секретаріату) державного органу, юрисдикція якого поширюється на територію одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення. Основною метою посади є керівництво та організація роботи державного органу, його апарату (секретаріату) на районному рівні, координація та контроль діяльності територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління державного органу (за наявності)

¹ Про підготовку до запровадження умов оплати праці державних службовців на основі класифікації посад у 2024 році: постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2023 р. № 1109. *Урядовий кур'єр*. 2023. 26 жовт. С. 5.

Таблиця класифікації посад державної служби

Рівень посади	Юрисдикція та тип державного органу				
	перша (1) юрисдикція			друга (2) юрисдикція	третя (3) юрисдикція
	перший (1) тип	другий (2) тип	третій (3) тип		
I (перший) керівний рівень	1-I-1.1	1-I-1.2	1-I-1.3	1-I-2	1-I-3
II (другий) керівний рівень	1-II-1.1	1-II-1.2	1-II-1.3	1-II-2	1-II-3
III (третій) керівний рівень	1-III-1.1	1-III-1.2	1-III-1.3	1-III-2	1-III-3

Таблиця 3.5

Перелік типових посад державної служби в межах рівнів посад¹

Категорія	Рівні посад	Посади державних службовців, що відносяться до рівнів посад
1	2	3
А	I (перший) керівний рівень	Держ. секретар КМУ; Керівник Апарату Офісу ПУ; керівники апаратів (секретаріатів) допоміжних, консульт.-дорадчих органів, утворених ПУ, РНБОУ, Держкомтелерадіо, Уповноваженого ВРУ з прав людини, Уповноваженого із захисту держ. мови, ФДМ, КСУ, Нац. комісії зі стандартів держ. мови; держсекретарі міністерств; керівники ЦОВВ, які не є членами КМУ; їхні перші заступники та заступники
Б	II (другий) керівний рівень	керівники: територіальних органів державних органів, апаратів МДА, самостійних структурних підрозділів МДА; заступники керівників: територіальних органів державних органів, апаратів МДА, самостійних структурних підрозділів МДА
	III (третій) керівний рівень	керівники: територіальних органів державних органів, апаратів МДА, самостійних структурних підрозділів МДА; заступники керівників: територіальних органів державних органів, апаратів МДА, самостійних структурних підрозділів МДА

¹ Питання оплати праці державних службовців на основі класифікації посад у 2024 році: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 р. № 1409. *Верховна Рада України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pytannia-oplaty-pratsi-derzhavnykh-sluzhbovtziv-na-osnovi-klasifykatsii-posad-u-2024-rt291223>

1	2	3
	IV (четвертий) керівний рівень	керівники самостійних структурних підрозділів: Секретаріату КМУ, Офісу ПУ, допоміжних, консульт.-дорадчих органів, утворених ПУ, апаратів (секретаріатів) міністерств, інших ЦОВВ та інших держ. органів, органів прокуратури, органів військового управління; керівники: самостійних структурних підрозділів тер. органів, самостійних структурних підрозділів апарату МДА; керівники та заступники керівників гол. управлінь у складі директоратів Офісу ПУ; заступники керівників: терит. органів зазначених держ. органів та їх структурних підрозділів, апаратів МДА, самостійних структурних підрозділів апарату МДА, самостійних структурних підрозділів МДА; керівників гол. управлінь у складі самостійного структурного підрозділу, координатора в держ. органах першого (1) типу, юрисдикція яких поширюється на всю територію України
	V (п'ятий) керівний рівень	керівники самостійних структурних підрозділів (відділів, відділень, секторів): Секретаріату КМУ, апаратів (секретаріатів) РНБОУ, НСПП, ФДМ, КСУ, міністерств, інших ЦОВВ та інших державних органів, органів прокуратури, органів військового управління; керівники підрозділів у складі самостійних структурних підрозділів і їх заступники (головних управлінь, управлінь, інспекцій, Секретаріату КМУ, апаратів (секретаріатів) РНБОУ, НСПП, ФДМ, КСУ, Рахункової палати; керівники підрозділів у складі самостійних структурних підрозділів і їх заступники (головних управлінь, управлінь, інспекцій) міністерств, юрисдикція яких поширюється на всю територію України), інших ЦОВВ та інших держ. органів, органів прокуратури, органів військового управління, терит. органів зазначених держ. органів та їх структурних підрозділів, апарату МДА, самостійних структурних підрозділів МДА
	VI (шостий) керівний рівень	керівники підрозділів у складі самостійних структурних підрозділів і їх заступники: Секретаріату КМУ, апаратів (секретаріатів) міністерств, інших ЦОВВ та інших держ. органів, органів прокуратури, органів військового управління, терит. органів зазначених держ. органів та їх структурних підрозділів, апарату МДА, самостійних структурних підрозділів МДА

1	2	3
В	VII (вищий) фаховий рівень	головні спеціалісти: Секретаріату КМУ, Офісу ПУ, допоміжних, консультативно-дорадчих органів, утворених ПУ, апаратів (секретаріатів) міністерств, інших ЦОВВ та інших держ. органів, органів прокуратури, органів військового управління, терит. органів зазначених держ. органів та їх структурних підрозділів; адміністратор, держ. реєстратор, держ. кадастровий реєстратор
	VIII (середній) фаховий рівень	головні спеціалісти, провідні спеціалісти: Секретаріату КМУ, Офісу ПУ, допоміжних, консультативно-дорадчих органів, утворених ПУ, апаратів (секретаріатів) міністерств, інших ЦОВВ та інших держ. органів, органів прокуратури, органів військового управління, терит. органів зазначених держ. органів та їх структурних підрозділів; адміністратор, держ. реєстратор, держ. кадастровий реєстратор
	IX (початковий) фаховий рівень	головні, провідні спеціалісти, спеціалісти: Секретаріату КМУ, Офісу ПУ, допоміжних, консульт.-дорадчих органів, утворених ПУ, апаратів (секретаріатів) РНБОУ, НСПП, ФДМ, КСУ, міністерств, інших ЦОВВ та інших держ. органів, органів прокуратури, органів військового управління, терит. органів зазначених держ. органів та їх структурних підрозділів; адміністратор, держ. реєстратор, держ. кадастровий реєстратор

На основі зазначеної класифікації Кабінет Міністрів схвалив схему посадових окладів на посадах державної служби з урахуванням сімей і рівнів посад, юрисдикції та типів державних органів у 2024 році. Для цілей цієї схеми *грейд* — це зарплатний рівень, що ґрунтується на класифікації посад державної служби в розрізі юрисдикцій та типів державних органів, сімей і рівнів посад державної служби та визначається з урахуванням положень статті 96 Кодексу законів про працю України. З 1 січня 2024 р. запроваджено 15 грейдів, що складаються з рівня посади та посадового окладу¹.

¹ Питання оплати праці державних службовців на основі класифікації посад у 2024 році: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 р. № 1409. Верховна Рада України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pytannia-oplaty-pratsi-derzhavnykh-sluzhbovtiv-na-osnovi-klasifitsii-posad-u-2024-rt291223>

3.2.4. Службова кар'єра

Уперше термін «службова кар'єра» з'явився у назві розділу V Закону України «Про державну службу» 1993 р., під яким розумілося проходження служби: прийняття на державну службу, просування службою держслужбовців, стимулювання їх праці, вирішення інших питань, пов'язаних з державною службою¹.

Службова кар'єра — суб'єктивно усвідомлені власні судження працівника про своє трудове майбутнє, очікувані шляхи самовираження та задоволення працею. Тобто, кар'єра — це поступове просування працівника службовими сходами, зміна кваліфікаційних можливостей, навиків, здібностей і розмірів винагород, пов'язаних з його діяльністю².

Кар'єра державних службовців складається з таких *етапів*:

1) *входження* (прийняття на державну службу, ознайомлення з функціональними обов'язками, набуття першого досвіду);

2) *становлення* (соціалізація в колективі, формування системного уявлення про структурно-функціональні зв'язки, специфіку управлінської праці);

3) *сталості* (оволодіння професією, досягнення стійкого статусу в колективі, подальше просування службовими щаблями, самоутвердження);

4) *зрілості* (максимальне використання власного кар'єрного потенціалу, нарощування авторитету);

5) *завершення* (високий статус, визнання професіоналізму та компетентності, вшанування заслуг, відчуття необхідності передати свої знання та досвід іншим).

Стосовно державних службовців України вперше термін «Службова кар'єра» з'явився у Законі «Про державну службу» 1993 р., в якому була запроваджена класифікації посад, визначені відповідні ранги службовців, запроваджено конкурсний добір та атестацію, заходи щодо підвищення кваліфікації державних службовців. Розрізняють два *види службової кар'єри*:

а) *професійно-посадова* — це посади, які займає людина протягом свого життя;

¹ Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 р. № 3723-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 52. Ст. 50.

² Малиновський В. Я. Державна служба: теорія і практика : навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. С. 104.

б) *внутрішньо-організаційна* — охоплює послідовність посад, які займає працівник у межах одного державного органу. Цей вид кар'єри може розвиватись у вертикальному та горизонтальному напрямках¹.

Важливим чинником службової кар'єри є поєднання інтересів державного службовця (задоволення життєвих потреб, соціальне визнання, самореалізація) і державного органу (ефективне здійснення функціональних обов'язків).

Тип ділової кар'єри — різновид кар'єрного зростання державного службовця за видом діяльності, спрямованістю, місцем проходження державної служби та іншими класифікаційними ознаками. Розрізняють такі *типи ділової кар'єри*:

1) *за видом діяльності*: посадова (зміна статусу держслужбовця, його соціальної ролі), професійна (досягнення високих результатів, визнання у конкретному виді професійної діяльності);

2) *за можливістю здійснення*: потенційна (очікувана, запланована), реальна (досягнута в певному виді діяльності та конкретній організації);

3) *за швидкістю просування*: послідовна (поступове проходження посадової ієрархії відповідно до набутої професійної компетентності), прискорена (скорочене перебування на одній посаді найбільш обдарованих особистостей), стрімка (несподіване заміщення керівних посад, пов'язане з політичною кон'юнктурою або за рішенням посадових осіб найвищого рівня);

4) *за спрямуванням розвитку*: вертикальна (просування на більш високі щаблі службової ієрархії), горизонтальна (міжвідомчі та територіальні переміщення в межах одного рівня службової ієрархії);

5) *за місцем проходження*: динамічна (неодноразова зміна посад при вертикальному просуванні чи горизонтальному переміщенні), статична (здійснення професійного росту на одній і тій же посаді);

6) *за характером реалізації*: типова (досягнення найвищого рівня визнання і зростання шляхом проходження повного циклу держслужби), стала (постійність і незмінність професійної діяльності)².

Прийняття на державну службу, просування службою державних службовців, вирішення інших питань, пов'язаних із службою,

¹ Тарнавська Н. П., Пушкар Р. М. Менеджмент: теорія та практика. Тернопіль: Карт-бланш, 1997. С. 278.

² Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 197.

здійснюються з урахуванням категорій посад державної служби та рангів державних службовців як виду спеціальних звань, що їм присвоюються.

У міжнародній практиці застосовується два підходи щодо рангування:

1) *визначення рангу посади* — посади класифікуються відповідно до способу вступу на посаду, функцій, закріплених за посадою, посадових обов'язків, що визначають ранг особи, яка обійме цю посаду, а також її матеріальне забезпечення. Класифікація посад є засобом визначення обов'язків та умов відповідальності за посадою, ієрархії взаємовідносин у всіх структурах державної служби (Україна, США).

2) *визначення рангу особи* — на основі визначення кваліфікації, навичок, умінь та здібностей особи, їй присуджується відповідний ранг державної служби, що не залежить від посади, котру займатиме конкретний службовець (Німеччина, Франція, Велика Британія). За цими критеріями виокремлюються відповідні групи державних службовців (вища, висока, середня, проста). За такої системи рівень заробітної плати, пенсійне забезпечення, медичне обслуговування не пов'язуються з видами виконуваної службовцем роботи. Подібна уніфікація державної служби спрямована на досягнення таких *завдань*:

а) при переведенні держслужбовця на іншу посаду, у тому числі й на нижчу, в інший орган рівень заробітної плати не змінюється;

б) виключається нездорова боротьба службовців за зайняття більш високих посад;

в) втрачає сенс переманювання службовців з одного державного органу до іншого¹.

Відповідно до першого підходу, всі державні службовці поділяються на дві групи:

1) *кар'єрні службовці* — державні службовці, які обіймають посади на основі конкурсного відбору безстроково;

2) *позакар'єрні службовці* — державні службовці, посади яких заміщуються шляхом призначення або за контрактом (строковим договором)².

Переважає більшість посад вітчизняної державної служби (категорій «Б» і «В») відноситься до кар'єрних. Згідно із Законом України

¹ Державне управління: теорія і практика / заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер. 1998. С. 204.

² Малиновський В. Я. Державна служба: теорія і практика : навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. С. 67.

«Про державну службу», призначення на посаду державного службовця здійснюється *безстроково*, крім випадків, визначених законами України. Законом «Про державну службу» передбачений захист державних службовців від незаконного звільнення державних службовців: зміна керівників або складу державних органів, керівників державної служби в державних органах та безпосередніх керівників не може бути підставою для припинення державним службовцем державної служби на займаній посаді з ініціативи новопризначених керівників¹.

Ранги державних службовців є видом спеціальних звань. Згідно Закону «Про державну службу» встановлено *дев'ять рангів* державних службовців, що присвоюються:

- державним службовцям, які займають посади державної служби категорії «А» — 1, 2, 3 ранг;
- державним службовцям, які займають посади державної служби категорії «Б», — 3, 4, 5, 6 ранг;
- державним службовцям, які займають посади державної служби категорії «В», — 6, 7, 8, 9 ранг.

Загальна класифікація посад державної служби зображена у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Категорії та ранги державної служби

Категорії	Ранги
А	1, 2, 3
Б	3, 4, 5, 6
В	6, 7, 8, 9

Ранги державним службовцям присвоює суб'єкт призначення, крім випадків, передбачених законом. Ранги присвоюються одночасно з призначенням на посаду державної служби, а в разі встановлення випробування — після закінчення його строку. Державному службовцю, який вперше призначається на посаду державної служби, присвоюється найнижчий ранг у межах відповідної категорії посад. Черговий ранг у межах відповідної категорії посад присвоюється державному службовцю через кожні три роки з урахуванням результатів оцінювання його службової діяльності. До стажу роботи для

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

присвоєння чергового рангу зараховується період проходження військової служби за призовом під час мобілізації або на особливий період державним службовцем, який був увільнений від виконання своїх посадових обов'язків. Протягом строку застосування дисциплінарного стягнення, а також протягом шести місяців з дня отримання державним службовцем негативної оцінки за результатами оцінювання службової діяльності черговий ранг державному службовцю не присвоюється. За особливі досягнення або за виконання особливо відповідальних завдань державному службовцю може бути достроково присвоєно черговий ранг. Дострокове присвоєння чергового рангу може здійснюватися не раніше ніж через один рік після присвоєння попереднього рангу. За сумлінну службу державному службовцю у зв'язку з виходом на пенсію присвоюється черговий ранг поза межами відповідної категорії посад. У разі переходу на посаду нижчої категорії або звільнення з державної служби за державним службовцем зберігається раніше присвоєний йому ранг. Державний службовець може бути позбавлений рангу лише за рішенням суду¹.

Пройдення державної служби — низка ключових етапів, які в сукупності становлять процес перебування державного службовця на посаді². Кожен державний службовець проходить свою власну службу траєкторію (індивідуальну кар'єру), котра ґрунтується на етапах, притаманних процесу проходження державної служби: організації добору кадрів, переміщення працівників службою, присвоєння рангів, оцінювання і заохочення праці, припинення державної служби. Загалом можна виокремити такі *складові* цього процесу:

- а) добір персоналу;
- б) оцінювання результатів службової діяльності;
- в) підвищення рівня професійної компетентності державних службовців;
- г) припинення державної служби, відставка державних службовців.

Ефективне функціонування системи публічного управління залежить не тільки від її організаційної структури, але й від особистих характеристик персоналу (професіоналізм, культура, характер, мораль, рівень національної свідомості тощо). Саме тому залучення на держав-

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

² Малиновський В. Я. Державна служба: теорія і практика : навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. С. 80.

ну службу висококваліфікованих фахівців, порядних та патріотично налаштованих громадян є важливим завданням служб персоналу.

Добір персоналу — це:

1) процес оцінки професійних якостей кола претендентів, визначення придатності кожного з них для виконання посадових обов'язків;

2) комплекс заходів, виконання яких має забезпечити відповідність індивідуально-психологічних особливостей кандидата на державну службу вимогам професійно-посадової діяльності в державних органах¹.

Під час реалізації громадянами права на державну службу не допускаються будь-які форми дискримінації, визначені законодавством. Конституція України у частині другій ст. 38 визначила: «Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування». Механізми реалізації права громадян України на рівний доступ до державної служби були закладені у Законі України «Про державну службу» (1993 р.).

Згідно ст. 19 Закону України «Про державну службу» 2015 р. *право на державну службу* мають повнолітні громадяни України, які вільно володіють державною мовою та яким присвоєно ступінь вищої освіти не нижче:

1) магістра — для посад категорій «А» і «Б»;

2) бакалавра, молодшого бакалавра — для посад категорії «В».

На державну службу *не може вступити особа*, яка:

1) в установленому законом порядку визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена;

2) має судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;

3) відповідно до рішення суду позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади;

4) піддавалася адміністративному стягненню за правопорушення, пов'язане з корупцією, — протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;

5) має громадянство іншої держави;

¹ Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 53.

7) не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення;

8) підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади»¹.

До осіб, які претендують на вступ на державну службу, встановлені відповідні вимоги до їхньої професійної компетентності, які складаються із загальних та спеціальних. У табл. 3.7 наведені загальні вимоги.

Таблиця 3.7

Загальні вимоги²

Категорії посад	Загальні вимоги
А	загальний стаж роботи не менше семи років; досвід роботи на посадах державної служби категорій «А» чи «Б» або на посадах не нижче керівників структурних підрозділів в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах у відповідній сфері не менш як три роки; вільне володіння державною мовою, володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи (англійська або французька)
Б (у державному органі, юрисдикція якого поширюється на всю територію України, та його апараті)	досвід роботи на посадах державної служби категорій «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше двох років, вільне володіння державною мовою
Б (у державному органі, юрисдикція якого поширюється на територію однієї або кількох областей, міста Києва або Севастополя, та його апараті)	досвід роботи на посадах державної служби категорій «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше двох років, вільне володіння державною мовою

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

² Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

Категорії посад	Загальні вимоги
Б (в іншому державному органі, крім тих, що зазначені у пунктах 2 і 3)	досвід роботи на посадах державної служби категорій «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше одного року, вільне володіння державною мовою
В	наявність вищої освіти ступеня не нижче молодшого бакалавра або бакалавра за рішенням суб'єкта призначення, вільне володіння державною мовою

Особи, які претендують на зайняття посад державної служби категорії «А», мають відповідати типовим вимогам (включаючи спеціальні), затвердженим Урядом. До *спеціальних вимог* включені такі:

1. Лідерство.
2. Комунікація та взаємодія.
3. Розуміння сфери державної політики.
4. Стратегічне бачення.
5. Управління змінами та інновації.
6. Добросесність та дотримання правил етичної поведінки.
7. Абстрактне мислення¹.

Спеціальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорій «Б» і «В», визначаються суб'єктом призначення з урахуванням вимог спеціальних законів, що регулюють діяльність відповідного державного органу, в порядку, затвердженому Нацдержслужбою.

Вступ на державну службу здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду державної служби за результатами **конкурсу (від лат. concursus — «зустріч, зіткнення») — відповідної змагальної процедури оцінювання кандидатів, що покликана визначити відповідність кандидатів встановленим вимогам, а також встановити рейтинг тих кандидатів, які пройшли всю процедуру оцінювання**².

¹ Про затвердження Типових вимог до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорії «А»: постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2016 р. № 448 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12.02.2020 р. № 98). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-2016-%D0%BF#n9>

² Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / ред. кол.: К. О. Ващенко, І. Б. Коліушко, В. П. Тимошук, В. А. Дерезь (відп. ред.). Київ: ФОП Москаленко О. М., 2017. С. 188, 193.

Прийняття на посади державної служби без проведення конкурсу забороняється, крім випадків, передбачених Законом «Про державну службу». Проведення конкурсу здійснюється з урахуванням рівня професійної компетентності, особистих якостей і досягнень кандидатів на зайняття вакантної посади. Процедура проведення конкурсу здійснюється відповідно до Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246 (в редакції постанов Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 648).

Порядок проведення конкурсу *визначає*:

- 1) умови проведення конкурсу;
- 2) вимоги щодо оприлюднення інформації про вакантну посаду державної служби та оголошення про проведення конкурсу;
- 3) склад, порядок формування та повноваження конкурсної комісії;
- 4) порядок прийняття та розгляду документів для участі в конкурсі;
- 5) порядок проведення тестування, співбесіди, інших видів оцінювання кандидатів на зайняття вакантних посад державної служби;
- 6) методи оцінювання кандидатів на зайняття вакантних посад державної служби.

Рішення про оголошення конкурсу на зайняття посади категорії «А» приймає суб'єкт призначення. Рішення про оголошення конкурсу на зайняття посади категорій «Б» і «В» приймає керівник державної служби в державному органі.

Конкурс проводиться такими *етапами*:

- 1) прийняття рішення про оголошення конкурсу;
- 2) оприлюднення оголошення про проведення конкурсу;
- 3) прийняття та розгляд інформації від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі;
- 4) проведення тестування та визначення його результатів;
- 5) розв'язання ситуаційних завдань та визначення їх результатів (у разі визначення Комісією або конкурсною комісією необхідності розв'язання ситуаційних завдань);
- 6) проведення співбесіди та визначення її результатів;
- 7) складення загального рейтингу кандидатів;
- 8) визначення суб'єктом призначення або керівником державної служби переможця (переможців) конкурсу;
- 9) оприлюднення результатів конкурсу.

Конкурс на зайняття посад категорії «А» проводить *Комісія з питань вищого корпусу державної служби*. Для проведення конкурсу на зайняття посад категорій «Б» і «В» керівником державної служби утворюється конкурсна комісія у державному органі у складі голови і членів комісії. Конкурсна комісія утворюється у складі не менше п'яти осіб. До складу конкурсної комісії можуть входити представники служби управління персоналом, юридичної служби, окремих структурних підрозділів та інші працівники державного органу, в якому проводиться конкурс. До складу конкурсної комісії можуть залучатися представники громадських об'єднань, що діють відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання», в установленому Нацдержслужбою порядку. Комісія або конкурсна комісія може прийняти рішення про залучення до роботи державних службовців, зокрема з інших державних органів, науковців та експертів у відповідній сфері для проведення оцінки за результатами розв'язання ситуаційних завдань (у разі їх розв'язання) та проведення співбесіди щодо відповідності професійної компетентності кандидата встановленим вимогам.

Вимоги до професійної компетентності кандидата на зайняття посади включають кваліфікаційні вимоги, вимоги до компетентності та вимоги до професійних знань. Перевірка володіння іноземною мовою кандидатів на зайняття посад категорії «А» проводиться після проведення тестування кандидатів.

Усі кандидати, які претендують на одну посаду, проходять однакові види тестування, зокрема такі його види:

1) для посад категорії «А» — на знання законодавства та на абстрактне мислення;

2) для посад категорій «Б» і «В» — на знання законодавства.

Наступним етапом конкурсного відбору є *розв'язання ситуаційних завдань*, котре проводиться з метою з'ясування спроможності кандидатів використовувати свої знання та досвід під час виконання посадових обов'язків шляхом оцінки відповідності компетентностей та професійних знань кандидата встановленим вимогам, зокрема на знання спеціального законодавства, що пов'язані із завданнями та змістом роботи державного службовця відповідно до посадової інструкції. Розв'язання ситуаційних завдань може здійснюватися кандидатами на зайняття посад державної служби категорій «А» і «Б» за рішенням Комісії або конкурсної комісії. Кожен кандидат розв'язує

від одного до трьох ситуаційних завдань залежно від встановлених вимог до професійної компетентності. Кількість ситуаційних завдань для кандидатів визначається Комісією або конкурсною комісією. Усі кандидати, які претендують на одну посаду, розв'язують однакові ситуаційні завдання.

Завершальним етапом конкурсу є співбесіда, що проводиться з метою оцінки відповідності професійної компетентності кандидата встановленим вимогам, які не були оцінені на попередніх етапах конкурсу, а також вимозі «Доброчесність та дотримання правил етичної поведінки» для кандидатів на посади державної служби категорії «А». Співбесіду проводить Комісія або конкурсна комісія, а також особи, які залучені до її роботи.

Конкурси на зайняття посад фахівців з питань реформ категорій «Б» і «В» проводяться конкурсними комісіями. Кожна така комісія утворюється суб'єктом призначення у складі голови і членів комісії чисельністю не менше п'яти осіб. До складу таких конкурсних комісій можуть включатися генеральні директори директоратів, директори генеральних департаментів, Генеральний директор Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції, керівники експертних груп, що входять до складу таких структурних підрозділів після їх призначення. До складу таких конкурсних комісій можуть залучатися на конкурсній основі представники громадських об'єднань, що діють згідно із Законом України «Про громадські об'єднання», відповідно до порядку, затвердженого Нацдержслужбою. До роботи конкурсної комісії для відбору осіб на зайняття посад фахівців з питань реформ для проведення оцінки відповідності професійної компетентності кандидата встановленим вимогам, які оцінюються за результатами розв'язання ситуаційних завдань та співбесіди, обов'язково залучаються один експерт з питань управління персоналом та два експерти у сфері політики відповідного державного органу.

Кандидати на зайняття посад фахівців з питань реформ проходять тестування на наявність аналітичних здібностей та/або здібностей щодо здатності працювати з інформацією, а також тестування на знання законодавства, що включає такі **види**:

- *тестування на абстрактне мислення* проводиться з метою оцінки здібностей щодо логічного мислення, встановлення причинно-наслідкового зв'язку;

- *тестування на числове мислення* проводиться з метою оцінки здібностей щодо здатності розуміти та працювати з числовою інформацією;
- *тестування на вербальне мислення* проводиться з метою оцінки здібностей щодо здатності розуміти та працювати з текстовою інформацією.

Оцінювання вимог, визначених в умовах проведення конкурсу на зайняття посад фахівців з питань реформ категорії «Б» і «В», здійснюється відповідними *методами*, відображеними у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

**Методи оцінювання вимог,
визначених в умовах проведення конкурсу¹**

<i>Методи оцінювання</i>	<i>Вимоги</i>
<i>Тестування</i>	абстрактне мислення
	числове мислення
	вербальне мислення
	знання законодавства
<i>Ситуаційне завдання (в усній формі)</i>	стратегічне управління
	комунікація та взаємодія
	стресостійкість
	концептуальне та інноваційне мислення
	ефективність аналізу та висновків
<i>Співбесіда</i>	управління організацією роботи
	управління персоналом
	досягнення результатів
	лідерство

У державних органах (Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Служба безпеки, Держспецзв’язок, Розвідувальні органи, Національна поліція) на зайняття посад, зазначених у переліку посад, які пов’язані з питаннями державної таємниці, мобілізаційної підготовки,

¹ Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: постановою Каб. Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246 (у редакції постанови Каб. Міністрів України від 27.11.2019 р. № 962). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text>

оборони та національної безпеки, проводиться *закритий конкурс*. Закритий конкурс проводиться відповідно до процедури, визначеної Законом України «Про державну службу» та Порядком проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, з урахуванням таких *особливостей*:

1) в оголошенні про проведення закритого конкурсу зазначаються лише узагальнені найменування посади (без зазначення структурного підрозділу) та посадові обов'язки (без деталізації), відомості щодо критеріїв та вимог до професійної компетентності кандидата;

2) конкурсна комісія формується з числа осіб, які мають допуск до державної таємниці;

4) протоколи засідання конкурсної комісії закритого конкурсу не оприлюднюються;

5) інформація про переможця не оприлюднюється¹.

Переможець конкурсу призначається на посаду державної служби. Рішення про призначення приймається:

1) на посаду державної служби категорії «А» — суб'єктом призначення, визначеним Конституцією та законами України, у порядку, передбаченому Конституцією України, Законом України «Про державну службу» та іншими законами України;

2) на посади державної служби категорії «Б», які здійснюють повноваження керівників державної служби в державних органах, — суб'єктом призначення, визначеним законом;

3) на інші посади державної служби категорії «Б» і «В» — керівником державної служби, якщо інше не передбачено законом.

Рішення про призначення на посаду державної служби приймається суб'єктом призначення після проведення співбесіди з кандидатом та підписання з ним контракту про проходження державної служби (у разі укладення). Таке рішення приймається не пізніше п'яти календарних днів з дня надходження результатів спеціальної перевірки у випадку та порядку, передбачених законодавством у сфері запобігання корупції. У разі встановлення за результатами спеціальної перевірки відомостей про претендента на посаду, які не відповідають встановленим законодавством вимогам для зайняття посади, приймається рішення про відмову у призначенні на посаду державної служби.

¹ Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: постанова Каб. Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246 (у редакції постанови Каб. Міністрів України від 18.08.2017 р. № 648). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text>

З особою, яка призначається на посаду державної служби, може бути укладено **контракт про проходження державної служби**, строк дії якого не може становити більше трьох років. Контракт може бути укладено з особою, яка призначається (переводиться) на посаду державної служби та основні посадові обов'язки за посадою якої передбачають виконання конкретного завдання (завдань), яке є заздалегідь визначеним, досяжним, з встановленими датами початку і завершення виконання (не виконується постійно). Умови контракту можуть передбачати виконання особою завдань у приміщенні державного органу (на робочому місці) з поширенням на неї правил внутрішнього службового розпорядку та/або за межами приміщення державного органу (дистанційно), у тому числі з можливістю віддаленого доступу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. У разі виконання завдань в дистанційному режимі сторони можуть визначати періоди часу, в які особа зобов'язана бути присутньою в приміщенні державного органу (на робочому місці)¹. У разі призначення на посаду державної служби з укладанням контракту держслужбовець звільняється з посади в останній день строку дії контракту. Контрактом про проходження державної служби можуть бути встановлені додаткові, крім передбачених Законом України «Про державну службу», підстави припинення державної служби.

Строкове призначення на посаду державної служби згідно Закону «Про державну службу» здійснюється у таких випадках:

1) призначення на посаду державної служби категорії «А» — на п'ять років, якщо інше не передбачено законом, з правом повторного призначення без обов'язкового проведення конкурсу на ще один строк або переведення на рівнозначну або нижчу посаду до іншого державного органу;

2) заміщення посади державної служби на період відсутності державного службовця, за яким відповідно до цього Закону зберігається посада державної служби;

3) необхідності забезпечення організації та виконання завдань, що мають тимчасовий характер, з укладанням контракту про проходження державної служби (на посади державної служби категорій «Б» і «В»);

¹ Про затвердження Порядку укладення контрактів про проходження державної служби: постановою Каб. Міністрів України від 17.06.2020 р. № 494. *Урядовий кур'єр*. 2020. 23 черв. С. 7.

4) призначення особи, яка досягла 65-річного віку, на посаду державної служби — на один рік з правом повторного призначення без обов'язкового проведення конкурсу щорічно¹.

У разі призначення на посаду державної служби на певний строк державний службовець звільняється з посади в останній день цього строку.

Особа, яка вступає на посаду державної служби вперше, набуває статусу державного службовця з дня публічного складення нею Присяги державного службовця, а особа, яка призначається на посаду державної служби повторно, — з дня призначення на посаду.

Присяга державного службовця — морально-етичний інститут, що в концентрованому вигляді формулює засадничі вимоги до державних службовців, їхньої діяльності, дає чіткі підстави для спільного, єдиного розуміння цілей, завдань державного управління кожним державним службовцем та своєї конкретної ролі у складному механізмі державної влади.

Приймаючи Присягу на вірність і служіння народу, державі, державні службовці добровільно зобов'язуються у процесі професійної діяльності поводитися етично². Особа, призначена на посаду державної служби вперше, публічно складає **Присягу державного службовця** такого змісту:

«Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, з гідністю нести високе звання державного службовця та сумлінно виконувати свої обов'язки»³.

Підписаний текст Присяги державного службовця є складовою особою справи державного службовця. Про складення Присяги державного службовця робиться запис у трудовій книжці державного службовця.

При прийнятті на державну службу особа ознайомлюється із *Загальними правилами етичної поведінки державних службовців та*

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

² Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 157.

³ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

посадових осіб місцевого самоврядування. Відмітка про таке ознайомлення додається до особової справи державного службовця¹.

З метою перевірки відповідності державного службовця займаній посаді в акті про призначення на посаду суб'єкт призначення може встановити *випробування* із зазначенням його строку. При призначенні особи на посаду державної служби вперше встановлення випробування є обов'язковим. Випробування при призначенні на посаду державної служби встановлюється строком від одного до шести місяців. У разі незгоди особи з рішенням про встановлення випробування вона вважається такою, що відмовилася від зайняття посади державної служби. У такому разі застосовується відкладене право другого за результатами конкурсу кандидата на зайняття вакантної посади державної служби.

Суб'єкт призначення має право звільнити держслужбовця з посади до закінчення строку випробування у разі встановлення невідповідності держслужбовця займаній посаді на підставі пункту 2 частини першої статті 87 Закону України «Про державну службу». У разі якщо строк випробування закінчився, а держслужбовця не ознайомлено з наказом про його звільнення з посади держслужби, він вважається таким, що пройшов випробування.

Результати службової діяльності державних службовців щороку підлягають *оцінюванню*, метою якого є визначення якості виконання державним службовцем поставлених завдань, а також прийняття рішення щодо його преміювання, планування службової кар'єри². Оцінювання проводиться з дотриманням принципів об'єктивності, достовірності, доступності та прозорості, взаємодії та поваги до гідності державного службовця.

Оцінювання результатів службової діяльності проводиться на підставі показників результативності, ефективності та якості, визначених з урахуванням посадових обов'язків держслужбовця, а також дотримання ним правил етичної поведінки та вимог законодавства у сфері запобігання корупції, виконання індивідуальної програми про-

¹ Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : затв. наказом Нацдержслужби від 05.08.2016 р. № 158 (у редакції наказу Нацдержслужби від 28.04.2021 р. № 72–21). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>

² Про затвердження Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців: постанова Каб. Міністрів України від 23.08.2017 р. № 640 (в редакції постанови Каб. Міністрів України від 10.07.2019 р. № 591). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640-2017-%D0%BF#Text>

фесійного розвитку, а також показників, визначених у контракті про проходження державної служби (у разі укладення).

Оцінювання результатів службової діяльності держслужбовців, які займають посади держслужби категорій «Б» і «В», здійснюється безпосереднім керівником держслужбовця та керівником самостійного структурного підрозділу. Оцінювання результатів службової діяльності держслужбовців категорії «А», здійснюється суб'єктом призначення.

Визначення результатів виконання завдань проводиться у жовтні-грудні за період з 1 січня поточного року або з дати визначення завдань і ключових показників до дати прийняття наказу (розпорядження) про визначення результатів виконання завдань. Оцінювання проводиться *поетапно*:

- 1) визначення завдань і ключових показників;
- 2) визначення результатів виконання завдань;
- 3) затвердження висновку (крім випадків, коли жодне із визначених завдань не підлягає оцінюванню).

Завдання (від 2 до 5) і ключові показники для державного службовця на наступний рік визначаються у грудні року, що передує звітному. Визначення завдань і ключових показників здійснюється з урахуванням його основних посадових обов'язків. Завдання і ключові показники повинні зосереджуватись на досягненні завдань, установлених для відповідного державного органу, та відображати кінцевий результат, на досягнення якого спрямована службова діяльність держслужбовця, вимірюватися в кількісному та/або якісному вираженні. Завдання і ключові показники, визначені для держслужбовців у державному органі, не можуть дублюватися, крім завдань і ключових показників, визначених для державних службовців, посадові обов'язки яких збігаються.

З метою відстеження прогресу виконання визначених завдань, аналізу інформації про стан досягнення завдань, установлених для відповідного державного органу, контролю своєчасності та якості процесу виконання завдань, визначення потреби у необхідності коригування процесу або результату виконання завдання, а також надання допомоги для належного виконання завдань особою, яка їх визначила, проводиться моніторинг виконання завдань і ключових показників. Моніторинг для державних секретарів міністерств проводиться відповідним міністром.

На основі визначених завдань і ключових показників, потреб у професійному навчанні (у разі їх визначення), а також за результатами оцінювання службової діяльності державного службовця (у разі наявності) такий держслужбовець разом із службою управління персоналом складає індивідуальну програму підвищення рівня професійної компетентності/індивідуальну програму професійного розвитку. Індивідуальна програма складається протягом не пізніше десяти робочих днів після визначення для завдань і ключових показників.

Державний службовець:

- бере участь у визначенні своїх завдань і ключових показників, а також у їх періодичному перегляді;
- ознайомлюється з визначеними завданнями і ключовими показниками;
- аналізує виконання визначених завдань і ключових показників;
- ознайомлюється з пропозиціями щодо оцінювання результатів службової діяльності або результатами виконання завдань і з висновком щодо оцінювання результатів службової діяльності державних службовців.

Завдання і ключові показники державного службовця, який займає посаду державної служби категорії «А», визначаються з урахуванням встановлених завдань для відповідного державного органу стратегічними документами державного рівня, положенням про державний орган та інших завдань, виконання яких покладено на такого державного службовця. Зокрема, для державних службовців, які займають посади керівників центральних органів виконавчої влади, на 2024 р. затверджені такі *типові завдання і ключові показники результативності, ефективності та якості службової діяльності* (див. табл. 3.9).

За результатами розгляду звіту, відповідних пропозицій з урахуванням зауважень державного службовця (у разі наявності) та проведення суб'єктом призначення додаткової оціночної співбесіди з таким державним службовцем (у разі потреби) суб'єкт призначення затверджує *висновок*, в якому виставляється *негативна, позитивна або відмінна* оцінка за відповідною формою. Висновок щодо результатів оцінювання службової діяльності затверджується наказом (розпорядженням) суб'єкта призначення (див. табл. 3.10).

Типові завдання і ключові показники¹

Найменування завдання	Ключові показники результативності, ефективності та якості	Строк виконання
1 Організація ефективної роботи апарату ЦОВВ	<p>1) забезпечено виконання завдань, визначених планами організації виконання законів України і указів ПУ, рішеннями РНБОУ, актами КМУ, дорученнями та резолюціями Прем'єр-міністра України, іншими документами, включаючи заплановані на звітний період завдання та заходи у рамках плану роботи ЦОВВ, відповідно до встановлених зазначеними документами строків (не менш як 80 % запланованих);</p> <p>2) організовано роботу з розроблення законопроектів, проектів інших НПА, спрямованих на адаптацію законодавства України до права ЄС (acquis ЄС) та впровадження стандартів НАТО у сфері безпеки і оборони;</p> <p>3) забезпечено наявність антикорупційної програми та відомчих розпорядчих документів з питань запобігання та виявлення корупції та їх системний моніторинг;</p> <p>4) забезпечено криптографічний та технічний захист, кібербезпеку, кіберзахист та безпеку інформац. технологій, а також здійснено контроль за станом криптографічного та технічного захисту, кібербезпеки, кіберзахисту та безпеки інформац. технологій в апараті ЦОВВ;</p> <p>5) забезпечено створення в адміністративній будівлі ЦОВВ безбар'єрного простору.</p>	протягом звітного періоду
2 Забезпечення управління персоналом	<p>1) створено умови для підвищення рівня проф. компетентності не менш як 80 % держслужбовців апарату ЦОВВ відповідно до індивід. програм підвищення рівня проф. компетентності/індивідуальних програм проф. розвитку;</p> <p>2) організовано проведення проф. навч. не менш як 60 % працівників апарату ЦОВВ з питань адаптації законодавства України до права ЄС (acquis ЄС) та з питань євроінтеграції, кібербезпеки/кіберзахисту, підвищення рівня володіння англійською мовою, застосування міжнар. досвіду вирішення конфліктів та норм міжнар. гуманітарного права;</p> <p>3) впроваджено нові умови оплати праці держслужбовців на основі класифікації посад;</p> <p>4) забезпечено внесення до інформац. системи управління людськими ресурсами (HRMIS) достовірної та повної інформації; забезпечено здійснення нарахування і виплати зарплати працівникам апарату ЦОВВ через зазначену систему;</p> <p>5) забезпечено документування упр. інформації апарату ЦОВВ в електр. формі, крім випадків наявності обґрунтованих підстав для документування упр. інформації у паперовій формі;</p> <p>6) створено 70 % документів в електр. формі (е-документи) із застосуванням електр. підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електр. підпису чи печатки</p>	протягом звітного періоду

¹ Про затвердження типових завдань і ключових показників результативності, ефективності та якості службової діяльності державних службовців, які займають посади керівників центральних органів виконавчої влади, на 2024 рік: затв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 19.12.2023 р. № 1162-р. *Урядовий кур'єр*. 2023. 28 груд. С. 9.

Висновок щодо оцінювання результатів службової діяльності державних секретарів у 2023 році¹

Власне ім'я та прізвище державного службовця	Найменування посади	Оцінка
Віктор КАНЦУРАК	державний секретар Мінагрополітики	позитивна
Віталій ПЕТРУК	державний секретар Мінекономіки	позитивна
Дмитро САМОНЕНКО	державний секретар Мінфіну	відмінна
Євдокія ЯРОВА	державний секретар Міндовкілля	відмінна
Іван ТУРЧАК	державний секретар Мінцифри	відмінна
Інна СОЛОДКА	державний секретар МОЗ	позитивна
Інна ЯЩУК	державний секретар МВС	відмінна
Кирило ДОМБРОВСЬКИЙ	державний секретар Мінреінтеграції	відмінна
Максим ЯРМИСТИЙ	державний секретар МОН	відмінна
Наталія ЗАПОЛЬСЬКА	державний секретар Мінстратегпрому	відмінна
Наталія НЕНЮЧЕНКО	державний секретар Мінсоцполітики	відмінна
Олександр БАНЬКОВ	державний секретар МЗС	відмінна
Олександр ЯРЕМА	Державний секретар Кабінету Міністрів	відмінна
Петро БОЖЕВСЬКИЙ	державний секретар Мінінфраструктури	відмінна
Сергій СУЯРКО	державний секретар Міненерго	відмінна
Юрій ЛЕЩУК	державний секретар МКІП	відмінна

Завдання і ключові показники державних службовців, які займають посади державної служби категорій «Б» і «В», визначаються з урахуванням стратегічних документів державного та/або регіонального рівня, річного плану роботи державного органу, завдань, функцій та обов'язків, визначених у положенні про державний орган, положенні про відповідний структурний підрозділ, посадовій інструкції. Індивідуальна програма державного службовця, який займає посаду державної служби категорій «Б» або «В», складається за відповідною формою та погоджується безпосереднім керівником такого

¹ Про затвердження висновків щодо оцінювання результатів службової діяльності у 2023 році державних службовців, які займають посади державної служби категорій «А», призначення на посаду та звільнення з посади яких здійснюється Кабінетом Міністрів України: затв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 р. № 1144-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1144-2023-%D1%80#Text>

державного службовця та затверджується керівником самостійного структурного підрозділу, в якому він працює (у разі наявності).

Для визначення результатів виконання завдань безпосередній керівник спільно з керівником самостійного структурного підрозділу (у разі наявності) проводить з державним службовцем, який займає посаду державної служби «Б» або «В», *оціночну співбесіду*. Служба управління персоналом узагальнює результати виконання завдань державними службовцями.

Після проведення оціночної співбесіди безпосереднім керівником заповнюється форма щодо результатів виконання завдань державним службовцем, який займає посаду державної служби категорії «Б» і «В», за відповідний рік у частині виставлення балів, визначення оцінки та їх обґрунтування. Безпосередній керівник разом з керівником самостійного структурного підрозділу (у разі наявності) виставляє державному службовцю *негативну, позитивну або відмінну оцінку* (крім випадків, коли жодне із завдань не підлягає оцінюванню) з її обґрунтуванням на основі розрахунку середнього бала за виконання кожного визначеного завдання (з урахуванням досягнення ключових показників) за критеріями визначення *балів* згідно табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Критерії визначення балів¹

Бал	Критерії визначення балів
Не підлягає оцінюванню	Завдання не могло бути виконано через обставини, які об'єктивно унеможливили його виконання і щодо яких держслужбовець не міг впливати чи пропонувати інший спосіб виконання завдання, зокрема через тимчасову непрацездатність, відсторонення від виконання посадових обов'язків (повноважень), простій, тимчасову відсутність державного службовця з інших причин
«0»	Завдання не виконано або під час його виконання порушено вимоги законодавства у сфері запобігання корупції

¹ Про затвердження Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців: постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2017 р. № 640 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30.09.2022 р. № 1106). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640-2017-%D0%BF#Text>

Бал	Критерії визначення балів
«1»	Завдання виконано частково, результати не можуть бути використані через необхідність суттєвого доопрацювання, до виконання завдання державний службовець підійшов формально, чим нівелював практичну цінність отриманого результату, або завдання виконане з демонстрацією неспроможності одночасного забезпечення на належному рівні і своєчасного виконання посадових обов'язків, або під час виконання такого завдання порушено вимоги правил етичної поведінки, або процес досягнення результату чи сам результат мав негативний відгук з боку користувачів, споживачів, співвиконавців, керівництва тощо
«2»	Завдання виконано, але з порушенням строку виконання та/або із залученням до виконання завдання інших осіб (під час виконання роботи державний службовець потребував надання зразків документів, допомоги у виробленні алгоритму роботи, аналізі нормативно-правових актів, суттєвому коригуванні проектів документів, проявляв низьку самостійність, недостатність знань нормативно-правових актів, вимог до підготовки службових документів, потребував нагадувань і високої міри контролю з боку керівника тощо)
«3»	Завдання виконано своєчасно, результат якого повною мірою можна використати в роботі. Робота проводилась ефективно з дотриманням правил етичної поведінки

У разі отримання державним службовцем *негативної оцінки* за результатами оцінювання службової діяльності такий держслужбовець звільняється із служби відповідно до пункту 3 частини першої статті 87 Закону «Про державну службу» та з ним розривається контракт про проходження державної служби (у разі укладення). Висновок, що містить негативну оцінку за результатами оцінювання службової діяльності, може бути оскаржений державним службовцем у порядку, визначеному статтею 11 Закону України «Про державну службу».

Державні службовці, які отримали відмінні оцінки за результатами оцінювання службової діяльності, підлягають преміюванню відповідно до цього Закону.

Керівник державної служби в апараті органу законодавчої та судової влади може проводити оцінювання результатів службової діяльності державних службовців з урахуванням особливостей проходження державної служби в апараті таких органів.

Важливим етапом проходження державної служби є **підвищення рівня професійної компетентності державних службовців (професійний розвиток)**. Під **професійним розвитком** розуміється процес підготовки державних службовців до виконання нових функцій, заміщення нових посад, реалізації нових завдань. Це капіталовкладення державного органу в розвиток державних службовців, від яких очікується підвищення продуктивності праці, тобто збільшення внеску кожного співробітника у досягнення організаційних цілей¹.

Однією з форм професійного розвитку є *професійне навчання*:

1) процес підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, тобто загальне систематичне зростання знань, навичок, умінь працівників, засвоєння ними нових організаційних ролей, підвищення мотивації, планування їх подальшої кар'єри, комунікаційних здібностей;

2) обов'язкова невід'ємна складова професійної діяльності державних службовців, роботи з персоналом та розвиток гарантованих державою умов для такого навчання, що має цілеспрямовано формувати здатність держслужбовців до здійснення нормативно-проектних, аналітичних, організаційно-розпорядчих, консультативно-дорадчих, контрольних функцій².

Результати професійного навчання є однією з підстав просування службою. Професійне навчання державних службовців проводиться за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством, через систему підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації, зокрема у сфері публічного управління та адміністрування, у встановленому законодавством порядку в навчальних закладах, установах, організаціях незалежно від форми власності, які мають право надавати освітні послуги, у тому числі за кордоном.

Підвищення рівня професійної компетентності державних службовців проводиться протягом проходження служби, а підвищення кваліфікації — не рідше одного разу на три роки.

Підвищення кваліфікації за загальними та/або спеціальними професійними (сертифікатними) програмами є обов'язковим:

1) для державних службовців:

¹ Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 160.

² Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге доп. і виправл. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. С. 160.

- вперше призначених на посаду державної служби, зокрема на посаду державної служби категорій «А» та «Б», протягом року з дня їх призначення на посаду;
- які займають посади державної служби, не рідше одного разу на три роки;

2) для голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників не рідше одного разу на три роки.

Підвищення кваліфікації за загальними та/або спеціальними короткостроковими програмами є обов'язковим для держслужбовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, не рідше одного разу на три роки.

Нацдержслужба щороку здійснює вивчення загальних потреб у професійному навчанні державних службовців, голів місцевих держадміністрацій, їх перших заступників та заступників, за результатами якого формує перелік пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації таких учасників професійного навчання за загальними професійними (сертифікатними) програмами та короткостроковими програмами, який враховується суб'єктами надання освітніх послуг у сфері професійного навчання (провайдерами) під час формування змісту відповідних програм підвищення кваліфікації.

Державні органи щороку визначають спеціальні потреби у професійному навчанні, які охоплюють питання щодо здійснення завдань, функцій та повноважень окремим державним органом, (крім загальних питань державного управління) для підвищення рівня професійної компетентності учасників професійного навчання з урахуванням особливостей їх професійної діяльності. За результатами проведеного аналізу спеціальних потреб у професійному навчанні державні органи формують перелік напрямів (тем) для підвищення кваліфікації учасників професійного навчання за спеціальними професійними (сертифікатними) та короткостроковими програмами на плановий рік та оприлюднюють його на офіційному веб-сайті відповідного органу¹.

З метою підвищення рівня професійної компетентності державного службовця може проводитися його *стажування* з відривом від

¹ Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: постанова Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 р. № 106. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#n14>

служби строком від одного до шести місяців на іншій посаді державної служби в іншому державному органі або за кордоном відповідно до законодавства.

Як уже зазначалося вище, перебування держаного службовця на посадах державної служби захищене Законом України «Про державну службу». Разом з тим, цей Закон визначає такі **підстави для припинення державної служби**:

- 1) у разі втрати права на державну службу або його обмеження (стаття 84 цього Закону);
- 2) у разі закінчення строку призначення на посаду державної служби (стаття 85 цього Закону);
- 3) за ініціативою державного службовця або за угодою сторін (стаття 86 цього Закону);
- 4) за ініціативою суб'єкта призначення (стаття 87 цього Закону);
- 5) у разі настання обставин, що склалися незалежно від волі сторін (стаття 88 цього Закону);
- 6) у разі незгоди державного службовця на проходження державної служби у зв'язку із зміною її істотних умов (стаття 43 цього Закону);
- 7) у разі виходу державного службовця на пенсію або досягнення ним 65-річного віку, якщо інше не передбачено законом;
- 8) у разі застосування заборони, передбаченої Законом України «Про очищення влади»;
- 9) з підстав, передбачених контрактом про проходження державної служби (у разі укладення) (стаття 88¹ цього Закону).

У зв'язку з потребами служби держслужбовець за рішенням суб'єкта призначення може бути залишений на державній службі після досягнення 65-річного віку за його згодою. Рішення про продовження строку перебування на державній службі приймається суб'єктом призначення щороку, але не більш як до досягнення державним службовцем 70-річного віку.

Підставами для припинення державної служби у зв'язку із втратою права на держслужбу або його обмеженням є:

- 1) припинення громадянства України або виїзд на постійне проживання за межі України;
- 2) встановлення факту наявності у державного службовця громадянства іноземної держави або набуття державним службовцем громадянства іноземної держави під час проходження державної служби;

3) набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності за пов'язане з корупцією правопорушення, яким на особу накладено стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

4) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо державного службовця за вчинення умисного кримінального правопорушення та/або встановлення заборони займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави;

4⁻¹) набрання законної сили рішенням суду щодо такого державного службовця про визнання його активів або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, не обґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;

5) наявність відносин прямої підпорядкованості близьких осіб у випадку, передбаченому статтею 32 цього Закону;

7) наявність у державного службовця реального чи потенційного конфлікту інтересів, який має постійний характер і не може бути врегульований в інший спосіб.

Підставами для припинення державної служби *за ініціативою суб'єкта призначення є:*

1) скорочення чисельності або штату державних службовців, скорочення посади держслужби внаслідок зміни структури або штатного розпису державного органу без скорочення чисельності або штату держслужбовців, реорганізація державного органу;

1⁻¹) ліквідація державного органу;

2) встановлення невідповідності державного службовця займаний посаді протягом строку випробування;

3) отримання державним службовцем негативної оцінки за результатами оцінювання службової діяльності;

4) вчинення державним службовцем дисциплінарного проступку, який передбачає звільнення.

Підставою для припинення державної служби *за ініціативою суб'єкта призначення* може бути нез'явлення державного службовця на службу протягом більш як 120 календарних днів підряд або більш як 150 календарних днів протягом року внаслідок тимчасової непрацездатності (без урахування часу відпустки у зв'язку з вагітністю та

пологами), якщо законом не встановлено більш тривалий строк збереження місця роботи (посади) у разі певного захворювання.

За державним службовцем, який втратив працездатність під час виконання посадових обов'язків, посада зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності.

Підставами для припинення державної служби у зв'язку з обставинами, що склалися незалежно від волі сторін, є:

1) поновлення на посаді державної служби особи, яка раніше її займала;

2) неможливість виконання державним службовцем службових обов'язків за станом здоров'я за наявності медичного висновку, порядком надання якого визначається Нацдержслужбою, та Міністерством охорони здоров'я;

3) набрання законної сили рішенням суду про визнання особи недієздатною або про обмеження дієздатності особи;

4) визнання державного службовця безвісно відсутнім чи оголошення його померлим;

5) обрання на виборну посаду до органу державної влади або органу місцевого самоврядування з дня набуття повноважень;

б) смерть державного службовця¹.

3.3. СПЕЦІАЛІЗОВАНА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

У системі державної служби існують види служб, які за окремими характеристиками (функціонал, законодавче регулювання, класифікація посад, особливості проходження державної служби) суттєво відрізняються від адміністративної служби. Зважаючи на зазначені особливості та галузеву специфіку, їх віднесено до спеціалізованої державної служби.

Спеціалізована служба — вид державної служби, що здійснюється в державних органах, окрім їх апарату, повноваженням яких властива галузева специфіка, а державні службовці виконують особливі (спеціальні) функції.

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

Діяльність державних службовців спеціалізованої служби регулюється спеціалізованими законами та Законом України «Про державну службу».

До спеціалізованої відносяться такі види державної служби:

- 1) дипломатична служба;
- 2) податкова служба;
- 3) митна служба.

3.3.1. Дипломатична служба

Уперше поняття «дипломатична служба» було закріплене в Положенні про дипломатичну службу в Україні, затверджене Указом Президента України від 16.07.1993 року. У ньому дипломатична служба визначалася як частина державної служби, котра призначена забезпечувати практичну реалізацію зовнішньої політики України, представляти та захищати інтереси України у сфері міжнародних відносин, а також її юридичних осіб та громадян за кордоном¹. Це визначення вказувало, що дипломатична служба була однією із складових державної служби. А у визначенні Закону України «Про дипломатичну службу» від 2001 р. зв'язок державної і дипломатичної служби відсутній: «Дипломатична служба України — це професійна діяльність громадян України, спрямована на практичну реалізацію зовнішньої політики України, захист національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном»².

Закон України «Про дипломатичну службу» 2018 р. визначає правові засади та порядок організації дипломатичної служби як складової частини державної служби, а також особливості її проходження та правового статусу посадових осіб дипломатичної служби. У ньому закріплена єдність державної і дипломатичної служби остаточно: **«Дипломатична служба — це державна служба особливого харак-**

¹ Положення про дипломатичну службу в Україні: затв. Указом Президента України від 16.07.1993 р. № 267. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267/93#Text>

² Про дипломатичну службу: Закон України від 20.09.2001 р. № 2728-III. *Офіц. вісн. України*. 2001. № 42. Ст. 1881.

теру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном»¹.

Відносини, що виникають у зв'язку із вступом на дипломатичну службу посадових осіб дипломатичної служби, її проходженням, припиненням, а також оплатою праці, соціально-побутовим забезпеченням, заохоченнями і соціальними гарантіями, робочим часом і часом відпочинку, відпустками, відповідальністю посадових осіб дипломатичної служби, регулюються Законами України «Про дипломатичну службу», «Про державну службу» та іншими актами законодавства України. Дія норм законодавства про державну службу та про працю поширюється на посадових осіб дипломатичної служби у частині відносин, не врегульованих Законом України «Про дипломатичну службу».

Посадові особи дипломатичної служби користуються правами, визначеними для державних службовців Законом України «Про державну службу», з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про дипломатичну службу». Посадові особи дипломатичної служби під час проходження дипломатичної служби в закордонних дипломатичних установах України користуються привілеями та імунітетами відповідно до норм міжнародного права.

Посадові особи дипломатичної служби виконують обов'язки, визначені для державних службовців Законом України «Про державну службу», з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про дипломатичну службу». Посадові особи дипломатичної служби під час проходження дипломатичної служби в закордонних дипломатичних установах України зобов'язані поважати закони, правила і традиції держави перебування, гідно представляти Україну.

Основними *принципами* дипломатичної служби є:

- 1) патріотизм;
- 2) відстоювання національних інтересів України;
- 3) пріоритет прав та свобод людини і громадянина;
- 4) демократизм і законність;
- 5) гуманізм і соціальна справедливість;

¹ Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VII. *Офіц. вісн. України*. 2018. № 50. Ст. 1747.

- 6) професіоналізм, компетентність, ініціативність;
- 7) об'єктивність, чесність, порядність;
- 8) належне виконання службових обов'язків і додержання трудової дисципліни;
- 9) інші принципи, визначені Законом України «Про державну службу».

Дипломатична служба складається з дипломатичних і адміністративних посад органів дипломатичної служби.

Дипломатична посада — визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця органу дипломатичної служби з установленими відповідно до законодавства посадовими обов'язками з виконання дипломатичних або консульських функцій. Дипломатичними посадами є такі посади:

- 1) Державний секретар Міністерства закордонних справ України (далі — МЗС);
- 2) Надзвичайний і Повноважний Посол України;
- 3) Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві;
- 4) Постійний представник України при міжнародній організації;
- 5) Представник України при міжнародній організації;
- 6) Глава Місії України при міжнародній організації;
- 7) Генеральний консул України;
- 8) заступник Постійного представника України при міжнародній організації;
- 9) заступник Представника України при міжнародній організації;
- 10) заступник Глави Місії України при міжнародній організації;
- 11) радник-посланник;
- 12) Посол з особливих доручень;
- 13) дипломатичний радник;
- 14) Консул України;
- 15) Представник МЗС на території України;
- 16) радник;
- 17) консул у консульській установі України;
- 18) перший секретар;
- 19) другий секретар;
- 20) віце-консул у консульській установі України;
- 21) третій секретар;
- 22) консульський агент у консульській установі України;

23) аташе¹.

Дипломатичними посадами є також посади керівників структурних підрозділів апарату МЗС, утворених для забезпечення виконання завдань та функцій МЗС із забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин, та їх заступників.

У системі дипломатичної служби до політичних посад належать посади Міністра закордонних справ України, його першого заступника і заступників. *Міністр закордонних справ України* очолює МЗС, здійснює керівництво діяльністю органів дипломатичної служби, затверджує структуру органів дипломатичної служби, а також виконує інші функції, визначені Законом України «Про дипломатичну службу», іншими актами законодавства України. Як член Уряду, Міністр забезпечує виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів, формування та реалізацію державної політики у сфері зовнішніх зносин, та на виконання вимог законодавства визначає політичні пріоритети, стратегічні напрями роботи міністерства і шляхи досягнення поставленої мети в порядку, встановленому Регламентом Кабінету Міністрів України, Положенням про міністерство та іншими актами законодавства². Міністр вносить Президентові України пропозиції щодо призначення та звільнення глав дипломатичних установ України в інших державах і при міжнародних організаціях, глав державних делегацій, а також щодо присвоєння вищих дипломатичних рангів України; призначає керівників консульських установ України; присвоює дипломатичні ранги працівникам, які займають посади в органах дипломатичної служби (крім дипломатичних рангів, які присвоюються Президентом України)³.

Особливе місце в системі органів дипломатичної служби займає посада *Надзвичайного і Повноважного Посла України*. Він є вищим офіційним представником України, який здійснює загальне керівництво, координацію та контроль за діяльністю посадових осіб та інших працівників Посольства України, керівників інших закордонних дипломатичних установ України у державі акредитації, а також посадо-

¹ Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 50. Ст. 1747.

² Регламент Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2009 р. № 712. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/228286390>

³ Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 281. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>

вих та інших осіб, членів делегацій України, які перебувають у цій державі з метою виконання посадових або службових обов'язків.

Державний секретар МЗС забезпечує діяльність органів дипломатичної служби та відповідно до затвердженої Міністром закордонних справ України структури органів дипломатичної служби затверджує їх штатні розписи та кошториси, а також виконує інші функції, визначені законодавством України¹.

Державний секретар МЗС є вищою посадовою особою з числа державних службовців МЗС, здійснює повноваження керівника державної служби стосовно посадових осіб дипломатичної служби. Він призначає на посади та звільняє з посад у порядку, передбаченому законодавством про державну службу та працю, працівників дипломатичної служби, крім тих, що призначаються на посади та звільняються з посад Президентом України та Міністром, укладає та розриває з ними відповідні контракти, приймає рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності, присвоює державним службовцям ранги державних службовців. Державний секретар МЗС призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу².

Дипломатичні посади встановлюються для дипломатичних службовців органів дипломатичної служби. **Дипломатичний службовець** — громадянин України, який займає дипломатичну посаду в органі дипломатичної служби, одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням дипломатичних або консульських функцій, а також дотримується принципів дипломатичної служби.

До цієї категорії посадових осіб відноситься **дипломатичний радник державного органу** — дипломатичний службовець, тимчасово відряджений МЗС до відповідного державного органу для виконання дипломатичних функцій та призначений на посаду дипломатичного радника, запроваджену в державному органі.

Основними завданнями дипломатичного радника є:

¹ Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VII. *Офіц. вісн. України*. 2018. № 50. Ст. 1747.

² Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 281. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>

- представлення позиції МЗС під час здійснення державним органом заходів у сфері зовнішніх зносин;
- надання допомоги у здійсненні зв'язків державного органу з відповідними органами іноземних держав та міжнародними організаціями;
- забезпечення державного органу необхідною для ефективного виконання покладених на нього завдань інформацією щодо політичного та економічного становища в світі, зовнішньої та внутрішньої політики іноземних держав, діяльності міжнародних організацій;
- розроблення та внесення в установленому порядку пропозицій щодо підвищення ефективності діяльності державного органу у сфері зовнішніх зносин;
- забезпечення взаємодії державного органу з МЗС¹.

Посади дипломатичних радників запроваджуються у міністерствах та інших державних органах, визначених МЗС за погодженням із Президентом України, з метою забезпечення координації діяльності державних органів у сфері зовнішніх зносин. Дипломатичний радник відряджається до державного органу та відкликається з відрядження МЗС за погодженням із відповідним державним органом².

Дипломатичні посади в органах дипломатичної служби поділяються на **категорії** залежно від порядку призначення, характеру та обсягу повноважень і необхідних для їх виконання кваліфікації та професійної компетентності. Законом України «Про дипломатичну службу» встановлені такі категорії дипломатичних посад (див. табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Класифікація дипломатичних посад³

Категорії	Назва посад
А	Державний секретар МЗС, Надзвичайний і Повноважний Посол України, Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві, Постійний представник України при міжнародній організації, Представник України при міжнародній організації, Глава Місії України при міжнародній організації

¹ Про Положення про дипломатичного радника державного органу: затв. Указом Президента України від 31.12.2005 р. № 1901/2005. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1901/2005#Text>

² Питання координації зовнішньополітичної діяльності держави: Указ Президента України від 22.12.2021 р. № 671/2021. *Урядовий кур'єр*. 2021. 24 груд. С. 7.

³ Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VII. *Офіц. вісн. України*. 2018. № 50. Ст. 1747.

Категорії	Назва посад
Б	Генеральний консул України, заступник Постійного представника України при міжнародній організації, заступник Представника України при міжнародній організації, заступник Глави Місії України при міжнародній організації, радник-посланник, Посол з особливих доручень, дипломатичний радник, Консул України, Представник МЗС на території України, керівники структурних підрозділів апарату МЗС, утворених для забезпечення виконання завдань та функцій МЗС із забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин, та їх заступники
В	інші дипломатичні посади, не віднесені Законом України «Про дипломатичну службу» до категорій «А» і «Б»

У межах категорій державної служби та рівнів посад Кабінет Міністрів України затвердив перелік типових посад державної служби, що є основою для встановлення посадових окладів (див. табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Перелік типових посад державної служби в межах рівнів посад¹

Категорія	Рівні посад	Посади державних службовців, що відносяться до рівнів посад
1	2	3
А	I (перший) керівний рівень	Державний секретар МЗС; його перший заступник (у разі наявності) та заступники
Б	IV (четвертий) керівний рівень	керівники самостійних структурних підрозділів (департаментів, управлінь, відділів) МЗС Надзвичайний і Повноважний Посол України; Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в м. Києві; Постійний представник України при міжнародній організації; Представник України при міжнародній організації; Глава Місії України при міжнародній організації; Представник МЗС на території України; заст. керівників самостійних структурних підрозділів МЗС; Генеральний консул України; заступник Постійного представника України при міжнародній організації; заступник Представника України при міжнародній організації; заступник Глави Місії України при міжнародній організації; спеціальний представник України; радник-посланник; Посол з особливих доручень; дипломатичний радник

¹ Питання оплати праці державних службовців на основі класифікації посад у 2024 році: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 р. № 1409. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npsa/pytannia-oplaty-pratsi-derzhavnykh-sluzhbovtiv-na-osnovi-klasifikatsii-posad-u-2024-rt291223>

1	2	3
	V (п'ятий) керівний рівень	керівники самостійних структурних підрозділів (відділів, секторів) МЗС; керівники підрозділів у складі самостійних структурних підрозділів і їх заступники МЗС; радник дипломатичної служби; Консул України; посол з особливих доручень
	VI (шостий) керівний рівень	керівники підрозділів у складі самостійних структурних підрозділів і їх заступники МЗС; радник дипломатичної служби; Консул України;
В	VII (вищий) фаховий рівень	головні спеціалісти департаментів МЗС; радник дипломатичної служби, перший секретар, консул у консульській установі України;
	VIII (середній) фаховий рівень	головні спеціалісти, провідні спеціалісти департаментів МЗС; перший секретар, консул у консульській установі України, другий секретар, віце-консул у консульській установі України
	IX (початковий) фаховий рівень	головні, провідні спеціалісти, спеціалісти департаментів МЗС; перший секретар, консул у консульській установі України, другий секретар, віце-консул у консульській установі України; третій секретар; консульський агент у консульській установі України; аташе дипломатичної служби

Вступ на дипломатичну службу здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду дипломатичної служби за результатами конкурсу, крім визначених Законом України «Про дипломатичну службу» випадків, коли призначення на дипломатичні посади здійснює Президент України. Надзвичайний і Повноважний Посол України, Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві, Постійний представник України при міжнародній організації, Представник України при міжнародній організації, Глава Місії України при міжнародній організації призначаються на посади та звільняються з посад Президентом України за поданням Міністра закордонних справ України. Інших працівників дипломатичної служби призначає на посади та звільняє з посад Державний секретар Міністерства закордонних справ України у порядку, встановленому законодавством про державну службу та про працю.

Однією з особливостей дипломатичної служби є те, що практикуються два види конкурсів: внутрішній та зовнішній¹.

Внутрішній проводиться Конкурсною комісією Міністерства закордонних справ України з метою визначення кандидатів серед поса-

¹ Федчишин С. А. Дипломатична служба України: проблеми теорії, організації та правового забезпечення : монографія. Харків: Право, 2020. С. 359.

дових осіб дипломатичної служби для заповнення посад у порядку ротації, тобто особами, які вже проходять дипломатичну службу (внутрішній кадровий ресурс). За умови неможливості заповнення посади дипломатичної служби у порядку ротації, проводиться *зовнішній конкурс* на зайняття посади дипломатичної служби, котрий проводиться конкурсною комісією у порядку, встановленому законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про дипломатичну службу». Рішення про проведення зовнішнього конкурсу приймає Державний секретар МЗС за пропозицією служби управління персоналом МЗС.

Вимогами до осіб, які претендують на вступ на дипломатичну службу, є вимоги до їхньої професійної компетентності, які складаються із загальних та спеціальних вимог. Особа, яка претендує на вступ на дипломатичну службу, повинна відповідати загальним вимогам, встановленим Законом України «Про державну службу».

Спеціальними вимогами до осіб, які претендують на вступ на дипломатичну службу, є:

1) наявність вищої освіти із ступенем не нижче магістра — для дипломатичних службовців;

2) володіння відповідним рівнем професійної компетентності згідно з вимогами, визначеними Міністерством закордонних справ України;

3) володіння іноземними мовами в обсязі, необхідному для виконання посадових обов'язків;

4) стан здоров'я, який дозволяє бути направленим у довготермінове відрядження, підтверджений документом, виданим у встановленому законодавством порядку;

5) відсутність обставин, що можуть перешкоджати виконанню посадових обов'язків під час роботи в системі органів дипломатичної служби.

Умови проведення конкурсу на зайняття посад дипломатичної служби категорій «Б» і «В» затверджуються наказом Державного секретаря Міністерства закордонних справ з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про дипломатичну службу».

Конкурс на зайняття посад дипломатичної служби проводиться такими етапами:

1) прийняття рішення про оголошення конкурсу;

2) оприлюднення оголошення про проведення конкурсу;

- 3) прийняття та розгляд інформації від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі;
- 4) проведення тестування та визначення його результатів;
- 5) визначення рівня володіння іноземною мовою;
- 6) розв'язання ситуаційних завдань та визначення їх результатів (у випадках, передбачених цим Порядком);
- 7) проведення співбесіди та визначення її результатів;
- 8) складення загального рейтингу кандидатів;
- 9) визначення керівником державної служби переможця (переможців) конкурсу;
- 10) оприлюднення результатів конкурсу.

Кандидати на зайняття посад дипломатичної служби категорій «Б» і «В» проходять тестування на знання законодавства та тестування на знання спеціального законодавства. Тестування на знання спеціального законодавства проводиться з метою визначення рівня знань нормативно-правових актів, зазначених у компонентах відповідної вимоги до професійних знань кандидата, що пов'язані з виконанням завдань посадовою особою дипломатичної служби. Усі кандидати, які претендують на одну посаду, проходять однакове тестування.

Рівень володіння іноземною мовою визначається відповідно до порядку, затвердженого Міністерством закордонних справ України. За результатами визначення рівня володіння іноземною мовою відповідно до глобальної шкали Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти встановлюються такі рівні володіння іноземною мовою: «A1», «A2», «B1», «B2», «C1», «C2». Нульовий рівень володіння іноземною мовою «F» встановлюється кандидатам, які володіють іноземною мовою в обов'язку, що не є достатнім для визначення рівня. За результатами визначення рівня володіння іноземною мовою кандидатів видається довідка або сертифікат, що посвідчує визначення рівня володіння іноземною мовою. Рівень володіння іноземною мовою може бути підтверджений шляхом подання кандидатом сертифіката, що посвідчує складення міжнародного іспиту (тесту) щодо володіння іноземною мовою, за умови наявності такого сертифіката у переліку, який визначається Міністерством закордонних справ України та оприлюднюється на його офіційному веб-сайті.

Розв'язання ситуаційних завдань кандидатами на зайняття посад дипломатичної служби категорії «Б» проводиться з метою з'ясування спроможності кандидатів використовувати свої знання та досвід

під час виконання посадових обов'язків шляхом оцінки відповідності компетентностей та професійних знань кандидата встановленим вимогам.

Завершальним етапом конкурсного відбору є співбесіда, що проводиться з метою визначення суб'єктом призначення або керівником державної служби переможця (переможців) конкурсу¹.

Призначення на посаду дипломатичної служби є безстроковим, крім випадків, передбачених Законом України «Про державну службу», та у разі призначення на таку посаду за контрактом про проходження дипломатичної служби. *Контракт про проходження дипломатичної служби* — письмовий договір, що укладається на визначений строк між громадянином України та Міністерством закордонних справ України для врегулювання правових відносин, що виникають між ними у зв'язку з роботою на посадах дипломатичної служби в органах дипломатичної служби.

При призначенні особи на посаду дипломатичної служби вперше встановлення випробування є обов'язковим. Випробування встановлюється строком до шести місяців. Особам, які призначаються на дипломатичні посади Президентом України, випробування не встановлюється.

Призначення на посаду дипломатичної служби за контрактом про проходження дипломатичної служби здійснюється у разі:

1) заміщення за результатами конкурсу посади дипломатичної служби в закордонній дипломатичній установі України на час довготермінового відрядження;

2) заміщення посади дипломатичної служби працівником іншого державного органу.

Особи, які вперше вступають на дипломатичну службу і раніше не займали посад державної служби, складають Присягу державного службовця відповідно до Закону України «Про державну службу».

На посадових осіб дипломатичної служби поширюються обмеження, встановлені законами України, «Про запобігання корупції», «Про дипломатичну службу».

В органах дипломатичної служби здійснюється ротація посадових осіб дипломатичної служби, котра є невід'ємною складовою

¹ Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18.-8.2-17 р. № 548). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text>

їхньої кар'єри. Ротація є специфічною особливістю дипломатичної служби, що традиційно відрізняє її від інших видів державної служби. *Ротація* (від лат. «*rotatio*» — рух колом, обертання тощо) — це планове заміщення посад дипломатичної служби в органах дипломатичної служби посадовими особами дипломатичної служби. Ротація посадових осіб здійснюється з метою підвищення ефективності їхньої професійної діяльності та з урахуванням інтересів дипломатичної служби. Ротація здійснюється шляхом планового заміщення посад для належного кадрового забезпечення органів дипломатичної служби, ефективного використання людських ресурсів, забезпечення плановості службової кар'єри та просування по службі¹. Посадові особи дипломатичної служби підлягають ротації і направляються у довготермінове відрядження з урахуванням рівня їхньої професійної компетентності, службової необхідності. Участь посадових осіб дипломатичної служби у ротації є обов'язковою умовою проходження ними дипломатичної служби.

Поважними причинами для відмови від участі у ротації є:

- 1) відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами;
- 2) відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
- 3) хвороба члена сім'ї працівника дипломатичної служби, який потребує стороннього догляду.

Строк *довготермінового відрядження* працівників дипломатичної служби, як правило, становить до чотирьох років у державах з нормальними кліматичними умовами та стабільною безпековою ситуацією і до трьох років — у державах з важкими кліматичними умовами або складною безпековою ситуацією. Працівники дипломатичної служби після закінчення довготермінового відрядження направляються у наступне довготермінове відрядження не раніше ніж через два, але не пізніше ніж через чотири роки. Після закінчення довготермінового відрядження посадовим особам дипломатичної служби (крім осіб, призначених за контрактом про проходження дипломатичної служби) у порядку ротації надається посада в системі органів дипломатичної служби, рівнозначна тій, яку зазначена посадова особа займала до направлення у довготермінове відрядження або під час такого відрядження.

¹ Про затвердження Порядку ротації посадових осіб дипломатичної служби в органах дипломатичної служби: наказ Міністерства закордонних справ України від 18.10.2018 № 427. *Офіційний вісник України*. 2018. № 93. Ст. 3086.

Посадові особи дипломатичної служби можуть бути зараховані у розпорядження МЗС у таких випадках:

1) перед направленням у довготермінове відрядження — на строк до двох місяців для відповідної професійної підготовки до відрядження;

2) після завершення довготермінового відрядження — на строк до шести місяців, включаючи період перебування у щорічній відпустці, якщо в рамках ротації посадовій особі дипломатичної служби (крім осіб, призначених за контрактом про проходження дипломатичної служби) не визначено посади в МЗС або Представництві МЗС на території України для подальшого проходження дипломатичної служби.

Посадові особи дипломатичної служби можуть бути направлені на роботу до секретаріатів міжнародних організацій за квотою України. У такому разі тривалість роботи у секретаріаті міжнародної організації обумовлюється строком контракту з такою організацією, визначеним за погодженням з МЗС. Період роботи громадян України на посадах у секретаріатах, органах міжнародних організацій та закордонних юрисдикційних органах, членом або учасником яких є Україна, зараховується до стажу дипломатичної служби. Період роботи громадян України на посаді судді закордонного юрисдикційного органу, членом або учасником якого є Україна, зараховується також до стажу роботи на посаді судді.

Дипломатичний ранг — це спеціальне звання, яке відповідно до Конституції України та Закону України «Про дипломатичну службу» присвоюється дипломатичним службовцям.

Законом України «Про дипломатичну службу» встановлені такі дипломатичні ранги:

Надзвичайний і Повноважний Посол;

Надзвичайний і Повноважний Посланник першого класу;

Надзвичайний і Повноважний Посланник другого класу;

радник першого класу;

радник другого класу;

перший секретар;

другий секретар;

третій секретар;

аташе¹.

¹ Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 50. Ст. 1747.

Указом Президента України затверджений перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів. Зокрема, до дипломатичного рангу *Надзвичайний і Повноважний Посол* приписані такі дипломатичні посади: Міністр закордонних справ України, Перший заступник Міністра закордонних справ України, Заступник Міністра закордонних справ України, Державний секретар МЗС, Заступник Керівника Офісу Президента України (за яким Схемою розподілу обов'язків між Керівником Офісу ПУ та його заступниками, закріплено структурні підрозділи, що забезпечують здійснення ПУ повноважень у зовнішньополітичній сфері, у сферах європейської та євроатлантичної інтеграції, Державного Протоколу та Церемоніалу), Заступник Державного секретаря КМУ (за яким згідно з розподілом обов'язків закріплено структурні підрозділи Секретаріату КМУ, що забезпечують здійснення заходів з міжнародного співробітництва Уряду та представництво Прем'єр-міністра України у зносинах з органами влади інших держав і міжнародними організаціями), Надзвичайний і Повноважний Посол України, Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві, Постійний представник України при міжнародній організації, Представник України при міжнародній організації, Глава Місії України при міжнародній організації, Генеральний директор директорату, директор департаменту, Посол з особливих доручень МЗС України, Дипломатичний радник державного органу, Спеціальний представник України з питань придністровського врегулювання¹.

Дипломатичний ранг присвоюється згідно з посадою, яку займає дипломатичний службовець. Дипломатичним службовцям, які проходять дипломатичну службу в органах дипломатичної служби, дипломатичні ранги аташе, третього секретаря, другого секретаря, першого секретаря, радника другого класу, радника першого класу присвоюються Міністром МЗС.

Дипломатичні ранги Надзвичайного і Повноважного Посла, Надзвичайного і Повноважного Посланника першого класу, Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу присвоюються дипломатичним службовцям Президентом України за поданням Міністра МЗС. Міністрові МЗС присвоюється дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла.

¹ Про Перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів: затв. Указом Президента України від 21.12. 2018 р. № 434/2018. *Урядовий кур'єр*. 2019. 9 січ. С. 7.

Особі, яка вперше призначена на дипломатичну посаду, присвоюється найнижчий дипломатичний ранг, до якого приписана її посада. Дипломатичні ранги присвоюються дипломатичним службовцям після призначення на дипломатичну посаду, а в разі встановлення випробування — після закінчення його строку. Присвоєння чергового дипломатичного рангу здійснюється згідно з посадою, яку займає дипломатичний службовець, та з дотриманням строків перебування у дипломатичних рангах: у рангах аташе, третього секретаря, другого секретаря, першого секретаря, радника другого класу становить три роки. Строк перебування у дипломатичних рангах радника першого класу, Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу, Надзвичайного і Повноважного Посланника першого класу не встановлюється. Чергові дипломатичні ранги дипломатичним службовцям, які переведені для проходження дипломатичної служби до інших державних органів, присвоюються за поданням керівників цих органів у порядку, встановленому законодавством.

У разі переходу дипломатичного службовця на нижчу дипломатичну посаду або звільнення з дипломатичної служби за таким дипломатичним службовцем зберігається присвоєний йому дипломатичний ранг. При переході дипломатичного службовця на посаду державної служби, йому присвоюється відповідний ранг державного службовця (див. табл. 3.14).

Таблиця 3.14

**Співвідношення між дипломатичними рангами
і рангами державних службовців¹**

Дипломатичний ранг	Ранг державного службовця
<i>1</i>	2
Надзвичайний і Повноважний Посол	1
Надзвичайний і Повноважний Посланник першого класу	2
Надзвичайний і Повноважний Посланник другого класу	3
Радник першого класу	4
Радник другого класу	5

¹ Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 р. № 306. *Урядовий кур'єр*. 2016. 28 квіт. С. 12.

1	2
Перший секретар (перший секретар першого класу, перший секретар другого класу)	6
Перший секретар другого класу	6
Другий секретар (другий секретар першого класу, другий секретар другого класу)	7
Другий секретар другого класу	7
Третій секретар	8
Аташе	9

Дипломатична служба *припиняється* з підстав, передбачених Законом України «Про державну службу». Дипломатична служба припиняється також з таких підстав:

- 1) закінчення строку контракту про проходження дипломатичної служби або порушення його умов;
- 2) відмова без поважних причин посадової особи дипломатичної служби, яка займає посаду категорії «Б», від третьої поспіль пропозиції про участь у ротатії;
- 3) відмова без поважних причин посадової особи дипломатичної служби, яка займає посаду категорії «В», від другої поспіль пропозиції про участь у ротатії;
- 4) відмова посадової особи дипломатичної служби, яка зарахована в розпорядження Міністерства закордонних справ України, від третьої поспіль пропозиції про переведення в системі органів дипломатичної служби;
- 5) відставка дипломатичного службовця;
- 6) одноразове грубе порушення посадових обов'язків посадовою особою дипломатичної служби, що завдало шкоди іміджу України за кордоном або розвитку відносин з відповідною державою чи міжнародною організацією, встановлене за результатами дисциплінарного провадження, проведеного дисциплінарною комісією Міністерства закордонних справ України відповідно до законодавства про державну службу.

Відставкою дипломатичних службовців є припинення дипломатичної служби дипломатичним службовцем, який займає дипломатичну посаду категорії «А» та має дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла.

Підставами для відставки є:

1) принципова незгода з рішенням відповідного державного органу або посадової особи;

2) примушування дипломатичного службовця до виконання рішення державного органу або посадової особи, яке суперечить законодавству України або може завдати значної шкоди державі, підприємствам, установам, організаціям, окремим громадянам;

3) стан здоров'я, що перешкоджає виконанню посадових повноважень (за наявності медичного висновку).

Приймає відставку дипломатичного службовця, який займає дипломатичну посаду категорії «А» та має дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла, або надає мотивовану відмову у відставці відповідний державний орган або посадова особа, які призначали такого дипломатичного службовця на дипломатичну посаду. Рішення про прийняття відставки або надання відмови у відставці приймається у місячний строк. У разі відмови у відставці дипломатичний службовець продовжує виконувати посадові обов'язки і має право на звільнення з підстав, передбачених Законом України «Про державну службу».

Граничний вік перебування на дипломатичній службі становить 65 років. Після досягнення 65-річного віку особи, яким присвоєно дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла, можуть перебувати на дипломатичних посадах, призначення на які здійснює Президент України.

Посадовим особам дипломатичної служби створюються умови для *підвищення рівня професійної компетентності* шляхом професійного навчання, у тому числі вдосконалення знання іноземних мов, у відповідних закладах освіти в Україні та за кордоном. Професійне навчання проводиться постійно, у тому числі з метою підготовки посадових осіб дипломатичної служби до участі у ротатії. Забезпечення підвищення професійної компетентності посадових осіб дипломатичної служби здійснює заклад післядипломної освіти, що належить до сфери управління Міністерства закордонних справ України.

Посадові особи дипломатичної служби, які перебувають у розпорядженні Міністерства закордонних справ України, можуть проходити професійне навчання з відривом від роботи строком до двох місяців у закладі післядипломної освіти. Посадові особи дипломатичної служби, які працюють у Міністерстві закордонних справ Ук-

раїни та представництвах Міністерства закордонних справ України на території України, можуть бути направлені Міністерством закордонних справ України на професійне навчання за кордон. З такими особами Міністерством закордонних справ України укладається угода про відпрацювання ними в органах дипломатичної служби не менше трьох років після завершення навчання.

До посадових осіб дипломатичної служби належать також адміністративні службовці органів дипломатичної служби. **Адміністративний службовець** — громадянин України, який займає посаду державної служби в органі дипломатичної служби, одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та виконує встановлені для цієї посади функції з адміністративно-технічного забезпечення діяльності органів дипломатичної служби, а також дотримується принципів державної служби.

Адміністративні службовці займають адміністративні посади на постійній основі або за контрактом у випадках, визначених Законом України «Про дипломатичну службу». **Адміністративна посада** — визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця органу дипломатичної служби з установленими відповідно до законодавства посадовими обов'язками з виконання функцій адміністративно-технічного забезпечення діяльності органів дипломатичної служби. Адміністративні посади встановлюються для адміністративних службовців органів дипломатичної служби відповідно до законодавства про державну службу.

Основні ознаки, що відрізняють дипломатичних службовців від адміністративних, наведені у табл. 3.15.

Таблиця 3.15

Відмінності адміністративних і дипломатичних службовців

	Адміністративні	Дипломатичні
Законодавче регулювання	Закон України «Про державну службу»	Закони «Про дипломатичну службу», «Про державну службу»
Спеціальні звання	Ранги державних службовців	Дипломатичні ранги
Статус службовця	Державний службовець	Дипломатичний службовець
Назва посади	Посада державної служби	Дипломатична посада

	Адміністративні	Дипломатичні
<i>Функції</i>	Адміністративно-технічні	Дипломатичні та консульські
<i>Спеціальні вимоги</i>	Уніфіковані	Підвищені
<i>Особливості проходження державної служби</i>	Зміна істотних умов держслужби	Ротація, довготермінове відрядження

Як видно із таблиці 3.15, відмінності між цими службовцями суттєві. Окремі автори наводять ще інші ознаки, зокрема такі: вступ на службу, який на дипломатичній службі відрізняється від вступу на державну службу. Зокрема призначення дипломатичних службовців на окремі посади може здійснюватися без проведення конкурсу (призначення Президентом України). На такі посади не встановлюється випробування, однак вимагається погодження із Президентом України (на посаду Генерального консула України). Державний секретар МЗС, який здійснює повноваження керівника державної служби, є дипломатичним службовцем з рангом Надзвичайного і Повноважного Посла. Існує різниця і в правовому статусі двох служб, дипломатична наділяється особливим статусом, що пов'язаний з проходженням служби в іноземних державах. Згідно ст. 10 Закону «Про дипломатичну службу» посадові особи дипломатичної служби під час проходження дипломатичної служби в закордонних дипломатичних установах України користуються привілеями та імунітетами відповідно до норм міжнародного права¹.

3.3.2. Митна служба

Митна служба (служба в митних органах) — професійна діяльність придатних до неї за станом здоров'я, освітнім рівнем та віком громадян України, що пов'язана з реалізацією державної митної політики в частині створення сприятливих умов для

¹ Федчишин С. А. Дипломатична служба України: проблеми теорії, організації та правового забезпечення : монографія. Харків: Право, 2020. С. 241–242; 248.

розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захисту митних інтересів України.

Державна митна служба України (Держмитслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи.

Держмитслужбу очолює Голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу. Голова Держмитслужби має заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства. Заступники Голови виконують повноваження відповідно до затвердженого Головою розподілу обов'язків.

Голова Держмитслужби:

- призначає на посаду та звільняє з посади у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, державних службовців апарату Держмитслужби (якщо інше не передбачено законом), укладає та розриває з ними контракти про проходження державної служби у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України;
- приймає на роботу та звільняє з роботи в порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників Держмитслужби;
- призначає на посаду та звільняє з посади за погодженням з Міністром фінансів керівників та заступників керівників територіальних органів Держмитслужби, у тому числі у разі покладення обов'язків за вакантними посадами, призначає на посаду та звільняє з посади керівників митних постів, укладає та розриває з ними контракти про проходження державної служби у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України;
- забезпечує організацію підготовки, підвищення кваліфікації посадових осіб і працівників Держмитслужби, оцінювання результатів їх службової діяльності в межах повноважень, визначених законодавством про державну службу;
- вирішує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб і працівників апарату Держмитслужби, керівників та заступників керівників її територіальних органів, присвоює їм ранги держав-

них службовців, спеціальні звання (якщо інше не передбачено законом), забезпечує однакові підходи в Держмитслужбі до заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності;

- вносить в установленому порядку подання щодо представлення посадових осіб і працівників апарату Держмитслужби та її територіальних органів до відзначення державними нагородами України, відзначає відомчими відзнаками¹.

Працівники митних органів, на яких Митним кодексами України покладено здійснення організаційного, юридичного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення діяльності цих органів, є **посадовими особами**. Посадові особи органів доходів і зборів є державними службовцями².

Правове становище посадових осіб митних органів визначається Митним та кодексами України, а в частині, не врегульованій ними, — законодавством про державну службу та іншими актами законодавства України. Зокрема, особи, вперше прийняті на службу до митних органів, приймають Присягу державних службовців, якщо раніше вони не приймали такої Присяги.

З прийняттям на службу може бути встановлено випробування відповідно до Закону України «Про державну службу».

На службу до митних органів приймаються громадяни України, які досягли 18-річного віку і здатні за своїми діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я виконувати завдання, покладені на ці органи. Прийняття на службу до митних органів здійснюється на конкурсній основі, якщо інше не передбачено законом. Порядок проведення конкурсу визначається Кабінетом Міністрів України. Прийняття та службу до митних органів на посади, перебування на яких не пов'язане з проходженням державної служби, здійснюється в порядку, визначеному законодавством України про працю.

На службу до митних органів не можуть бути прийняті особи, визнані в установленому порядку недієздатними або обмеженими у дієздатності, особи, які мають судимість за вчинення умисного злочину, а також особи, які протягом року, що передував їх зверненню до митного органу з приводу працевлаштування, притягувалися до

¹ Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. *Урядовий кур'єр*. 2019. 20 берез. С. 16–17.

² Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 48. Ст. 552.

адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією.

З особами, які призначаються на службу до митних органів на посади державної служби, можуть укладатися контракти про проходження державної служби відповідно до законодавства про державну службу з урахуванням особливостей, передбачених Митним Кодексом. Рішення про віднесення посади державної служби до посад, призначення на які здійснюється з укладанням контракту про проходження держслужби, приймається до проведення конкурсу керівником Державної митної служби України, або керівником митниці у разі делегування йому відповідних повноважень. Контракт про проходження державної служби укладається з особами у разі необхідності забезпечення організації та виконання завдань, що мають як тимчасовий, так і постійний характер. Чисельність посад державної служби в митному органі, на які здійснюється призначення з укладанням контракту про проходження державної служби, не обмежується. Контракт про проходження державної служби укладається на строк до трьох років. Дія контракту про проходження державної служби за умови належного його виконання державним службовцем може бути продовжена за угодою сторін на той самий або більший строк, але не більше ніж на три роки шляхом підписання сторонами відповідних змін до контракту.

Посадові особи митних органів не можуть обіймати посади, перебування на яких передбачає прийняття рішень з питань діяльності підприємств, контроль за діяльністю яких відповідно до Митного кодексу України покладено на органи доходів і зборів, а також службові зносини з такими підприємствами, якщо у штаті цих підприємств перебувають близькі родичі зазначених посадових осіб.

Посадовим особам митних органів присвоюються такі *спеціальні звання*:

- 1) дійсний державний радник митної служби;
- 2) державний радник митної служби I рангу;
- 3) державний радник митної служби II рангу;
- 4) державний радник митної служби III рангу;
- 5) радник митної служби I рангу;
- 6) радник митної служби II рангу;
- 7) радник митної служби III рангу;
- 8) інспектор митної служби I рангу;

- 9) інспектор митної служби II рангу;
- 10) інспектор митної служби III рангу;
- 11) інспектор митної служби IV рангу;
- 12) молодший інспектор митної служби¹.

Посадовим особам, вперше призначеним на посади в митних органах, присвоюються такі спеціальні звання:

- у разі наявності вищої освіти за ступенем бакалавра, молодшого бакалавра та відсутності досвіду роботи за фахом — спеціальне звання молодшого інспектора митної служби;
- у разі наявності вищої освіти за ступенем магістра або вище та відсутності досвіду роботи за фахом — спеціальне звання інспектора митної служби IV рангу;
- у разі наявності вищої освіти за ступенем магістра або вище та досвіду роботи за фахом — спеціальне звання інспектора митної служби III рангу незалежно від посади та органу призначення;
- посадовим особам, які перебували на державній службі та яким було присвоєно ранг державної служби, присвоюється спеціальне звання відповідно до встановленого співвідношення рангів державних службовців (див. табл. 4.16);
- особі, яка має спеціальне звання посадової особи митних органів та призначається на посаду державного службовця, присвоюється ранг відповідно до співвідношення між рангами державних службовців і спеціальними званнями (див. табл. 3.16);
- посадовим особам, що перебували на військовій службі та/або службі в іншому органі, в якому передбачено присвоєння спеціальних звань, може бути присвоєно спеціальне звання на один чи два ступені нижче граничного звання за відповідною посадою.

Посадовим особам, призначеним на посаду з установами випробувального строку, спеціальне звання присвоюється після закінчення такого строку. Спеціальні звання податкової та митної справи присвоюються довічно. Позбавлення спеціальних звань здійснюється виключно за вироком суду у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України. Спеціальні звання присвоюються посадовим особам митних органів відповідно до займаних посад та у межах переліку посад у митних органах згідно, крім тих, які присвоюються Президентом України (див. табл. 3.17).

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 48. Ст. 552.

Таблиця 3.16

Співвідношення між спеціальними званнями посадових осіб митних органів і рангами державних службовців¹

Спеціальне звання	Ранг держслужбовця
Дійсний державний радник митної служби;	1
Державний радник митної служби I рангу;	2
Державний радник митної служби II рангу;	2
Державний радник митної служби III рангу;	3
Радник митної служби I рангу;	4
Радник митної служби II рангу;	5
Радник митної служби III рангу;	6
Інспектор митної служби I рангу;	7
Інспектор митної служби II рангу;	8
Інспектор митної служби III рангу;	9
Інспектор митної служби IV рангу;	9
Молодший інспектор митної служби.	9

Таблиця 3.17

Перелік посад у митних органах та граничних спеціальних звань за такими посадами²

Найменування посади	Граничне спеціальне звання
1	2
<i>Апарат Держмитслужби</i>	
Голова	дійсний державний радник митної служби
Перший заступник Голови; заступник Голови	державний радник митної служби I рангу
Директор департаменту	державний радник митної служби II рангу

¹ Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 р. № 306. *Урядовий кур'єр*. 2016. 28 квіт. С. 11.

² Про спеціальні звання посадових осіб митних органів: постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 р. № 501. *Урядовий кур'єр*. 2020. 20 черв. С. 9–10.

1	2
Заст. директор департ.; заст. директора департ.-нач. управління; заст. директора департ.-нач. відділу; нач. самот. управління; нач. управління у складі департ.; нач. самот. відділу; нач. відділу у складі департ.; нач. відділу у складі самот. управління; нач. відділу у складі управління; заст. нач. самот. управління; заст. нач. управління; заст. нач. управління-нач. відділу	радник митної служби I рангу
Заст. нач. самот. відділу; заст. нач. відділу у складі департаменту; заст. нач. відділу у складі самотійного управління; заступник нач. відділу у складі управління; завідувач самотійного сектору; завідувач сектору у складі департаменту; завідувач сектору у складі самотійного управління; завідувач сектору у складі управління; завідувач сектору у складі самот. відділу; завідувач сектору у складі відділу; голов. держ. інспектор	радник митної служби II рангу
<i>Територіальні органи (відокремлені підрозділи) Держмитслужби</i>	
Начальник митниці; начальник спеціалізованого органу; директор спеціалізованого департаменту	державний радник митної служби III рангу
Перший заст. нач. митниці; перший заст. нач. спец. органу; перший заст. директора спец. департаменту; заст. нач. митниці; заст. нач. спец. органу; заст. директора спец. департаменту; заст. нач. митниці — нач. управління; заст. нач. спец. органу — нач. управління; заст. директора спец. департаменту-нач. управління; заст. нач. митниці-нач. відділу; заст. нач. спец. щргану-нач. відділу; заст. директора спец. департаменту-нач. відділу; нач. митного поста	радник митної служби I рангу
Нач. управління; нач. самот. відділу; нач. відділу у складі управління митниці, спец. органу, спец. департаменту; заст. нач. управління, заст. нач. самот. відділу, заст. нач. відділу у складі управління митниці, спец. органу, спец. департаменту; заст. нач. митного поста; завідувач самот. сектору; завідувач сектору у складі управління, відділу митниці, спец. органу, спец. департаменту	радник митної служби II рангу
Головний держ. інспектор, старший держ. інспектор, провідний держ. інспектор митниці, спеціалізованого органу, спец. департаменту	радник митної служби III рангу
Держ. інспектор митниці, спеціалізованого органу, спеціалізованого департаменту	інспектор митної служби II рангу

Посадовим особам митних органів присвоюються такі спеціальні звання відповідно до займаних посад:

- дійсний державний радник митної служби — Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України;
- державний радник митної служби I-III рангу — Президентом України за поданням Голови Держмитслужби;
- радник митної служби I-III рангу, інспектор митної служби I-IV рангу та молодший інспектор митної служби — Головою Держмитслужби, керівниками територіальних органів Держмитслужби посадовим особам Держмитслужби, які призначаються ними на посаду.

Для присвоєння чергового спеціального звання посадовим особам митних органів установлюється такий строк перебування у спеціальному званні:

- радник митної служби II-III рангу — три роки;
- інспектор митної служби I-IV рангу, молодший інспектор митної служби — два роки.

Строк перебування у спеціальному званні, граничному для відповідної посади, не обмежується. Строк перебування у спеціальному званні дійсного державного радника митної служби, державного радника митної служби I-III рангу, радника митної служби I рангу не встановлюється¹.

Система професійної освіти у сфері митної справи включає:

- 1) підготовку фахівців з вищою освітою;
- 2) перепідготовку працівників митних органів;
- 3) підготовку наукових та науково-педагогічних кадрів;
- 4) підвищення кваліфікації працівників митних органів;
- 5) організацію навчання працівників митних органів без відриву від роботи.

Підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації працівників митних органів здійснюються у спеціалізованих навчальних закладах митних органів та у спеціалізованому органі з питань спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Державної митної служби України. Підготовка фахівців з вищою освітою для митних органів за окремими напрямками може здійснюватися також у вищих навчальних закладах іншого галузевого підпорядкування за державним замовленням².

¹ Про спеціальні звання посадових осіб митних органів: постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 р. № 501. *Урядовий кур'єр*. 2020. 20 черв. С.10.

² Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 48. Ст. 552.

3.3.3. Податкова служба

Податкова служба (служба в податкових органах) — професійна діяльність придатних до неї за станом здоров'я, освітнім рівнем та віком громадян України, що пов'язана з формуванням державної податкової політики в частині адміністрування податків, зборів, платежів, реалізацією податкової політики, політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також із здійсненням контролю за додержанням податкового та іншого законодавства, контроль за яким покладено на податкові органи.

Державна податкова служба України (ДПС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. ДПС очолює Голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу. Голова ДПС має заступників, зокрема одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства. Заступники Голови забезпечують виконання повноважень відповідно до затвердженого Головою розподілу обов'язків.

Голова ДПС:

- призначає на посаду та звільняє з посади у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, державних службовців апарату ДПС (якщо інше не передбачено законом);
- укладає та розриває з державними службовцями апарату ДПС контракти про проходження державної служби у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України;
- приймає на роботу та звільняє з роботи в порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників ДПС;
- призначає на посаду та звільняє з посади за погодженням з Міністром фінансів керівників та заступників керівників територіальних органів ДПС, у тому числі у разі покладення виконання обов'язків за вакантними посадами;

- забезпечує організацію підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і працівників ДПС, оцінювання результатів їх службової діяльності в межах повноважень, визначених законодавством про державну службу;
- вирішує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців та працівників апарату ДПС, керівників та заступників керівників її територіальних органів, присвоює їм спеціальні звання, ранги державних службовців (якщо інше не передбачено законом);
- вносить в установленому порядку подання щодо представлення державних службовців та працівників апарату ДПС, її територіальних органів до відзначення державними нагородами¹.

Посадові особи податкових органів є державними службовцями. Посадовою особою податкового органу може бути особа, яка має освіту за фахом та відповідає кваліфікаційним вимогам, встановленим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, якщо інше не передбачено законом, та на яку покладено виконання завдань, зазначених у Податковому кодексі. При прийнятті на роботу посадовій особі може бути встановлено випробувальний термін відповідно до законодавства про державну службу. На роботу до контролюючих органів не можуть бути прийняті особи, стосовно яких встановлено обмеження Законами України «Про державну службу» та «Про запобігання корупції».

Посадові особи, які вперше зараховуються на службу до податкових органів і раніше не перебували на державній службі, складають присягу державного службовця відповідно до Закону України «Про державну службу». Правовий статус посадових осіб податкових органів, їх права та обов'язки визначаються Конституцією України, Податковим кодексом, а в частині, що не регулюється ними, Законом України «Про державну службу» та іншими законами.

Посадовим особам Державної податкової служби України (далі — ДПС), її територіальних органів та державних податкових інспекцій присвоюються такі *спеціальні звання*:

¹ Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. *Урядовий кур'єр*. 2019. 20 берез. С. 15–16.

головний державний радник податкової служби;
 державний радник податкової служби I рангу;
 державний радник податкової служби II рангу;
 державний радник податкової служби III рангу;
 радник податкової служби I рангу;
 радник податкової служби II рангу;
 радник податкової служби III рангу;
 інспектор податкової служби I рангу;
 інспектор податкової служби II рангу;
 інспектор податкової служби III рангу;
 інспектор податкової служби IV рангу;
 молодший інспектор податкової служби¹.

Спеціальні звання посадовим особам присвоюються довічно. Позбавлення спеціальних звань здійснюється виключно за вироком суду у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України.

Спеціальні звання присвоюються посадовим особам податкових органів відповідно до займаних посад та у межах переліку категорій посад державної служби, крім тих, які присвоюються Кабінетом Міністрів України (див. табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Перелік категорій посад у податкових органах та спеціальних звань за такими посадами²

Категорія посади державної служби	Спеціальне звання
<i>1</i>	<i>2</i>
Державні службовці, які займають посади категорії «А»	головний державний радник податкової служби
	державний радник податкової служби I рангу
	державний радник податкової служби II рангу
Державні службовці, які займають посади категорії «Б»	державний радник податкової служби II рангу
	державний радник податкової служби III рангу
	радник податкової служби I рангу
	радник податкової служби II рангу
	радник податкової служби III рангу

¹ Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92. Ст. 3248.

² Про спеціальні звання посадових осіб податкових органів: постанова Кабінету Міністрів від 09.10.2020 р. № 945. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 16.

1	2
Державні службовці, які займають посади категорії «В»	радник податкової служби III рангу
	інспектор податкової служби I рангу
	інспектор податкової служби II рангу
	інспектор податкової служби III рангу
	інспектор податкової служби IV рангу
	молодший інспектор податкової служби

Посадовим особам податкових органів спеціальні звання відповідно до займаних посад присвоюються:

- головний державний радник податкової служби — Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України;
- державний радник податкової служби I–II рангу — Президентом України за поданням Голови ДПС;
- державний радник податкової служби II–III рангу, радник податкової служби I–III рангу, інспектор податкової служби I–IV рангу та молодший інспектор податкової служби — Головою ДПС або керівником територіального органу ДПС посадовим особам, які займають посади категорії «Б» та «В».

Для присвоєння чергового спеціального звання посадовим особам податкових органів установлюється такий строк перебування у спеціальному званні:

- радник податкової служби I–III рангу — три роки;
- інспектор податкової служби I–IV рангу, молодший інспектор податкової служби — два роки.

Строк перебування у спеціальному званні, граничному для відповідної посади, не обмежується. Строк перебування у спеціальному званні головного державного радника податкової служби, державного радника податкової служби I–III рангу, радника податкової служби I рангу не встановлюється.

Посадовим особам, які вперше призначені на посади в податкових органах, присвоюються такі спеціальні звання:

- у разі наявності вищої освіти за ступенем молодшого бакалавра, бакалавра та відсутності досвіду роботи за фахом — спеціальне звання молодшого інспектора податкової служби;

- у разі наявності вищої освіти за ступенем магістра або вище та відсутності досвіду роботи за фахом — спеціальне звання інспектора податкової служби IV рангу;
- у разі наявності вищої освіти за ступенем магістра або вище та досвіду роботи за фахом — спеціальне звання інспектора податкової служби III рангу незалежно від посади та органу призначення;
- посадовим особам, які перебували на військовій службі та/або службі в іншому органі, у якому передбачено присвоєння спеціальних звань, та вперше призначені на посаду в податковому органі, суб'єктом призначення може бути присвоєно спеціальне звання за посадою, на яку призначена особа, або на один чи два ступені нижче такого звання.

Посадовим особам податкових органів спеціальні звання присвоюються одночасно з призначенням на посаду, послідовно. Посадовим особам, призначеним на посаду з установами випробувального строку, спеціальне звання присвоюється після закінчення такого строку.

За бездоганну та ефективну службу, за особливі заслуги присвоєння чергових спеціальних звань достроково здійснюється виключно Головою ДПС за умови перебування посадових осіб податкових органів у попередньому спеціальному званні не менш як протягом половини встановленого строку. Чергове спеціальне звання посадовим особам податкових органів не присвоюється протягом строку застосування дисциплінарного стягнення. У разі звільнення з роботи у зв'язку з виходом на пенсію за бездоганну службу посадовим особам податкових органів може бути присвоєно чергове спеціальне звання без урахування граничних обмежень, встановлених законодавством.

Посадовій особі, яка перебувала на державній службі та вперше призначена на посаду в податковий орган, присвоюється спеціальне звання за посадою, на яку призначено особу, з урахуванням встановленого співвідношення між рангами державних службовців і спеціальними званнями посадових осіб податкових органів (див. табл. 3.19).

Спеціальні звання податкової служби, встановлені Податковим кодексом, присвоюються посадовим особам податкових органів, яким раніше було присвоєно спеціальні звання податкової та митної служби, за співвідношенням незалежно від займаних посад (див. табл. 3.20).

Таблиця 3.19

**Співвідношення між спеціальними званнями посадових осіб
податкових органів і рангами державних службовців¹**

Спеціальне звання	Ранг державного службовця
Головний державний радник податкової служби	1
Державний радник податкової служби I рангу	2
Державний радник податкової служби II рангу	2
Державний радник податкової служби III рангу	3
Радник податкової служби I рангу	4
Радник податкової служби II рангу	5
Радник податкової служби III рангу	6
Інспектор податкової служби I рангу	7
Інспектор податкової служби II рангу	8
Інспектор податкової служби III рангу	9
Інспектор податкової служби IV рангу	9
Молодший інспектор податкової служби	9

Таблиця 3.20

Співвідношення посад податкової служби²

Спеціальні звання органів доходів і зборів	Спеціальні звання податкових органів державної податкової служби
1	2
головний державний радник податкової та митної справи	головний державний радник податкової служби
державний радник податкової та митної справи I рангу	державний радник податкової служби I рангу
державний радник податкової та митної справи II рангу	державний радник податкової служби II рангу
державний радник податкової та митної справи III рангу	державний радник податкової служби III рангу
радник податкової та митної справи I рангу	радник податкової служби I рангу

¹ Про спеціальні звання посадових осіб податкових органів: постанова Кабінету Міністрів від 09.10.2020 р. № 945. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 16.

² Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92. Ст. 3248.

<i>1</i>	<i>2</i>
радник податкової та митної справи II рангу	радник податкової служби II рангу
радник податкової та митної справи III рангу	радник податкової служби III рангу
інспектор податкової та митної справи I рангу	інспектор податкової служби I рангу;
інспектор податкової та митної справи II рангу	інспектор податкової служби II рангу;
інспектор податкової та митної справи III рангу	інспектор податкової служби III рангу;
інспектор податкової та митної справи IV рангу	інспектор податкової служби IV рангу;
молодший інспектор податкової та митної справи	молодший інспектор податкової служби.

Період роботи (служби) зазначених осіб (у тому числі тих, яким присвоювалися спеціальні та/або персональні звання) у податкових органах зараховується до стажу державної служби та стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців, що дає право на призначення пенсії відповідно до Закону України «Про державну службу» незалежно від місця роботи на час досягнення віку, передбаченого зазначеним Законом.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні цілі і завдання державної служби.
2. Назвіть відмінності адміністративного та спеціалізованого видів державної служби.
3. Хто такий керівник державної служби в державному органі?
4. Хто здійснює повноваження керівника державної служби в місцевих державних адміністраціях?
5. Назвіть види відповідальності державного службовця.
6. Назвіть види дисциплінарних стягнень, що застосовуються до державних службовців.
7. Який орган є дисциплінарною комісією стосовно державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А»?

8. У яких випадках законом передбачене строкове призначення на посаду державної служби?

9. Скільки сімей посад державної служби встановлено Каталогом типових посад державної служби і критерії віднесення до таких посад?

10. Скільки існує рівнів посад у Переліку типових посад державної служби?

11. Яку кількість посад держслужби категорій «А» і «Б» від штатної чисельності державного органу передбачено законом?

12. Які оцінки виставляються за результатами оцінювання службової діяльності державного службовця?

13. Назвіть наслідки отримання державним службовцем негативної оцінки за результатами оцінювання службової діяльності.

14. Назвіть підстави для припинення державної служби.

15. Назвіть види державної служби, що належать спеціалізованої служби.

16. Назвіть основні принципи дипломатичної служби.

17. Назвіть категорії дипломатичних посад.

18. Назвіть дипломатичні ранги, що присвоюються дипломатичним працівникам.

19. Назвіть спеціальні звання податкової і митної служби.

20. Які спеціальні звання присвоюються у податкових органах за посадами категорії «А»?

Список рекомендованої літератури

1. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Харків: Право, 2005. 304 с.

2. Гуменюк Б. І. Дипломатична служба: правове регулювання : навч. посіб. Київ: Либідь, 2007. 224 с.

3. Гуменюк Б. І., Щерба О. В. Сучасна дипломатична служба: навч. посіб. Київ: Либідь, 2001. 255 с.

4. Державна служба : навч. посіб. / за заг. ред. С. М. Серьогіна. Київ: СІК ГРУП УКРАЇНИ, 2012. 526 с.

5. Державна служба: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ; Одеса: НАДУ, 2012. Т. 1. 372 с.

6. Державна служба: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ; Одеса: НАДУ, 2013. Т. 2. 348 с.

7. Желюк Т. Л. Державна служба: навч. посіб для вузів. Київ: Професіонал, 2005. 576 с.

8. Колісніченко Н. М. Державна служба в Європейському Союзі. Європеїзація та розвиток державної служби в Україні: навч. посіб. Київ: Міленіум, 2009. 248 с.

9. Консульська служба України: становлення та розвиток : монографія / за заг. ред. Г. М. Перепелиці. Київ: ГДП, 2018. 439 с.

10. Лазор О. Д., Лазор О. Я. Державна служба в Україні : навч. посіб. 3-тє вид. Київ: Дакор, 2009. 560 с.

11. Малиновський В. Я. Державна служба: теорія і практика: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 160 с.

12. Науково-практичний коментар до Закон України «Про державну службу» / за ред. А. О. Селіванова та М. І. Іншина. 2-ге вид. перероб. та доп. Харків: Правл, 2018. 552.

13. Науково-практичний коментар до Закон України «Про державну службу» / ред. кол.: К. О. Ващенко, І. Б. Коліушко, В. П. Тимошук, В. А. Дерезь (відп. ред.). Київ: ФОП Москаленко О. М., 2017. 796 с.

14. Нечипорук І. В., Феєр І. І. Службова кар'єра та просування по службі працівника ДФС України. *Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки*: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 24 лист. 2017 р.). Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. С. 121–123.

15. Організація державної служби в Україні: теорія та практика: навч. посіб. / за заг. ред. М. О. Багмета, М. С. Іванова, В. С. Фуртатова. Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2007. 244 с.

16. Панов А. Дипломатична та консульська служба : навч. посіб. Ужгород: Ліра, 2010. 112 с.

17. Професійна мобільність та проблеми професіоналізації персоналу публічного управління : монографія / В. С. Куйбіда, І. В. Шпекторенко. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.

18. Федчишин С. А. Дипломатична служба України: проблеми теорії, організації та правового забезпечення : монографія. Харків: Право, 2020. 528 с.

РОЗДІЛ 4 МІЛІТАРИЗОВАНА СЛУЖБА

4.1. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА

- 4.1.1. *Особливості військової служби*
- 4.1.2. *Служби в Збройних Силах України*
- 4.1.3. *Розвідувальна служба*
- 4.1.4. *Державна спеціальна служба транспорту*

4.2. ПРАВООХОРОННА СЛУЖБА

- 4.2.1. *Поліцейська служба*
- 4.2.2. *Гвардійська служба*
- 4.2.3. *Прикордонна служба*
- 4.2.4. *Охоронна служба*
- 4.2.5. *Антикорупційна служба*
- 4.2.6. *Кримінально-виконавча служба*

4.3. БЕЗПЕКОВА СЛУЖБА

- 4.3.1. *Служба безпеки України*
- 4.3.1. *Служба спеціального зв'язку та захисту інформації*
- 4.3.2. *Служба економічної безпеки*

4.4. СЛУЖБА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

- 4.4.1. *Державна служба надзвичайних ситуацій*

Мілітаризована служба — публічна служба особливого характеру, що полягає у професійній діяльності службовців, які здійснюють професійну діяльність щодо реалізації функцій, прав і обов'язків державних органів в особливих умовах, спрямованих на забезпечення захисту життя і здоров'я людей, захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, оборони, державної та економічної безпеки, безпеки громадян, запобігання та протидії корупції.

До цього виду публічної служби відноситься:

а) *військова служба*:

- служба у Збройних Силах України (далі — ЗСУ);
- розвідувальна служба;
- спеціальна служба транспорту;

б) *правоохоронна служба*:

- поліцейська служба;

- гвардійська служба (у Національній гвардії);
- прикордонна служба;
- охоронна служба;
- антикорупційна служба;
- кримінально-виконавча служба;
- в) *безпекова служба*:
- служба в СБУ;
- служба спеціального зв'язку та захисту інформації;
- служба економічної безпеки;
- г) *служба цивільного захисту*.
- *державна служба надзвичайних ситуацій*.

4.1. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА

4.1.1. Особливості військової служби

Згідно ст. 65 Конституції України «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону»¹. **Військова служба — державна служба особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній з обороною України, її незалежністю та територіальною цілісністю**².

Військова служба є конкретним видом діяльності військового персоналу і пов'язана з обороною країни. Найбільш загальна відмінність військової служби від інших видів публічної служби полягає в призначенні цього виду державної служби, тобто у виконуваних нею функцій і завдань. Для військової служби характерні такі *ознаки*:

- здійснюється специфічною організацією, що засновується державою, військовою організацією держави;

¹ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

- порядок і умови вступу (залучення) до військової організації, перебування у ній і виходу з неї визначає держава;
- військова організація держави призначена для захисту держави від зовнішнього посягання спеціальними військовими методами, що припускають застосування засобів озброєної боротьби;
- внутрішнє облаштування військової організації, порядок управління нею, призначення її керівників і встановлення відмінностей осіб, які до неї входять, від іншого населення країни визначає держава;
- фінансування військової організації відбувається за кошти державного бюджету¹.

Проходження військової служби здійснюється:

- громадянами України — у добровільному порядку (за контрактом) або за призовом;
- іноземцями та особами без громадянства — у добровільному порядку (за контрактом) на посадах, що підлягають заміщенню військовослужбовцями рядового, сержантського і старшинського складу ЗСУ, Державної спеціальної служби транспорту та Національної гвардії України. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які проходять військову службу, є *військовослужбовцями*.

Видами військової служби є такі:

- строкова військова служба;
- військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період;
- військова служба за контрактом осіб рядового складу;
- військова служба за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;
- військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки, а також закладів фахової передвищої військової освіти;
- військова служба за контрактом осіб офіцерського складу;
- військова служба за призовом осіб офіцерського складу;

¹ Ботвінов Р. Г. Розвиток публічної служби особливого призначення в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук держ упр.: 25.00.03 / НАДУ ДРІДУ. Дніпро, 2018. С. 17.

- військова служба за призовом осіб із числа резервістів в особливий період¹.

Військовослужбовці, резервісти та військовозобов’язані поділяються на:

- 1) рядовий склад;
- 2) сержантський і старшинський склад;
- 3) офіцерський склад.

Кожний військовослужбовець має військове звання. Військові звання поділяються на *армійські* та *корабельні*. Законом України «Про військовий обов’язок і військову службу» встановлюються такі **військові звання** (див. табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Перелік військових звань²

Армійські	Корабельні
<i>Рядовий склад</i>	
рекрут	рекрут
солдат	матрос
старший солдат	старший матрос
<i>Сержантський і старшинський склад</i>	
<i>Молодший сержантський і старшинський склад</i>	
молодший сержант	старшина 2 статті
сержант	старшина 1 статті
<i>Старший сержантський і старшинський склад</i>	
старший сержант	головний старшина
головний сержант	головний корабельний старшина
штаб-сержант	штаб-старшина
<i>Вищий сержантський і старшинський склад</i>	
майстер-сержант	майстер-старшина
старший майстер-сержант	старший майстер-старшина
головний майстер-сержант	головний майстер-старшина

¹ Про військовий обов’язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо військових звань військовослужбовців: Закон України від 04.06.2020 р. № 680-ІХ. *Голос України*. 2020. 28 лип. С. 4.

Армійські	Корабельні
Офіцерський склад	
<i>Молодший офіцерський склад</i>	
молодший лейтенант	молодший лейтенант
лейтенант	лейтенант
старший лейтенант	старший лейтенант
капітан	капітан-лейтенант
<i>Старший офіцерський склад</i>	
майор	капітан 3 рангу
підполковник	капітан 2 рангу
полковник	капітан 1 рангу
<i>Вищий офіцерський склад</i>	
бригадний генерал	коммодор
генерал-майор	контр-адмірал
генерал-лейтенант	віце-адмірал
генерал	адмірал

Військове звання може бути первинним або черговим. Для осіб рядового складу первинним є військове звання *рекрута*. Первинне військове звання рядового складу присвоюється громадянам, які вступили на військову службу за контрактом осіб рядового складу і не мають військових звань, до складання ними Військової присяги. Первинне військове звання рядового складу присвоюється військовослужбовцям наказом командира військової частини, який призначає таких військовослужбовців на відповідні посади. Після складання Військової присяги таким військовослужбовцям присвоюється військове звання солдата (матроса).

Для осіб сержантського та старшинського складу первинним є військове звання *молодшого сержанта (старшини 2 статті)*. Первинне військове звання присвоюється громадянам з числа військовослужбовців, резервістів і військовозобов'язаних рядового складу, які пройшли підготовку відповідного рівня та прийняті на військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу, одночасно із призначенням на посади сержантського і старшинсько-

го складу наказом посадової особи, до повноважень якої належить призначення на посади.

Для осіб офіцерського складу первинним є військове звання *молодшого лейтенанта*. Черговим військовим званням є військове звання, наступне за тим, яке має військовослужбовець. Первинне військове звання присвоюється громадянам наказом Міністра оборони України. Військовослужбовцям сержантського і старшинського складу, призначеним на посади офіцерського складу у воєнний час, первинне військове звання офіцерського складу присвоюється командирами корпусів, посадовими особами, які мають рівні з ними права та вищі.

Чергові військові звання військовослужбовцям присвоюються:

- до майстер-сержанта (майстер-старшини) включно — командирами бригад (полків, кораблів 1 рангу) і посадовими особами, які відповідно до Дисциплінарного статуту ЗСУ прирівняні до них;
- до підполковника (капітана 2 рангу) включно — командирами корпусів та командувачами військ оперативних командувань і посадовими особами, які відповідно до Дисциплінарного статуту ЗСУ прирівняні до них, а також командувачами видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ, начальником Генерального штабу ЗСУ, командиром військової частини А0515, керівником служби персоналу Міністерства оборони України;
- до полковника (капітана 1 рангу) включно — Міністром оборони України та Головнокомандувачем ЗСУ (крім військовослужбовців, призначення на посади яких здійснюється Міністром оборони України).

Військові звання вищого офіцерського складу присвоюються військовослужбовцям Президентом України за поданням Міністра оборони України. Порядок присвоєння військових звань вищого офіцерського складу визначається Президентом України.

Для військовослужбовців рядового складу, курсантів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти строк вислуги у військовому званні рядового складу не встановлюється.

Для військовослужбовців сержантського і старшинського складу (крім військовослужбовців строкової військової служби та курсантів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти) устанавлюються такі строки вислуги у військовому званні:

- молодшого сержанта (старшини 2 статті) — 1 рік;
- сержанта (старшини 1 статті) — 2 роки;
- старшого сержанта, головного сержанта, штаб-сержанта, майстер-сержанта, старшого майстер-сержанта (головного старшини, головного корабельного старшини, штаб-старшини, майстер-старшини, старшого майстер-старшини) — 3 роки.

Строк вислуги у військовому званні головного майстер-сержанта (головного майстер-старшини) не встановлюється. Для військово-службовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти строк вислуги у військових званнях сержантського і старшинського складу встановлюється шість місяців.

Для осіб молодшого та старшого офіцерського складу встановлюються такі строки вислуги у військовому званні (крім офіцерів льотного складу авіації):

- молодшого лейтенанта — 1 рік;
- лейтенанта — 2 роки;
- старшого лейтенанта, капітана (капітан-лейтенанта) — 3 роки;
- майора (капітана 3 рангу) — 4 роки;
- підполковника (капітана 2 рангу) — 5 років;
- полковника (капітана 1 рангу) — 2 роки.

Для офіцерів льотного складу авіації встановлюються такі строки вислуги у військовому званні:

- молодшого лейтенанта, лейтенанта — 1 рік;
- старшого лейтенанта — 2 роки;
- капітана, майора — 3 роки;
- підполковника — 4 роки;
- полковника — 2 роки.

З оголошенням стану війни та до дня і часу його припинення для осіб сержантського, старшинського та офіцерського складу, які проходять військову службу, встановлюються такі строки вислуги у військовому званні:

- молодшого та старшого сержантського і старшинського складу, молодшого офіцерського складу — 1 рік;
- вищого сержантського і старшинського складу, старшого офіцерського складу — 2 роки.

Військові звання присвоюються військовослужбовцям персонально, послідовно, з урахуванням посади, яку вони займають, та ін-

ших умов, передбачених Положенням про проходження громадянами України військової служби у ЗСУ¹. Чергове військове звання достроково може бути присвоєне військовослужбовцям один раз за весь період проходження військової служби. У період дії воєнного стану або відсічі збройної агресії проти України заохочення у виді дострокового присвоєння чергового військового звання може бути застосовано до військовослужбовців рядового, сержантського, старшинського та молодшого офіцерського складу вдруге, але не раніше ніж через шість місяців з дня присвоєння попереднього військового звання².

Присвоєння та позбавлення військових звань, пониження та поновлення у військовому званні військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, переатестація осіб, які мають спеціальні звання або класні чини, для присвоєння військових звань здійснюються в порядку, визначеному статутами ЗСУ, положеннями про проходження військової служби, положеннями про проходження громадянами України служби у військовому резерві. Військові звання присвоюються довічно.

При переході з військової служби на державну службу застосовується співвідношення між військовими званнями та рангами державних службовців (див. табл. 4.2).

Військові посади (штатні посади, що підлягають заміщенню військовослужбовцями) і відповідні їм військові звання передбачаються у штатах (штатних розписах) військових частин, кораблів, органів військового управління, установ, організацій, закладів фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти.

Посада вважається вищою, якщо за цією посадою штатом (штатним розписом) передбачено вище військове звання, ніж за займаною посадою, а за умови рівних військових звань — більший посадовий оклад (тарифний розряд).

Військовослужбовці призначаються на посади і переміщуються по службі за основною або спорідненою спеціальністю з урахуванням досвіду служби, рівня їх професійної компетентності, особистих якостей і досягнень та відповідності характеристикам посад, визна-

¹ Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: затв. Указом Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#n17>

² Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст.197.

чених Міністерством оборони України. Військовослужбовці, які займають посади військових капеланів, призначаються на посади і перемищуються по службі виключно в межах посад Служби військового капеланства.

Таблиця 4.2

**Співвідношення між рангами державних службовців
і військовими званнями¹**

Військове звання	Ранг державного службовця
Генерал армії України	1
Генерал-полковник (адмірал)	2
Генерал-лейтенант (віце-адмірал)	2
Генерал-майор (контр-адмірал)	3
Полковник (капітан 1 рангу)	4
Підполковник (капітан 2 рангу)	5
Майор (капітан 3 рангу)	6
Капітан (капітан-лейтенант)	7
Старший лейтенант (старший лейтенант)	8
Лейтенант (лейтенант)	8
Молодший лейтенант (молодший лейтенант)	8
Старший прапорщик (старший мічман)	9
Прапорщик (мічман)	9
Старшина (головний корабельний старшина)	9
Старший сержант (головний старшина)	9
Сержант (старшина 1 статті)	9
Молодший сержант (старшина 2 статті)	9
Старший солдат (старший матрос)	9
Солдат (матрос)	9

Перелік посад, що підлягають заміщенню вищим офіцерським складом, затверджується Президентом України, а посад інших військовослужбовців — Міністерством оборони України (див. табл. 4.3). Перелік посад, які не можуть бути заміщені іноземцями чи особами

¹ Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 р. № 306. *Урядовий кур'єр*. 2016. 28 квіт. С. 11.

без громадянства, визначається Генеральним штабом ЗСУ. Окремі військові посади в мирний час можуть замінюватися (на умовах строкового трудового договору) цивільними особами в порядку, встановленому Міністерством оборони України.

Таблиця 4.3

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами у ЗСУ¹

Посада	Звання
<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Апарат ЗСУ</i>	
Головнокомандувач ЗСУ	генерал
Заступник Головнокомандувача ЗСУ	генерал-лейтенант, віце-адмірал
Командувач об'єднаних сил	генерал-майор, контр-адмірал
Начальник штабу — заступник Командувача об'єднаних сил	бригадний генерал, коммодор
Заступник Командувача об'єднаних сил	бригадний генерал, коммодор
<i>Генеральний штаб Збройних Сил України</i>	
Начальник Генерального штабу ЗСУ	генерал-лейтенант, віце-адмірал
Заступник начальника Генерального штабу ЗСУ	генерал-майор, контр-адмірал
Начальник Головного управління персоналу	генерал-майор, контр-адмірал
Начальник Головного оперативного управління	генерал-майор, контр-адмірал
Начальник Головного управління логістики	генерал-майор, контр-адмірал
Начальник Головного управління оборонного планування	генерал-майор, контр-адмірал
Начальник Головного управління доктрин та підготовки	генерал-майор, контр-адмірал
Начальник Центрального управління оборонних ресурсів	бригадний генерал, коммодор

¹ Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: Указ Президента України від 13.10.2020 р. № 431/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 8.

1	2
Начальник Центрального управління зв'язку та інформаційних систем	бригадний генерал, коммодор
Заступник начальника Головного управління персоналу	бригадний генерал, коммодор
Заступник начальника Головного оперативного управління	бригадний генерал, коммодор
Заступник начальника Головного управління логістики	бригадний генерал, коммодор
Заступник начальника Головного управління оборонного планування	бригадний генерал, коммодор
Заступник начальника Головного управління доктрин та підготовки	бригадний генерал, коммодор

Військові посадові особи — це військовослужбовці, які обіймають штатні посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або які спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків згідно із законодавством.

Найвищою військовою посадовою особою у ЗСУ є Головнокомандувач ЗСУ, який:

- здійснює безпосереднє військове керівництво ЗСУ;
- здійснює управління застосуванням ЗСУ, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони;
- визначає комплект боездатних сил і засобів ЗСУ для передачі його Командувачу об'єднаних сил;
- організовує підтримання спроможностей до застосування ЗСУ, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони;
- здійснює контроль готовності ЗСУ, а також сил і засобів інших складових сил оборони, які сплановані для передачі в його підпорядкування для виконання завдань оборони держави;
- організовує контроль стану забезпечення ЗСУ військовою технікою, озброєнням та іншими майном і ресурсами;
- звітує перед Президентом України та Міністром оборони України з питань досягнення воєнно-стратегічних цілей у сфері оборони військовими силами і засобами, а також підтримання спроможностей цих сил і засобів до застосування;

- затверджує розроблені підпорядкованими органами військового управління документи (доктрини, настанови, стандарти тощо) з питань розвитку та забезпечення видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ, а також погоджує документи з питань розвитку інших складових сил оборони в частині, що стосується набуття ними необхідних спроможностей до виконання завдань оборони держави¹.

Повноваження Головнокомандувача ЗСУ затверджуються Президентом України. Він призначається на посаду за поданням Міністра оборони України та звільняється з посади Президентом України, підпорядковується Президентові України та Міністру оборони України. Головнокомандувач ЗСУ підзвітний Президенту України та Міністру оборони України з питань досягнення воєнно-стратегічних цілей у сфері оборони військовими силами і засобами, а також підтримання спроможностей цих сил і засобів до застосування.

Головним органом військового управління з планування оборони держави, стратегічного планування застосування ЗСУ та визначення сил і засобів інших складових сил оборони, координації і контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони є Генеральний штаб ЗСУ².

Генеральний штаб ЗСУ очолює *начальник Генерального штабу ЗСУ*, який призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України за поданням Міністра оборони України. Він підпорядковується Головнокомандувачу ЗСУ. Повноваження начальника Генерального штабу ЗСУ, основні завдання та порядок функціонування Генерального штабу ЗСУ визначаються в положенні, яке затверджується Президентом України. Зокрема, він:

- організовує та здійснює координацію і контроль за виконанням завдань у сфері оборони органами військового управління ЗСУ, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони у межах, визначених законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України;
- спрямовує та контролює планування заходів щодо підготовки, підтримання ЗСУ у бойовій та мобілізаційній готовності, комп-

¹ Питання Головнокомандувача Збройних Сил України: Указ Президента України від 27.03.2020 р. № 123/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 31 берез. С. 1.

² Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992, № 9. Ст.106

лектування їх особовим складом, проведення призову, прийняття громадян на військову службу, визначення потреб і ресурсів, необхідних для виконання завдань, покладених на ЗСУ;

- організовує розроблення в Генеральному штабі проектів законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів та директив Міністерства оборони, наказів та директив Міністра оборони України, наказів та директив Головнокомандувача ЗСУ, наказів та директив Генерального штабу¹.

Командувачі видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ підпорядковуються Головнокомандувачу ЗСУ та відповідають за розвиток підпорядкованих їм військ (сил), їх технічне оснащення та всебічне забезпечення, підготовку та готовність до виконання покладених завдань. Вони призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Міністра оборони України. Повноваження командувачів видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ, основні завдання та порядок функціонування командувань видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ визначаються в положеннях, які затверджуються Головнокомандувачем ЗСУ².

Співвідношення чисельності офіцерського складу за військовими званнями та граничні строки перебування осіб офіцерського складу на посадах у ЗСУ встановлюються відповідно Міністерством оборони України. Порядок призначення на військові посади встановлюється Конституцією України, законами України, положеннями про проходження військової служби, про проходження громадянами України служби у військовому резерві.

Військові посади у підрозділах ЗСУ, які направляються до інших держав для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у складі національних контингентів або національного персоналу відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, заміщаються військовослужбовцями з числа громадян України, які проходять військову службу за контрактом.

Порядок проходження військової служби військовослужбовцями, які не обіймають військових посад, установлюється положеннями про проходження військової служби.

¹ Про внесення змін до Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: Указ Президента України від 27.03.2020 р. № 122/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 31 берез. С. 1.

² Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

Військовослужбовці ЗСУ та інших військових формувань можуть бути відряджені до державних органів, підприємств, установ, організацій, а також державних та комунальних навчальних закладів для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі. Перелік посад, що заміщуються військовослужбовцями у таких державних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, а також державних та комунальних навчальних закладах, затверджується Президентом України.

Військовослужбовці ЗСУ та інших військових формувань відповідно до міжнародних договорів України можуть бути направлені для проходження військової служби на посадах у багатонаціональних органах військового управління, закордонних дипломатичних установах України та міжнародних організаціях.

Служба військового капеланства була запроваджена у 2021 р. Законом України «Про Службу військового капеланства» для організації заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців та працівників ЗСУ, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Державної прикордонної служби України і членів їх сімей у мирний і воєнний час. Зазначена служба утворюється як окрема структура у складі згаданих військових формувань, що складається з органів управління Служби військового капеланства, військових капеланів. Її вид залежить від обсягу, характеру та складності заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб в органі військового управління, з'єднанні, військовій частині, військовому навчальному закладі, установі чи організації. У військовій частині на рівні окремого батальйону функції Служби військового капеланства можуть виконуватися одним військовим капеланом.

Військовий капелан — особа, яка в установленому Законом України «Про Службу військового капеланства» порядку отримала мандат на право здійснення військової капеланської діяльності, уклала контракт про проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу (виключно на посадах Служби військового капеланства) та здійснює військову капеланську діяльність у підрозділах ЗСУ, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної прикордонної служби України на підставах та в порядку, передбачених зазначеним Законом.

Військовим капеланом може бути громадянин України, який є священнослужителем зареєстрованої в Україні релігійної організації та отримав від керівного центру (управління) відповідної релігійної організації мандат на право здійснення військової капеланської діяльності. Обов'язковою вимогою для зайняття посади військового капелана є наявність вищої богословської освіти. Військові капелани проходять навчання за спеціальною програмою підготовки військових капеланів відповідно у вищих військових навчальних закладах ЗСУ, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти¹.

Відповідно до положень Закону «Про Службу військового капеланства» військові капелани відносяться до осіб офіцерського складу, їм присвоюються офіцерські звання, до яких додаються слова «капеланської служби», на кшталт військових звань юридичної, медичної служб ЗСУ та інших військових формувань слова «юстиції», «медичної служби».

Військовий капелан є військовослужбовцем, як і будь-який інший військовослужбовець ЗСУ. Основна відмінність полягає в тому, що військовому капелану заборонено використовувати зброю, яка йому не видається, як іншим військовослужбовцям.

Право на здійснення військової капеланської діяльності отримується шляхом отримання відповідного мандата, що видається Державною службою України з етнополітики та свободи совісті. Право на його отримання має громадянин України, який є священнослужителем зареєстрованої в Україні релігійної організації, здобув вищу богословську освіту та кандидатура якого була надана керівним центром (управлінням) відповідної релігійної організації для проходження відповідної підготовки та здійснення військової капеланської діяльності².

Кожен громадянин України, вперше вступаючи на військову службу до ЗСУ, інших військових формувань, особисто складає **військову присягу** на вірність Українському народові такого змісту:

«Я, (прізвище, ім'я та по батькові), вступаю на військову службу і урочисто присягаю Українському народові завжди бути йому

¹ Про Службу військового капеланства: Закон України від 30.11.2021 р. № 1915-IX. *Голос України*. 2021. 21 груд. С. 25–26.

² Про затвердження Положення про порядок видачі мандата на право здійснення військової капеланської діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 02.08.2022 р. № 859. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-2022-%D0%BF>

вірним і відданим, обороняти Україну, захищати її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок, накази командирів, неухильно додержуватися Конституції України та законів України, зберігати державну таємницю.

*Присягаю виконувати свої обов'язки в інтересах співвітчизників.
Присягаю ніколи не зрадити Українському народові!»¹.*

Присяга скріплюється власноручним підписом. Військова присяга покладає на військовослужбовця всю повноту відповідальності за виконання ним військового обов'язку. День складання Військової присяги є святковим для військової частини. Час і місце складання Військової присяги встановлюються окремим наказом командира військової частини й оголошуються всьому особовому складові.

Іноземець або особа без громадянства, який (яка) вперше приймається на військову службу до ЗСУ, Державної спеціальної служби транспорту або Національної гвардії України, бере офіційне зобов'язання неухильно додержуватися Конституції та законів України, сумлінно виконувати обов'язки військової служби.

Прийняття Військової присяги покладає на військовослужбовців усю повноту відповідальності за виконання свого військового обов'язку.

Іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону вперше приймаються на військову службу до ЗСУ, приймають присягу такого змісту:

«Я, (прізвище, ім'я), вступаю на військову службу до ЗСУ і зобов'язуюся захищати Українську державу, її незалежність та територіальну цілісність.

Я буду сумлінно і чесно виконувати обов'язки військової служби, накази командирів, неухильно додержуватися Конституції України і законів України, зберігати військову таємницю, а під час виконання завдань і наказів в умовах воєнного стану або бойових чи воєнних дій — діяти відповідно до загальноновизнаних принципів та норм міжнародного гуманітарного права»².

Тривалість строкової військової служби у календарному обчисленні є такою:

¹ Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999, № 22-23, Ст. 194.

² Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999, № 22-23, Ст. 194.

- для солдатів і матросів, сержантів і старшин, які проходять строкову військову службу в ЗСУ та інших військових формуваннях, — до 18 місяців;
- для осіб, які на час призову на строкову військову службу мають ступінь вищої освіти спеціаліст або магістр, — до 12 місяців.

Для громадян України, які приймаються на військову службу за контрактом та призначаються на посади, установлюються такі строки військової служби в календарному обчисленні:

- для осіб рядового складу — 3 роки;
- для осіб сержантського і старшинського складу — від 3 до 5 років;
- для курсантів вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів — час навчання;
- для осіб офіцерського складу:
- для громадян, яким первинне військове звання присвоєно після проходження повного курсу військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу або в порядку атестування осіб до присвоєння первинних військових звань офіцерського складу запасу, — від 2 до 5 років;
- для інших громадян — від 1 до 5 років.

Строк проходження військової служби може бути продовжено за новим контрактом до досягнення граничного віку перебування на військовій службі:

- для військовослужбовців, які проходять військову службу на посадах рядового складу, — на 3 роки;
- для військовослужбовців, які проходять військову службу на посадах сержантського і старшинського складу, — на строк від 3 до 5 років;
- для осіб офіцерського складу — на строк від 5 до 10 років.

Для осіб офіцерського складу, які мають право на пенсію за вислугу років, за їх бажанням строк проходження військової служби за новим контрактом може бути продовжено на строк від 2 до 10 років, але не більше ніж до досягнення граничного віку перебування на військовій службі.

Атестування військовослужбовців проводиться для забезпечення правильного добору, розстановки, виховання і вдосконалення підготовки військових кадрів шляхом об'єктивного оцінювання професійного рівня, ділових та моральних якостей кожного військово-

службовця, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання, створення резерву кандидатів для просування по службі. Процес атестування військовослужбовців передбачає проведення комплексного та періодичного оцінювання.

Граничний вік перебування на військовій службі встановлюється:

1) для військовослужбовців рядового, молодшого сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, — до 45 років;

2) для військовослужбовців старшого сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, — до 50 років;

3) для військовослужбовців вищого сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, — до 55 років;

4) для військовослужбовців молодшого офіцерського складу — до 45 років;

5) для військовослужбовців старшого офіцерського складу: майорів (капітанів 3 рангу), підполковників (капітанів 2 рангу) — до 50 років; полковників (капітанів 1 рангу) — до 55 років;

6) для військовослужбовців вищого офіцерського складу — до 60 років;

7) для військовослужбовців, які проходять військову службу під час особливого періоду, з числа осіб:

- рядового, сержантського і старшинського складу, молодшого та старшого офіцерського складу — до 60 років;
- вищого офіцерського складу — до 65 років.

Військовослужбовці ЗСУ та інших військових формувань, які мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній ними посаді, визнані військово-лікарською комісією придатними за станом здоров'я для проходження військової служби, на їх прохання можуть бути залишені на військовій службі понад граничний вік перебування на військовій службі на строк до 5 років у порядку, встановленому положеннями про проходження військової служби громадянами України¹.

Підготовка громадян, прийнятих на військову службу за контрактом, та підготовка (перепідготовка, підвищення кваліфікації) осіб

¹ Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

рядового складу, сержантського та старшинського складу здійснюється у вищих військових навчальних закладах, навчальних частинах (центрах), військових частинах шляхом навчання на спеціальних курсах підготовки.

До військовослужбовців застосовуються такі *заохочення*:

- а) схвалення;
- б) подяка;
- в) дострокове зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення;
- г) додаткове звільнення з розташування військової частини або корабля на берег поза чергою (для військовослужбовців строкової військової служби та курсантів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти);
- г) повідомлення батькам або колективу за місцем роботи чи навчання військовослужбовця до призову (вступу) на військову службу про зразкове виконання ним військового обов'язку та отримані заохочення;
- д) додаткова відпустка строком до 5 діб (для військовослужбовців строкової військової служби);
- е) грамота;
- є) цінний подарунок;
- ж) грошова премія;
- з) занесення прізвища військовослужбовця до Книги пошани військової частини (корабля);
- и) дострокове присвоєння чергового військового звання;
- і) почесні нагрудні знаки;
- ї) відомчі заохочувальні відзнаки.

Військовослужбовці залежно від характеру вчиненого правопорушення та провини несуть з урахуванням бойового імунітету, визначеного Законом України «Про оборону України» *дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність* згідно із законом.

На військовослужбовців можуть бути накладені такі *дисциплінарні стягнення*:

- а) зауваження;
- б) догана;
- в) сувора догана;
- г) позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини чи з корабля на берег (стосовно військовослужбовців стро-

кової військової служби та курсантів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти);

г) попередження про неповну службову відповідність (крім осіб рядового складу строкової військової служби);

д) пониження в посаді;

е) пониження у військовому званні на один ступінь (стосовно осіб сержантського (старшинського) та офіцерського складу);

є) пониження у військовому званні з переведенням на нижчу посаду (стосовно військовослужбовців сержантського (старшинського) складу);

ж) звільнення з військової служби через службову невідповідність (крім осіб, які проходять строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації на особливий період, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, а також військово-зобов'язаних під час проходження навчальних (перевірочних) і спеціальних зборів та резервістів під час проходження підготовки та зборів)¹.

Військовослужбовці, на яких накладається дисциплінарне стягнення за вчинене правопорушення, не звільняються від матеріальної та цивільно-правової відповідальності за ці правопорушення. За вчинення кримінального правопорушення військовослужбовці притягаються до кримінальної відповідальності на загальних підставах².

Військовослужбовці несуть *матеріальну відповідальність* — вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку військовослужбовців та деяких інших осіб покрити повністю або частково пряму дійсну шкоду, що було завдано з їх вини шляхом знищення, пошкодження, створення нестачі, розкрадання або незаконного використання військового та іншого майна під час виконання обов'язків військової служби або службових обов'язків, а також додаткове стягнення в дохід держави як санкція за протиправні дії у разі застосування підвищеної матеріальної відповідальності. Підставою для притягнення до матеріальної відповідальності є шкода, завдана неправомірним рішенням, невиконанням чи неналежним виконанням особою обов'язків військової служби або службових обов'язків, крім обставин, визначених статтею 9 Закону України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду,

¹ Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 197.

² Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999, № 22–23. Ст. 194.

завдану державі», які виключають матеріальну відповідальність. Притягнення особи до матеріальної відповідальності за завдану шкоду не звільняє її від дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності, встановленої законами України¹.

Для військовослужбовців установлюються військова форма одягу та знаки розрізнення. *Військова форма одягу* — комплект однакових за конструкцією та регламентованих за зовнішнім виглядом предметів одягу, взуття та окремих видів спорядження, встановлений для військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань.

Знаки розрізнення військовослужбовців — знаки (погони, наруканні та нагрудні знаки, знаки на спині; знаки на головних уборах, зокрема кокарди, емблеми, орнаменти; гаптування; канти і лампаси; гудзики з символікою) на форменому одязі, призначені для позначення військових звань, посад, приналежності до держави, військового формування, виду Збройних Сил України, роду військ, служб, військових частин (підрозділів). Зразки військової форми одягу та загальні вимоги до знаків розрізнення військовослужбовців розробляються та затверджуються Міністерством оборони України.

Зразки спеціального одягу, взуття та спорядження військовослужбовців, засоби індивідуального захисту та інші предмети речового майна військовослужбовців розробляються відповідними центральними органами виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні військові формування, Службою безпеки України, Управлінням державної охорони України, Службою зовнішньої розвідки України, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України та затверджуються Міністерством оборони України.

¹ Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі: Закон України від 03.10.2019 р. № 160-IX. *Урядовий кур'єр*. 2019. 31 жовт. С. 9.

4.1.2. Служба в Збройних Силах України

ЗСУ є військовим формуванням, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. ЗСУ забезпечують стримування та відсіч збройної агресії проти України, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря Украї-

ни, у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, посилення охорони державного кордону України та суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні¹.

Військова служба у ЗСУ та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком осіб (за винятком випадків, визначених законом), пов'язаній із захистом України².

Громадяни проходять військову службу у ЗСУ в добровільному порядку або за призовом. У добровільному порядку громадяни проходять:

- військову службу (навчання) за контрактом курсантів у вищих військових навчальних закладах, а також закладах вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки;
- військову службу за контрактом осіб рядового складу;
- військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;
- військову службу за контрактом осіб офіцерського складу.

З громадянами, які добровільно вступають на військову службу, укладається контракт.

За призовом громадяни проходять:

- строкову військову службу;

¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

² Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999, № 22–23. Ст. 194.

- військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період;
- військову службу за призовом осіб офіцерського складу¹.

Громадяни України можуть проходити службу у військовому резерві ЗСУ або інших військових формувань. Правовою основою військового обов'язку і військової служби є Конституція України, Закони України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію», інші закони України, а також прийняті відповідно до них укази Президента України та інші нормативно-правові акти щодо забезпечення обороноздатності держави, виконання військового обов'язку, проходження військової служби, служби у військовому резерві та статусу військовослужбовців, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Особовий склад ЗСУ складається з військовослужбовців і працівників ЗСУ. Окремі посади працівників ЗСУ можуть комплектуватися громадянами, які проходять *альтернативну (невійськову) службу* у порядку, визначеному законом.

Військовослужбовці зупиняють членство у політичних партіях та професійних спілках на період військової служби. Військовослужбовці можуть бути членами громадських організацій, за винятком організацій, статутні положення яких суперечать засадам діяльності ЗСУ, і можуть брати участь в їх роботі у вільний від обов'язків військової служби час, коли вони вважаються такими, що не виконують обов'язків військової служби. Організація військовослужбовцями та резервістами під час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві страйків і участь в їх проведенні не допускаються.

Військовослужбовці, резервісти на час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві та працівники ЗСУ можуть бути обмежені у свободі пересування, вільному виборі місця проживання та праві вільно залишати територію України, праві на збирання, використання і поширення інформації відповідно до закону.

Працівники ЗСУ зупиняють членство у політичних партіях на період роботи у ЗСУ. Функціонування професійних спілок працівни-

¹ Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: затв. Указом Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#n17>

ків, які уклали трудовий договір із ЗСУ, здійснюється відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Організація працівниками ЗСУ страйків і участь в їх проведенні не допускається.

Кожному військовослужбовцю та резервісту гарантується право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої. Військовослужбовцям та резервістам надається можливість відправляти, одноособово чи колективно, релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність з одержанням вимог Конституції України та законів України¹.

На військову службу за контрактом приймаються:

- громадяни відповідно до статей 19 і 20 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»;
- військовослужбовці інших військових формувань із зарахуванням їх до списків особового складу ЗСУ.

Кандидати на зайняття посад військових капеланів повинні відповідати вимогам статті 7 Закону України «Про Службу військового капеланства».

На військову службу за контрактом приймаються громадяни, які пройшли професійно-психологічний відбір і відповідають установленим вимогам проходження військової служби. Стосовно кандидатів на зайняття військових посад проводиться спеціальна перевірка у порядку, встановленому законом. Жінки можуть бути прийняті на військову службу за контрактом за наявності вакантних військових посад, які можуть бути заміщені військовослужбовцями-жінками. При прийнятті громадян України вперше на військову службу за контрактом встановлення випробування є обов'язковим. Випробування встановлюється строком від одного до шести місяців з метою встановлення відповідності військовослужбовця вимогам проходження військової служби за контрактом. Випробування при прийнятті на військову службу за контрактом не встановлюється для:

1) курсантів закладів фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти;

2) військовослужбовців, які раніше проходили кадрову військову службу або військову службу за контрактом строком не менше шести місяців;

¹ Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9, Ст. 108.

3) військовослужбовців Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України.

Військовослужбовці, які успішно пройшли випробування, продовжують проходження військової служби за контрактом. У разі встановлення у період випробування невідповідності військовослужбовця вимогам проходження військової служби за контрактом такий контракт розривається достроково.

На військову службу за контрактом приймаються раніше не судимі *іноземці та особи без громадянства*, які перебувають в Україні на законних підставах і відповідають вимогам проходження військової служби. Для військовослужбовців із числа іноземців та осіб без громадянства, які приймаються на військову службу за контрактом та призначаються на посади, встановлюються такі строки військової служби в календарному обчисленні:

- для осіб рядового складу — 3 роки;
- для осіб сержантського і старшинського складу — від 3 до 5 років.

Отримання іноземцями та особами без громадянства офіцерських військових звань ЗСУ, можливе лише після отримання громадянства України у встановленому законом порядку.

Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Військова служба *призупиняється* для військовослужбовців, які самовільно залишили військові частини або місця служби, дезертирували із ЗСУ та інших військових формувань або добровільно здалися в полон, якщо інше не визначено законодавством. Військовослужбовці, військову службу яких призупинено, звільняються з посад та вважаються такими, що не виконують (не несуть) обов'язків військової служби. Контракт про проходження військової служби, а також виплата грошового та здійснення продовольчого, речового, інших видів забезпечення таким військовослужбовцям призупиняються. Час призупинення військової служби військовослужбовцям не зараховується до строку військової служби, вислуги у військовому званні та до вислуги років для виплати надбавки за вислугу років і призначення пенсії. На них не поширюються пільги та соціальні гарантії, встановлені законодавством для військовослужбовців.

Закінченням проходження військової служби вважається день виключення військовослужбовця зі списків особового складу війсь-

кової частини (військового навчального закладу, установи тощо) у порядку, встановленому положеннями про проходження військової служби громадянами України.

Звільнення військовослужбовців з військової служби здійснюється:

а) у запас, якщо військовослужбовці не досягли граничного віку перебування в запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби або під час дії воєнного стану визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби з переоглядом через 6–12 місяців;

б) у відставку, якщо військовослужбовці досягли граничного віку перебування в запасі або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби з виключенням з військового обліку.

Підготовка громадян України для проходження військової служби на посадах осіб сержантського, старшинського та офіцерського складу проводиться у закладах фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти. У них здійснюється навчання курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів і докторантів.

4.1.3. Розвідувальна служба

Розвідка — організаційно-функціональне поєднання визначених Законом України «Про розвідку» розвідувальних органів та діяльності, яку вони здійснюють самостійно або у взаємодії між собою та з іншими суб'єктами розвідувального співтовариства з метою забезпечення національної безпеки і оборони України¹.

Розвідувальні органи України — державні органи або структурні підрозділи у їх складі, уповноважені законом здійснювати розвідувальну діяльність з метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз.

¹ Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. *Голос України*. 2020. 23 жовт. С. 12.

Розвідувальні органи як суб'єкти забезпечення національної безпеки і оборони України беруть участь у формуванні і реалізації державної політики з питань національної безпеки і оборони у визначених законодавством сферах. Повноваження розвідувальних органів визначаються законодавством України. Пріоритетні завдання розвідувальним органам визначаються Президентом України¹.

Розвідувальними органами є:

1) **Служба зовнішньої розвідки України** здійснює розвідувальну діяльність у зовнішньополітичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній, екологічній сферах, сфері кібербезпеки. Служба зовнішньої розвідки України є розвідувальним органом, що функціонує як окремий державний орган, не належить до системи органів виконавчої влади та здійснює свою діяльність під загальним керівництвом Президента України та демократичним цивільним контролем відповідно до Закону України «Про розвідку». Як розвідувальний орган входить до складу сил безпеки, а як військово формування — до складу сил оборони сектору безпеки і оборони України. Керівництво Службою зовнішньої розвідки здійснює Голова, який призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України. Голова Служби зовнішньої розвідки України має першого заступника та заступників Голови. Визначення їх кількості, призначення на посаду та звільнення з посади здійснюються Президентом України за поданням Голови Служби зовнішньої розвідки України²;

2) **розвідувальний орган Міністерства оборони України — Головне управління розвідки (ГУР)** здійснює розвідувальну діяльність у воєнній сфері, сферах оборони, військового будівництва, військово-технічній та кібербезпеки. ГУР є головним органом управління в системі воєнної розвідки і в межах повноважень та в порядку, визначених Законом України «Про розвідку» та актами Президента України, координує діяльність суб'єктів воєнної розвідки та залучає визначені законом суб'єкти, а в особливий період — інші складові сил оборони до виконання покладених на такий розвідувальний орган завдань та здійснення визначених Законом України «Про розвідку» функцій;

¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

² Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 01.12.2005 р. № 3160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 8. Ст. 94.

3) *розвідувальний орган Державної прикордонної служби України* здійснює розвідувальну діяльність у сфері безпеки державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні¹.

Співробітниками розвідувальних органів є військовослужбовці та державні службовці кадрового складу, а також військовослужбовці, державні службовці та працівники, які не належать до кадрового складу цих органів. Перелік посад кадрового складу розвідувального органу визначається Президентом України. На співробітників розвідувальних органів, які є військовослужбовцями, поширюються положення законодавства про проходження військової служби, соціальний та правовий захист військовослужбовців у частині відносин, не врегульованих Законом України «Про розвідку». На співробітників розвідувальних органів, які є державними службовцями, та інших працівників цих органів поширюються положення законодавства про державну службу та працю в частині відносин, не врегульованих Законом України «Про розвідку». Особливості проходження служби в розвідувальних органах співробітниками кадрового складу визначаються законодавством.

Співробітник кадрового складу — співробітник розвідувального органу, який за посадою, що він займає в цьому органі, виконує посадові (службові) обов'язки, безпосередньо пов'язані з організацією, здійсненням та забезпеченням розвідувальної діяльності.

Співробітник під прикриттям — співробітник кадрового складу, який виконує посадові (службові) обов'язки без розкриття інформації про його належність до розвідувального органу особам, яким в установленому порядку не надано доступу до такої інформації. Співробітники під прикриттям можуть призначатися на посади в державних органах, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, на підприємствах, в установах і організаціях будь-якої форми власності, структурах прикриття або виступати учасниками правідносин з ними в інший, передбачений актами розвідувальних органів спосіб. За відсутності у розвідувального органу потреби в подальшому використанні співробітника під прикриттям на відповідній посаді прикриття за рішенням керівника розвідувального органу та у

¹ Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. *Голос України*. 2020. 23 жовт. С. 12.

визначений ним строк такий співробітник зобов'язаний звільнитися у встановленому законодавством порядку з посади прикриття¹.

Безпосереднє керівництво розвідувальними органами здійснюють їх керівники, які призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України. *Керівники розвідувальних органів*, які функціонують в підпорядкуванні центральних органів виконавчої влади, призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням керівників центральних органів виконавчої влади, в підпорядкуванні яких вони функціонують. Керівником розвідувального органу може бути громадянин України, який має вищу освіту, володіє державною мовою, здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні посадові (службові) обов'язки та не підпадає під обмеження, передбачені частиною другою статті 31 Закону України «Про розвідку».

Комплектування Служби зовнішньої розвідки України військовослужбовцями здійснюється шляхом:

- прийняття громадян України у добровільному порядку на військову службу за контрактом;
 - призову громадян України на військову службу.
- Військовослужбовці проходять такі види військової служби:
- військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;
 - військову службу за контрактом осіб офіцерського складу;
 - військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період;
 - військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період;
 - військову службу за призовом осіб офіцерського складу².

Контракт про проходження військової служби — письмова угода, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає Служба зовнішньої розвідки України, для встановлення правових відносин між сторонами під час проходження військової служби. Контракт є підставою для видання наказу про

¹ Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. *Голос України*. 2020. 23 жовт. С. 12.

² Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України: затв. Указом Президента України від 30.12.2021 р. № 690/2021. *Урядовий кур'єр*. 2022. 5 січ. С. 6.

прийняття громадянина України на військову службу за контрактом чи продовження військової служби¹. На військову службу за контрактом до Служби зовнішньої розвідки України приймаються та призначаються на посади громадяни України, які пройшли професійно-психологічний відбір, психофізіологічне дослідження із застосуванням технічних засобів фіксації реакцій людини, перевірку у зв'язку з призначенням на посади в розвідувальному органі в порядку, визначеному Головою Служби зовнішньої розвідки України, і відповідають установленим вимогам проходження військової служби у розвідувальних органах України.

Для громадян України, які проходять військову службу за призовом осіб офіцерського складу, строки військової служби в календарному обчисленні становлять до 18 місяців. Військовослужбовці призначаються на штатні посади їхніми прямими начальниками в порядку, що встановлюється Головою Служби зовнішньої розвідки України. Військові звання сержантського і старшинського складу та офіцерського складу присвоюються військовослужбовцям і військовозобов'язаним з урахуванням їх рівня освіти, ділових і моральних якостей, професійної підготовки, посади, яку вони займають, та інших умов, передбачених Положенням про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України. Військовослужбовцям Служби зовнішньої розвідки України присвоюються такі армійські військові звання (див. табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Перелік військових звань²

Сержантський і старшинський склад	Офіцерський склад
<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Молодший сержантський і старшинський склад</i>	<i>Молодший офіцерський склад</i>
молодший сержант	молодший лейтенант
сержант	лейтенант

¹ Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України: затв. Указом Президента України від 30.12.2021 р. № 690/2021. *Урядовий кур'єр*. 2022. 5 січ. С. 6.

² Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України: затв. Указом Президента України від 30.12.2021 р. № 690/2021. *Урядовий кур'єр*. 2022. 5 січ. С. 6.

1	2
<i>Старший сержантський і старшинський склад</i>	старший лейтенант
старший сержант	капітан
головний сержант	<i>Старший офіцерський склад</i>
штаб-сержант	майор
<i>Вищий сержантський і старшинський склад</i>	підполковник
майстер-сержант	полковник
старший майстер-сержант	<i>Вищий офіцерський склад</i>
головний майстер-сержант	бригадний генерал
	генерал-майор
	генерал-лейтенант

На посади державної служби в ГУР призначаються громадяни України, які за віком, освітою, станом здоров'я та своїми особистими якостями здатні виконувати відповідні посадові обов'язки, пройшли відбір та перевірку у зв'язку з призначенням на посади відповідно до Порядку призначення осіб на посади державної служби в ГУР Міністерства оборони України. Відбір та перевірка кандидатів проводиться з урахуванням ділових та моральних якостей осіб, стану їх здоров'я, відповідності професійної компетентності, набутих навичок роботи тощо. Відбір та перевірка кандидатів проводиться в три етапи, за результатом яких надаються рекомендації щодо їх подальшого призначення на посади:

1) *Перший етап* включає:

- затвердження начальником ГУР вимог до професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби, що належать до посад кадрового складу в ГУР;
- відбір осіб, які відповідають затвердженим вимогам;
- проведення бесід з відібраними особами;
- формування справи вивчення кандидата на призначення на посаду.

2) *Другий етап* включає:

- медичне обстеження кандидатів;
- визначення прогнозованої професійно-психологічної придатності кандидатів на призначення на посаду;

- психофізіологічне дослідження (опитування) кандидатів із застосуванням технічних засобів фіксації реакції людини та перевірка підрозділом власної безпеки.

3) *Третій етап* включає:

- розгляд кандидатів на засіданні комісії з відбору кандидатів на посади державної служби у ГУР;
- прийняття рішення суб'єктом призначення про призначення кандидата на посаду.

Вивчення кандидата припиняється у разі відмови кандидата від проходження перевірок або у тому разі, якщо за результатами хоча б одного з етапів відбору або перевірки його не рекомендовано призначати на посаду.

Відбір і перевірка у зв'язку з призначенням на посади державної служби, які не належать до посад кадрового складу, проводиться на умовах закритого конкурсу відповідно до законодавства України¹.

Співробітниками розвідувальних органів *можуть бути* громадяни України, які за віком, освітою, станом здоров'я та своїми особистими якостями здатні виконувати відповідні посадові (службові) обов'язки, пройшли відбір і перевірку у зв'язку з призначенням на посади в цих органах. Частиною 2 статті 31 Закону України «Про розвідку» встановлено, хто *не може бути* співробітником розвідувального органу. Зокрема особа, яка має громадянство (підданство) іноземної держави або особа без громадянства; близькі родичі якої (дружина, чоловік, діти, батьки, рідні брати і сестри) мають громадянство (підданство) іноземної держави, яка визнана відповідно до чинного законодавства державою-агресором, або є особами без громадянства².

На посаду першого заступника, заступника керівника розвідувального органу, керівника самостійного функціонального підрозділу розвідувального органу може бути призначений співробітник кадрового складу, який відповідає вимогам, та має стаж роботи на посадах співробітників кадрового складу в розвідувальних органах не менше двох років. Виконання обов'язків за такими посадами може

¹ Про затвердження Порядку призначення осіб на посади державної служби в Головному управлінні розвідки Міністерства оборони України: затв. наказом Головного управління розвідки Міністерства оборони України від 17.05.2021 р. № 6. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0957-21#Text>

² Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. *Голос України*. 2020. 23 жовт. С. 14.

бути покладено виключно на співробітників кадрового складу, які відповідають вимогам.

Перед призначенням на посаду в розвідувальному органі особа, а також у визначених актами розвідувального органу випадках співробітник такого органу проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням технічних засобів фіксації реакцій людини. Призначення осіб на посади державної служби, які належать до посад співробітників кадрового складу розвідувальних органів, здійснюється за результатами відбору та перевірки без проведення конкурсу, передбаченого Законом України «Про державну службу». Розвідувальні органи мають пріоритетне право відбору випускників вищих військових та інших навчальних закладів, навчання яких здійснювалося за рахунок коштів державного бюджету, як кандидатів для проходження військової або державної служби (роботи) в цих органах¹.

Окремі військові посади в мирний час можуть заміщуватися цивільними особами (на умовах строкового трудового договору) в порядку, встановленому Головою Служби зовнішньої розвідки України. Військові посади співробітників кадрового складу можуть бути заміщені державними службовцями за рішенням Голови Служби після введення до штату Служби зовнішньої розвідки України відповідної посади державної служби. Особи, прийняті для проходження служби (роботи) в розвідувальних органах, мають право на повернення (переведення) в установленому законодавством порядку за наявності вакантної посади до органів, з яких вони були направлені (переведені) до розвідувальних органів, для подальшого проходження військової або державної служби відповідно до рівня (категорії) посад, військових звань або рангів державних службовців, набутих за час служби (роботи) в розвідувальних органах, із зарахуванням до безперервного стажу служби (роботи) періоду перебування в розвідувальних органах (див. табл. 4.2).

Військові посади (штатні посади, що підлягають заміщенню військовослужбовцями) та відповідні їм військові звання передбачаються у штатах. Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу в Службі зовнішньої розвідки України, затверджується Президентом України за поданням Голови Служби зовнішньої розвідки України (див. табл. 4.5), а перелік посад інших військовослужбовців — Головою Служби зовнішньої розвідки України.

¹ Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. *Голос України*. 2020. 23 жовт. С. 12.

Таблиця 4.5

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами в Службі зовнішньої розвідки України¹

Посада	Звання
Голова Служби зовнішньої розвідки України	генерал-лейтенант
Перший заступник Голови Служби зовнішньої розвідки України	генерал-майор
Заступник Голови Служби зовнішньої розвідки України	генерал-майор
Заступник Голови Служби зовнішньої розвідки України — начальник 55 Центру	генерал-майор
Директор департаменту	генерал-майор
Перший заступник начальника 55 Центру — директор департаменту	бригадний генерал
Заступник начальника 55 Центру — директор департаменту	бригадний генерал
Начальник Апарату Голови Служби зовнішньої розвідки України	бригадний генерал
Перший заступник директора департаменту	бригадний генерал
Начальник 7, 8 управління	бригадний генерал
Начальник управління кадрів	бригадний генерал
Ректор Академії зовнішньої розвідки України	бригадний генерал.

Співробітники кадрового складу можуть бути зараховані в розпорядження (за штат) відповідного розвідувального органу в порядку, визначеному законодавством. У визначеному Президентом України порядку співробітники кадрового складу можуть відряджатися із залишенням на службі (роботі) у розвідувальних органах до інших державних органів, закладів, підприємств, установ, організацій.

Для забезпечення оптимальної розстановки, виховання, вдосконалення підготовки військовослужбовців, визначення відповідності займаним посадам та перспективи службового використання, створення кадрового резерву для просування по службі проводиться *атестування* військовослужбовців. Процес атестування військово-

¹ Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: Указ Президента України від 13.10.2020 р. № 431/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 9.

службовців передбачає проведення об'єктивного оцінювання їхньої професійної підготовки, ділових і моральних якостей, за результатами якого на військовослужбовця складається атестація, в якій викладаються дані про його професійну та спеціальну підготовку, ділові та моральні якості тощо, що характеризують військовослужбовця. Атестування військовослужбовців у мирний час проводиться не рідше ніж один раз на 5 років, а також в обов'язковому порядку:

- 1) не пізніше ніж за 3 місяці до закінчення строку контракту;
- 2) під час вирішення питання щодо звільнення військовослужбовця з військової служби через службу невідповідності.

За рішенням Голови Служби зовнішньої розвідки України атестування військовослужбовців може бути проведено також в інші строки або з інших підстав, ніж передбачені цим пунктом. Порядок та строки проведення атестування військовослужбовців визначаються Головою Служби зовнішньої розвідки України¹.

Професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації співробітників розвідувальних органів забезпечуються такими органами у закладах освіти, що належать до сфери їх управління, а також може здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету в інших закладах освіти будь-якої форми власності та рівня акредитації. Особливості професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації співробітників розвідувальних органів у закладах освіти, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, визначаються спільними актами розвідувальних органів та відповідних центральних органів виконавчої влади, а в закладах освіти, що належать до сфери управління розвідувальних органів, актами розвідувальних органів. Розвідувальні органи можуть направляти своїх співробітників для професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації за кордон.

Співробітники розвідувальних органів звільняються із служби (роботи) у цих органах на підставах, визначених законодавством України про проходження військової служби, про державну службу та працю. Співробітники кадрового складу можуть бути також звільнені із служби (роботи) у розвідувальному органі з таких підстав:

- 1) за згодою сторін;

¹ Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України: затв. Указом Президента України від 30.12.2021 р. № 690/2021. *Урядовий кур'єр*. 2022. 5 січ. С. 7.

2) у разі відмови від оформлення або переоформлення допуску до державної таємниці, відмови співробітнику в наданні допуску до державної таємниці або скасування такого допуску, якщо для виконання ним службових обов'язків потрібен такий допуск;

3) вчинення дії, що спрямована на порушення обмежень, передбачених пунктами 2 і 3 частини другої статті 31 цього Закону України «Про розвідку», або спричинила їх;

4) у разі виявлення однієї з інших підстав, зазначених у частині другій статті 31 Закону України «Про розвідку».

Звільнення військовослужбовців з військової служби здійснюється:

1) в запас Служби зовнішньої розвідки України або Збройних Сил України, якщо вони не досягли граничного віку перебування в запасі та за станом здоров'я придатні до військової служби;

2) у відставку, якщо вони досягли граничного віку перебування в запасі або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби з виключенням з військового обліку.

Звільнення військовослужбовців з військової служби здійснюється на підставах, передбачених Законами України «Про військовий обов'язок і військову службу» та «Про розвідку», як правило, без зарахування в розпорядження відповідних начальників. Порядок звільнення військовослужбовців з військової служби визначається Головою Служби зовнішньої розвідки України¹.

Військовослужбовці з числа співробітників розвідувальних органів, які звільнені з військової служби, зараховуються в запас цих органів або в запас Збройних Сил України в порядку, визначеному Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Для захисту життя, здоров'я, майна співробітників розвідувальних органів, їх близьких родичів від протиправних посягань і загроз у зв'язку із службовою діяльністю таких співробітників розвідувальні органи можуть організовувати та здійснювати спеціальні заходи безпеки відповідно до Законів України «Про розвідку» та «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та інших актів законодавства у порядку, визначеному актами розвідувальних органів.

¹ Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України: затв. Указом Президента України від 30.12.2021 р. № 690/2021. *Урядовий кур'єр*. 2022. 5 січ. С. 8.

Службовці кадрового складу розвідувальних органів України є *державними службовцями*. Повноваження керівника державної служби в розвідувальних органах України здійснює керівник відповідного розвідувального органу або визначений ним заступник керівника розвідувального органу з числа співробітників кадрового складу, які є державними службовцями. Призначення осіб на посади державної служби кадрового складу в розвідувальних органах України здійснюється в порядку, що визначається актами розвідувальних органів.

Відбір, перевірка перед призначенням та призначення осіб на посади державної служби в розвідувальних органах України, які не належать до кадрового складу, в тому числі на умовах закритого конкурсу, здійснюються відповідно до законодавства України у порядку, визначеному актами цих органів. Тестування осіб з метою визначення рівня їхніх знань законодавства в розвідувальних органах України проводиться письмово. На співробітників кадрового складу розвідувальних органів, які є державними службовцями категорії «А» не поширюються повноваження Комісії з питань вищого корпусу державної служби та повноваження Нацдержслужби.

Пенсійне забезпечення співробітників розвідувальних органів України з числа військовослужбовців здійснюється у порядку та в розмірах, встановлених Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»¹.

4.1.4. Державна спеціальна служба транспорту

Державна спеціальна служба транспорту (далі — Держспецтрансслужба) є спеціалізованим військовим формуванням, що входить до системи Міністерства оборони України, призначеним для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в особливий період, зокрема виконання завдань з технічно-

го прикриття, відбудови, встановлення загороджень на об'єктах національної транспортної системи України з метою забезпе-

¹ Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-ІХ. *Голос України*. 2020. 23 жовт. С. 16.

чення діяльності ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України¹.

Із введенням воєнного стану Держспецтрансслужба приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану і підпорядковується Генеральному штабу ЗСУ².

Керівництво Держспецтрансслужбою здійснює керівник органу управління Держспецтрансслужбою — Голова Адміністрації Держспецтрансслужби. Керівник органу управління Держспецтрансслужбою та його заступники призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом України за поданням Міністра оборони України³.

До особового складу Держспецтрансслужби входять *військовослужбовці, державні службовці та працівники*. Стосовно осіб, які претендують на зайняття посад у Держспецтрансслужбі, що передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком, проводиться спеціальна перевірка, у тому числі щодо відомостей, поданих особисто, в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції».

Особи, які претендують на зайняття посад у Держспецтрансслужбі, до призначення на відповідну посаду подають в установленому Законом України «Про запобігання корупції» порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік та зобов'язані повідомити керівнику органу управління чи керівнику структурного підрозділу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі чи підрозділі близьких їм осіб.

Держспецтрансслужба комплектується військовослужбовцями на *добровільній основі за контрактом та кадровим складом, а також за призовом*.

Громадяни проходять військову службу у Держспецтрансслужбі в добровільному порядку або за призовом. У *добровільному порядку* громадяни проходять:

¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

² Положення про Державну спеціальну службу транспорту: затв. Указом Президента України від 06.08.2004 р. № 873/2004. *Офіційний вісник України*. 2004 р., № 32. С. 17. Ст. 2129.

³ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

- військову службу (навчання) за контрактом курсантів (слухачів) у вищих військових навчальних закладах, а також закладах вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, Міністерства оборони України, Державної спеціальної служби транспорту;
- військову службу за контрактом осіб рядового складу;
- військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;
- військову службу за контрактом осіб офіцерського складу.

З громадянами, які добровільно вступають на військову службу, укладається контракт.

За призовом громадяни проходять:

- строкову військову службу;
- військову службу за призовом осіб офіцерського складу;
- військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період¹.

Громадяни, які проходять військову службу у Держспецтрансслужбі, є військовослужбовцями Держспецтрансслужби. Перелік посад військовослужбовців, які можуть бути заміщені держслужбовцями та працівниками, визначається Міністерством оборони України. Відносини, пов'язані з прийняттям громадян на роботу, виконанням ними службових обов'язків, звільненням з роботи у Держспецтрансслужбі, регулюються законодавством України. Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу в Держспецтрансслужбі, затверджується Президентом України (див. табл. 4.6).

Порядок проходження служби військовослужбовцями Держспецтрансслужби визначається Положенням, що затверджується указом Президента України. На військовослужбовців Держспецтрансслужби поширюється дія статутів Збройних Сил України. Військовослужбовці Держспецтрансслужби мають право на носіння військової форми одягу із знаками розрізнення, зразки яких затверджуються відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

¹ Про внесення змін до Положення про проходження громадянами України військової служби у Державній спеціальній службі транспорту: затв. Указом Президента України від 31.01.2019 р. № 24/2019. *Урядовий кур'єр*. Орієнтир. 2019. 6 лют. С. 5.

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами в Держспецтрансслужбі¹

Посада	Звання
<i>Адміністрація Державної спеціальної служби транспорту</i>	
Голова Адміністрації Держспецтрансслужби	генерал-майор
Начальник головного штабу — перший заступник Голови Адміністрації Держспецтрансслужби	бригадний генерал

Військовослужбовці та працівники воєнізованої охорони Держспецтрансслужби мають право зберігати, носити, використовувати і застосовувати зброю та спеціальні засоби на підставах і в порядку, визначених Законом України «Про ЗСУ», статутами ЗСУ та іншими актами законодавства. Посадові особи Держспецтрансслужби не можуть мати в прямому підпорядкуванні або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам. У разі виникнення обставин, що порушують вимоги частини десятої цієї статті, відповідні особи, близькі їм особи вживають заходів щодо усунення таких обставин у п'ятнадцятиденний строк. Якщо у зазначений строк ці обставини добровільно ними не усунуто, відповідні особи або близькі їм особи в місячний строк з дня виникнення обставин підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає пряме підпорядкування.

У разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває в підпорядкуванні, підлягає звільненню із служби. Військові посадові особи Держспецтрансслужби, крім військових посадових осіб з числа військовослужбовців військової служби за контрактом осіб рядового складу, військової служби за контрактом осіб сержантського і старшинського складу, військовослужбовців молодшого офіцерського складу військової служби за контрактом осіб офіцерського складу, зобов'язані подавати щороку, до 1 квітня, декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядуван-

¹ Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: Указ Президента України від 13.10.2020 р. № 431/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 9.

ня, в порядку та на умовах, встановлених Законом України «Про запобігання корупції».

На військовослужбовців та інших посадових осіб Держспецтрансслужби поширюються інші вимоги та обмеження, встановлені Законом України «Про запобігання корупції».

Підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації особового складу Держспецтрансслужби проводяться у навчальних центрах, навчальних закладах Міністерства оборони України, інших навчальних закладах України та інших держав¹.

4.2. ПРАВООХОРОННА СЛУЖБА

Демократично керована, підзвітна, компетентна, дієва та результативна система органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України слугує передумовою для стабільного розвитку держави й суспільства шляхом підвищення рівня державної і громадської безпеки. Її основними пріоритетами є забезпечення верховенства права, запобігання та протидія злочинності з неухильним дотриманням прав людини, у тому числі гендерної рівності; посилення гарантій незалежності, розвиток міжнародного співробітництва, зокрема через розширення міжвідомчої взаємодії, а також підвищення ефективності виконання органами правопорядку покладених на них функцій, покращення взаємодії між собою та зі складовими сектору безпеки і оборони².

Правоохоронна служба — професійна службова діяльність громадян у правоохоронних органах, служба в установах, що здійснюють функції стосовно забезпечення безпеки, законності та правопорядку, боротьби зі злочинністю, захисту прав і свобод людини і громадянина³.

Правоохоронна діяльність є формою активного реагування правової держави до злочинів, адміністративних правопорушень, їх при-

¹ Про Державну спеціальну службу транспорту: Закон України від 05.02.2004 р. № 1449-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 19. Ст.269.

² Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: затв. Указом Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. *Урядовий кур'єр*. 2023. 13 трав. С. 8.

³ Ботвінов Р. Г. Розвиток публічної служби особливого призначення в Україні: дис. ... д-р наук держ упр.: 25.00.03 / ДРІДУ НАДУ. Дніпро, 2018. С. 62.

чин і наслідків, а також інших негативних протиправних явищ з метою забезпечення виконання вимог правових норм, неухильного дотримання принципів законності. Правоохоронна діяльність складається із цілеспрямованих дій:

- 1) виявлення загроз існуючому правовому порядку;
- 2) попередження порушень правопорядку;
- 3) припинення порушень правопорядку;
- 4) відновлення правового порядку;
- 5) застосування заходів юридичної відповідальності до порушників правопорядку¹.

Складовими правоохоронної служби є такі:

- державно-правовий та тією чи іншою мірою воєнізований характер служби;
- наявність спеціальних заходів, що забезпечують стабільність і спадкоємність служби;
- послідовне кар'єрне зростання співробітників залежно від успіхів на службі, особистих якостей і рівня професіоналізму;
- особливий правовий статус співробітників і вимоги до їх професійної підготовки, обумовлені необхідністю чіткого і неухильного виконання законів і здійснення державного примусу у сфері охорони права;
- спеціальний порядок призначення на посади та подальшого проходження служби в правоохоронних органах;
- наявність у системі служби класних чинів і спеціальних звань, що встановлюють відносини старшинства і жорсткий характер посадового підпорядкування в системі служби;
- введення присяги та інших регуляторів, які сприяють формалізації службового обов'язку та його закріплення в правових нормах;
- спеціальні дисциплінарні вимоги, які часто узагальнюються в статутах про дисципліну;
- поширення низки цих вимог у сферу позаслужбових відносин, в яких негідна поведінка співробітника може підривати авторитет держави або конкретної правоохоронної структури;
- встановлення вікових та інших (стан здоров'я, судимість, родинні зв'язки тощо) обмежень на зайняття тих чи інших посад;

¹ Ботвінов Р. Г. Розвиток публічної служби особливого призначення в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук держ упр.: 25.00.03 / НАДУ ДРІДУ. Дніпро, 2018. С. 15–16.

- особливий порядок призначення співробітників на керівні посади;
- наявність розвиненої системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів;
- встановлення особливих обмежень, пов'язаних з прийомом на службу та її проходженням;
- спеціальні гарантії правового і соціального захисту співробітників і членів їх сімей¹.

До правоохоронної служби належить:

- 1) поліцейська служба (у Національній поліції);
- 2) гвардійська служба (у Національній гвардії);
- 3) прикордонна служба;
- 4) охоронна служба (в Управлінні державної охорони та Службі судової охорони).
- 5) антикорупційна служба (у Державному бюро розслідувань та Національному антикорупційному бюро);
- б) кримінально-виконавча служба (у Державній кримінально-виконавчій службі).

4.2.1. Поліцейська служба

Поліцейська служба є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень².

Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги³.

¹ Ботвінов Р. Г. Розвиток публічної служби особливого призначення в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук держ упр.: 25.00.03 / НАДУ ДРІДУ. Дніпро, 2018. С. 27.

² Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 37.

³ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

Поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції¹.

За поліцейськими зберігаються *всі права*, визначені для громадян України Конституцією та законами України, крім обмежень, встановлених Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України. Зокрема, поліцейський:

1) забезпечується належними умовами для виконання покладених на нього службових обов'язків;

2) отримує в органах поліції в установленому порядку інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, та матеріали, необхідні для належного виконання покладених на нього обов'язків;

3) користується повноваженнями, передбаченими Законом України «Про Національну поліцію», незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу;

4) своєчасно і в повному обсязі отримує грошове забезпечення та інші компенсаційні виплати відповідно до закону та інших нормативно-правових актів України;

5) у повному обсязі користується гарантіями соціального та правового захисту, передбаченими Законом України «Про Національну поліцію» та іншими актами законодавства;

6) захищає свої права, свободи та законні інтереси всіма способами, що передбачені законом;

7) під час виконання поліцейських повноважень користується безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі), а також попутним транспортом. Поліцейські, які виконують повноваження поліції на транспортних засобах, крім того, мають право на безоплатний проїзд у поїздах, на річкових і морських суднах. Під час службових відряджень поліцейські мають право на позачергове придбання квитків на всі види транспорту і розміщення в готелях при пред'явленні службового посвідчення та посвідчення про відрядження;

8) може бути переміщений по службі залежно від результатів виконання покладених на нього обов'язків та своїх професійних, особистих якостей.

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 37.

В органах (закладах, установах) поліції з метою захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів поліцейських відповідно до вимог законодавства можуть утворюватися професійні спілки. Обмеження прав професійних спілок поліцейських порівняно з іншими професійними спілками не допускається.

Гарантіями професійної діяльності поліцейського є такі:

1. Поліцейський під час виконання покладених на поліцію повноважень є представником держави.

2. Законні вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами.

3. Поліцейський під час виконання покладених на нього обов'язків підпорядковується тільки своєму безпосередньому та прямому керівнику.

Ніхто, крім безпосереднього і прямого керівника (за винятком випадків, прямо передбачених законом), не може надавати будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги, доручення поліцейському або іншим способом втручатися в законну діяльність поліцейського, у тому числі діяльність, пов'язану з кримінальним провадженням або провадженням у справах про адміністративні правопорушення.

4. Поліцейський надає пояснення з приводу справ та матеріалів, які перебувають у нього в провадженні, а також надає їх для ознайомлення лише у випадках та в порядку, визначених законом.

5. Ніхто не має права покласти на поліцейського виконання обов'язків, не визначених законом.

6. Втручання в діяльність поліцейського, перешкоджання виконанню ним відповідних повноважень, невиконання законних вимог поліцейського, будь-які інші протиправні дії стосовно поліцейського мають наслідком відповідальність відповідно до закону.

7. Правопорушення щодо поліцейського або особи, звільненої зі служби в поліції, її близьких родичів, вчинені у зв'язку з його попередньою службовою діяльністю, мають наслідком відповідальність відповідно до закону.

8. У разі затримання поліцейського за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або обрання щодо нього тримання під вартою як запобіжного заходу його тримають у призначених для цього установах окремо від інших категорій осіб.

9. Поліцейські, а також особи, звільнені зі служби в поліції на підставі ст. 77 Закону України «Про Національну поліцію», для за-

безпечення власної безпеки мають право придбавати у власність пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, використовуючи їх виключно з підстав, визначених Законом України «Про Національну поліцію».

Поліцейські мають єдиний однострій. Поліцейський отримує однострій безоплатно. Зразки предметів однострою поліцейських затверджує Кабінет Міністрів України. На однострої поліцейського розміщується нагрудний знак із чітким зазначенням його спеціального жетона.

На поліцейських поширюються *обмеження*, визначені Законами України «Про запобігання корупції», «Про Національну поліцію» та іншими законами України. Зокрема, поліцейський не може бути членом політичної партії, не може організовувати страйки та брати участь у страйках. Поліцейський не може під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічної, наукової або творчої.

Поліцейський *зобов'язаний*:

1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;

2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва;

3) поважати і не порушувати прав і свобод людини;

4) надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;

5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

6) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

У разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну *відповідальність* відповідно до закону. Підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень визначаються Дисциплінарним ста-

тутом Національної поліції України. Держава відповідно до закону відшкодовує шкоду, завдану фізичній або юридичній особі рішеннями, дією чи бездіяльністю органу або підрозділу поліції, поліцейським під час здійснення ними своїх повноважень.

На службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, з метою визначення стану їхнього здоров'я зобов'язані пройти медичні обстеження, а також перевірку рівня фізичної підготовки, психофізіологічне обстеження, обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності у порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України. Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі. Відповідно до порядку, встановленого законом, щодо осіб, які претендують на службу в поліції, проводиться спеціальна перевірка, порядок проведення якої визначається законом та іншими нормативно-правовими актами.

Для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування службою поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції утворюються *постійні поліцейські комісії* — постійно діючі колегіальні органи, що утворюються в центральному органі управління поліцією та в її територіальних (міжрегіональних) органах (закладах, установах) для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції. До завдань цих комісій, входячи з їх основних повноважень, належать:

1) проведення відбору (конкурсу) на службу в органи поліції, крім прийому на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських;

2) проведення конкурсу для призначення на вакантну посаду¹.

3 метою добору осіб, здатних професійно виконувати повноваження поліції та посадові обов'язки за відповідною вакантною посадою, у випадках, передбачених України «Про Національну поліцію», проводиться *конкурс* на службу в поліції та/або на зайняття вакантної посади. Конкурс проводиться серед осіб:

1) які вперше приймаються на службу в поліції з призначенням на посади молодшого складу поліції;

2) які вперше приймаються на службу в поліцію з призначенням на посади середнього та вищого складу поліції, за рішенням керівника, уповноваженого призначати на такі посади відповідно до Закону України «Про Національну поліцію»;

3) які призначаються на посади молодшого, середнього та вищого складу поліції в порядку просування по службі за рішенням керівника уповноваженого призначати на такі посади, через конкурс².

Проведення конкурсу здійснюється з урахуванням рівня професійної компетентності, особистих якостей і досягнень кандидатів на прийняття на службу та зайняття вакантної посади. Конкурс на службу в поліції обов'язково проводиться серед осіб, які вперше приймаються на службу в поліції з призначенням на посади молодшого складу поліції. Конкурс проводиться відповідно до Типового порядку проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади, що затверджується Міністром внутрішніх справ України.

Типовий порядок проведення конкурсу визначає:

1) умови проведення конкурсу;

2) вимоги щодо оприлюднення інформації про вакантну посаду державної служби та оголошення про проведення конкурсу;

3) повноваження поліцейської комісії при проведенні конкурсу;

4) порядок прийняття та розгляду документів для участі в конкурсі;

5) порядок проведення тестування, співбесіди, інших видів оцінювання кандидатів на службу в поліції та/або зайняття вакантних посад;

¹ Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 25.12.2015 р. № 1631. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16#n15>

² Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 25.12.2015 р. № 1631. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16#n15>

б) методи оцінювання кандидатів на службу в поліції та/або на зайняття вакантних посад державної служби.

Рішення про оголошення конкурсу приймає керівник органу поліції, якому надано право приймати громадян на службу в поліції та/або призначати на відповідну вакантну посаду. Строк подання документів для участі в конкурсі не може становити менше 10 та більше 30 календарних днів з дня опублікування оголошення про проведення конкурсу.

Конкурс проходить в декілька етапів:

1) тестування:

- на знання законодавчої бази (професійний тест);
- на загальні здібності і навички (тест загальних навичок);
- особистісних характеристик (психологічний тест);

2) перевірка рівня фізичної підготовки;

3) співбесіда.

Тестування проводиться з метою об'єктивного і неупередженого з'ясування спроможності кандидатів за своїми професійними та особистісними якостями виконувати службові обов'язки на посадах у поліції. Психологічний тест проводиться з метою виявлення рис, типів характеру, стилю поведінки кандидата, визначення його емоційного стану, придатності кандидата до служби в умовах підвищеного психологічного навантаження. Під час співбесіди поліцейська комісія вивчає результати тестувань, рівня фізичної підготовки та документи кандидата, які подані ним особисто та надані службою персоналу (кадрового забезпечення). При проведенні співбесіди з кандидатом поліцейська комісія з'ясовує його професійні, морально-ділові якості, управлінсько-організаторські здібності¹.

Переможець конкурсу в разі його проведення призначається на вакантну посаду поліцейського. Службові відносини особи, яка вступає на службу в поліції, розпочинаються з дня видання наказу про призначення на посаду поліцейського. Призначення на посади поліцейських здійснюють посадові особи органів (закладів, установ) поліції відповідно до номенклатури посад, яку затверджує Міністерство внутрішніх справ України. У разі проведення конкурсу для визначення кандидата для призначення на відповідну посаду призначення на посади

¹ Типовий порядок проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 25.12.2015 р. № 1631. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0050-16#n4>

поліцейських здійснюють посадові особи органів (закладів, установ) поліції згідно з номенклатурою посад, яку затверджує Міністерство внутрішніх справ України, та відповідно до результатів конкурсу. Призначення на посади курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, належить до компетенції керівників таких закладів.

Особа, яка вступає на службу в поліції, складає *Присягу* на вірність Українському народові такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я та по батькові), усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права і свободи людини, честь держави, з гідністю нести високе звання поліцейського та сумлінно виконувати свої службові обов'язки»¹.

Присягу складають:

- 1) особи, уперше прийняті на службу в поліцію;
- 2) курсанти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

Призначення на посаду поліцейського здійснюється *безстроково (до виходу на пенсію або у відставку)*, за умови успішного виконання службових обов'язків.

Строкове призначення здійснюється в разі заміщення посади поліцейського на період відсутності особи, за якою відповідно до закону зберігається посада поліцейського, та посад, призначенню на які передують укладення контракту.

Контракт про проходження служби в поліції — це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами. Контракт є підставою для видання наказу про прийняття особи на службу в поліції та/або призначення її на відповідну посаду. Контракт про проходження служби в поліції укладається:

- 1) з особами молодшого складу поліції, які вперше прийняті на службу в поліції, — одноразово строком на два роки без права продовження;
- 2) з громадянами, які зараховані до вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, — на час навчання;

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 37.

3) із заступниками керівників територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах, науково-дослідних установах, вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та керівниками структурних підрозділів зазначених органів, закладів та установ — на термін три роки з правом продовження контракту на той самий термін;

4) із заступниками керівника поліції та керівниками територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, науково-дослідних установах, ректорами (керівниками) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та прирівняних до них керівниками — строком на чотири роки з правом продовження контракту одноразово строком до чотирьох років;

5) з керівником поліції — строком на п'ять років з правом продовження контракту одноразово строком до п'яти років.

Законом «Про Національну поліцію» встановлені такі види **спеціальних звань** поліцейських:

1) *спеціальні звання молодшого складу*:

рядовий поліції;
капрал поліції;
сержант поліції;
старший сержант поліції;

2) *спеціальні звання середнього складу*:

молодший лейтенант поліції;
лейтенант поліції;
старший лейтенант поліції;
капітан поліції;
майор поліції;
підполковник поліції;
полковник поліції;

3) *спеціальні звання вищого складу поліції*:

генерал поліції третього рангу;
генерал поліції другого рангу;
генерал поліції першого рангу¹.

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 37.

Громадянам, уперше прийнятим на службу в поліції, присвоюється звання рядового поліції, якщо відсутні визначені Законом України «Про Національну поліцію» підстави для присвоєння іншого спеціального звання. Громадянам, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший бакалавр», після прийняття на службу в поліції та призначення на посади, що заміщуються особами середнього і вищого складу поліції, присвоюється первинне спеціальне звання молодшого лейтенанта поліції. Громадянам, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче бакалавра, після прийняття на службу в поліції та призначення на посади, які заміщуються особами середнього і вищого складу поліції, присвоюється первинне спеціальне звання лейтенанта поліції.

Чергові спеціальні звання поліції присвоюються після закінчення строку вислуги в попередньому званні, якщо інше не визначено Законом України «Про Національну поліцію», за умови відповідності спеціального звання, що присвоюється, спеціальному званню, передбаченому займаною штатною посадою, відсутності незнятих дисциплінарних стягнень. Законом України «Про Національну поліцію» установлені такі строки вислуги в спеціальних званнях поліції:

- капрал поліції — 1 рік;
- сержант поліції — 3 роки;
- молодший лейтенант поліції — 1 рік;
- лейтенант поліції — 2 роки;
- старший лейтенант поліції — 3 роки;
- капітан поліції — 4 роки;
- майор поліції — 4 роки;
- підполковник поліції — 5 років.

Строки вислуги в званнях рядового поліції, старшого сержанта поліції та полковника поліції, генерала поліції третього рангу, генерала поліції другого рангу не встановлюються¹.

Військовослужбовцям та громадянам, які мають військові або спеціальні звання, класні чини, під час прийняття на службу в поліції присвоюються первинні спеціальні звання поліції, відповідні наявним у них військовим або спеціальним званням, класним чинам, у порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України. Громадянам, які були звільнені зі служби в поліції, під час повторного

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 37.

прийняття на службу присвоюється спеціальне звання поліції, яке вони мали на момент звільнення. Особі, яка має спеціальне звання поліцейського та призначається на посаду державного службовця, присвоюється ранг відповідно до співвідношення між рангами державних службовців і спеціальними званнями (див. табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Співвідношення між спеціальними званнями поліцейських і рангами державних службовців¹

Спеціальне звання	Ранг державного службовця
Генерал поліції першого рангу	2
Генерал поліції другого рангу	2
Генерал поліції третього рангу	3
Полковник поліції	4
Підполковник поліції	5
Майор поліції	6
Капітан поліції	7
Старший лейтенант поліції	8
Лейтенант поліції	9
Молодший лейтенант поліції	9
Старший сержант поліції	9
Сержант поліції	9
Капрал поліції	9
Рядовий поліції	9

З метою оцінки ділових, професійних, особистих якостей, освітнього та кваліфікаційного рівнів, фізичної підготовки поліцейських на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри проводиться *атестування*. Воно проводиться:

1) при призначенні на вищу посаду, якщо заміщення цієї посади здійснюється без проведення конкурсу;

2) для вирішення питання про переміщення на нижчу посаду через службову невідповідність;

¹ Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 р. № 306. *Урядовий кур'єр*. 2016. 28 квіт. С. 12.

3) для вирішення питання про звільнення зі служби в поліції через службову невідповідність.

Рішення про проведення атестування приймає керівник поліції, керівники органів (закладів, установ) поліції стосовно осіб, які згідно із законом та іншими нормативно-правовими актами призначаються на посади їхніми наказами. Атестування проводиться атестаційними комісіями органів (закладів, установ) поліції, що створюються їх керівниками. Порядок проведення атестування поліцейських затверджується Міністром внутрішніх справ України.

Переміщення поліцейських в органах, закладах та установах поліції здійснюється:

1) на вищу посаду — у порядку просування по службі;

2) на рівнозначні посади:

- для більш ефективної служби, виходячи з інтересів служби;
- за ініціативою поліцейського;
- у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням реорганізації;
- у разі необхідності проведення кадрової заміни в місцевостях з особливими природними, географічними, геологічними, кліматичними, екологічними умовами;
- за станом здоров'я — на підставі рішення медичної комісії;
- з меншим обсягом роботи з урахуванням професійних і особистих якостей — на підставі висновку атестації;
- у разі звільнення з посади на підставі рішення місцевої ради про прийняття резолюції недовіри відповідно до ст. 87 Закону України «Про Національну поліцію»;

3) на посади, нижчі ніж та, на якій перебував поліцейський:

- у зв'язку зі скороченням штатів або реорганізацією в разі неможливості призначення на рівнозначну посаду;
- за станом здоров'я — на підставі рішення медичної комісії;
- через службову невідповідність — на підставі висновку атестації з урахуванням професійних і особистих якостей;
- за ініціативою поліцейського;
- як виконання накладеного дисциплінарного стягнення — звільнення з посади відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України;
- у разі звільнення з посади на підставі рішення місцевої ради про прийняття резолюції недовіри, відповідно до ст. 87 Закону України «Про Національну поліцію»;

4) у зв'язку із зарахуванням на денну форму навчання за державним замовленням, у тому числі до магістратури, ад'юнктури та докторантури закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, а також у разі призначення на посаду після закінчення навчання.

Національну поліцію очолює Голова, якого призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ України. Голова Національної поліції має першого заступника та заступників, яких призначає на посаду та звільняє з посади Міністр внутрішніх справ за поданням Голови Національної поліції¹. Перелік посад, що підлягають заміщенню вищим офіцерським складом, затверджується Президентом України (див. табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого складу поліції, та граничних спеціальних звань за цими посадами в Національній поліції України²

Посада	Звання
Голова Національної поліції України	генерал поліції першого рангу
Перший заступник Голови Національної поліції України — начальник кримінальної поліції	генерал поліції другого рангу
Заступник Голови Національної поліції України — начальник Головного слідчого управління	генерал поліції другого рангу
Заступник Голови Національної поліції України — керівник патрульної поліції	генерал поліції другого рангу
Заступник Голови Національної поліції України	генерал поліції другого рангу
Заступник Голови Національної поліції України — начальник Головного управління Національної поліції у м. Києві	генерал поліції другого рангу
Начальник Департаменту карного розшуку	генерал поліції другого рангу

¹ Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 877. *Урядовий кур'єр*. 2015. 6 листоп. С. 7.

² Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: Указ Президента України від 13.10.2020 р. № 431/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 8.

Посада	Звання
Начальник Департаменту оперативної служби	генерал поліції другого рангу
Начальник Департаменту оперативно-технічних заходів	генерал поліції другого рангу
Начальник Департаменту превентивної діяльності	генерал поліції другого рангу
Начальник Департаменту кадрового забезпечення	генерал поліції другого рангу
Начальник Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування	генерал поліції другого рангу
Начальник Департаменту (як міжрегіонального територіального органу)	генерал поліції другого рангу
Начальник Головного управління (як територіального органу)	генерал поліції третього рангу.

Професійне навчання поліцейських складається з:

- 1) первинної професійної підготовки;
- 2) підготовки у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання;
- 3) післядипломної освіти;
- 4) службової підготовки — системи заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності.

Поліцейські, які вперше прийняті на службу в поліції, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку за відповідними освітніми програмами (планами), затвердженими Міністерством внутрішніх справ України.

Порядок, організацію та терміни проведення професійного навчання визначає Міністерство внутрішніх справ України. Післядипломна освіта поліцейських здійснюється на загальних засадах, визначених Законом України «Про вищу освіту», з урахуванням особливостей, визначених цим Законом, і складається з:

- 1) спеціалізації;
- 2) перепідготовки;
- 3) підвищення кваліфікації;

4) стажування.

Післядипломна освіта поліцейських може здійснюватися безпосередньо в підрозділах поліції або в навчальних закладах, у тому числі на договірних умовах.

Поліцейські зобов'язані проходити підвищення кваліфікації за відповідним напрямом службової діяльності:

- 1) не рідше одного разу на три роки;
- 2) перед призначенням на керівну посаду, у тому числі вищу керівну посаду, ніж займана. Поліцейські, які не пройшли підвищення кваліфікації або не виконали відповідну навчальну програму (отримали незадовільні оцінки за її підсумками), не можуть бути призначені на вищі посади.

Підвищення кваліфікації поліцейських здійснюється у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання за відповідними програмами, погодженими Міністерством внутрішніх справ України. Порядок організації післядипломної освіти поліцейських установлює Міністерство внутрішніх справ України з урахуванням положень Закону України «Про Національну поліцію» та інших законів¹.

Граничний вік перебування на службі в поліції:

- поліцейські, які мають спеціальні звання молодшого складу поліції, перебувають на службі до досягнення ними 55-річного віку;
- особи, які мають спеціальні звання середнього і вищого складу поліції, залежно від присвоєних їм спеціальних звань перебувають на службі до досягнення ними такого віку:
 - 1) до підполковників поліції включно — 55 років;
 - 2) полковники, генерали поліції — 60 років.

Поліцейські, які досягли граничного віку перебування на службі в поліції, мають бути звільнені зі служби. У разі необхідності керівники, уповноважені призначати на посади поліцейських, можуть залишити на службі поліцейських за їхнім клопотанням понад граничний вік перебування на службі в поліції, але не більше ніж на 5 років, виключно у разі якщо такий поліцейський має високу професійну підготовку і досвід практичної роботи на займаній посаді та визнаний придатним за станом здоров'я для проходження служби. У виняткових випадках керівник поліції може повторно продовжити таким особам строк служби до п'яти років. Поліцейські, які перебу-

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 37.

вають на службі понад граничний вік перебування на службі в поліції, за їхнім клопотанням або за ініціативою керівника, уповноваженого призначати їх на посаду, можуть бути звільнені зі служби до закінчення строку, на який їм продовжено службу, з підстав, визначених Законом України «Про Національну поліцію»¹.

Поліцейський *звільняється зі служби* в поліції, а служба в поліції припиняється:

- 1) у зв'язку із закінченням строку контракту;
- 2) за станом здоров'я (через хворобу) — за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції;
- 3) за віком — у разі досягнення встановленого для нього Законом України «Про Національну поліцію» граничного віку перебування на службі в поліції;
- 4) у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;
- 5) через службову невідповідність;
- 6) у зв'язку із реалізацією дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення зі служби, накладеного відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України;
- 7) за власним бажанням;
- 8) у зв'язку з переходом у встановленому порядку на роботу до інших міністерств і відомств (організацій);
- 9) у зв'язку з безпосереднім підпорядкуванням близькій особі;
- 10) у зв'язку з наявністю реального чи потенційного конфлікту інтересів, який має постійний характер і не може бути врегульований в інший спосіб;
- 11) у разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення, а також рішенням суду про визнання його активів або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтеж 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;
- 12) у зв'язку з набуттям громадянства або підданства іншої держави;

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 37.

13) у разі надання особою завідомо неправдивої інформації під час прийняття на службу в поліції.

Проходження служби в поліції *припиняється* наказами керівників, яким надано право звільняти зі служби в поліції, у разі:

- смерті (загибелі) поліцейського — на підставі свідцтва про смерть;
- визнання судом поліцейського безвісно відсутнім чи оголошення померлим — на підставі відповідного рішення суду, що набрало законної сили¹.

Час проходження служби в поліції зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Стаж служби в поліції дає право на встановлення поліцейському надбавки за вислугу років, надання додаткової оплачуваної відпустки.

До поліцейських можуть застосовуватися такі *види заохочень*:

- 1) дострокове зняття дисциплінарного стягнення;
- 2) занесення на дошку пошани;
- 3) заохочення грошовою винагородою;
- 4) заохочення цінним подарунком;
- 5) надання додаткової оплачуваної відпустки тривалістю до п'яти діб;
- 6) заохочення відомчими заохочувальними відзнаками Національної поліції України;
- 7) заохочення відомчими заохочувальними відзнаками Міністерства внутрішніх справ України;
- 8) дострокове присвоєння чергового спеціального звання;
- 9) присвоєння спеціального звання, вищого на один ступінь від звання, передбаченого займаною штатною посадою;
- 10) заохочення відомчою заохочувальною відзнакою Міністерства внутрішніх справ України «Вогнепальна зброя»;
- 11) заохочення відомчою заохочувальною відзнакою Міністерства внутрішніх справ України «Холодна зброя».

До поліцейських можуть застосовуватися такі *види дисциплінарних стягнень* — засобу підтримання службової дисципліни, що застосовується за вчинення дисциплінарного проступку з метою виховання поліцейського, який його вчинив, для безумовного дотри-

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 37.

мання службової дисципліни, а також з метою запобігання вчинення нових дисциплінарних проступків:

- 1) зауваження;
- 2) догана;
- 3) сувора догана;
- 4) попередження про неповну службову невідповідність;
- 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь;
- 6) звільнення з посади;
- 7) звільнення із служби в поліції¹.

Дисциплінарним проступком визначається протиправна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції².

4.2.2. Гвардійська служба

Національна гвардія України (далі — НГУ) є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами — із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

НГУ бере участь відповідно до закону у взаємодії зі ЗСУ у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлік-

¹ Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 12 лип. С. 4.

² Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 12 лип. С. 4.

ту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони¹.

Військово-політичне керівництво НГУ — це діяльність, спрямована на забезпечення реалізації державної політики у сфері діяльності НГУ, політичних і стратегічних цілей, принципів та напрямів її розвитку.

Адміністративне керівництво НГУ — це діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності НГУ, її функціонування та розвитку з метою виконання основних завдань державної політики у сфері її діяльності.

Військово-політичне та адміністративне керівництво НГУ здійснює Міністр внутрішніх справ України. З введенням воєнного стану НГУ для виконання завдань з оборони держави приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням і підпорядковується Головнокомандувачу Збройних Сил України, крім військових частин (підрозділів), які здійснюють конвоювання та охорону дипломатичних представництв².

Безпосереднє військове керівництво НГУ — це діяльність, спрямована на здійснення заходів щодо розвитку НГУ, її технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення, визначення основ її застосування, а також управління нею під час виконання службово-бойових завдань. Безпосереднє військове керівництво здійснює командувач НГУ (далі — командувач НГУ), який одночасно є начальником головного органу військового управління НГУ. Командувач НГУ призначається на посаду Президентом України за поданням Міністра внутрішніх справ України та звільняється з посади Президентом України. На посаду командувача НГУ призначається військово-службовець. Командувач НГУ:

- присвоює в установленому порядку чергові військові звання, вносить подання про присвоєння вищих військових звань;
- призначає за погодженням з Міністром внутрішніх справ України на посади командирів військових частин (підрозділів) НГУ та звільняє їх з посад;
- призначає на посади та звільняє з посад згідно із законодавством працівників НГУ в головному органі військового управлін-

¹ Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 17. Ст. 594.

² Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 17. Ст. 594.

ня НГУ, формує і затверджує кадровий резерв державних службовців та в установленому порядку присвоює відповідні ранги державних службовців, організовує підготовку, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації, видає накази по особовому складу з питань проходження державної служби;

- установлює військовослужбовцям головного органу військового управління НГУ, начальникам територіальних управлінь НГУ, командирам (начальникам) з'єднань, військових частин (підрозділів), вищих військових навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ, що не входять до складу оперативно-територіальних об'єднань НГУ, розміри грошового забезпечення у порядку і розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України;
- організовує забезпечення виконання та контролю за додержанням законодавства з питань проходження громадянами служби у військовому резерві НГУ;
- проводить в установленому законом порядку звільнення в запас військовослужбовців строкової військової служби;
- подає пропозиції Міністрові внутрішніх справ України щодо затвердження номенклатури посад для призначення на посади військовослужбовців НГУ;
- у межах повноважень здійснює заходи із запобігання вчиненню корупційних правопорушень військовослужбовцями і працівниками НГУ;
- затверджує штати головного органу військового управління НГУ, територіальних управлінь НГУ, з'єднань, військових частин (підрозділів), вищих військових навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ НГУ, у тому числі на особливий період, а також зміни до них.

За пропозицією командувача НГУ Міністр внутрішніх справ України затверджує перелік посад офіцерського складу НГУ та відповідних їм граничних військових звань.

Командувач НГУ має першого заступника та чотирьох заступників, які призначаються на посади за поданням командувача НГУ та звільняються з посад Президентом України¹.

¹ Питання головного органу військового управління Національної гвардії України: затв. Указом Президента України від 28.03.2014 р. № 346/2014. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2014#n13>

Керівники структурних підрозділів головного органу військового управління НГУ, органів військового управління оперативно-територіальних об'єднань та вищих військових навчальних закладів НГУ призначаються на посаду за погодженням з Президентом України і звільняються з посади Міністром внутрішніх справ України. Керівники військових частин (підрозділів) НГУ призначаються за погодженням з Міністром внутрішніх справ України та звільняються з посади командувачем НГУ. Перелік посад, що підлягають заміщенню вищим офіцерським складом, затверджується Президентом України (див. табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами в НГУ¹

Посада	Звання
Командувач НГУ	генерал-лейтенант
Перший заступник командувача НГУ	генерал-майор
Заступник командувача НГУ	генерал-майор
Директор (начальник) департаменту планування застосування Головного управління НГУ	генерал-майор
Директор (начальник) департаменту служби Головного управління НГУ	генерал-майор
Директор (начальник) департаменту логістики Головного управління НГУ	генерал-майор
Директор (начальник) департаменту персонального штабу Головного управління НГУ	генерал-майор
Директор (начальник) департаменту персоналу Головного управління НГУ	генерал-майор
Директор (начальник) департаменту професійної підготовки Головного управління НГУ	генерал-майор
Начальник територіального управління НГУ	генерал-майор
Перший заступник директора (начальника) департаменту — начальник управління Головного управління НГУ	бригадний генерал
Начальник Національної академії НГУ	бригадний генерал

¹ Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: Указ Президента України від 13.10.2020 р. № 431/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 9.

Особовий склад НГУ складається з *військовослужбовців та працівників*. НГУ комплектується військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом та за призовом. Військовослужбовець НГУ під час виконання покладених на нього службових обов'язків є представником влади і перебуває під захистом держави. Військовослужбовці НГУ мають право на носіння військової форми одягу із знаками розрізнення, зразки якої та загальні вимоги до знаків розрізнення розробляються та затверджуються Міністерством оборони України.

Головний орган військового управління НГУ та органи військового управління оперативно-територіальних об'єднань НГУ можуть комплектуватися державними службовцями.

Військовозобов'язані (крім військовозобов'язаних, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації) у добровільному порядку можуть бути зараховані до військового резерву НГУ, що складається з громадян, які проходять службу у військовому резерві, та громадян, відібраних кандидатами для зарахування на службу у військовому резерві.

Комплектування НГУ військовослужбовцями та проходження ними військової служби здійснюються відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та Положення про проходження військової служби громадянами України в НГУ, що затверджується Президентом України.

Громадяни України, які проходять військову службу та службу у військовому резерві НГУ, складають військову присягу на вірність Українському народу, при виконанні обов'язків служби носять військову форму одягу, їм довічно встановлюються законом військові звання. Порядок позбавлення військового звання визначається законом. У випадках, передбачених Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть у добровільному порядку (за контрактом) проходити військову службу в НГУ.

Військову службу в НГУ у добровільному порядку (за контрактом) можуть проходити *іноземці та особи без громадянства*, які на законних підставах перебувають на території України, раніше не судимі та відповідають вимогам проходження військової служби, визначеним Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу». Іноземці та особи без громадянства проходять:

- військову службу за контрактом осіб рядового складу;
- військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу.

З іноземцями чи особами без громадянства, які приймаються у добровільному порядку на військову службу, укладається контракт про проходження відповідного виду військової служби в НГУ. Перший контракт укладається:

- з військовослужбовцями, прийнятими на посади рядового складу, — строком на 3 роки;
- з військовослужбовцями в разі їх призначення на посади сержантського і старшинського складу — строком від 3 до 5 років (залежно від згоди сторін)¹.

Іноземці, які вперше приймаються на військову службу, беруть офіційне зобов'язання неухильно додержуватися Конституції, законів України та сумлінно виконувати обов'язки військової служби. Вони є військовослужбовцями НГУ. Початок, призупинення і закінчення проходження військової служби, строки військової служби, граничний вік перебування на військовій службі визначаються Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу». Військова служба закінчується в разі звільнення військовослужбовця з військової служби, його загибелі (смерті), визнання судом безвісно відсутнім або оголошення померлим.

Для прийнятих на військову службу іноземців встановлюється *випробувальний строк* два місяці, про що зазначається в контракті про проходження військової служби. Військовослужбовець вважається таким, що не пройшов випробувальний строк, у разі встановлення його неспроможності опанувати посаду та виконувати службові обов'язки, а також у разі неодноразових порушень військової дисципліни (скоєння правопорушень).

Військові звання присвоюються військовослужбовцям персонально, послідовно, з урахуванням посади, яку вони займають, та інших умов, передбачених Положенням². Іноземцям, які вперше приймаються на військову службу за контрактом (незалежно від військово-

¹ Положення про проходження військової служби в Національній гвардії України іноземцями та особами без громадянства: затв. Указом Президента України від 21.02.2024 р. № 84/2024. *Урядовий кур'єр*. 2024. 23 лют. С. 2.

² Положення про проходження військової служби в Національній гвардії України іноземцями та особами без громадянства: затв. Указом Президента України від 21.02.2024 р. № 84/2024. *Урядовий кур'єр*. 2024. 23 лют. С. 2–5.

вого (спеціального) звання, отриманого раніше в іншій державі), присвоюється військове звання солдата (матроса). Для осіб сержантського і старшинського складу первинним є військове звання молодшого сержанта (старшини 2 статті). Черговим військовим званням є військове звання, наступне за тим, яке має військовослужбовець. Старшинство та послідовність військових звань визначаються відповідно до статті 5 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації військовослужбовців проводиться у відповідних навчальних частинах (центрах) та військових частинах НГУ, а також на договірних засадах у навчальних частинах ЗСУ чи правоохоронних органів спеціального призначення та закладах освіти системи Міністерства внутрішніх справ України шляхом навчання на спеціальних курсах підготовки. У разі оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення воєнного стану підготовка іноземців для призначення на посади сержантського і старшинського складу проводиться на спеціальних курсах у військових частинах, що утримуються на штатах воєнного часу.

Процес атестування військовослужбовців передбачає проведення *щорічного (незалежного) оцінювання* та *періодичного атестування* військовослужбовців. Щорічне оцінювання здійснюється для визначення відповідності військовослужбовців займаним посадам, створення резерву для просування по службі за результатами оцінки їх службової діяльності за рік та прийняття рішень щодо просування або переміщення військовослужбовців. Періодичне атестування здійснюється для визначення перспектив подальшого службового використання військовослужбовців на підставі аналізу їх службової діяльності за міжатаційний період.

З метою збереження досвідчених кадрів або в разі неможливості укомплектування окремих посад фахівцями належного рівня кваліфікації на військовій службі понад граничний вік на їх прохання можуть бути залишені окремі військовослужбовці, які мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній посаді та визнані військово-лікарською комісією придатними за станом здоров'я для проходження військової служби. Такі військовослужбовці можуть бути залишені на військовій службі понад граничний вік на строк, визначений частиною другою статті 22 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Контракт припиняється (розривається):

- у день закінчення строку контракту;
- у день набрання чинності новим контрактом — у разі зміни військовослужбовцем одного виду військової служби на інший;
- у день, зазначений у наказі командира (начальника) військової частини по стройовій частині про виключення військовослужбовця із списків особового складу військової частини (у разі дострокового розірвання контракту, звільнення з військової служби);
- у день, що настає після дня загибелі (смерті) військовослужбовця, визнання його судом безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- у день, що настає після дня завершення випробувального строку в разі не проходження військовослужбовцем двомісячного випробувального строку¹.

Трудові відносини працівників НГУ регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). Стосовно осіб, які претендують на зарахування для проходження служби на відповідних посадах у НГУ, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції». Не може бути прийнята на службу до Національної гвардії України особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення злочину (крім реабілітованої особи) або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення².

Військовослужбовці НГУ зобов'язані проходити спеціальну підготовку, а також періодичну перевірку на здатність до дій, пов'язаних із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки, та на вміння надавати домедичну допомогу потерпілим. *Підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації* осіб офіцерського складу НГУ проводиться згідно із законодавством України у вищих військових навчальних закладах НГУ, інших вищих навчальних закладах, а також за кордоном. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації особового складу НГУ, який виконує завдання з охорони ядерних установок,

¹ Положення про проходження військової служби в Національній гвардії України іноземцями та особами без громадянства: затв. Указом Президента України від 21.02.2024 р. № 84/2024. *Урядовий кур'єр*. 2024. 23 лют. С. 2.

² Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 17. Ст. 594.

ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів, проводиться на договірних засадах у навчальних закладах (центрах) державної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців фізичного захисту, обліку та контролю ядерних матеріалів. Підготовка рядового, сержантського і старшинського складу проводиться у відповідних навчальних військових частинах (центрах) НГУ, а також на договірних засадах у навчальних частинах Збройних Сил України чи правоохоронних органів спеціального призначення та навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ України.

Військовослужбовці НГУ на період військової служби зупиняють членство в політичних партіях і професійних спілках. Військовослужбовці НГУ можуть бути членами громадських об'єднань, крім об'єднань, статутні положення яких суперечать засадам діяльності НГУ, а також брати участь у їх роботі у вільний від обов'язків військової служби час. Організація військовослужбовцями НГУ страйків і участь у їх проведенні не допускаються.

За вчинення протиправних дій та бездіяльність військовослужбовці НГУ несуть дисциплінарну, матеріальну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом. Шкода, заподіяна фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу управління НГУ, військовослужбовцями НГУ при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодується на підставах і в порядку, встановлених законом¹.

4.2.3. Прикордонна служба

Прикордонна служба — вид публічної служби, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком осіб, пов'язаний із забезпеченням недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

¹ Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 17. Ст. 594.

Державна прикордонна служба України (далі — Держприкордонслужба) є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері безпеки державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні¹.

Діяльність Держприкордонслужби здійснюється на основі дотримання прав і свобод людини і громадянина. Органи, військово-службовці та працівники Держприкордонслужби зобов'язані поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення.

Держприкордонслужба має таку загальну *структуру*:

1) Адміністрація Держприкордонслужби — центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

2) територіальні органи Адміністрації Держприкордонслужби;

3) Морська охорона, що складається із загонів морської охорони;

4) органи охорони державного кордону — прикордонні загони, окремі контрольно-пропускні пункти, авіаційні частини;

5) розвідувальний орган Адміністрації Держприкордонслужби².

У системі Держприкордонслужби є також навчальні заклади, науково дослідні установи, підрозділи спеціального призначення та органи забезпечення.

Керівництво Держприкордонслужбою та діяльністю Адміністрації Держприкордонслужби здійснює Голова Держприкордонслужби, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ. Голова Держприкордонслужби має двох заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ³. Перелік посад,

¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

² Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.

³ Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 533. *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 85. Ст. 2390.

що підлягають заміщенню вищим офіцерським складом, затверджується Президентом України (див. табл. 4.10).

Таблиця 4.10

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами в Держприкордонслужбі¹

Посада	Звання
<i>Адміністрація Держприкордонслужби</i>	
Голова Держприкордонслужби	генерал-лейтенант
Перший заступник Голови Держприкордонслужби	генерал-майор
Заступник Голови Держприкордонслужби	генерал-майор
Директор Департаменту	генерал-майор, контр-адмірал
Заступник директора Департаменту	бригадний генерал, коммодор
Начальник управління	бригадний генерал, коммодор
<i>Регіональні управління</i>	
Начальник регіонального управління	генерал-майор, контр-адмірал
Перший заступник начальника регіонального управління — начальник штабу	бригадний генерал, коммодор
Заступник начальника регіонального управління — начальник оперативного-військового управління	бригадний генерал
<i>Заклади освіти</i>	
Ректор Національної академії Держприкордонслужби імені Б. Хмельницького	бригадний генерал.

До особового складу Держприкордонслужби входять *військовослужбовці* та *працівники* Держприкордонслужби. Громадяни, які проходять військову службу в Держприкордонслужбі, є військовослужбовцями Держприкордонслужби. Статус військовослужбовця підтверджується службовим або спеціальним посвідченням.

¹ Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: Указ Президента України від 13.10.2020 р. № 431/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 9.

Стосовно осіб, які претендують на службу в Держприкордонслужбі, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції».

На службу в Держприкордонслужбу не може бути прийнята особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Комплектування Держприкордонслужби військовослужбовцями і проходження ними військової служби здійснюються на підставі Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Уповноважені посадові особи Держприкордонслужби попередньо вивчають склад призовників та здійснюють їх добір у територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки.

Громадяни проходять військову службу в Держприкордонслужбі в добровільному порядку або за призовом. У добровільному порядку громадяни проходять:

- військову службу (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів, а також закладів вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки;
- військову службу за контрактом осіб рядового складу;
- військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;
- військову службу за контрактом осіб офіцерського складу.

Із громадянами, які добровільно вступають на військову службу, укладається *контракт* — письмова угода, укладена відповідно до вимог, визначених Положенням про проходження громадянами України військової служби в Держприкордонслужбі, між громадянином і державою, від імені якої виступає уповноважений орган Держприкордонслужби, для встановлення правових відносин між сторонами під час проходження військової служби. Прийняття громадян на військову службу за контрактом здійснюється Головою Держприкордонслужби та начальниками органів Держприкордонслужби, які мають право видавати накази по особовому складу згідно з наданими повноваженнями.

Перший контракт про проходження військової служби укладається:

- з особами, які приймаються на посади рядового складу, — строком на 3 роки;
- з особами, які приймаються на посади сержантського і старшинського складу, — строком від 3 до 5 років залежно від згоди сторін;
- з військовослужбовцями, які закінчили вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти за програмою підготовки для проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу та оволоділи:
- спеціальностями льотного складу авіації, — строком на 10 років;
- іншими спеціальностями, — строком на 5 років;
- з громадянами і військовослужбовцями, які вислужили строк військової служби за призовом осіб офіцерського складу та приймаються на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу, — строком від 1 до 5 років залежно від згоди сторін.

Контракт про навчання укладається з курсантами вищих військових навчальних закладів Держприкордонслужби на час їх навчання у цих навчальних закладах.

За призовом громадяни проходять:

- строкову військову службу;
- військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період;
- військову службу за призовом осіб офіцерського складу¹.

У Держприкордонслужбі можуть проходити строкову військову службу придатні для військової служби за станом здоров'я громадяни чоловічої статі, яким до дня відправлення в органи Держприкордонслужби виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу.

Громадяни, які вступили на військову службу за контрактом або за призовом, складають *Військову присягу* на вірність Українському народу в порядку, визначеному Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України. Початок і закінчення проходження військової служби, строки військової служби, а також граничний вік перебування на військовій службі визначено Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу».

¹ Про Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України: затв. Указом Президента України від 29.12.2009 р. № 1115/2009. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115/2009#Text>

Види військових звань. Військовослужбовці, які проходять військову службу в органах Держприкордонслужби, поділяються на рядовий склад, сержантський і старшинський склад, офіцерський склад. Сержантський і старшинський склад поділяється на молодший сержантський і старшинський склад, старший сержантський і старшинський склад та вищий сержантський і старшинський склад. Офіцерський склад поділяється на молодший офіцерський склад, старший офіцерський склад та вищий офіцерський склад.

Військове звання може бути *первинним* або *черговим*. Для осіб рядового складу первинним є військове звання рекрута. Для осіб сержантського і старшинського складу первинним є військове звання молодшого сержанта (старшини 2 статті). Для осіб офіцерського складу первинним є військове звання молодшого лейтенанта. Черговим військовим званням є військове звання, наступне за тим, що має військовослужбовець.

Трудові відносини *працівників* Державної прикордонної служби України регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). Перелік посад працівників Держприкордонслужби, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, визначається Головою Держприкордонслужби.

На військовослужбовців Держприкордонслужби, крім військовослужбовців строкової служби, курсантів військових навчальних закладів, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки, поширюються інші вимоги та обмеження, встановлені Законом України «Про запобігання корупції». Посадові особи Держприкордонслужби (крім військовослужбовців), яких притягнуто до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення, звільняються з роботи у триденний строк з дня одержання органом Держприкордонслужби копії відповідного судового рішення. Військовослужбовці Держприкордонслужби, яких притягнуто до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення, підлягають звільненню зі служби.

Військовослужбовці та працівники Держприкордонслужби на період військової служби та роботи зупиняють членство в політичних партіях. Військовослужбовці та працівники Держприкордонслужби

можуть бути членами громадських організацій, статутні положення яких не суперечать засадам діяльності Держприкордонслужби, і можуть брати участь у їх роботі у вільний від виконання службових обов'язків час. Організація військовослужбовцями і працівниками Держприкордонслужби страйків та участь у їх проведенні не допускаються.

Для забезпечення правильного добору, розстановки, виховання і вдосконалення підготовки військових кадрів шляхом об'єктивного оцінювання професійного рівня, ділових і моральних якостей кожного військовослужбовця, відповідності їх займаній посаді, визначення перспективи дальшого проходження військової служби, зокрема, формування кадрового резерву для призначення на керівні посади, направлення на навчання, а також для присвоєння первинного офіцерського звання військовослужбовцям проводиться *атестування* військовослужбовців. Процес атестування військовослужбовців передбачає проведення періодичного атестування.

Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації особового складу Держприкордонслужби проводяться у навчальних закладах Держприкордонслужби та в інших навчальних закладах. Підготовка громадян, які уклали перший контракт про проходження військової служби на посадах рядового складу, сержантського і старшинського складу, здійснюється на курсах підготовки в навчальних центрах.

Закінченням проходження громадянином військової служби вважається день, зазначений у наказі про виключення військовослужбовця зі списків особового складу Адміністрації Держприкордонслужби чи її розвідувального органу, регіональних управлінь, органів охорони державного кордону, загонів Морської охорони, навчальних закладів, науково-дослідних установ або органів (підрозділів) забезпечення Держприкордонслужби у зв'язку з його звільненням з військової служби в запас або у відставку, загибеллю (смертю), визнанням судом безвісно відсутнім або оголошенням померлим.

Військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом або кадрову військову службу і мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній ними посаді, визнані військово-лікарською комісією придатними за станом здоров'я для проходження військової служби, на їх прохання у разі потреби у фахівцях відповідної спеціальності можуть бути залишені на військовій службі понад граничний вік перебування на військовій службі на строк до 5 років.

Звільнення військовослужбовців з військової служби здійснюється:

1) у запас — якщо вони не досягли граничного віку перебування в запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби;

2) у відставку — якщо вони досягли граничного віку перебування в запасі або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби із виключенням з військового обліку.

Звільнення з військової служби здійснюється, як правило, без зарахування у розпорядження відповідних начальників органів Держприкордонслужби. У виняткових випадках допускається звільнення військовослужбовців, які перебувають у розпорядженні відповідних начальників органів Держприкордонслужби.

4.2.4. Охоронна служба

Державна охорона органів державної влади України та посадових осіб — це система організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, які здійснюються спеціально уповноваженими державними органами з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених цим Законом¹.

Державна охорона здійснюється щодо:

1) Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду;

2) вищих посадових осіб держави: Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Конституційного Суду України, Голови Верховного Суду, Першого заступника Голови Верховної Ради України, Першого віце-прем'єр-міністра України, Міністра закордонних справ України, Генерального прокурора, Міністра оборони України, заступника Голови Верховної Ради України;

¹ Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 236.

3) глав іноземних держав, парламентів та урядів і членів їхніх сімей, міністрів закордонних справ, керівників міжнародних організацій, які прибувають в Україну чи перебувають на її території у складі офіційних делегацій або відвідують Україну на запрошення органів державної влади;

4) у разі наявності загрози життю чи здоров'ю може здійснюватися щодо інших посадових осіб за рішенням Президента України, прийнятим за поданням посадових осіб, уповноважених виступати від імені відповідних державних органів, або за поданням начальника УДОУ¹.

Охоронна служба здійснюється в **Управлінні державної охорони України і Службі судової охорони**. Державна охорона здійснюється **Управлінням державної охорони України (далі — УДОУ)** — державним правоохоронним органом спеціального призначення, що підпорядкований Президенту України та підконтрольний Верховній Раді України².

УДОУ відповідно до закону здійснює державну охорону органів державної влади України, забезпечення безпеки посадових осіб та охорони об'єктів, визначених законом. УДОУ підпорядковане Президентові України та підконтрольне Верховній Раді України. Начальник УДОУ призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України³. Начальник УДОУ має заступників, які за його поданням призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України. Інші посадові особи УДОУ призначаються на посаду та звільняються з посади Начальником УДОУ.

Кадри УДОУ складаються з *військовослужбовців*, прийнятих на військову службу в УДОУ за контрактом, *військовослужбовців* строкової служби, а також *працівників*, які уклали з УДОУ трудовий договір (контракт). Військовослужбовцями та працівниками УДОУ можуть бути громадяни України, які за своїми діловими і моральними якостями, освітнім рівнем, станом здоров'я здатні виконувати службові (посадові) обов'язки, пройшли відбір і перевірку у зв'язку з прийняттям на військову службу (роботу).⁴

¹ Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 236.

² Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 236.

³ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

⁴ Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст.236.

Громадяни України проходять військову службу за контрактом в УДОУ в добровільному порядку. Громадяни України, які проходять військову службу за контрактом, є військовослужбовцями УДОУ.

В УДОУ громадяни проходять:

- військову службу за контрактом осіб рядового складу;
- військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;
- військову службу за контрактом осіб офіцерського складу¹.

Громадяни України перед прийняттям на військову службу (роботу), а також у визначених УДОУ випадках військовослужбовці та працівники проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа у порядку, встановленому УДОУ. Відбір та перевірка громадян України у зв'язку з прийняттям їх на військову службу (роботу) в здійснюються в порядку, визначеному УДОУ.

Громадяни України, які вперше вступають на військову службу, складають *Військову присягу* на вірність Українському народові в порядку, визначеному Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України.

Громадяни, які уклали перший контракт про проходження військової служби в УДОУ на посадах осіб рядового складу або на посадах осіб сержантського і старшинського складу, направляються на курси первинної професійної підготовки до Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

На військовослужбовців та працівників УДОУ поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції». На військовослужбовців УДОУ поширюється законодавство України, що встановлює загальний порядок і умови проходження військової служби. Військовослужбовці УДОУ не мають права перебувати в політичних партіях.

Військовослужбовці УДОУ мають право на носіння військової форми одягу із знаками розрізнення, зразки яких затверджуються відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Військовослужбовцям видається службове посвідчення, зразок якого затверджується Президентом України.

Початок, призупинення і закінчення проходження військової служби, строки військової служби, граничний вік перебування на ній

¹ Про Положення про проходження громадянами України військової служби за контрактом в Управлінні державної охорони України: затв. Указом Президента України від 26.01.2022 р. № 33/2022. *Урядовий кур'єр*. 2022. 28 січ. С. 7.

визначено Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу». Військовослужбовці офіцерського складу, звільнені зі служби в УДОУ (за винятком звільнених зі служби через службову невідповідність, у зв'язку з набранням стосовно військовослужбовця законної сили обвинувальним вироком суду), зараховуються в запас Служби безпеки України, а військовослужбовці рядового складу, сержантського і старшинського складу — в запас у загальному порядку.

Військовослужбовці УДОУ зобов'язані:

- 1) наполегливо і послідовно втілювати в життя політику держави в сфері оборони і забезпечення національної безпеки України;
- 2) суворо додержуватися вимог законодавства та військових статутів, кваліфіковано і сумлінно виконувати покладені на них службові обов'язки;
- 3) підтримувати належний рівень професійних і правових знань, спеціальної, бойової та фізичної підготовки;
- 4) захищати і поважати конституційні права і свободи людини і громадянина, бути зразком високої культури, скромності та витримки¹.

За вчинені правопорушення військовослужбовці несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну або кримінальну відповідальність згідно із законом.

На військовослужбовців УДОУ поширюються соціальні гарантії, передбачені законодавством України для військовослужбовців Збройних Сил України.

Військові звання УДОУ визначаються відповідно до статті 5 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Військові звання присвоюються військовослужбовцям наказом по особовому складу персонально та послідовно з урахуванням граничного військового звання за посадою, яку вони займають, та інших умов, передбачених Положенням про проходження громадянами України військової служби за контрактом в УДОУ.

Військові звання вищого офіцерського складу присвоюються Президентом України. Громадянам, які мають спеціальні звання або класні чини, в разі їх прийняття на військову службу за контрактом в УДОУ присвоюються військові звання в порядку переатестації з урахуванням їх спеціальних звань або класних чинів. Рішення про переатестацію у військовому званні осіб, яким присвоюються в порядку

¹ Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 236.

переатестації військові звання вищого офіцерського складу, приймається Президентом України.

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами в УДОУ затверджується Президентом України (див. табл. 4.11), а перелік посад інших військовослужбовців затверджується УДОУ. Військові посади (штатні посади, що підлягають заміщенню військовослужбовцями) і граничні військові звання за цими посадами передбачаються у штаті УДОУ, який затверджується УДОУ.

Таблиця 4.11

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами в УДОУ¹

Посада	Звання
Начальник УДОУ	генерал-лейтенант
Перший заступник начальника УДОУ	генерал-майор
Заступник начальника УДОУ	бригадний генерал
Заступник начальника УДОУ — начальник Служби безпеки Президента України	бригадний генерал
Директор Департаменту забезпечення безпеки посадових та інших осіб	бригадний генерал
Директор Департаменту охорони об'єктів	бригадний генерал

Для забезпечення правильного добору, розстановки, виховання і вдосконалення підготовки військових кадрів шляхом об'єктивного оцінювання професійного рівня, ділових та моральних якостей кожного військовослужбовця, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання проводиться *атестування* військовослужбовців. Атестуванню підлягають усі військовослужбовці, за винятком начальника УДОУ, першого заступника та заступників начальника УДОУ, військовослужбовців, прикомандированих до Верховної Ради України, місцевих рад, або відряджених до державних органів, підприємств, установ і організацій, державних та комунальних закладів освіти. Порядок проведення атестування військовослужбовців визначається УДОУ.

¹ Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: Указ Президента України від 13.10.2020 р. № 431/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 9.

Для військовослужбовців, які самовільно залишили підрозділ УДОУ або місце служби, дезертирували із підрозділу УДОУ або добровільно здалися в полон, військова служба *призупиняється* відповідно до частини другої статті 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Військовослужбовці, військову службу яких призупинено, звільняються з посад та вважаються такими, що не виконують (не несуть) обов'язків військової служби. Контракт про проходження військової служби, а також виплата грошового та здійснення продовольчого, речового, інших видів забезпечення таким військовослужбовцям призупиняються. Звільнення з посад військовослужбовців, військову службу яких призупинено, здійснюється наказами по особовому складу. Звільнення з посад військовослужбовців, призначених на посади Президентом України, військову службу яких призупинено, здійснюється главою держави.

Звільнення військовослужбовців з військової служби за контрактом здійснюється:

а) якщо військовослужбовці не досягли граничного віку перебування в запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби:

- у запас Служби безпеки України — осіб офіцерського складу (за винятком звільнених за службовою невідповідністю чи у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили);
- у запас у загальному порядку — осіб рядового складу, сержантського і старшинського складу, а також осіб офіцерського складу, звільнених за службовою невідповідністю чи у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили;

б) якщо військовослужбовці досягли граничного віку перебування в запасі та у військовому резерві або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби з виключенням з військового обліку — у відставку.

Контракт припиняється (розривається), а військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом, звільняються з військової служби начальником УДОУ наказом по особовому складу на підставах, передбачених частиною п'ятою статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»¹.

Умови праці працівників УДОУ визначаються законодавством України про працю та укладеним трудовим договором (контрактом).

¹ Про Положення про проходження громадянами України військової служби за контрактом в Управлінні державної охорони України: затв. Указом Президента України від 26.01.2022 р. № 33/2022. *Урядовий кур'єр*. 2022. 28 січ. С. 10.

Служба судової охорони — державний орган у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах, зокрема припинення проявів неповаги до суду, охорони приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу.

Служба судової охорони здійснює такі функції:

1) забезпечує пропуск осіб до будинків (приміщень) судів, органів та установ системи правосуддя та на їх територію транспортних засобів;

2) забезпечує підтримання та реагує на порушення громадського порядку при розгляді справ судом, вживає заходів до припинення проявів неповаги до суду;

3) здійснює заходи з охорони, забезпечення недоторканності та цілісності приміщень судів, органів і установ системи правосуддя, недоторканності та цілісності розташованого у таких приміщеннях майна, запобігання, недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього;

4) здійснює заходи із запобігання загрозам особистій безпеці суддів, членів їх сімей, працівників суду, а також у суді — учасників судового процесу, виявлення та нейтралізації таких загроз; вживає у разі надходження від судді відповідної заяви необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї;

5) реагує в межах наданих законом повноважень на протиправні дії, пов'язані із посяганням на суддів, членів їх сімей, працівників суду, учасників судового процесу¹.

Служба судової охорони підзвітна Вищій раді правосуддя та підконтрольна Державній судовій адміністрації України. Керівництво діяльністю Служби судової охорони здійснює Голова Служби судової охорони, який призначається на посаду за результатами відкритого конкурсу і звільняється з посади Вищою радою правосуддя. Голова Служби судової охорони має заступників, які за його подан-

¹ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»: Закон України від 12.07.2018 р. № 2509-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 9 серп. С. 5.

ням призначаються на посади за результатами відкритого конкурсу і звільняються з посад Вищою радою правосуддя. Служба судової охорони складається з центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби.

Порядок проходження служби співробітниками Служби судової охорони визначається у відповідному положенні, яке затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Голови Служби судової охорони, погодженим з Державною судовою адміністрацією України.

До кандидатів на посади співробітників Служби судової охорони застосовуються вимоги, передбачені Законом України «Про Національну поліцію» для кандидатів на службу в поліції. Спеціальні кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посади співробітників Служби судової охорони визначаються Головою Служби.

Призначення на посади та звільнення з посад співробітників Служби судової охорони у центральному органі управління та керівників і заступників керівників територіальних підрозділів Служби здійснюється Головою Служби судової охорони, а інших співробітників Служби судової охорони у територіальних підрозділах — керівниками відповідних територіальних підрозділів.

Призначення на посади співробітників Служби судової охорони (крім призначення на рівнозначні або нижчі посади) здійснюється виключно за результатами *конкурсу*, що проводиться Державною судовою адміністрацією України в порядку, визначеному Вищою радою правосуддя. На службу приймаються на конкурсній основі громадяни України з повною загальною середньою освітою, які досягли 18-річного віку, відповідають кваліфікаційним вимогам і здатні за своїми особистими, діловими і моральними якостями, психологічними та психофізіологічними показниками, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я виконувати службові обов'язки. Прийняття на службу здійснюється з урахуванням спеціальних кваліфікаційних вимог, критеріїв професійної придатності, фахової підготовленості та дотриманням рівних прав жінок та чоловіків. Спеціальні кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посади співробітників Служби судової охорони та вимоги щодо рівня фізичної підготовки до співробітників та кандидатів на посади співробітників Служби визначаються Головою Служби, крім випадків, визначених Законом.

Прийняття на службу здійснюється з дотриманням представництва кандидатур кожної статі. Дискримінація за ознакою статі при

прийнятті на службу і під час її проходження забороняється. Керівники (начальники) центрального органу управління та територіальних підрозділів зобов'язані забезпечити рівний доступ громадян до служби та відповідно до кваліфікації і професійної підготовки незалежно від статі претендента. Просування по службі здійснюється із забезпеченням рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків¹.

Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу до Служби судової охорони, з метою визначення стану їхнього здоров'я зобов'язані пройти медичне обстеження, а також перевірку рівня фізичної підготовки, професійно-психологічне вивчення, психофізіологічне обстеження, обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності в порядку, встановленому Законом України «Про Національну поліцію» для кандидатів на службу в поліції. Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу до Служби судової охорони, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі.

Стосовно осіб, які приймаються на службу, за їхньою письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» у разі, коли посади, на які вони претендують, передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища чи належать до посад з підвищеним корупційним ризиком, перелік яких затверджується Національним агентством з питань запобігання корупції.

Громадяни України, які вперше приймаються на службу, особисто складають та скріплюють власноручним підписом Присягу співробітника Служби такого змісту:

«Я, (прізвище, ім'я та по батькові), усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права і свободи людини, честь держави, з гідністю нести високе звання співробітника та сумлінно виконувати свої службові обов'язки»².

Підписаний текст Присяги долучається до особової справи співробітника судової охорони. Про прийняття Присяги робиться запис у

¹ Про затвердження Положення про проходження служби співробітниками Служби судової охорони: затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1052/0/15-19. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1052910-19#Text>

² Про затвердження Положення про проходження служби співробітниками Служби судової охорони: затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1052/0/15-19. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1052910-19#Text>

трудої книжці. Співробітники судової охорони належать до персоналу (кадрів) Служби. Статус співробітника судової охорони підтверджується службовим посвідченням та жетоном співробітника. Зразок службового посвідчення затверджуються Головою Служби судової охорони, а зразок жетона співробітника — Державною судовою адміністрацією України.

З особою, яка призначається на посаду молодшого складу Служби судової охорони та вперше прийнята на службу, укладається контракт строком на два роки в порядку та на умовах, що визначені Головою Служби. *Контракт про проходження служби* — це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає Служба судової охорони, за результатами конкурсу для визначення правових відносин між сторонами під час проходження служби. Після закінчення строку контракту з такими особами може укладатися контракт на новий строк або такі особи за рішенням керівника, якому надано право приймати на службу, можуть продовжити службу на підставі наказу відповідно до цього Положення про проходження служби співробітниками Служби судової охорони.

Посади, на які призначаються співробітники, та відповідні їм спеціальні звання співробітників визначаються штатом (штатним розписом). Перелік посад, що підлягають заміщенню співробітниками, та перелік посад для призначення (звільнення) співробітників визначаються Головою Служби судової охорони. Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого складу Служби, та граничних спеціальних звань за цими посадами затверджується Президентом України. Співробітники призначаються на посади, які передбачені штатом в центральному органі управління чи територіальних підрозділах, наказами по особовому складу відповідних керівників (начальників) згідно з номенклатурою посад.

Співробітники Служби судової охорони забезпечуються за рахунок держави одностроєм і знаками розрізнення. Зразки однострою співробітників Служби судової охорони, правила його носіння та норми належності затверджує Державна судова адміністрація України за поданням Голови Служби судової охорони.

Склад співробітників поділяється на молодший, середній і вищий. Співробітникам Служби судової охорони встановлюються такі **спеціальні звання**:

1) *спеціальні звання молодшого складу*:

рядовий Служби судової охорони;
капрал Служби судової охорони;
сержант Служби судової охорони;
старший сержант Служби судової охорони;
2) спеціальні звання середнього складу:
молодший лейтенант Служби судової охорони;
лейтенант Служби судової охорони;
старший лейтенант Служби судової охорони;
капітан Служби судової охорони;
майор Служби судової охорони;
підполковник Служби судової охорони;
полковник Служби судової охорони;
3) спеціальне звання вищого складу:
генерал Служби судової охорони¹.

Присвоєння та позбавлення спеціальних звань, пониження та поновлення у спеціальних званнях, а також присвоєння спеціальних звань особам, які мають військові або спеціальні звання, в тому числі ранги державних службовців, класні чини, у разі зарахування їх на службу здійснюються у порядку, встановленому Положенням про проходження служби співробітниками Служби судової охорони.

Спеціальні звання Служби судової охорони присвоюються громадянам, прийнятим на службу, з урахуванням їхніх ділових і особистих якостей, освітнього і професійного рівня спеціальної підготовки, службового досвіду та зайнятої посади. Перше спеціальне звання Служби від молодшого лейтенанта до полковника включно присвоюється Головою Служби судової охорони. Перше спеціальне звання від рядового до старшого сержанта включно присвоюється Головою Служби судової охорони та керівниками (начальниками) територіальних підрозділів Служби судової охорони, яким надано право приймати таких осіб на службу.

Особам, які мають військові або спеціальні звання, в тому числі ранги державних службовців, класні чини, і яких вперше приймають на службу до Служби на посади, за якими штатом (штатним розписом) передбачено відповідне спеціальне звання, присвоюються в порядку переатестування. Спеціальні звання Служби, відповідні тим

¹ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»: Закон України від 12.07.2018 р. № 2509-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 9 серп. С. 5.

військовим або спеціальним званням, в тому числі рангам державних службовців, класним чинам, які вони мають на час прийняття на службу, але не вище звання за посадою, на яку вони призначаються. Особі, яка має спеціальне звання Служби судової охорони і призначається на посаду державного службовця, присвоюється ранг відповідно до співвідношення між рангами державних службовців і спеціальними званнями (див. табл. 4.12).

Таблиця 4.12

Співвідношення між спеціальними званнями співробітників Служби судової охорони і рангами державних службовців¹

Спеціальне звання	Ранг державного службовця
Генерал Служби судової охорони	3
Полковник Служби судової охорони	4
Підполковник Служби судової охорони	5
Майор Служби судової охорони	6
Капітан Служби судової охорони	7
Старший лейтенант Служби судової охорони	8
Лейтенант Служби судової охорони	9
Молодший лейтенант Служби судової охорони	9
Старший сержант Служби судової охорони	9
Сержант Служби судової охорони	9
Капрал Служби судової охорони	9
Рядовий Служби судової охорони	9

Строки вислуги в спеціальних званнях співробітників Служби судової охорони є такими:

- капрал Служби судової охорони — 1 рік;
- сержант Служби судової охорони — 3 роки;
- молодший лейтенант Служби судової охорони — 1 рік;
- лейтенант Служби судової охорони — 2 роки;
- старший лейтенант Служби судової охорони — 3 роки;
- капітан Служби судової охорони — 4 роки;

¹ Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2016 р. № 306: постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2020 р. № 444. *Урядовий кур'єр*. 2020. 6 черв. С. 12.

майор Служби судової охорони — 4 роки;
підполковник Служби судової охорони — 5 років¹.

Строки вислуги в званнях рядового Служби судової охорони, старшого сержанта Служби судової охорони, полковника Служби судової охорони, генерала Служби судової охорони не встановлюються. Граничні спеціальні звання молодшого, середнього складу Служби судової охорони за штатними посадами встановлюються Головою Служби судової охорони. Граничне спеціальне звання вищого складу Служби судової охорони за штатними посадами встановлюється Президентом України. Спеціальне звання вищого складу Служби судової охорони присвоюється Президентом України, інші спеціальні звання Служби судової охорони — відповідно до положення про проходження служби співробітниками Служби судової охорони.

Співробітник Служби судової охорони (крім співробітників, які мають спеціальні звання вищого складу) може бути понижений у спеціальному званні на один ступінь унаслідок застосування відповідного дисциплінарного стягнення на підставах і в порядку, визначених для поліцейських Дисциплінарним статутом Національної поліції України. Співробітникам Служби судової охорони, пониженим у спеціальному званні на один ступінь, чергові спеціальні звання присвоюються в порядку, передбаченому цим Законом та положенням про проходження служби співробітниками Служби судової охорони.

Час проходження служби у Службі судової охорони зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби, стажу служби в поліції, інших правоохоронних органах. До стажу служби у Службі судової охорони зараховується стаж служби в поліції, органах внутрішніх справ, військова служба в ЗСУ, СБУ, Держприкордонслужбі, НГУ, Управлінні державної охорони України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону.

З метою оцінки ділових, професійних, особистих якостей, освітнього та кваліфікаційного рівнів, фізичної підготовки, визначення відповідності займаним посадам співробітників Служби судової охорони, вирішення питання про переміщення на нижчу посаду або звільнення співробітників Служби судової охорони через службову

¹ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»: Закон України від 12.07.2018 р. № 2509-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 9 серп. С. 5.

невідповідність проводиться їх *атестування* в порядку, що визначається Головою Служби судової охорони.

Граничний вік перебування на службі:

1) співробітники, які мають спеціальні звання молодшого складу Служби, перебувають на службі до досягнення ними 55-річного віку;

2) особи, які мають спеціальні звання середнього та вищого складу Служби, залежно від присвоєних їм спеціальних звань, перебувають на службі до досягнення ними такого віку:

- до підполковника Служби — 55 років;
- полковника Служби, генерала Служби — 60 років.

Співробітники, які мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній посаді, визнані придатними за станом здоров'я для проходження служби, на їхнє прохання за рішенням Голови Служби судової охорони можуть бути залишені на службі понад граничний вік перебування на службі до п'яти років.

Професійне навчання співробітників складається із:

- 1) первинної професійної підготовки;
- 2) післядипломної освіти;
- 3) службової підготовки.

Співробітники, відраховані із закладів освіти, де вони проходили первинну професійну підготовку, до закінчення навчання, а також співробітники, які після закінчення курсу первинної професійної підготовки отримали незадовільні оцінки за результатами іспитів, повертаються до центрального органу управління (територіальних управлінь) Служби судової охорони, з яких вони прибули на навчання, з подальшим звільненням зі служби¹.

Звільнення співробітників зі Служби здійснюється:

- у запас Збройних Сил (із постановкою на військовий облік) — якщо звільнені особи не досягли граничного віку перебування в запасі, встановленого Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», і за станом здоров'я придатні до військової служби;
- у відставку — якщо звільнені особи досягли граничного віку перебування в запасі, встановленого Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», або визнані військово-

¹ Про затвердження Положення про проходження служби співробітниками Служби судової охорони: затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1052/0/15-19. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1052910-19#Text>

лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби із зняттям з військового обліку.

Співробітникам Служби судової охорони гарантується соціальний захист в обсягах та порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» для поліцейських, за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на фінансування Служби судової охорони.

4.2.5. Антикорупційна служба

Антикорупційна служба — публічна служба в державних органах, основним завданням якої є запобігання, протидія і розкриття корупційних правопорушень.

До антикорупційного виду служби відноситься служба в **Державному бюро розслідувань (ДБР)** — державному правоохоронному органі, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції¹.

ДБР вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої-третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено

¹ Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 27 січ. С. 15.

до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України¹.

Незалежність ДБР від незаконного втручання у його діяльність гарантується, зокрема, визначеними законами України:

1) спеціальним статусом ДБР, особливим порядком, фінансування та організаційного забезпечення діяльності;

2) особливим порядком добору, призначення та звільнення Директора ДБР, а також вичерпним переліком підстав для припинення його повноважень, визначеним Законом України «Про Державне бюро розслідувань»;

3) порядком здійснення повноважень ДБР та його працівниками;

5) заборонаю незаконного втручання у здійснення повноважень працівників ДБР;

6) належною оплатою праці працівників ДБР і соціальними гарантіями;

7) правовим захистом і забезпеченням особистої безпеки працівників ДБР, їхніх близьких родичів².

Систему ДБР складають центральний апарат, територіальні управління, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи. У складі ДБР діють слідчі, оперативні підрозділи, підрозділи внутрішнього контролю та інші підрозділи. Організаційна структура ДБР визначається Президентом України. Зокрема територіальні управління ДБР розташовані у містах Львові, Хмельницькому, Миколаєві, Мелітополі, Полтаві, Краматорську, Києві³.

Служба в ДБР є державною службою особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. До працівників ДБР належать *особи рядового і начальницького складу, державні службовці, працівники*. Особами *рядового та начальницького складу* ДБР є громадяни України, які на конкурсній основі у добровільному порядку (за конт-

¹ Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 27 січ. С. 15.

² Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 27 січ. С. 15.

³ Про затвердження організаційної структури Державного бюро розслідувань: затв. Указом Президента України від 05.02.2020 р. № 41/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 14. Ст. 547.

рактом) прийняті на службу до ДБР і яким присвоєно спеціальні звання осіб рядового та начальницького складу відповідно до законодавства. Час проходження служби в ДБР зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону¹.

Склад осіб, які перебувають на службі у ДБР, поділяється на *рядовий* та *начальницький*. Начальницький склад поділяється на молодший, середній, старший і вищий.

Установлені такі **спеціальні звання** осіб рядового і начальницького складу ДБР:

- 1) *спеціальне звання рядового складу* — рядовий ДБР;
- 2) *спеціальні звання молодшого начальницького складу*:
капрал ДБР;
сержант ДБР;
старший сержант ДБР;
- 3) *спеціальні звання середнього начальницького складу*:
молодший лейтенант ДБР;
лейтенант ДБР;
старший лейтенант ДБР;
капітан ДБР;
- 4) *спеціальні звання старшого начальницького складу*:
майор ДБР;
підполковник ДБР;
полковник ДБР;
- 5) *спеціальне звання вищого начальницького складу* — генерал-майор ДБР².

Присвоєння і позбавлення спеціальних звань, а також пониження і поновлення у спеціальному званні здійснюються в установленому порядку.

Спеціальне звання осіб начальницького складу ДБР може бути *первинним* або *черговим*:

- 1) для осіб молодшого начальницького складу ДБР первинним є спеціальне звання капрала ДБР;
- 2) для осіб середнього начальницького складу ДБР первинним є спеціальне звання лейтенанта ДБР;

¹ Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 27 січ. С. 15.

² Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 27 січ. С. 15.

3) для осіб старшого начальницького складу ДБР первинним є спеціальне звання майора ДБР.

Черговим спеціальним званням є спеціальне звання, наступне за тим, яке має особа рядового і начальницького складу ДБР¹.

Установлені такі *строки вислуги* у спеціальних званнях:

- капрал ДБР — один рік;
- сержант ДБР — три роки;
- молодший лейтенант ДБР — один рік;
- лейтенант ДБР — два роки;
- старший лейтенант ДБР — три роки;
- капітан ДБР — чотири роки;
- майор ДБР — чотири роки;
- підполковник ДБР — п'ять років.

Кандидатам з числа військовозобов'язаних, а також осіб, які мають військові або спеціальні звання, класні чини, у разі прийняття на службу в ДБР, у тому числі із ЗСУ, інших військових формувань, правоохоронних органів, органів публічної влади, присвоюються спеціальні звання ДБР, відповідні наявним у них військовим або спеціальним званням, класним чинам згідно із схемами співвідношення між спеціальними званнями ДБР та іншими спеціальними, а також військовими званнями і класними чинами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 р. № 564, а також із зарахуванням до вислуги років у спеціальному званні строку вислуги у спеціальному (військовому) званні (класному чині) до звільнення із служби (див. табл. 4.13).

Таблиця 4.13

Схема співвідношення між військовими званнями та спеціальними званнями ДБР²

Військові звання	Спеціальні звання ДБР
Солдат, старший солдат, матрос, старший матрос	рядовий ДБР
Молодший сержант, старшина 2 статті	капрал ДБР
Сержант, старшина 1 статті	сержант ДБР

¹ Порядок присвоєння спеціальних звань рядового і начальницького складу Державного бюро розслідувань: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 564. *Урядовий кур'єр*. 2020 р. 9 лип. С. 8.

² Порядок присвоєння спеціальних звань рядового і начальницького складу Державного бюро розслідувань: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 564. *Урядовий кур'єр*. 2020 р. 9 лип. С. 9.

Військові звання	Спеціальні звання ДБР
Старший сержант, головний старшина, старшина, головний корабельний старшина, прапорщик, мічман, старший прапорщик, старший мічман	старший сержант ДБР
Молодший лейтенант	молодший лейтенант ДБР
Лейтенант	лейтенант ДБР
Старший лейтенант	старший лейтенант ДБР
Капітан, капітан-лейтенант	капітан ДБР
Майор, капітан 3 рангу	майор ДБР
Підполковник, капітан 2 рангу	підполковник ДБР
Полковник, капітан 1 рангу	полковник ДБР
Генерал-майор, контр-адмірал генерал-лейтенант, віце-адмірал, генерал-полковник, генерал армії, адмірал	генерал-майор ДБР

Порядок присвоєння спеціальних звань начальницького складу ДБР та їх співвідношення з іншими спеціальними, а також військовими званнями і рангами державних службовців затверджується Кабінетом Міністрів України. Особі, яка має спеціальне звання осіб рядового і начальницького складу ДБР та призначається на посаду державного службовця, присвоюється ранг відповідно до співвідношення між рангами державних службовців і спеціальними званнями, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2016 р. № 306 (див. табл. 4.14).

Таблиця 4.14

Співвідношення між рангами державних службовців і спеціальними званнями осіб рядового і начальницького складу ДБР¹

Спеціальне звання	Ранг державного службовця
Генерал-майор ДБР	3
Полковник ДБР	4

¹ Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 р. № 306. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2016-%D0%BF#Text>

Спеціальне звання	Ранг державного службовця
Підполковник ДБР	5
Майор ДБР	6
Капітан ДБР	7
Старший лейтенант ДБР	8
Лейтенант ДБР	9
Молодший лейтенант ДБР	9
Старший сержант ДБР	9
Сержант ДБР	9
Капрал ДБР	9
Рядовий ДБР	9

На службу до ДБР приймаються на *конкурсній основі* в добровільному порядку (за контрактом) громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. *Конкурс* на зайняття посад осіб рядового та начальницького складу проводиться відповідно до вимог Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Типове положення про конкурсну комісію та порядок проведення відкритого конкурсу затверджуються ДБР. Для проведення конкурсу в органі ДБР рішенням Директора ДБР утворюється конкурсна комісія, затверджується її персональний склад. Конкурсна комісія утворюється у складі п'яти осіб, з яких не менше трьох є представниками ДБР. До роботи у складі Конкурсної комісії можуть залучатися представники громадських об'єднань та/або представник Ради громадського контролю при ДБР, а також представники інших державних органів та міжнародних організацій (за згодою)¹.

Конкурс складається з таких *етапів*:

- 1) оприлюднення оголошення про проведення Конкурсу;
- 2) прийняття та розгляд документів від кандидатів;
- 3) кваліфікаційний іспит;
- 4) психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа;
- 5) співбесіда;

¹ Типове положення про конкурсну комісію Державного бюро розслідувань: затв. наказом Державного бюро розслідувань від 24.01.2020 р. № 25 (із змінами). *Державне бюро розслідувань*. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/documents/polozhennya-pro-kk-07.04.-iz-zminami.pdf>

б) прийняття рішення про визначення переможців або їх відсутність;

7) оприлюднення результатів Конкурсу¹.

Стосовно осіб, які приймаються на службу до ДБР, проводиться спеціальна перевірка у випадках та порядку, що установлені Законом України «Про запобігання корупції». До вступу на службу до ДБР, а також не рідше одного разу на рік під час проходження служби в ДБР працівники проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа.

Не можуть бути прийняті на службу до ДБР громадяни, які:

- за рішенням суду визнані недієздатними або обмежені у цивільній дієздатності;
- мають судимість за вчинення злочину, не погашену або не зняту в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або протягом останнього року притягувалися до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією;
- у разі призначення матимуть у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або будуть прямо підпорядковані у зв'язку із здійсненням повноважень близьким їм особам;
- не пройшли спеціальну перевірку.

Стосовно осіб рядового та начальницького складу встановлені обмеження. Зокрема вони *не мають права*:

- бути членами і брати участь у створенні чи діяльності політичних партій;
- бути повіреними третіх осіб у справах ДБР;
- використовувати ДБР, його працівників та майно у партійних, групових чи особистих інтересах.

Керівництво діяльністю ДБР здійснює його *Директор*, який має першого заступника та двох заступників. Директором ДБР, першим заступником і заступником Директора ДБР може бути громадянин України, не молодший 35 років, який:

- 1) має вищу юридичну освіту;
- 2) має стаж роботи в галузі права не менше десяти років (після здобуття вищої юридичної освіти);

¹ Порядок проведення відкритого конкурсу на зайняття посад працівників Державного бюро розслідувань: затв. наказом Державного бюро розслідувань від 24.01.2020 р. № 22 (у редакції наказу ДБР від 19.06.2023 р. № 315). *Державне бюро розслідувань*. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/pravovi-zasadi/2023/poryadok-provedennya-konkursu.pdf>

- 3) має досвід роботи на керівних посадах не менше п'яти років;
- 4) володіє державною мовою;
- 5) не є членом жодної політичної партії;
- 6) не є і не був членом організації, забороненої законом або судом;
- 7) має високі моральні якості та бездоганну репутацію;
- 8) за станом здоров'я спроможний виконувати відповідні службові обов'язки.

Директор ДБР, його перший заступник і заступник призначаються строком на п'ять років. Одна і та сама особа не може обіймати ці посади більше двох строків підряд. Директор ДБР призначається на посаду Президентом України за поданням комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора ДБР.

До складу Конкурсної комісії входять:

- 1) три особи, визначені Президентом України;
- 2) три особи, визначені Верховною Радою України за поданням комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого належать організація та діяльність органів досудового розслідування;
- 3) три особи, визначені Кабінетом Міністрів України на підставі пропозицій міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання і протидії корупції відповідно до міжнародних договорів України.

Членами Конкурсної комісії можуть бути особи, які мають бездоганну ділову репутацію, вищу юридичну освіту, високі професійні і моральні якості, суспільний авторитет.

Особи, які вперше призначаються на посади рядового і начальницького складу ДБР та у відповідних випадках пройшли встановлений строк стажування, складають **присягу** такого змісту:

«Я, (прізвище, ім'я та по батькові), вступаючи на службу до ДБР, усвідомлюючи свою високу відповідальність, клянуся завжди залишатися відрданним Українському народові, неухильно додержуватися Конституції та законів України, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, бути чесним, сумлінним і дисциплінованим, зберігати державну та іншу охоронювану законом таємницю»¹.

Особа рядового і начальницького складу ДБР підписує текст присяги, що зберігається в її особовій справі.

¹ Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. Урядовий кур'єр. 2016. 27 січ. С. 15.

Особи, які не мають досвіду практичної роботи за спеціальністю, проходять обов'язкове *стажування* в ДБР строком від шести місяців до одного року. Порядок стажування визначається Директором ДБР. Особа може бути звільнена з посади у ДБР за підсумками стажування, якщо вона не відповідає вимогам до працівників ДБР, передбаченим у Законі України «Про Державне бюро розслідувань».

Рішення щодо призначення на посади приймає директор ДБР, директори територіальних управлінь, керівники органів системи ДБР на підставі рекомендації конкурсної комісії, результатів спеціальної перевірки (у відповідних випадках), висновку військово-лікарської (лікарсько-експертної) комісії щодо придатності за станом здоров'я до проходження служби в ДБР.

Посади, на які призначаються особи рядового та начальницького складу, та відповідні їм спеціальні звання ДБР визначаються штатним розписом (штатом). Перелік посад, що підлягають заміщенню особами рядового та начальницького складу, визначається Директором ДБР. Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого начальницького складу ДБР, та граничних спеціальних звань за цими посадами затверджується Президентом України (див. табл. 4.15).

Таблиця 4.15

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого начальницького складу, та граничних спеціальних звань за цими посадами в ДБР¹

Посада	Звання
Директор ДБР	генерал-майор ДБР

Трудові відносини працівників ДБР регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). *Контракт про проходження служби у ДБР* — це письмова угода, що укладається на добровільній основі між громадянином України та державою, від імені якої виступає ДБР, для встановлення правових відносин між сторонами під час проходження такої служби. Контракт укладається на строк:

¹ Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: затв. Указом Президента України від 13.10.2020 р. № 431/2020. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166/2020#Text>

- від трьох до п'яти років — з особами, які приймаються на службу на посади, що заміщуються особами рядового та молодшого начальницького складу;
- від шести до десяти років — з особами, які приймаються на службу на посади, що заміщуються особами середнього та старшого начальницького складу.

На державних службовців ДБР поширюється дія Закону України «Про державну службу». Посади державних службовців ДБР відносяться до відповідних категорій посад державної служби в порядку, встановленому законодавством.

Граничний вік перебування на службі у ДБР встановлюється:

- 1) для осіб рядового складу та молодшого начальницького складу — до 50 років;
- 2) для осіб середнього начальницького складу — до 55 років;
- 3) для осіб старшого начальницького складу — до 60 років;
- 4) для осіб вищого начальницького складу — до 65 років¹.

Особи рядового та начальницького складу регулярно, але не рідше одного разу на два роки, проходять обов'язкове *підвищення кваліфікації*. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації осіб рядового та начальницького складу за відповідними спеціальностями (спеціалізаціями) здійснюються, як правило, у відповідних закладах освіти, зокрема в Інституті підготовки кадрів ДБР та безпосередньо в органах чи підрозділах ДБР під час службової підготовки у робочий час. Результати підвищення кваліфікації особами рядового та начальницького складу враховуються під час оцінки їх службової діяльності, просування по службі та присвоєння спеціальних звань.

На осіб рядового і начальницького складу ДБР поширюється Дисциплінарний статут Національної поліції України з урахуванням особливостей, визначених Законом «Про Державне бюро розслідувань». Притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців ДБР здійснюється відповідно до Закону України «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених Законом «Про Державне бюро розслідувань». На працівників ДБР розслідувань поширюються обмеження та вимоги, встановлені Законом України «Про запобігання корупції».

¹ Положення про проходження служби особами рядового та начальницького складу Державного бюро розслідувань: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 743. *Урядовий кур'єр*. 2020. 27 серп. С. 7.

Працівники ДБР самостійно приймають рішення в межах своїх повноважень, визначених Законом України «Про Державне бюро розслідувань» та іншими законами, і за свої протиправні дії чи бездіяльність несуть відповідальність згідно із законом. У разі порушення працівником ДБР під час виконання ним своїх службових обов'язків прав чи свобод людини або громадянина ДБР у межах своєї компетенції вживає заходів із поновлення цих прав чи свобод, відшкодування завданої матеріальної і моральної шкоди та притягнення винних до відповідальності.

Звільнення осіб рядового та начальницького складу із служби здійснюється:

1) *у запас* — якщо звільнені особи не досягли граничного віку перебування в запасі, встановленого Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», і за станом здоров'я придатні до служби в Державному бюро розслідувань;

2) *у відставку* — якщо звільнені особи досягли граничного віку перебування в запасі, встановленого Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», або визнані військово-лікарськими (лікарсько-експертними) комісіями непридатними за станом здоров'я до служби із зняттям з військового обліку.

Контракт припиняється (розривається), а особи рядового та начальницького складу звільняються із служби:

1) у зв'язку із закінченням строку дії контракту;

2) за віком — у разі досягнення граничного віку перебування на службі, про що особи рядового та начальницького складу попереджаються за два місяці;

3) за станом здоров'я — на підставі висновку військово-лікарської (лікарсько-експертної) комісії про непридатність або обмежену придатність до служби;

4) у зв'язку із скороченням штату — у разі неможливості використання на службі у зв'язку із скороченням штату або проведенням організаційно-штатних заходів, про що особи рядового та начальницького складу попереджаються за два місяці;

5) за сімейними обставинами або з інших поважних причин, відповідно до заяви та документів особи, яка звільняється;

б) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту особою рядового та начальницького складу;

7) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту керівництвом відповідного органу системи ДБР;

8) за службовою невідповідністю;

9) у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду;

10) за угодою сторін;

11) у разі неможливості переведення на іншу посаду у зв'язку з прямим підпорядкуванням близькій особі;

12) у зв'язку з набуттям громадянства іноземної держави;

13) у разі наявності реального чи потенційного конфлікту інтересів, який має постійний характер і не може бути врегульований в інший спосіб;

14) у зв'язку з виконанням (реалізацією) дисциплінарного стягнення відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України)¹.

Повноваження Директора ДБР, його першого заступника і заступника припиняються у зв'язку із закінченням строку повноважень або у разі:

1) подання письмової заяви про припинення повноважень за власним бажанням;

2) призначення чи обрання на іншу посаду за його згодою;

3) досягнення 65 років;

4) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я відповідно до висновку медичної комісії, що утворюється за рішенням Міністерства охорони здоров'я України;

5) набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним або про обмеження його цивільної дієздатності, про визнання його безвісно відсутнім чи про оголошення його померлим;

6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього у зв'язку із вчиненням злочину чи кримінального проступку (крім необережного кримінального проступку) або притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, а так само набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290

¹ Положення про проходження служби особами рядового та начальницького складу Державного бюро розслідувань: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 743. *Урядовий кур'єр*. 2020. 27 серп. С. 8.

Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;

7) припинення ним громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;

8) смерті;

9) набуття громадянства (підданства) іншої держави;

10) наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;

11) порушення вимог Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» у частині подання, дотримання строків подання декларації про контакти.

Верховна Рада України за результатами розгляду звіту Директора ДБР про результати діяльності цього органу за календарний рік, стан виконання покладених на нього завдань, додержання законодавства, прав і свобод людини і громадянина, а також напрями та шляхи підвищення ефективності діяльності ДБР може визнати роботу Директора ДБР задовільною чи незадовільною. Визнання роботи Директора ДБР незадовільною є підставою для звільнення зазначеної особи із займаної посади. Директор ДБР звільняється з посади Президентом України за наявності підстав, визначених частинами четвертою та п'ятою статті 10 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»¹.

Працівники ДБР під час виконання покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом. Ніхто, за винятком уповноважених посадових осіб державних органів у передбачених законами випадках, не має права втручатися в їхню законну діяльність. В інтересах забезпечення особистої безпеки працівників ДБР та членів їхніх сімей не допускається розголошення в медіа відомостей про місце проживання цих осіб. Відомості про проходження служби працівниками ДБР надаються за дозволу Директора ДБР або його заступника.

¹ Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 27 січ. С. 15.

До цього виду публічної служби також відноситься служба у *Національному антикорупційному бюро України (НАБУ)* — центральному органі виконавчої влади із спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Завданням цього органу, утвореного Указом Президента України у 2015 р.¹, є протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також життю інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції².

Незалежність НАБУ у його діяльності гарантується:

1) особливим порядком конкурсного відбору Директора НАБУ та вичерпним переліком підстав припинення його повноважень;

2) конкурсними засадами відбору інших працівників НАБУ, їх особливим правовим та соціальним захистом, належними умовами оплати праці;

3) установленим законом порядком фінансування та матеріально-технічного забезпечення НАБУ;

4) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки працівників НАБУ, їх близьких родичів, майна.

Забороняється незаконне втручання державних органів, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, політичних партій, громадських об'єднань, інших фізичних або юридичних осіб у діяльність НАБУ.

Діяльність НАБУ спрямовується і координується безпосередньо Кабінетом Міністрів України в межах і в порядку, встановлених Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України». При цьому Положення про НАБУ Урядом не затверджується; структура, штатний розклад, положення про структурні підрозділи, посадові інструкції працівників НАБУ затверджуються Директором НАБУ;

¹ Про утворення Національного антикорупційного бюро України: Указ Президента України від 16.04.2015 р. № 217/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. 18 квіт. С. 4.

² Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

вимоги Кабінету Міністрів України до формування структури апарату центрального органу виконавчої влади на НАБУ не поширюються; акти НАБУ не можуть бути скасовані повністю чи в окремі частині Кабінетом Міністрів України.

Контроль за діяльністю НАБУ здійснюється комітетом Верховної Ради України, до предмету відання якого відноситься боротьба з корупцією і організованою злочинністю, в порядку, визначеному Конституцією України, Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», цим та іншими законами України. Директор НАБУ:

1) інформує Президента України, Верховну Раду України та Кабінет Міністрів України з основних питань діяльності НАБУ та його підрозділів про виконання покладених завдань, додержання законодавства, прав і свобод осіб;

2) щороку не пізніше 10 лютого та 10 серпня подає Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України письмовий звіт про діяльність НАБУ протягом попередніх шести місяців.

Керівництво діяльністю НАБУ здійснює *Директор НАБУ*, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України в порядку, визначеному Законом України «Про Національне антикорупційне бюро». Уряд виключно за наявності підстав, визначених частиною четвертою статті 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро», приймає рішення про звільнення Директора НАБУ з посади, якщо за нього проголосувало не менш як дві третини посадового складу Кабінету Міністрів України, визначеного відповідно до статті 6 Закону України «Про Кабінет Міністрів України».

Директором НАБУ може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше десяти років, досвід роботи на керівних посадах в державних органах, установах, організаціях, у тому числі за кордоном, або в міжнародних організаціях не менше п'яти років, володіє державною мовою та здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки.

Не може бути призначена на посаду Директора НАБУ особа, яка:

- впродовж двох років до подання заяви на участь у конкурсі на зайняття цієї посади, незалежно від тривалості, входила до складу керівних органів політичної партії або знаходилася у трудових чи інших договірних відносинах з політичною партією;

- не відповідає обмеженням, передбаченим пунктами 1–7, 9 частини першої статті 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»;
- не пройшла перевірку у порядку, встановленому Законом України «Про очищення влади», з метою відновлення довіри до влади та створення умов для побудови нової системи органів влади відповідно до європейських стандартів.

Директор НАБУ призначається строком на сім років. Одна і та ж особа не може обіймати цю посаду два строки підряд. Повноваження Директора НАБУ припиняються у зв'язку із закінченням строку його повноважень або смертю.

Директор НАБУ звільняється з посади в разі:

1) подання письмової заяви про припинення повноважень за власним бажанням;

2) призначення чи обрання на іншу посаду за його згодою;

3) досягнення шістдесяти п'яти років;

4) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я відповідно до висновку медичної комісії, що створюється за рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

5) набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним або обмеження його цивільної дієздатності, визнання його безвісно відсутнім чи оголошення його померлим;

6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно нього;

7) припинення його громадянства України або виїзду на постійне місце проживання за межі України;

8) невідповідності обмеженням щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, передбаченими Законом України «Про запобігання корупції», встановленим рішенням суду, що набрало законної сили;

9) невчасного подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

10) набуття громадянства іншої держави;

11) наявності висновку Комісії з проведення зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності НАБУ, передбаченої статтею 26 цього Закону, про неефективність діяльності НАБУ та неналежне виконання обов'язків його Директором;

12) наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;

13) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів чи активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;

14) порушення вимог Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» у частині подання, дотримання строків подання декларації про контакти.

Директор НАБУ може бути відсторонений від посади лише з підстав та у порядку, встановлених Кримінальним процесуальним кодексом України.

Кандидати на посаду Директора НАБУ визначаються комісією з проведення конкурсу на зайняття посади Директора НАБУ відповідно до результатів відкритого конкурсного відбору на зайняття цієї посади. Участь у конкурсі можуть брати особи, що відповідають вимогам, визначеним у Законі України «Про Національне антикорупційне бюро».

Організацію та проведення конкурсу здійснює Конкурсна комісія, до складу якої входять:

1) три особи, яких визначає Кабінет Міністрів України;

2) три особи, яких визначає Кабінет Міністрів України на підставі пропозицій міжнародних та іноземних організацій, які відповідно до міжнародних або міждержавних угод протягом останніх трьох років до дня завершення строку повноважень Директора НАБУ або до дня дострокового припинення його повноважень надавали Україні міжнародну технічну допомогу у сфері запобігання і протидії корупції;

Рішення про визначення членів Конкурсної комісії приймається на відкритому засіданні Кабінету Міністрів України. Членами Конкурсної комісії можуть бути особи, які мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, а також досвід роботи у сфері правоохоронної діяльності або діяльності у сфері протидії корупції не менше п'яти років.

Конкурсна комісія вносить подання стосовно трьох відібраних кандидатів на посаду Директора НАБУ Прем'єр-міністра України, який зобов'язаний протягом п'яти днів з дня його внесення Конкурсною комісією внести на розгляд до Кабінету Міністрів України подання про призначення одного з відібраних Конкурсною комісією кандидатів на посаду Директора НАБУ. Уряд протягом десяти днів з дня внесення Прем'єр-міністром України подання про призначення кандидата на посаду Директора НАБУ на відкритому засіданні призначає таку особу на цю посаду. У разі якщо Кабінет Міністрів України не прийняв рішення про призначення на посаду Директора НАБУ особи, зазначеної в поданні Прем'єр-міністра України, він невідкладно вносить на розгляд до Уряду подання стосовно трьох відібраних Конкурсною комісією кандидатів. У такому разі призначеною на посаду Директора НАБУ вважається особа, кандидатуру якої на відкритому засіданні Уряду, що проводиться невідкладно, під час рейтингового голосування підтримали найбільше членів Кабінету Міністрів України.

Директори територіальних управлінь НАБУ призначаються на посаду та звільняються з посади Директором НАБУ.

До працівників НАБУ належать особи, які є гласними і негласними штатними працівниками, з числа осіб начальницького складу, державних службовців та інших працівників, які працюють за трудовими договорами в НАБУ. Негласними штатними працівниками НАБУ можуть бути детективи, старші детективи та працівники інших підрозділів НАБУ.

Особами *начальницького складу* є працівники підрозділів швидкого реагування, захисту учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників відповідно до цього Закону, оперативно-технічних підрозділів та підрозділів детективів НАБУ.

Оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності НАБУ, а також в інших справах, витребуваних до НАБУ прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками НАБУ, проводять старші детективи та детективи НАБУ, а також оперативно-технічні підрозділи і підрозділи внутрішнього контролю.

Час проходження служби в НАБУ зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону.

На службу до НАБУ приймаються на *конкурсній, добровільній, контрактній основі* громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються Директором НАБУ. Призначення на посади у НАБУ здійснюється виключно за результатами відкритого (крім випадку, передбаченого частиною четвертою статті 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України») конкурсу, що проводиться в порядку, визначеному Директором НАБУ, крім призначення на посади першого заступника та заступників Директора НАБУ, призначення на які здійснюється Директором НАБУ без обов'язкового проведення відкритого конкурсу.

Особа не може бути призначена на посаду в НАБУ, якщо вона:

1) за рішенням суду визнана недієздатною або її дієздатність обмежена;

2) має судимість за вчинення кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, або притягалася судом до відповідальності за вчинення умисного кримінального правопорушення;

3) відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або обіймати певні посади;

4) має громадянство іншої держави;

5) у разі призначення буде прямо підпорядкована особі, яка є її близькою особою відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»;

6) не пройшла спеціальну перевірку;

7) не пройшла перевірку і стосовно неї встановлено заборону відповідно до Закону України «Про очищення влади»;

8) не подала передбачену Законом України «Про запобігання корупції» декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або якщо внаслідок перевірки

ки цієї декларації підрозділом внутрішнього контролю НАБУ виявлено відображення в декларації недостовірних відомостей щодо майна (активів), доходів, витратків та фінансових зобов'язань, розмір (вартість) яких перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня календарного року;

9) не подала заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, або в неї виявлено таку заборгованість.

Директор НАБУ утворює конкурсні комісії, які проводять конкурс на зайняття вакантних посад гласних штатних працівників у НАБУ. Положення про конкурсні комісії та регламент їх роботи визначаються Директором НАБУ. Директор НАБУ включає до складу конкурсної комісії представників, визначених Радою громадського контролю при НАБУ (не більше трьох осіб у складі однієї конкурсної комісії). Для проведення конкурсу на зайняття посад негласних штатних працівників Директором НАБУ з урахуванням вимог Закону України «Про державну таємницю» утворюється окрема конкурсна комісія з числа працівників НАБУ, які мають допуск до державної таємниці та яким Директором НАБУ надано відповідний доступ до інформації про кандидатів на такі посади.

Конкурс на зайняття посад у НАБУ передбачає складання кваліфікаційного іспиту (тестування) та проведення співбесіди.

Громадяни України, які вперше зараховуються на посади начальницького складу НАБУ та у відповідних випадках пройшли встановлений строк випробування, складають *присягу* такого змісту:

«Я (прізвище, ім'я, по батькові), вступаючи на службу до Національного антикорупційного бюро України, усвідомлюючи свою високу відповідальність, клянуся завжди залишатися відданим Українському народові, неухильно додержуватися Конституції та законів України, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, бути чесним, сумлінним і дисциплінованим, зберігати державну та іншу охоронювану законом таємницю»¹.

¹ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

Особа начальницького складу НАБУ підписує текст присяги, який зберігається в її особовій справі. Порядок складення присяги визначається Директором НАБУ.

Стосовно працівників НАБУ встановлені відповідні *обмеження*. Зокрема, вони не мають права:

- 1) бути членами чи брати участь у створенні чи діяльності політичних партій, організувати або брати участь у страйках;
- 2) бути повіреними третіх осіб у справах НАБУ;
- 3) використовувати НАБУ, його працівників та майно у партійних, групових чи особистих інтересах.

На працівників НАБУ поширюються інші обмеження та вимоги, встановлені Законом України «Про запобігання корупції».

При призначенні на посаду у НАБУ особа повідомляється про можливість проведення щодо неї перевірки на добросовісність та *моніторингу способу життя*, що здійснюється з метою встановлення відповідності рівня життя працівника майну і доходам цього працівника та його членів сім'ї згідно з декларацією особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Моніторинг способу життя здійснюють *підрозділи внутрішнього контролю*, що створюються рішенням Директора НАБУ і йому безпосередньо підпорядковуються, з метою попередження, виявлення та розслідування правопорушень у діяльності працівників НАБУ у складі його центрального управління, а також у складі територіальних управлінь НАБУ. Керівники та працівники підрозділів внутрішнього контролю центрального та територіальних управлінь призначаються на посаду та звільняються з посади Директором НАБУ. Порядок здійснення моніторингу способу життя працівників визначається Директором НАБУ. Встановлення невідповідності рівня життя працівника НАБУ майну і доходам цього працівника та його членів сім'ї є підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

Для розгляду питань застосування дисциплінарних стягнень до працівників НАБУ утворюється *Дисциплінарна комісія* у складі п'яти осіб, з яких дві особи від Ради громадського контролю при НАБУ. Рада громадського контролю створюється з метою забезпечення прозорості та цивільного контролю за діяльністю при НАБУ у складі 15 осіб. Вона формується на засадах відкритого та прозорого конкурсу, який проводиться шляхом рейтингового інтернет-голосування громадян, які проживають на території України.

Особи, які не мають попереднього досвіду роботи в державних органах на посадах, пов'язаних з оперативно-розшуковою діяльністю, проведенням досудового розслідування, після проходження курсу на зайняття посади детектива проходять обов'язкове *стажування* в НАБУ строком до одного року. Порядок стажування в НАБУ визначається положенням, яке затверджується Директором НАБУ. Особа може бути звільнена з посади НАБУ за підсумками стажування, якщо вона не відповідає вимогам щодо працівників НАБУ.

Працівники НАБУ зобов'язані вживати заходів щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, передбачених Законом України «Про запобігання корупції». Працівники НАБУ за свої протиправні дії чи бездіяльність несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну *відповідальність*. Працівники НАБУ самостійно приймають рішення в межах своїх повноважень. Вони зобов'язані відмовитися від виконання будь-яких наказів, розпоряджень або вказівок, які суперечать законодавству, а також вжити інших заходів, передбачених законом. У разі порушення працівником НАБУ під час виконання ним своїх службових обов'язків прав чи свобод особи НАБУ вживає в межах своєї компетенції заходів із поновлення цих прав і свобод, відшкодування завданої матеріальної і моральної шкоди, притягнення винних до юридичної відповідальності.

Працівники НАБУ під час виконання покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом. Ніхто, за винятком уповноважених посадових осіб державних органів у передбачених законами випадках, не має права втручатися в їхню законну діяльність. В інтересах забезпечення особистої безпеки працівників НАБУ та членів їхніх сімей не допускається розголошення в засобах масової інформації відомостей про місце проживання цих осіб. Відомості про проходження служби працівниками НАБУ надаються з дозволу Директора НАБУ або його заступника.

Працівник НАБУ, який повідомив про протиправні дії чи бездіяльність іншого працівника НАБУ, не може бути звільнений з посади або бути змушений до такого звільнення, притягнутий до відповідальності чи іншим чином переслідуватися за таке повідомлення, крім випадку притягнення до відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення. Посадовим особам НАБУ забороняється розголошувати відомості про працівників НАБУ, які повідомили про порушення.

На осіб начальницького складу НАБУ поширюється положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ та Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України.

Трудові відносини працівників НАБУ регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). На спеціалістів НАБУ, які не мають спеціальних звань, поширюється дія Закону України «Про державну службу». Посади спеціалістів НАБУ відносяться до відповідних категорій посад працівників апарату міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, їх територіальних органів у порядку, встановленому законодавством.

Працівники Національного бюро регулярно, але не рідше одного разу на два роки, проходять обов'язкове підвищення кваліфікації.

Особам начальницького складу НАБУ встановлюються такі *спеціальні звання*:

1) *середній начальницький склад*:

лейтенант НАБУ;
старший лейтенант НАБУ;
капітан НАБУ;

2) *старший начальницький склад*:

майор НАБУ;
підполковник НАБУ;
полковник НАБУ.

Присвоєння і позбавлення спеціальних звань, а також пониження і поновлення у спеціальному званні здійснюються в установленому порядку. Особі, яка має спеціальне звання НАБУ і призначається на посаду державного службовця, присвоюється ранг відповідно до співвідношення між спеціальними званнями і рангами державних службовців (див. табл. 4.16).

Кандидатам з числа військовозобов'язаних, а також осіб, які мають військові або спеціальні звання, класні чини, у разі прийняття на службу в НАБУ, у тому числі із ДБР, інших правоохоронних органів, присвоюються спеціальні звання НАБУ, відповідні наявним у них військовим або спеціальним званням, класним чинам згідно із схемами співвідношення між спеціальними званнями НАБУ та іншими спеціальними, а також військовими званнями і класними чинами (див. табл. 4.17).

Таблиця 4.16

**Співвідношення між спеціальними званнями НАБУ
і рангами державних службовців¹**

Спеціальне звання	Ранг державного службовця
Полковник НАБУ	4
Підполковник НАБУ	5
Майор НАБУ	6
Капітан НАБУ	7
Старший лейтенант НАБУ	8
Лейтенант НАБУ	9

Таблиця 4.17

**Схема співвідношення між спеціальними званнями НАБУ
та спеціальними званнями ДБР²**

Спеціальні звання НАБУ	Спеціальні звання ДБР
Лейтенант НАБУ	лейтенант ДБР
Старший лейтенант НАБУ	старший лейтенант ДБР
Капітан НАБУ	капітан ДБР
Майор НАБУ	майор ДБР
Підполковник НАБУ	підполковник ДБР
Полковник НАБУ	полковник ДБР

4.2.6. Кримінально-виконавча служба

Служба в Державній кримінально-виконавчій службі України (далі — ДКВС) — державна служба особливого характеру, що відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції, та на яку покладається завдання зі здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

¹ Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2016 р. № 306. *Урядовий кур'єр*. 2016. 28 квіт. С. 11.

² Порядок присвоєння спеціальних звань рядового і начальницького складу Державного бюро розслідувань: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 564. *Урядовий кур'єр*. 2020 р. 9 лип. С. 9.

Керівництво діяльністю ДКВС здійснює керівник ДКВС, який несе персональну відповідальність за виконання завдань цього центрального органу виконавчої влади. До персоналу ДКВС належать особи рядового і начальницького складу, спеціалісти, які не мають спеціальних звань, та інші працівники, які працюють за трудовими договорами в ДКВС. Час проходження служби в ДКВС зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону.

Стосовно осіб, які претендують на службу в ДКВС, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції».

Особи, які претендують на службу в ДКВС, до призначення на відповідну посаду подають за місцем майбутньої служби декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про запобігання корупції», та зобов'язані повідомити керівництву органу чи підрозділу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі чи підрозділі близьких їм осіб.

На службу до ДКВС приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.

При прийнятті на службу може бути встановлений *строк випробування* до шести місяців.

Не може бути прийнята на службу особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Громадяни України, які вперше зараховуються на посади рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби та у відповідних випадках пройшли встановлений строк випробування, складають *присягу* такого змісту:

«Я (прізвище, ім'я, по батькові), вступаючи на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України, клянуся завжди залишатися відданим Українському народові, неухильно додержувати-

ся Конституції та законів України, бути чесним, гуманним, сумлінним і дисциплінованим, зберігати державну та іншу охоронювану законом таємницю. Присягаю з високою відповідальністю виконувати свій службовий обов'язок, вимоги статутів і наказів, постійно вдосконалювати професійну майстерність та підвищувати рівень культури, не допускати порушень прав і свобод людини та громадянина, всіляко сприяти зміцненню правопорядку. Якщо я порушу цю присягу, то готовий нести відповідальність, установлену законом»¹.

Особам рядового і начальницького складу ДКВС встановлюються такі **спеціальні звання**:

1) *рядовий склад*:

рядовий внутрішньої служби;

2) *молодший начальницький склад*:

молодший сержант внутрішньої служби;

сержант внутрішньої служби;

старший сержант внутрішньої служби;

старшина внутрішньої служби;

прапорщик внутрішньої служби;

старший прапорщик внутрішньої служби;

3) *середній начальницький склад*:

молодший лейтенант внутрішньої служби;

лейтенант внутрішньої служби;

старший лейтенант внутрішньої служби;

капітан внутрішньої служби;

4) *старший начальницький склад*:

майор внутрішньої служби;

підполковник внутрішньої служби;

полковник внутрішньої служби;

5) *вищий начальницький склад*:

генерал-майор внутрішньої служби;

генерал-лейтенант внутрішньої служби;

генерал-полковник внутрішньої служби².

Присвоєння і позбавлення спеціальних звань, а також пониження і поновлення у спеціальному званні здійснюються в установленому порядку. Спеціальні звання залежно від категорії осіб, яким вони

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.

² Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.

присвоюються, поділяються на *первинні* та *чергові*. Первинні спеціальні звання рядового і начальницького складу ДКВС України присвоюються особам, уперше прийнятим або переведеним на службу до ДКВС України з міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, правоохоронних органів з наявним військовим або іншим спеціальним званням, у порядку переатестування.

Строки вислуги в званнях рядового внутрішньої служби, старшини внутрішньої служби, а також старшого прапорщика внутрішньої служби не встановлюються.

Строки вислуги в спеціальних званнях *молодшого начальницького складу*:

- молодшого сержанта внутрішньої служби — 1 рік;
- сержанта внутрішньої служби — 3 роки;
- старшого сержанта внутрішньої служби — 3 роки;
- прапорщика внутрішньої служби — 5 років.

Строки вислуги в спеціальних званнях осіб *середнього і старшого начальницького складу*:

- молодшого лейтенанта внутрішньої служби — 1 рік;
- лейтенанта внутрішньої служби — 2 роки;
- старшого лейтенанта внутрішньої служби — 3 роки;
- капітана внутрішньої служби — 4 роки;
- майора внутрішньої служби — 4 роки;
- підполковника внутрішньої служби — 5 років.

Строки вислуги в званнях полковника внутрішньої служби і вище не встановлюються¹.

Чергові спеціальні звання особам рядового і начальницького складу ДКВС присвоюються в послідовному порядку після закінчення встановленого строку вислуги в попередньому званні за умови відповідності штатної посади чергового звання спеціальному званню, передбаченому займаною штатною посадою та позитивної характеристики.

Особам, які раніше проходили службу в ЗСУ, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, правоохоронних органах, особовому складу яких відповідно до законодавства при-

¹ Про затвердження Порядку присвоєння спеціальних звань особам рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України та позбавлення спеціальних звань: наказ Міністерства юстиції України від 22.11.2016 № 3301/5. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1511-16#n13>

своюються військові чи спеціальні звання, і приймаються на службу в ДКВС, присвоюються спеціальні звання, відповідні тим, які вони мали за попереднім місцем проходження служби в порядку переатестування, а в мирний час — після проходження первинної професійної підготовки у закладах освіти, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України і здійснюють таку первинну професійну підготовку.

Особі, яка має спеціальне звання ДКВС і призначається на посаду державного службовця, присвоюється ранг відповідно до співвідношення між спеціальними званнями і рангами державних службовців (див. табл. 4.18).

Таблиця 4.18

Співвідношення між рангами державних службовців і спеціальними званнями працівників органів внутрішніх справ та осіб рядового і начальницького складу ДКВС¹

Спеціальне звання	Ранг держслужбовця
<i>1</i>	2
Генерал-полковник міліції (генерал-полковник внутрішньої служби)	2
Генерал-лейтенант міліції (генерал-лейтенант внутрішньої служби)	2
Генерал-майор міліції (генерал-майор внутрішньої служби)	3
Полковник міліції (полковник внутрішньої служби)	4
Підполковник міліції (підполковник внутрішньої служби)	5
Майор міліції (майор внутрішньої служби)	6
Капітан міліції (капітан внутрішньої служби)	7
Старший лейтенант міліції (старший лейтенант внутрішньої служби)	8
Лейтенант міліції (лейтенант внутрішньої служби)	9
Молодший лейтенант міліції (молодший лейтенант внутрішньої служби)	9

¹ Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2016 р. № 306. *Урядовий кур'єр*. 2016. 28 квіт. С. 11.

1	2
Старший прапорщик міліції (старший прапорщик внутрішньої служби)	9
Прапорщик міліції (прапорщик внутрішньої служби)	9
Старшина міліції (старшина внутрішньої служби)	9
Старший сержант міліції (старший сержант внутрішньої служби)	9
Сержант міліції (сержант внутрішньої служби)	9
Молодший сержант міліції (молодший сержант внутрішньої служби)	9
Рядовий міліції (рядовий внутрішньої служби)	9

Трудові відносини працівників ДКВС регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). На спеціалістів ДКВС, які не мають спеціальних звань, поширюється дія Закону України «Про державну службу». На осіб рядового і начальницького складу ДКВС поширюються вимоги та обмеження, встановлені Законом України «Про запобігання корупції».

У ДКВС встановлені обмеження щодо політичної діяльності. Зокрема особи рядового і начальницького складу та працівники ДКВС не можуть бути членами політичних партій. Організація особами рядового і начальницького складу та працівниками ДКВС страйків та участь у їх проведенні забороняються. Особи рядового і начальницького складу та працівники ДКВС можуть бути членами громадських організацій, статутні положення яких не суперечать засадам діяльності ДКВС, і можуть брати участь у їх роботі у вільний від виконання службових обов'язків час.

Персонал ДКВС зобов'язаний неухильно виконувати закони України, додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, узятих під варту. Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність дії, є несумісними зі службою і роботою в органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах. Особи рядового і начальницького складу та працівники ДКВС, які виявили жорстоке ставлення до засуджених і осіб, узятих під варту, або вчинили дії, що принижують їхню людську гідність, притягуються до відповідальності згідно із законом.

У разі вчинення зазначених дій, особа рядового чи начальницького складу або працівник ДКВС підлягає звільненню зі служби (роботи), якщо до нього постановлено обвинувальний вирок суду, який набрав законної сили, або якщо протягом року за такі ж дії до нього вже було застосовано дисциплінарне стягнення.

Посадові та службові особи органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів зобов'язані:

1) виконувати покарання відповідно до вимог кримінально-виконавчого законодавства;

2) забезпечувати дотримання прав людини і громадянина, реалізацію законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань;

3) виконувати вирoki, постанови і ухвали суду, а також рішення, прийняті прокурорами і слідчими в установленому законом порядку і в межах їх компетенції; тримати осіб, узятих під варту;

4) застосовувати передбачені законом засоби виправлення і ресоціалізації засуджених; сприяти трудовому та побутовому влаштуванню осіб, звільнених від відбування покарання, та їх соціальної адаптації;

5) забезпечувати виконання актів амністії та помилування;

6) забезпечувати правопорядок, додержання вимог режиму, правил внутрішнього розпорядку в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і на прилеглих до них територіях та вимагати від засуджених і осіб, узятих під варту, інших осіб виконання ними обов'язків, установлених законом;

7) проводити реєстрацію засуджених і осіб, узятих під варту, їх фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку та дактилоскопію;

8) забезпечувати безпеку засуджених і осіб, узятих під варту, персоналу і громадян, які перебувають на території установ виконання покарань та слідчих ізоляторів;

9) припиняти адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений законодавством порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань;

10) запобігати вчиненню кримінальних правопорушень та дисциплінарних проступків в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах; приймати і реєструвати заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення і події, своєчасно приймати щодо них рішення;

11) забезпечувати охорону, ізоляцію та нагляд за засудженими і особами, узятими під варту; здійснювати заходи щодо розшуку осіб, які вчинили втечу з установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, та засуджених, які ухиляються від покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

12) виявляти, припиняти кримінальні правопорушення, вчинені в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, брати участь в їх розкритті у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України;

13) брати участь у боротьбі з тероризмом у межах своїх повноважень;

14) виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень і порушень режиму в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, а також вчиненню кримінальних правопорушень засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, вживати в межах своїх повноважень заходів до їх усунення;

15) створювати належні умови для тримання засуджених і осіб, узятих під варту, їх комунально-побутового і медико-санітарного забезпечення;

16) організовувати загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених та залучати їх до праці;

17) забезпечувати додержання вимог законодавства з охорони державної таємниці, праці та навколишнього середовища, санітарно-епідеміологічного нагляду і правил пожежної безпеки;

18) здійснювати контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково;

19) забезпечувати правовий і соціальний захист персоналу ДКВС та членів їхніх сімей¹.

Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації персоналу ДКВС проводяться відповідно до законодавства про освіту. З цієї метою ДКВС може створювати відповідні навчальні заклади, а також організовувати підготовку фахівців в інших навчальних закладах на договірній основі.

Особи рядового і начальницького складу ДКВС мають право на носіння форменого одягу із знаками розрізнення, зразки якого розробляються відповідно до законодавства. Використання спеціальних

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.

звань, відзнак, форменого одягу, службових чи спеціальних посвідчень, знаків (жетонів) особою, яка не належить до осіб рядового і начальницького складу ДКВС, тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

4.3. БЕЗПЕКОВА СЛУЖБА

4.3.1. Служба безпеки України

Служба безпеки України (СБУ) — державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина:

- 1) протидію розвідувально-підривній діяльності проти України;
- 2) боротьбу з тероризмом;

3) контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури;

- 4) охорону державної таємниці¹.

На СБУ покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань СБУ також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України².

¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

² Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

Діяльність СБУ, її органів і співробітників ґрунтується на засадах законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед українським народом. В оперативно-службовій діяльності СБУ дотримується принципів поєднання єдиноначальності і колегіальності, гласності і конспірації. Використання СБУ в партійних, групових чи особистих інтересах не допускається. Діяльність партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичні цілі, в СБУ забороняється. На період служби чи роботи за трудовим договором членство співробітників СБУ у таких об'єднаннях зупиняється. Як виняток, дозволяється членство працівників, які уклали трудовий договір із СБУ, у професійних спілках.

СБУ підпорядковується Президентові України та підконтрольна Верховній Раді України. Голова СБУ щорічно, до 1 лютого, подає Верховній Раді України звіт про діяльність СБУ. Керівництво всією діяльністю СБУ, її Центральним управлінням здійснює Голова СБУ. Він несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на СБУ. Голова СБУ призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою України за поданням Президента України. Голова СБУ за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України¹.

Кадри СБУ складають:

- співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір із СБУ;
- військовослужбовці строкової служби².

До органів СБУ приймаються на конкурсній, добровільній і договірній основі громадяни України, здатні за діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки. Критерії професійної придатності, зокрема юридичної обізнаності, визначаються кваліфікаційно-нормативними документами, які затверджуються Головою СБУ.

Стосовно осіб, які претендують на службу в органах СБУ, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції».

¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

² Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

На службу в органи СБУ не може бути прийнята особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення кримінального правопорушення, крім реабілітованої, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією. На співробітників СБУ поширюються інші вимоги та обмеження, встановлені Законом України «Про запобігання корупції».

Військовослужбовці СБУ при виконанні покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом. Недоторканність їх особи, їх честь і гідність охороняються законодавством. Умови і порядок виконання своїх обов'язків співробітниками-військовослужбовцями СБУ визначаються укладеним договором (контрактом). На них, а також на військовослужбовців строкової служби поширюється порядок проходження військової служби у ЗСУ, визначений законодавством. Військовослужбовці СБУ приймають Військову присягу на вірність Українському народу.

Військовослужбовці СБУ мають право на носіння військової форми одягу із знаками розрізнення, зразки яких затверджуються відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Військовослужбовцям СБУ видається службове посвідчення, зразок якого затверджується Головою СБУ.

До осіб *рядового складу* СБУ, які проходять військову службу за контрактом, належать громадяни, прийняті на військову службу за контрактом осіб рядового складу та призначені на посади рядового складу, яким присвоєно відповідні армійські або корабельні військові звання рядового складу.

До осіб *сержантського і старшинського складу* СБУ, які проходять військову службу за контрактом, належать громадяни, прийняті на військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу та призначені на посади сержантського та старшинського складу, яким присвоєно відповідні військові звання сержантського або старшинського складу.

До осіб *офіцерського складу* СБУ належать громадяни, які проходять кадрову військову службу або військову службу за контрактом осіб офіцерського складу, яким присвоєно військові звання від молодшого лейтенанта і вище.

Військовослужбовцям СБУ та військовозобов'язаним (особам, які перебувають у запасі) присвоюються **військові звання** (див. табл.

4.19). До військових звань осіб офіцерського складу медичної та юридичної служб, які мають відповідну освіту та займають відповідну штатну посаду, додаються слова «медичної служби» та «юстиції». До військових звань громадян, які перебувають у запасі чи у відставці, додаються слова «запасу» або «у відставці».

Таблиця 4.19

Перелік військових звань¹

Армійські	Корабельні
<i>Рядовий склад</i>	
солдат	матрос
старший солдат	старший матрос
<i>Сержантський і старшинський склад</i>	
<i>Молодший сержантський і старшинський склад</i>	
молодший сержант	старшина 2 статті
сержант	старшина 1 статті
<i>Старший сержантський і старшинський склад</i>	
старший сержант	головний старшина
головний сержант	головний корабельний старшина
штаб-сержант	штаб-старшина
<i>Вищий сержантський і старшинський склад</i>	
майстер-сержант	майстер-старшина
старший майстер-сержант	старший майстер-старшина
головний майстер-сержант	головний майстер-старшина
<i>Офіцерський склад</i>	
<i>Молодший офіцерський склад</i>	
молодший лейтенант	молодший лейтенант
лейтенант	лейтенант
старший лейтенант	старший лейтенант
капітан	капітан-лейтенант
<i>Старший офіцерський склад</i>	
майор	капітан 3 рангу
підполковник	капітан 2 рангу
полковник	капітан 1 рангу

¹ Про внесення змін до Указу Президента України від 7 листопада 2001 року № 1053: затв. Указом Президента України від 27.12.2007 р. № 1262/2007. *Офіційний вісник України*. 2007. № 99. Ст. 3581.

Армійські	Корабельні
<i>Вищий офіцерський склад</i>	
бригадний генерал	коммодор
генерал-майор	контр-адмірал
генерал-лейтенант	віце-адмірал.

Військові звання офіцерського, рядового, сержантського і старшинського складу присвоюються військовослужбовцям СБУ і військовозобов'язаним з урахуванням їх освіти, рівня фізичної підготовленості, ділових і моральних якостей, організаторських здібностей, професійної підготовки, досвіду служби, посади, яку вони займають, та інших умов, передбачених Положенням про проходження військової служби військовослужбовцями СБУ.

Для військовослужбовців СБУ встановлено такі *види військової служби*:

- військова служба за контрактом осіб рядового складу;
- військова служба за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;
- військова служба за контрактом осіб офіцерського складу;
- військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період¹.

Перелік військових посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу у СБУ, затверджується Президентом України за поданням Голови СБУ (див. табл. 4.20), а посад інших військовослужбовців — Головою СБУ.

Для забезпечення правильного добору, розстановки, виховання, вдосконалення підготовки військовослужбовців СБУ, об'єктивної та принципової оцінки їх професійної підготовки, ділових і моральних якостей, визначення відповідності займаним посадам та перспективи службового використання, створення резерву кандидатів для просування по службі та направлення на навчання проводиться *атестування військовослужбовців*. Атестування (крім періоду дії воєнного стану) проводиться:

- а) не менше ніж один раз на 5 років;

¹ Про внесення змін до Указу Президента України від 7 листопада 2001 року № 1053: затв. Указом Президента України від 27.12.2007 р. № 1262/2007. *Офіційний вісник України*. 2007. № 99. Ст. 3581.

- б) перед закінченням строку контракту (не пізніше ніж за 3 місяці) у разі укладання нового контракту;
- в) при переміщенні військовослужбовців з вищих посад на нижчі;
- г) при поданні до звільнення військовослужбовців, на яких накладено дисциплінарне стягнення — попередження про неповну службу відповідність, якщо вони протягом шести місяців не виправили свою поведінку зразковим виконанням військового обов'язку і стягнення не відіграло виховної ролі.

Таблиця 4.20

Перелік посад, підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами в СБУ¹

Посада	Звання
Голова СБУ	генерал-лейтенант
Перший заступник Голови СБУ	генерал-майор
Перший заступник Голови СБУ — начальник Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління	генерал-майор
Заступник Голови СБУ	генерал-майор
Начальник або директор Департаменту Центрального управління (який здійснює оперативно-розшукову, контррозвідувальну діяльність)	генерал-майор
Начальник Центру спеціальних операцій боротьби з тероризмом, захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів Центрального управління	генерал-майор
Начальник Головного управління СБУ у м. Києві та Київській області, Головного управління СБУ в Донецькій та Луганській областях	генерал-майор
Начальник Головного слідчого управління Центрального управління	генерал-майор юстиції
Ректор Національної академії СБУ	бригадний генерал
Начальник Апарату Голови СБУ	бригадний генерал
Начальник або директор Департаменту Центрального управління	бригадний генерал

¹ Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: Указ Президента України від 13.10.2020 р. № 431/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 9.

Посада	Звання
Начальник Головної інспекції Центрального управління	бригадний генерал
Начальник Головного управління Центрального управління (який здійснює оперативно-розшукову, контррозвідальну діяльність)	бригадний генерал
Перший заступник начальника або директора Департаменту Центрального управління (який здійснює оперативно-розшукову, контррозвідальну діяльність)	бригадний генерал
Перший заступник начальника Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління	бригадний генерал
Перший заступник начальника Головного управління СБУ в Донецькій та Луганській областях	бригадний генерал
Перший заступник начальника Центру спеціальних операцій боротьби з тероризмом, захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів Центрального управління	бригадний генерал
Нач. Управління роботи з особовим складом Центрального управління	бригадний генерал
Начальник Головного управління СБУ в області	бригадний генерал
Директор Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБУ	бригадний генерал
Начальник штабу Антитерористичного центру при СБУ	бригадний генерал
Перший заступник начальника Головного слідчого управління Центрального управління	бригадний генерал юстиції

Військовослужбовців СБУ атестують їх прямі начальники. В атестуванні військовослужбовців беруть участь атестаційні комісії.

Контракт про проходження військової служби в СБУ — письмова угода, що укладається між громадянином України і державою, від імені якої виступає СБУ, для встановлення правових відносин між сторонами під час проходження військової служби. Контракт є підставою для видання наказу про прийняття особи на військову службу за контрактом або для продовження військової служби за новим контрактом. Громадяни України приймаються на військову службу за контрактом до СБУ відповідно до статті 20 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Дія контракту припиняється:

- у день закінчення його строку — у разі продовження військовослужбовцю СБУ військової служби за новим контрактом;
- у день набрання чинності контрактом про проходження іншого виду військової служби;
- у день, зазначений у наказі про виключення військовослужбовця СБУ зі списків особового складу СБУ.

Звільнення військовослужбовців з військової служби здійснюється:

- а) у запас СБУ;
- б) у запас ЗСУ;

в) у відставку, якщо вони досягли граничного віку перебування у запасі або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби з виключенням з військового обліку.

У запас СБУ зараховуються громадяни України, які вислужили установлені строки і звільнені зі служби у СБУ, придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час і які не досягли граничного віку перебування в запасі. Для доукомплектування посад, передбачених штатами воєнного часу, у запас СБУ також можуть бути зараховані військовозобов'язані, які перебували у запасі ЗСУ та Служби зовнішньої розвідки України.

Військовослужбовці СБУ, які мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній посаді, на їх прохання та за наявності позитивного висновку військово-лікарської комісії щодо придатності військовослужбовця за станом здоров'я для проходження військової служби можуть бути залишені в порядку, встановленому Головою СБУ, на військовій службі понад граничний вік перебування на військовій службі на строк до 5 років. Залишення на військовій службі понад граничний вік перебування на військовій службі осіб офіцерського складу здійснюється Головою СБУ. Порядок звільнення військовослужбовців СБУ з військової служби визначається Головою СБУ.

Трудові відносини працівників, які уклали трудовий договір із СБУ, регулюються законодавством України про працю.

Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації спеціалістів для СБУ здійснюється відповідно до Закону України «Про освіту» та інших актів законодавства. Для забезпечення професійної освіти кадрів СБУ створює відповідні навчальні заклади.

4.3.2. Служба спеціального зв'язку та захисту інформації

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України спрямовує свою діяльність на забезпечення національної безпеки України від зовнішніх і внутрішніх загроз та є складовою сектору безпеки і оборони України¹.

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі — Держспецзв'язок) є державним органом, призначеним для забезпечення функціонування і розвитку державної системи

урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, криптографічного та технічного захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, а також інших завдань відповідно до закону².

Керівництво Держспецзв'язком здійснює Голова Держспецзв'язку, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України. Заступники Голови призначаються на посади та звільняються з посад Кабінетом Міністрів України за поданням Голови Держспецзв'язку. Кількість заступників Голови визначається Кабінетом Міністрів України.

На посади Голови Держспецзв'язку і його заступників можуть призначатися військовослужбовці Держспецзв'язку. Порядок їх призначення на посади та присвоєння військових звань здійснюється у порядку, визначеному Положенням про проходження військової служби (навчання) військовослужбовцями Держспецзв'язку.

Голова Держспецзв'язку користується щодо підлеглих військовослужбовців дисциплінарною владою Міністра оборони України у визначеному Дисциплінарним статутом ЗСУ обсязі.

¹ Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23.02.2006 р. № 3475-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 258.

² Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 18 лип. С. 8.

Голова Держспецзв'язку призначає на посади та звільняє з посад начальників територіальних органів, територіальних підрозділів, Головного управління урядового фельд'єгерського зв'язку, закладів, установ і організацій Держспецзв'язку, керівників державних підприємств, установ та організацій, діяльність яких пов'язана із забезпеченням виконання покладених на Держспецзв'язку завдань.

До особового складу Держспецзв'язку належать військовослужбовці, державні службовці та інші працівники. Комплектування Держспецзв'язку військовослужбовцями і проходження ними військової служби здійснюються відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Уповноважені посадові особи Держспецзв'язку попередньо вивчають склад призовників та здійснюють їх добір у територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки.

Громадяни, які проходять військову службу в Держспецзв'язку, є військовослужбовцями Держспецзв'язку, які проходять:

- військову службу (навчання) курсантів закладу освіти Держспецзв'язку;
- військову службу за контрактом осіб рядового складу;
- військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;
- військову службу за контрактом осіб офіцерського складу;
- військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період¹.

Критерії професійної придатності, фахової підготовленості, інші вимоги до особового складу Держспецзв'язку встановлюються Адміністрацією Держспецзв'язку.

Військовослужбовці, державні службовці та інші працівники Держспецзв'язку на період служби чи роботи в Держспецзв'язку призупиняють членство в політичних партіях. Військовослужбовці Держспецзв'язку можуть бути членами громадських організацій, за винятком організацій, статутні положення яких суперечать засадам діяльності Держспецзв'язку, і можуть брати участь в їх роботі у вільний від обов'язків військової служби час, коли вони вважаються такими, що не виконують обов'язки військової служби. Військово-

¹ Про Положення про проходження військової служби (навчання) військовослужбовцями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: затв. Указом Президента України від 31.07.2015 р. № 463/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 62. Ст. 2015.

службовцям, державним службовцям та іншим працівникам Держспецзв'язку заборонено організовувати та брати участь у страйках.

Військовослужбовці, державні службовці та інші працівники Держспецзв'язку не можуть мати в прямому підпорядкуванні або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам.

Громадяни, які вперше вступають на військову службу, складають Військову присягу на вірність Українському народові.

Початок призупинення і закінчення проходження військової служби, строки військової служби, граничний вік перебування на ній визначено Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу».

На військову службу за контрактом приймаються громадяни відповідно до статей 19 і 20 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Порядок комплектування Держспецзв'язку особовим складом встановлюється Адміністрацією Держспецзв'язку.

З громадянином, який вступає на військову службу, укладається *контракт* — письмова угода між громадянином і державою, від імені якої виступає Держспецзв'язку, що встановлює правові відносини між зазначеними сторонами. З громадянином, який вступає на військову службу, можуть бути укладені такі види контрактів:

- контракт про проходження громадянами України військової служби в Держспецзв'язку на посадах осіб рядового складу;
- контракт про проходження громадянами України військової служби в Держспецзв'язку на посадах осіб сержантського і старшинського складу;
- контракт про проходження громадянами України військової служби в Держспецзв'язку на посадах осіб офіцерського складу;
- контракт про проходження військової служби (навчання) курсантами закладу освіти Держспецзв'язку.

Для громадян України, які приймаються на військову службу за контрактом та призначаються на посади, встановлюються такі строки військової служби в календарному обчисленні:

- 1) для осіб рядового складу — 3 роки;
- 2) для осіб сержантського і старшинського складу — від 3 до 5 років;
- 3) для курсантів закладу освіти Держспецзв'язку — час навчання у закладі освіти Держспецзв'язку;

4) для осіб офіцерського складу з числа:

- громадян, яким первинне військове звання присвоєно після проходження повного курсу військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу або в порядку атестування осіб до присвоєння первинних військових звань офіцерського складу запасу, — від 2 до 5 років;
- військовослужбовців, які закінчили вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти за програмою підготовки для проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу та оволоділи відповідними спеціальностями (крім спеціальностей льотного складу авіації), — 5 років;
- інших громадян — від 1 до 5 років.

Для осіб, які приймаються на військову службу за контрактом у період з моменту оголошення мобілізації до часу введення воєнного стану або оголошення рішення про демобілізацію та призначаються на посади, строки військової служби в календарному обчисленні встановлюються відповідно до частини третьої статті 23 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Військовослужбовці, які проходять військову службу в Держспецзв'язку, поділяються на рядовий склад, сержантський і старшинський склад, офіцерський склад. Військовослужбовцям Держспецзв'язку присвоюються такі **військові звання** (див. табл. 4.21).

До військових звань осіб офіцерського складу юридичної та медичної служб, які мають відповідну освіту та займають відповідну штатну посаду, додаються слова «юстиції» або «медичної служби».

Військове звання може бути *первинним* або *черговим*. Для осіб рядового складу первинним є військове звання солдата. Для осіб сержантського і старшинського складу первинним є військове звання молодшого сержанта. Для осіб офіцерського складу первинним є військове звання лейтенанта. Первинне військове звання рядового складу присвоюється громадянам, які прийняті на військову службу за контрактом осіб рядового складу і не мають військового звання, або військовослужбовцям, яких було позбавлено військового звання сержантського і старшинського складу чи офіцерського складу. Первинне військове звання рядового складу присвоюється одночасно з прийняттям на військову службу до Держспецзв'язку та призначенням на посаду або невідкладно після отримання вироку суду про позбавлен-

ня військовослужбовця військового звання. Первинне військове звання сержантського і старшинського складу присвоюється одночасно з прийняттям на військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу, а курсантам — одночасно з призначенням на посади осіб сержантського і старшинського складу.

Таблиця 4.21

Перелік військових звань¹

<i>Рядовий склад</i>	<i>Офіцерський склад</i>
солдат	<i>Молодий офіцерський склад</i>
старший солдат	молодший лейтенант
<i>Сержантський і старшинський склад</i>	лейтенант
<i>Молодий сержантський і старшинський склад</i>	старший лейтенант
молодший сержант	капітан
сержант	<i>Старший офіцерський склад</i>
<i>Старший сержантський і старшинський склад</i>	майор
старший сержант	підполковник
головний сержант	полковник
штаб-сержант	<i>Вищий офіцерський склад</i>
<i>Вищий сержантський і старшинський склад</i>	бригадний генерал
майстер-сержант	генерал-майор
старший майстер-сержант	
головний майстер-сержант	

Черговим військовим званням є військове звання, наступне за тим, що має військовослужбовець. Для осіб рядового складу строк вислуги у військовому званні солдата, старшого солдата не встановлюється. Також не встановлюється строк вислуги у військовому званні головного майстер-сержанта та полковника.

Для осіб сержантського і старшинського складу (крім курсантів закладу освіти Держспецзв'язку) установлюються такі строки вислуги у військовому званні:

- молодшого сержанта — 1 рік;

¹ Про Положення про проходження військової служби (навчання) військовослужбовцями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: затв. Указом Президента України від 31.07.2015 р. № 463/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 62. Ст. 2015.

- сержанта — 2 роки;
- старшого сержанта, головного сержанта, штаб-сержанта, майстер-сержанта, старшого майстер-сержанта — 3 роки.

Для осіб молодшого та старшого офіцерського складу встановлюються такі строки вислуги у військовому званні:

- молодшого лейтенанта, лейтенанта — 2 роки;
- старшого лейтенанта, капітана — 3 роки;
- майора — 4 роки;
- підполковника — 5 років.

Для забезпечення правильного добору, розстановки, виховання і вдосконалення підготовки військових кадрів шляхом об'єктивного оцінювання професійного рівня, ділових та моральних якостей кожного військовослужбовця, відповідності їх посади, визначення перспективи службового використання, створення резерву кандидатів для просування службою проводиться *атестування військовослужбовців*. Процес атестування передбачає проведення щорічного оцінювання та періодичного атестування. Атестуванню підлягають усі військовослужбовці, за винятком військовослужбовців, обраних депутатами або головами відповідних рад, військовослужбовців, відряджених до державних органів, підприємств, установ і організацій, державних та комунальних закладів освіти. Порядок проведення атестування військовослужбовців визначається Адміністрацією Держспецзв'язку.

Військовослужбовці звільняються з військової служби:

1) у запас, якщо вони не досягли граничного віку перебування в запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби;

2) у відставку, якщо вони досягли граничного віку перебування в запасі або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби із зняттям їх з військового обліку.

Контракт припиняється (розривається), а військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом, звільняються з військової служби на підставах, передбачених частиною п'ятою статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Для військовослужбовців, які самовільно залишили підрозділ Держспецзв'язку або місце служби, дезертирували із підрозділу Держспецзв'язку або добровільно здалися в полон, військова служба *призупиняється* відповідно до частини другої статті 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом і мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній посаді, визнані військово-лікарською комісією придатними за станом здоров'я для проходження військової служби, на їх прохання в разі потреби у фахівцях відповідної спеціальності можуть бути залишені на військовій службі понад граничний вік перебування на військовій службі на строк до 5 років.

На військовослужбовців Держспецзв'язку поширюється дія статутів ЗСУ та законодавство України, що встановлює загальний порядок і умови проходження військової служби. Трудові відносини державних службовців та інших працівників Держспецзв'язку регулюються законодавством про працю і державну службу.

Окремі посади військовослужбовців Держспецзв'язку можуть заміщатися державними службовцями та іншими працівниками Держспецзв'язку в порядку, визначеному Адміністрацією Держспецзв'язку.

Особі, яка має спеціальне звання Держспецзв'язку і призначається на посаду державного службовця, присвоюється ранг відповідно до співвідношення між спеціальними званнями і рангами державних службовців (див. табл. 4.22).

Таблиця 4.22

**Співвідношення між військовими званнями
військовослужбовців (спеціальними званнями)
Держспецзв'язку і рангами держслужбовців¹**

Спеціальне звання	Ранг державного службовця
<i>I</i>	2
Генерал-лейтенант (генерал-лейтенант Держспецзв'язку)	2
Генерал-майор (генерал-майор Держспецзв'язку)	3
Полковник (юстиції, медичної служби) (полковник Держспецзв'язку (юстиції Держспецзв'язку, медичної служби Держспецзв'язку)	4
Підполковник Держспецзв'язку (юстиції, медичної служби Держспецзв'язку)	5

¹ Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 р. № 306. *Урядовий кур'єр*. 2016. 28 квіт. С. 11.

1	2
Майор (юстиції, медичної служби) (майор Держспецзв'язку (юстиції Держспецзв'язку, медичної служби Держспецзв'язку))	6
Капітан (юстиції, медичної служби) (капітан Держспецзв'язку (юстиції Держспецзв'язку, медичної служби Держспецзв'язку))	7
Старший лейтенант (юстиції, медичної служби) (старший лейтенант Держспецзв'язку (юстиції Держспецзв'язку, медичної служби Держспецзв'язку))	8
Лейтенант (юстиції, медичної служби) (лейтенант Держспецзв'язку (юстиції Держспецзв'язку, медичної служби Держспецзв'язку))	9
Молодший лейтенант (юстиції, медичної служби) (молодший лейтенант Держспецзв'язку (юстиції Держспецзв'язку, медичної служби Держспецзв'язку))	9
Старший прапорщик (старший прапорщик Держспецзв'язку)	9
Прапорщик (прапорщик Держспецзв'язку)	9
Старшина	9
Старший сержант	9
Сержант (сержант Держспецзв'язку)	9
Молодший сержант	9
Солдат (рядовий Держспецзв'язку)	9

Військовослужбовці Держспецзв'язку можуть бути відряджені до державних органів, установ і організацій для виконання завдань, визначених цим Законом, із залишенням на службі в Держспецзв'язку. Перелік посад, які можуть бути заміщені військовослужбовцями в цих державних органах, установах і організаціях, затверджує Президент України (див. табл. 4.23).

Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації особового складу Держспецзв'язку провадяться в навчальних закладах Держспецзв'язку та в інших навчальних закладах. Порядок і строки підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів для Держспецзв'язку встановлюються Адміністрацією Держспецзв'язку.

Соціальний та правовий захист державних службовців та інших працівників Держспецзв'язку забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю і державну службу. На військовослужбовців Держспецзв'язку поширюються права і соціальні

гарантії, передбачені Законом України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист» та іншими актами законодавства.

Таблиця 4.23

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами в Держспецзв'язку¹

Посада	Звання
Голова Держспецзв'язку	генерал-майор
Перший заступник Голови Держспецзв'язку	бригадний генерал
Заступник Голови Держспецзв'язку	бригадний генерал
Директор департаменту Адміністрації Держспецзв'язку	бригадний генерал
Начальник Головного управління урядового зв'язку	бригадний генерал
Начальник Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	бригадний генерал

4.3.3. Служба економічної безпеки

Економічна безпека — складова національної безпеки України, її фундамент і матеріальна основа. **Економічна безпека — це комплекс дієвих заходів державних органів, які забезпечують стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризують здатність національної економіки до розширеного самовідтворення та задоволення потреб громадян, суспільства і держави на певному визначеному рівні та часовому проміжку².**

¹ Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: затв. Указом Президента України від 13.10.2020 р. № 431/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 16 жовт. С. 9.

² Бюро економічної безпеки України. Історія створення, основні завдання та компетенція, особливості діяльності під час воєнного стану, нормативно-правова основа діяльності / укл.: Конопатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. С. 5.

Основним нормативно-правовим актом, що визначає правове регулювання усього комплексу питань з економічної безпеки України є Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 р., затверджена рішенням РНБО від 11 серпня 2021 р. «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» та введено у дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 р. № 347/2021.

28 січня 2021 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», котрим була започаткована реформа СБУ та Податкової міліції в частині повноважень боротьби із економічними злочинами. Зокрема, від СБУ відійшли невластиві спецслужбам функції з розслідування злочинів щодо корупції та організованої злочинної діяльності у сфері економіки. 12 травня 2021 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 510 «Про утворення Бюро економічної безпеки України», якою було створено в Україні новий державний орган, відповідальний за боротьбу з економічними злочинами. До нього перейшли повноваження в економічній сфері СБУ та податкової міліції. Діяльність БЕБ спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України.

Бюро економічної безпеки України (далі — БЕБ) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України та на який покладається завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Відповідно до покладених завдань БЕБ виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції¹.

Основними завданнями БЕБ є такі:

- 1) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних;
- 2) оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення;
- 3) надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки;
- 4) забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;

¹ Деякі питання організації діяльності Бюро економічної безпеки України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.10.2021 р. № 1068. *Урядовий кур'єр*. 2021. 20 жовт. С. 6.

5) збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому;

6) планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності;

7) виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги;

8) складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки¹.

БЕБ із залученням контролюючих органів та інших державних органів, що провадять діяльність у сфері протидії кримінальним правопорушенням та запобігання загрозам економічній безпеці держави, та суб'єктів господарювання проводить комплекс заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки. Комплекс заходів з оцінювання ризиків проводиться не рідше одного разу на три роки. Втручання Президента України, державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, політичних партій, громадських об'єднань, інших юридичних осіб, а також фізичних осіб у діяльність БЕБ з підстав, не передбачених законом, забороняється².

Служба в БЕБ є державною службою особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. До працівників БЕБ належать особи, які є гласними і негласними штатними працівниками, з числа осіб, які мають спеціальні звання, державні службовці та особи, які уклали трудовий договір з БЕБ. Структура БЕБ може включати підрозділи детективів, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні та інші підрозділи.

Аналітик БЕБ — це особа, яка має спеціальне звання БЕБ, основним завданням якої є здійснення кримінального аналізу з метою виконання завдань БЕБ. Для виконання службових обов'язків аналітик має володіти спеціальними знаннями та навичками у сфері економіки та кримінального аналізу. Аналітик створює аналітичні продукти, передбачені цим Законом України «Про Бюро економічної

¹ Про бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-ІХ. *Голос України*. 2021. 24 берез. С. 4.

² Про бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-ІХ. *Голос України*. 2021. 24 берез. С. 4.

безпеки України», несе відповідальність за об'єктивність, повноту та неупередженість створеного аналітичного продукту.

Детектив БЕБ — службова особа БЕБ, уповноважена в межах компетенції, визначеної Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності БЕБ.

Працівники БЕБ під час виконання покладених на них повноважень є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом. Час проходження служби в БЕБ зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону. На службу до БЕБ приймаються на конкурсній основі в добровільному порядку громадяни України, які здатні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки¹.

Керівництво діяльністю БЕБ здійснює його Директор. *Директор БЕБ* призначається на посаду Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України за пропозицією комісії з проведення конкурсу, а звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України з підстав, визначених частиною п'ятою статті 16 Закону України «Про бюро економічної безпеки України». Директором БЕБ може бути громадянин України, не молодший 35 років, який має вищу юридичну та/або економічну освіту за ступенем не нижче спеціаліста (магістра), стаж роботи за спеціальністю не менше 10 років, досвід роботи на керівних посадах в органах державної влади, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності не менше п'яти років, вільно володіє державною мовою і здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки².

Директор БЕБ призначається строком на п'ять років. Одна і та сама особа не може обіймати цю посаду більше ніж два строки

¹ Про бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. *Голос України*. 2021. 24 берез. С. 5.

² Про бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. *Голос України*. 2021. 24 берез. С. 5.

поспіль. Повноваження Директора припиняються у зв'язку з його звільненням або смертю. Директор БЕБ звільняється з посади у разі:

- 1) закінчення строку його повноважень;
- 2) подання письмової заяви про припинення повноважень за власним бажанням;
- 3) призначення чи обрання на іншу посаду за його згодою;
- 4) досягнення 65-річного віку;
- 5) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я відповідно до висновку медичної комісії, що утворюється Міністерством охорони здоров'я України;
- 6) набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним або про обмеження його цивільної дієздатності, або про визнання його безвісно відсутнім чи оголошення його померлим;
- 7) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно нього у зв'язку з вчиненням злочину чи кримінального проступку або притягнення його до адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією;
- 8) припинення громадянства України, набуття громадянства (підданства) іншої держави або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 9) невідповідності обмеженням щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, передбаченим Законом України «Про запобігання корупції», встановленої рішенням суду, що набрало законної сили;
- 10) визнання Кабінетом Міністрів України роботи БЕБ незадовільною за результатами звіту Директора БЕБ із зазначенням причин та підстав такого рішення;
- 11) наявності заборгованості із сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;
- 12) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави.

Директор БЕБ призначає на посади та звільняє з посад першого заступника та заступників Директора БЕБ, інших працівників цент-

рального апарату БЕБ, керівників територіальних управлінь БЕБ та їх заступників. Перший заступник та заступники Директора БЕБ забезпечують виконання повноважень відповідно до затвердженого Директором БЕБ розподілу обов'язків.

Кваліфікаційні вимоги до керівників територіальних управлінь БЕБ та їх заступників, керівників підрозділів центрального апарату БЕБ та їх заступників визначаються Директором БЕБ.

Прийняття громадян України на службу до БЕБ без проведення конкурсу забороняється. Кваліфікаційні вимоги та критерії професійної придатності для зайняття посад у підрозділах БЕБ визначаються БЕБ.

Директор БЕБ утворює конкурсну комісію, яка проводить конкурс на зайняття вакантних посад гласних штатних працівників у БЕБ. Директор включає до складу конкурсної комісії представників, визначених Радою громадського контролю при БЕБ (не більше трьох осіб). Для проведення конкурсу на зайняття посад негласних штатних працівників БЕБ Директор з урахуванням вимог Закону України «Про державну таємницю» утворює окрему конкурсну комісію з числа працівників БЕБ, які мають доступ до державної таємниці та яким Директором надано відповідний доступ до інформації про кандидатів на такі посади.

Конкурс на зайняття посад у БЕБ передбачає складання *кваліфікаційного іспиту (тестування) та проведення співбесіди*. Кандидати на посади в БЕБ, що передбачають спеціальні звання, за їхньою згодою проходять *психофізіологічне опитування із застосуванням поліграфа*, що полягає у проведенні нешкідливого для життя і здоров'я людини опитування з використанням поліграфа — багатоканального пристрою, призначеного для реєстрації та запису в реальному часі показників емоційного напруження особи, що виникає як реакція на інформацію у вигляді слів, зображень тощо. До прийняття в БЕБ кандидати на посади, що передбачають спеціальні звання, проходять *психологічне тестування*, спрямоване на виявлення серед кандидатів осіб з ознаками девіантної поведінки (форм особистої поведінки кандидата, що суперечать загальноприйнятим моральним або правовим (дисциплінарним) нормам), утрудненої або уповільненої адаптації, несформованої мотивації.

Особи, які вперше зараховуються на посади державної служби в БЕБ, складають Присягу державного службовця відповідно до

вимог Закону України «Про державну службу». Особи, які вперше призначаються на посади, що передбачають спеціальні звання БЕБ та у відповідних випадках пройшли встановлений строк стажування, складають **присягу** такого змісту:

«Я, (прізвище, власне ім'я, по батькові), вступаючи на службу до Бюро економічної безпеки України, усвідомлюючи свою високу відповідальність, присягаю завжди залишатися відданим Українському народові, неухильно додержуватися Конституції та законів України, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, бути чесним, сумлінним і дисциплінованим, зберігати державну та іншу охоронювану законом таємницю»¹.

Після складення присяги особа підписує текст присяги, що зберігається в її особовій справі. Порядок складання присяги встановлюється БЕБ.

Працівники БЕБ не мають права:

- 1) бути членом або брати участь у створенні чи діяльності політичних партій, організовувати або брати участь у страйках;
- 2) бути представниками третіх осіб у справах БЕБ.

На працівників БЕБ поширюються інші обмеження та вимоги, встановлені Законом України «Про запобігання корупції». Під час призначення на посаду в БЕБ особа попереджається про можливість проведення стосовно неї перевірки на доброчесність та моніторингу способу життя. У разі виникнення у працівника БЕБ конфлікту інтересів під час виконання ним службових повноважень він повинен діяти в порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції».

Ознаками належності до БЕБ є символіка, формений одяг для осіб, які мають спеціальні звання, відомчі відзнаки та службове посвідчення працівника БЕБ.

Трудові відносини працівників БЕБ регулюються Законом України «Про бюро економічної безпеки України», законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами. На державних службовців БЕБ поширюється дія Закону України «Про державну службу». Посади державних службовців БЕБ відносяться до відповідних категорій посад державної служби в порядку, встановленому законодавством.

¹ Про бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. *Голос України*. 2021. 24 берез. С. 5.

До осіб, які мають спеціальні звання БЕБ, відносяться особи, які є гласними/негласними штатними працівниками, які склали присягу та проходять службу на посадах у БЕБ і яким присвоєно спеціальне звання БЕБ. Установлені такі **спеціальні звання БЕБ**:

1) *спеціальні звання середнього начальницького складу*:

лейтенант БЕБ;
старший лейтенант БЕБ;
капітан БЕБ;

2) *спеціальні звання старшого начальницького складу*:

майор БЕБ;
підполковник БЕБ;
полковник БЕБ;

3) *спеціальні звання вищого начальницького складу*:

генерал-майор БЕБ;
генерал-лейтенант БЕБ;
генерал-полковник БЕБ¹.

Особи, які мають спеціальні звання БЕБ:

1) забезпечуються належними умовами для виконання покладених на них службових обов'язків;

2) отримують в установленому порядку інформацію, зокрема з обмеженим доступом, та матеріали, необхідні для належного виконання покладених на них обов'язків;

3) користуються повноваженнями, передбаченими Законом України «Про бюро економічної безпеки України», незалежно від посади, яку вони займають, місцезнаходження і часу;

4) у повному обсязі користуються гарантіями соціального захисту, передбаченими Законом України «Про Національну поліцію» та іншими актами законодавства;

5) мають право ініціювати проведення службового розслідування з метою зняття безпідставних, на їх думку, звинувачень або підозри щодо порушення ними законодавства, службової дисципліни, зловживань чи інших правопорушень у службовій діяльності.

На осіб, які мають спеціальні звання БЕБ, поширюється Дисциплінарний статут Національної поліції України з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про бюро економічної без-

¹ Про бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-ІХ. *Голос України*. 2021. 24 берез. С. 5.

пеки України». Особи, які мають спеціальні звання БЕБ, під час проходження служби не можуть:

1) займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;

2) входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи виконують функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;

3) входити до складу виборчої комісії.

Установлені такі строки вислуги у спеціальних званнях:

лейтенант БЕБ — два роки;

старший лейтенант БЕБ — три роки;

капітан БЕБ — чотири роки;

майор БЕБ — чотири роки;

підполковник БЕБ — п'ять років.

Строк вислуги у званні полковника БЕБ не встановлюється¹.

Чергові спеціальні звання БЕБ присвоюються після закінчення строку вислуги в попередньому званні, якщо інше не визначено Положенням про проходження служби особами, які мають спеціальні звання БЕБ, за умови відповідності спеціального звання, що присвоюється, спеціальному званню, передбаченому займаною штатною посадою, відсутності не знятих дисциплінарних стягнень.

Порядок проходження служби особами, які мають спеціальні звання БЕБ, визначається Законом України «Про бюро економічної безпеки України», Положення про проходження служби особами, які мають спеціальні звання БЕБ, а також іншими нормативно-правовими актами. Особі, яка має спеціальне звання БЕБ і призначається на посаду державного службовця, присвоюється ранг відповідно до співвідношення між спеціальними званнями і рангами державних службовців (див. табл. 4.24).

¹ Положення про проходження служби особами, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 р. № 1333. *Урядовий кур'єр*. 2022. 1 груд. С. 6.

Співвідношення між рангами державних службовців і спеціальними званнями осіб начальницького складу БЕБ¹

Спеціальне звання	Ранг державного службовця
Генерал-полковник БЕБ	2
Генерал-лейтенант БЕБ	2
Генерал-майор БЕБ	3
Полковник БЕБ	4
Підполковник БЕБ	5
Майор БЕБ	6
Капітан БЕБ	7
Старший лейтенант БЕБ	8
Лейтенант БЕБ	9

Працівники БЕБ проходять підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації не менше одного разу на два роки. Особи, які не мають досвіду роботи в державних органах на посадах, пов'язаних з оперативно-розшуковою діяльністю, проведенням досудового розслідування, після проходження конкурсу на зайняття посади детектива проходять *обов'язкове стажування* в БЕБ строком від трьох до шести місяців. Після проходження конкурсу особи, які мають спеціальні звання БЕБ, можуть направлятися на спеціальну підготовку, зокрема первинну професійну підготовку. Особи, які мають спеціальні звання БЕБ, у разі потреби можуть направлятися на спеціальну підготовку з метою отримання знань та навичок практичної діяльності.

За невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків працівники БЕБ несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність згідно із законом. Для розгляду питань застосування дисциплінарних стягнень до осіб, які мають спеціальні звання БЕБ, утворюється *дисциплінарна комісія* у складі семи осіб. До складу дисциплінарної комісії включаються три особи, визначені Радою громадського контролю при БЕБ. Положення про дисциплінарну комісію БЕБ та її склад затверджуються Директором БЕБ.

¹ Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 р. № 306. *Урядовий кур'єр*. 2016. 28 квіт. С. 11.

Підставами для притягнення осіб, які мають спеціальні звання БЕБ, до *дисциплінарної відповідальності* є:

- 1) невиконання чи неналежне виконання обов'язків;
- 2) незаконне розголошення інформації з обмеженим доступом, що стала їм відома у зв'язку з виконанням ними своїх повноважень;
- 3) перевищення повноважень, якщо таке перевищення не містить складу кримінального або адміністративного правопорушення;
- 4) публічне висловлювання, що є порушенням презумпції невинуватості;
- 5) негативні результати перевірки на доброчесність або моніторингу способу життя працівника;
- 6) порушення правил професійної етики;
- 7) використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або неправомірних особистих інтересах інших осіб;
- 8) інші підстави, передбачені Дисциплінарним статутом Національної поліції України для осіб, які мають спеціальні звання БЕБ, та Кодексом законів про працю України.

Особа, яка має спеціальне звання БЕБ, *звільняється* із служби:

- 1) за станом здоров'я — на підставі висновку медичної комісії про непридатність або обмежену придатність до служби;
- 2) у зв'язку із скороченням штату — у разі неможливості використання на службі у зв'язку із скороченням посад або проведенням організаційно-штатних заходів, про що особи, які мають спеціальні звання БЕБ, попереджаються за два місяці, та за умови неможливості або відсутності згоди особи на переведення на іншу посаду;
- 3) у разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення, а також рішенням суду про визнання її активів або активів, набутих за її дорученням іншими особами, або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;
- 4) у зв'язку з наявністю реального чи потенційного конфлікту інтересів у порядку, визначеному Законом України «Про запобігання корупції»;
- 5) у зв'язку з переходом у встановленому порядку на роботу до інших державних органів (організацій);

б) у зв'язку з реалізацією дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення із служби, накладеного відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції;

7) за власним бажанням;

8) за угодою сторін;

9) у разі неможливості переведення на іншу посаду у зв'язку з прямим підпорядкуванням близькій особі;

10) у зв'язку з набуттям громадянства іноземної держави;

11) у випадку встановлення невідповідності займаній посаді під час випробувального строку;

12) у зв'язку з призовом (прийняттям) на військову службу, крім випадків, коли за працівником зберігаються місце роботи, посада відповідно до законодавства про працю.

Проходження служби в БЕБ *припиняється* у разі:

1) смерті (загибелі) особи, яка має спеціальне звання БЕБ, — на підставі свідоцтва про смерть;

2) визнання судом особи, яка має спеціальне звання БЕБ, безвісно відсутньою чи оголошення померлою — на підставі відповідного рішення суду, що набрало законної сили¹.

Звільнення осіб, які мають спеціальні звання БЕБ, із служби здійснюється Директором БЕБ та керівниками територіальних управлінь БЕБ відповідно до повноважень, визначених Законом України «Про бюро економічної безпеки України», іншими нормативно-правовими актами.

4.4. СЛУЖБА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Цивільний захист — функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період.

¹ Положення про проходження служби особами, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 р. № 1333. *Урядовий кур'єр*. 2022. 1 груд. С. 7.

Служба цивільного захисту — державна служба особливого характеру, покликана забезпечувати пожежну охорону, захист населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідацію їх наслідків у мирний час та в особливий період¹.

4.4.1. Державна служба надзвичайних ситуацій

Порядок проходження громадянами України служби цивільного захисту визначається Кодексом цивільного захисту України² та положенням про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

До персоналу (кадрів) органів управління та сил цивільного захисту належать особи рядового і начальницького складу, які проходять службу цивільного захисту за контрактом, державні службовці та інші працівники, з якими укладається трудовий договір. **Рятувальник** — це особа, атестована на здатність до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж і яка безпосередньо бере в них участь, має відповідну спеціальну, фізичну, психологічну та медичну підготовку. Громадяни України отримують статус рятувальника на підставі рішення відповідних атестаційних органів за результатами атестації.

Особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту мають право утворювати свої громадські об'єднання відповідно до законодавства, однак вони не можуть бути членами політичних партій, організацій чи рухів. Особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, працівникам професійних аварійно-рятувальних служб забороняється організовувати страйки або брати в них участь. На період проходження такої служби вони зобов'язані зупинити членство у політичних партіях, організаціях чи рухах.

¹ Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 34–35. Ст. 458.

² Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 34–35. Ст. 458.

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, та перелік посад для їх призначення затверджуються *Державною службою України з надзвичайних ситуацій (ДСНС)* — центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності¹.

ДСНС очолює Голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ. Голова ДСНС має заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ.

Для забезпечення комплектування посад, що заміщуються особами рядового і начальницького складу в органах чи підрозділах цивільного захисту, їх керівники (начальники) забезпечують організацію роботи з відбору кандидатів для прийняття на службу цивільного захисту. Основними напрямками зазначеної роботи є:

- постійне інформування населення через засоби масової інформації про порядок прийняття на службу цивільного захисту та умови її проходження;
- здійснення роз'яснювальних заходів серед окремих груп населення (учнів, студентів, членів молодіжних організацій та спортивних товариств, військовозобов'язаних громадян, працівників підприємств, установ та організацій тощо);
- вивчення питань щодо кандидатів, які виявили бажання проходити службу цивільного захисту або навчатися у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які належать до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, або їх

¹ Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: постановка Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1052. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text>

відокремлених структурних підрозділах (вивчення ділових та особистих якостей і даних, документів, рівня фізичної підготовки, стану здоров'я, установлення відповідності кандидатів кваліфікаційним вимогам і критеріям професійної придатності)¹.

Під час вивчення питань щодо кандидата для прийняття на службу цивільного захисту або на навчання проводиться:

- професійно-психологічний відбір шляхом визначення професійно важливих психологічних якостей особистості та відповідності їх вимогам щодо професійної діяльності (спеціальності);
- соціально-правовий відбір кандидата, який пройшов професійно-психологічний відбір, шляхом вивчення його документів, у тому числі за допомогою державних електронних інформаційних ресурсів, (свідоцтва про народження, паспорта громадянина України, військового квитка, трудової книжки (за наявності), документів про освіту, свідоцтва про укладення шлюбу та народження дітей, ділових та особистих якостей, попередньої трудової діяльності (проходження служби), мотивів вступу на службу цивільного захисту);
- оцінка рівня фізичної підготовки кандидата за встановленими в ДСНС нормативами та стану його здоров'я за результатами медичного огляду закладом охорони здоров'я, яким видається медична довідка про стан здоров'я кандидата за формою, затвердженою МОЗ.

На підставі матеріалів щодо кандидатів для прийняття на службу цивільного захисту або навчання керівник (начальник) приймає рішення про доцільність прийняття на службу (направлення на навчання). Якщо посада, на яку претендує особа, передбачає зайняття відповідального або особливо відповідального становища чи належить до посад з підвищеним корупційним ризиком, перелік яких затверджується Національним агентством з питань запобігання корупції, керівник (начальник) приймає рішення про прийняття на службу (направлення на навчання) за результатами спеціальної перевірки. Кандидати, щодо яких прийнято позитивне рішення, приймаються на службу цивільного захисту після укладення контракту щодо проходження служби цивільного захисту в порядку, встановленому

¹ Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 р. № 593. *Офіційний вісник України*. 2013. № 67. Ст. 2436.

Положенням про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу¹.

Трудові відносини працівників органів управління та сил цивільного захисту регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). На рядовий і начальницький склад служби цивільного захисту поширюється дія Дисциплінарного статуту, затвердженого законом та вимоги та обмеження, передбачені Законом України «Про запобігання корупції». Особам начальницького складу забороняється під час проходження служби займатися підприємницькою або іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) діяльністю².

Громадяни України, які вперше приймаються на службу цивільного захисту, особисто складають та скріплюють власноручним підписом **Присягу** такого змісту:

«Я, громадянин України (прізвище, ім'я та по батькові), вступаючи на службу цивільного захисту, складаю Присягу та урочисто клянуся завжди залишатися відданим Українському народові, неухильно дотримуватися Конституції та законів України, бути чесним, сумлінним і дисциплінованим.

Присягаю з високою відповідальністю виконувати свій службовий обов'язок, вимоги статутів і наказів, постійно вдосконалювати професійну майстерність та всіляко сприяти зміцненню авторитету служби цивільного захисту.

Клянуся мужньо і рішуче захищати життя та здоров'я громадян, майно України, її навколишнє природне середовище від надзвичайних ситуацій.

Якщо я порушу цю Присягу, готовий нести відповідальність згідно із законами України»³.

Час проходження особами рядового і начальницького складу служби цивільного захисту зараховується до їхнього страхового

¹ Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 р. № 593. *Офіційний вісник України*. 2013. № 67. Ст. 2436.

² Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 р. № 593. *Офіційний вісник України*. 2013. № 67. Ст. 2436.

³ Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 34–35. Ст. 458.

стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону.

На службу цивільного захисту приймаються на конкурсній та контрактній основі громадяни України з повною загальною середньою освітою, які відповідають кваліфікаційним вимогам і здатні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати свій службовий обов'язок. Кваліфікаційні вимоги до осіб, які приймаються на службу цивільного захисту, визначаються ДСНС.

Не може бути прийнята на службу цивільного захисту особа, яка була засуджена за вчинення злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Щодо проходження служби цивільного захисту може бути укладено:

1) контракт про проходження служби цивільного захисту — з особою, яка призначається на посаду рядового або начальницького складу служби цивільного захисту;

2) контракт про навчання (проходження служби цивільного захисту) — з особою, зарахованою до навчального закладу цивільного захисту;

3) контракт про перебування у резерві служби цивільного захисту — з особою, зарахованою до резерву служби цивільного захисту в порядку, передбаченому Кодексом цивільного захисту України.

Обов'язковою умовою контракту про навчання (проходження служби цивільного захисту) є заборона залучати відповідну особу до виконання робіт, пов'язаних з ризиком для життя і здоров'я.

Контракт щодо проходження служби цивільного захисту укладається на строк:

1) від трьох до п'яти років — з особами, які приймаються на службу за контрактом на посади, що заміщуються особами рядового і молодшого начальницького складу;

2) від трьох до десяти років — з особами, які приймаються на службу за контрактом на посади, що заміщуються особами середнього, старшого і вищого начальницького складу;

3) навчання — з особами, зарахованими до вищих навчальних закладів цивільного захисту;

4) п'ять років — з особами, які зараховуються до резерву служби цивільного захисту¹.

Форма, порядок і правила укладення контракту, припинення (розірвання) контракту та наслідки припинення (розірвання) контракту визначаються положенням про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу.

Особами рядового і начальницького складу служби цивільного захисту є громадяни, які у добровільному порядку прийняті на службу цивільного захисту за контрактом і яким присвоєно відповідно до Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу спеціальні звання. Особи рядового і начальницького складу належать до персоналу (кадрів) ДСНС. Статус особи рядового і начальницького складу підтверджується службовим посвідченням, форма та порядок видачі якого встановлюються ДСНС.

Особам, які проходять службу цивільного захисту, присвоюються такі **спеціальні звання**:

1) *рядовий склад*:

рядовий служби цивільного захисту;

2) *молодший начальницький склад*:

сержант служби цивільного захисту,

майстер-сержант служби цивільного захисту,

головний майстер-сержант служби цивільного захисту;

2) *середній начальницький склад*:

молодший лейтенант служби цивільного захисту,

лейтенант служби цивільного захисту,

старший лейтенант служби цивільного захисту,

капітан служби цивільного захисту;

3) *старший начальницький склад*:

майор служби цивільного захисту,

підполковник служби цивільного захисту,

полковник служби цивільного захисту;

4) *вищий начальницький склад*:

генерал-майор служби цивільного захисту,

генерал-лейтенант служби цивільного захисту,

генерал-полковник служби цивільного захисту,

¹ Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 34–35. Ст. 458.

генерал служби цивільного захисту¹.

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, та перелік посад для їх призначення затверджуються ДСНС. Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського (начальницького) складу служби цивільного захисту, та граничних спеціальних звань за цими посадами затверджується Президентом України (див. табл. 4.25).

Таблиця 4.25

Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого начальницького складу, та граничних спеціальних звань за цими посадами в ДСНС²

Посада	Звання
Голова ДСНС	генерал служби цивільного захисту
Перший заступник Голови ДСНС	генерал-полковник служби цивільного захисту
Заступник Голови ДСНС	генерал-лейтенант служби цивільного захисту
Директор Департаменту запобігання надзвичайним ситуаціям ДСНС	генерал-майор служби цивільного захисту
Директор Департаменту реагування на надзвичайні ситуації ДСНС	генерал-майор служби цивільного захисту
Директор Департаменту організації заходів цивільного захисту ДСНС	генерал-майор служби цивільного захисту
Директор Департаменту економіки і фінансів ДСНС	генерал-майор служби цивільного захисту
Директор Департаменту ресурсного забезпечення ДСНС	генерал-майор служби цивільного захисту
Директор Адміністративного департаменту ДСНС	генерал-майор служби цивільного захисту
Директор Департаменту персоналу ДСНС	генерал-майор служби цивільного захисту

¹ Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 34–35. Ст. 458.

² Про переліки посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського (начальницького) складу, та граничних військових і спеціальних звань за цими посадами: затв. Указом Президента України від 05.05.2020 р. № 166/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 8 трав. С. 10.

Посада	Звання
Начальник Головного управління ДСНС в АРК, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Харківській та Хмельницькій областях	генерал-майор служби цивільного захисту
Начальник Головного управління ДСНС в м. Києві	генерал-майор служби цивільного захисту
Ректор Національного університету цивільного захисту України	генерал-лейтенант служби цивільного захисту
Ректор Львівського державного університету безпеки життєдіяльності	генерал-лейтенант служби цивільного захисту

Порядок присвоєння та позбавлення спеціальних звань служби цивільного захисту, пониження та поновлення у спеціальних званнях служби цивільного захисту, а також присвоєння спеціальних звань служби цивільного захисту особам, які проходили відповідну службу в інших органах державної влади, у разі зарахування їх на службу цивільного захисту встановлюється положенням про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу. Особі, яка має спеціальне звання цивільного захисту і призначається на посаду державного службовця, присвоюється ранг відповідно до співвідношення між спеціальними званнями і рангами державних службовців (див. табл. 4.26).

Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту за відповідними професіями, спеціальностями (спеціалізаціями), освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями здійснюються закладами освіти із специфічними умовами навчання, який належить до сфери управління ДСНС, що утворюються відповідно до законодавства та є закладами державної форми власності. Особи, які приймаються на службу цивільного захисту та призначаються на посади рядового і молодшого начальницького складу служби цивільного захисту, проходять первинну професійну підготовку, а на посади середнього та старшого начальницького складу служби цивільного захисту — перепідготовку або спеціалізацію у відповідних закладах освіти із специфічними умовами навчання, який належить до сфери управління

ДСНС. У професійних аварійно-рятувальних службах запроваджуються спеціальні фізична, медична та психологічна підготовка рятувальників.

Таблиця 4.26

Співвідношення між спеціальними званнями цивільного захисту і рангами державних службовців¹

Спеціальне звання	Ранг державного службовця
Генерал служби цивільного захисту	1
Генерал-полковник цивільного захисту	2
Генерал-лейтенант служби цивільного захисту	2
Генерал-майор служби цивільного захисту	3
Полковник служби цивільного захисту	4
Підполковник служби цивільного захисту	5
Майор служби цивільного захисту	6
Капітан служби цивільного захисту	7
Старший лейтенант служби цивільного захисту	8
Лейтенант служби цивільного захисту	9
Молодший лейтенант служби цивільного захисту	9
Старший прапорщик служби цивільного захисту	9
Прапорщик служби цивільного захисту	9
Старшина служби цивільного захисту	9
Старший сержант служби цивільного захисту	9
Сержант служби цивільного захисту	9
Молодший сержант служби цивільного захисту	9
Рядовий служби цивільного захисту	9

Граничний вік перебування на службі цивільного захисту встановлюється:

- 1) для осіб рядового, молодшого і середнього начальницького складу — до 50 років;
- 2) для осіб старшого начальницького складу — до 55 років;

¹ Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 р. № 306. *Урядовий кур'єр*. 2016. 28 квіт. С. 11.

- 3) для осіб вищого начальницького складу — до 60 років;
- 4) для осіб, які перебувають у резерві служби цивільного захисту, — до 60 років.

Особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній посаді, визнані придатними за станом здоров'я для проходження служби, можуть бути залишені за рішенням керівника відповідного органу чи підрозділу цивільного захисту, якому надано право на підписання контракту, на службі понад граничний вік до п'яти років, а особам начальницького складу, які проходять службу в закладах освіти та наукових установах і мають науковий ступінь або вчене звання, — до десяти років¹.

Служба цивільного захисту *закінчується* у разі:

- звільнення особи рядового чи начальницького складу із служби цивільного захисту;
- загибелі (смерті);
- визнання її судом безвісно відсутньою або оголошення померлою².

Звільнення осіб рядового і начальницького складу із служби цивільного захисту проводиться:

1) у запас ЗСУ (з постановкою на військовий облік), якщо звільнені особи не досягли граничного віку перебування в запасі, встановленого Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», і за станом здоров'я придатні до військової служби;

2) у відставку, якщо звільнені особи досягли граничного віку перебування в запасі, встановленого Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби із зняттям з військового обліку.

Контракт припиняється (розривається), а особи рядового і начальницького складу звільняються із служби цивільного захисту:

- 1) у зв'язку із закінченням строку контракту;

¹ Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 р. № 593. *Офіційний вісник України*. 2013. № 67. Ст. 2436.

² Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 р. № 593. *Офіційний вісник України*. 2013. № 67. Ст. 2436.

2) за віком — у разі досягнення граничного віку перебування на службі;

3) за станом здоров'я — на підставі висновків (постанов) центральної лікарсько-експертної комісії, лікарсько-експертних комісій ДСНС, про непридатність або обмежену придатність до служби;

4) у зв'язку із скороченням штату — у разі неможливості проходження служби цивільного захисту у зв'язку із скороченням штату або проведенням організаційних заходів;

5) відповідно до заяви особи, яка звільняється у зв'язку із сімейними обставинами або з інших поважних причин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

6) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту особою рядового чи начальницького складу;

7) через службову невідповідність;

8) у зв'язку із вчиненням проступку, не сумісного з подальшим проходженням служби цивільного захисту;

9) за згодою сторін;

10) у зв'язку з переведенням у встановленому порядку на роботу (службу) до іншого органу державної влади;

11) у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі, позбавлення спеціального звання чи позбавлення права займати певні посади;

12) у разі неможливості переведення на іншу посаду у зв'язку з прямим підпорядкуванням близькій особі;

13) у разі наявності реального чи потенційного конфлікту інтересів, який має постійний характер і не може бути врегульований в інший спосіб;

14) у зв'язку з набуттям громадянства іншої держави;

15) у зв'язку із застосуванням заборони, передбаченої частинами третьою та четвертою статті 1 Закону України «Про очищення влади»;

16) в інших випадках, передбачених законом.

Контракт про перебування в резерві служби цивільного захисту укладається на добровільній основі з громадянами України, які мають відповідну освітню кваліфікацію, здатні за станом здоров'я проходити службу цивільного захисту та не досягли граничного віку перебування на службі цивільного захисту. Граничний вік перебування в резерві служби цивільного захисту становить 60 років.

Особа, яка уклала контракт про перебування у резерві служби цивільного захисту:

1) зараховується до резерву служби цивільного захисту і вважається такою, що перебуває на спеціальному обліку, — протягом строку дії контракту;

2) приймається на час мобілізації на умовах, визначених цим контрактом, на службу цивільного захисту для виконання обов'язків за посадою, передбаченою відповідним штатним розписом.

За особою, прийнятою на службу цивільного захисту на основі контракту про перебування у резерві служби цивільного захисту, під час цільової мобілізації зберігаються місце роботи, а також займана посада та середня заробітна плата на підприємстві, в установі, організації незалежно від підпорядкування і форми власності.

Звільнення із служби цивільного захисту осіб, прийнятих на таку службу на основі контрактів про перебування у резерві служби цивільного захисту, здійснюється на підставі рішення, прийнятого у порядку, передбаченому законами України «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Особи рядового і начальницького складу можуть бути заохочені або притягнуті до дисциплінарної відповідальності у порядку, передбаченому Дисциплінарним статутом служби цивільного захисту. Можуть бути застосовані такі види заохочень:

- 1) дострокове зняття дисциплінарного стягнення;
- 2) оголошення подяки;
- 3) нагородження цінним подарунком або грошовою премією;
- 4) нагородження грамотою органу чи підрозділу цивільного захисту;
- 5) занесення прізвища на дошку пошани органу чи підрозділу цивільного захисту;
- 6) занесення прізвища на дошку пошани ДСНС;
- 7) дострокове присвоєння чергового спеціального звання;
- 8) присвоєння чергового спеціального звання, вищого на один ступінь від звання, передбаченого займаною штатною посадою;
- 9) нагородження заохочувальними відзнаками ДСНС;
- 10) представлення до державних та урядових нагород України.

За порушення службової дисципліни можуть накладатися такі види дисциплінарних стягнень:

- 1) зауваження;

- 2) догана;
- 3) сувора догана;
- 4) попередження про неповну службову відповідність;
- 5) звільнення зі служби у зв'язку із вчиненням проступку, не сумісного з подальшим проходженням служби цивільного захисту, у зв'язку з систематичним невиконанням умов контракту чи через службову невідповідність.

На осіб начальницького складу за порушення службової дисципліни, крім зазначених, можуть накладатися дисциплінарні стягнення у вигляді:

- 1) звільнення з посади;
- 2) пониження у спеціальному званні на один ступінь¹.

Питання для самоконтролю

1. Які служби відносяться до мілітаризованого виду публічної служби?

2. Назвіть види військової служби.

3. Які служби складають правоохоронний вид публічної служби?

4. Хто здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво Національною гвардією України?

5. В якому військовому формуванні можуть проходити військову службу іноземці та особи без громадянства?

6. Які категорії входять до особового складу Державної прикордонної служби України?

7. Назвіть спеціальні звання співробітників Служби судової охорони.

8. Який строк обов'язкового стажування в Державному бюро розслідувань осіб, які не мають досвіду практичної роботи за спеціальністю?

9. На який строк призначається Директор НАБУ?

10. Назвіть спеціальні звання, що встановлюються особам рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби.

11. Хто входить до кадрів Служби безпеки України?

12. Хто відноситься до особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації?

¹ Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту: Закон України від 05.03.2009 р. № 1068-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-17#Text>

13. Назвіть спеціальні звання старшого начальницького складу Бюро економічної безпеки.

14. Дайте визначення служби цивільного захисту.

15. Який центральний орган виконавчої влади реалізує державну політику у сфері цивільного захисту?

Список рекомендованої літератури

1. Бесчастний В. М. Правове регулювання проходження служби в органах внутрішніх справ: монографія. Донецьк: ДонЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 132 с.

2. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. 524 с.

3. Бойко-Бузиль Ю. Ю., Швець Д. В. Професіоналізм діяльності та особистості керівників органів і підрозділів МВС України. *Право і безпека*. 2017. № 1(64). С. 119–124.

4. Ботвінов Р. Г. Публічна служба особливого призначення в Україні: монографія. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 268 с.

5. Бюро економічної безпеки України. Історія створення, основні завдання та компетенція, особливості діяльності під час воєнного стану, нормативно-правова основа діяльності / укл.: Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 524 с.

6. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: навч. посіб. Львів: ЛДУВС, 2018. 364 с.

7. Комірчий П. О. Адміністративно-правовий статус персоналу органу публічної служби у правоохоронній сфері України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1, Т. 4. С. 102–106.

8. Комірчий П. О. Особливі ознаки публічної служби в правоохоронній сфері України. *Юрид. бюлетень*. 2018. № 8. С. 183–190.

9. Комірчий, П. О. Публічна служба в правоохоронній сфері України: теорія та практика: монографія. Київ: Маслаков, 2020. 476 с.

10. Кулешов М. М., Маліновська Л. Т. Актуальні питання формування кадрової політики та порядку проходження служби в органах і підрозділах цивільного захисту: практ. посіб. Харків: НУЦЗУ, 2013. 115 с.

11. Маланчій М. О. Концептуальні засади розвитку системи кадрового менеджменту Державної прикордонної служби України. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 183–194.

12. Матюхіна Н. П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України (теоретичні та прикладні аспекти) : монографія / за ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во НУВС, 1999. 287 с.

13. Руденко М. В., Рибалко Г. С. Судова влада та правоохоронні органи України: підручник для студ. вищих юрид. навч. закладів. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. 285 с.

14. Юнін О. С. Щодо проблем кадрової роботи в органах внутрішніх справ України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 2. С. 129–131.

15. Юрченко О. М. Національне антикорупційне бюро України: перспективи діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2(33). С. 69–73.

16. Юсупов В. А. Організація та функціонування Служби безпеки України: напрями реформування. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право*. 2014. № 2. С. 173–178.

17. Швець Д. В. Підвищення кваліфікації та перепідготовка (додає професійна освіта) як чинники формування професіоналізму поліцейського. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2017. № 24. С. 15–18.

18. Яценко Т. П. Порядок оформлення службово-трудових відносин з працівниками органів внутрішніх справ. *Вісник Харківського нац. ун-ту внутрішніх справ*. 2004. № 25. С. 393–397.

РОЗДІЛ 5 СЛУЖБА ПРАВОСУДДЯ

5.1. СУДДІВСЬКА СЛУЖБА

5.1.1. Суддя Конституційного Суду України

5.1.2. Статус суддів

5.1.3. Адміністративні посади в суді

5.1.4. Проходження суддівської служби

5.2. ПРОКУРОРСЬКА СЛУЖБА

5.2.1. Статус прокурора

5.2.2. Адміністративні посади прокурорів

5.2.3. Проходження прокурорської служби

5.1. СУДДІВСЬКА СЛУЖБА

Судова система України функціонує для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права. Здійснення судочинства належить до компетенції професійних суддів. Цей вид публічної служби здійснюється суддями у судових органах: Верховному Суді України; Вищому антикорупційному суді; апеляційних судах; місцевих судах. Окрема місце в системі конституційної юрисдикції займає Конституційний Суд України.

5.1.1. Суддя Конституційного Суду України

Конституційний Суд України (далі — КСУ) є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України. Склад КСУ становить 18 суддів КСУ. Президент

України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів КСУ¹.

Суддею КСУ може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості, є правником із визнаним рівнем компетентності. Суддя КСУ у своїй діяльності та поза її межами дотримується встановлених КСУ стандартів професійної етики судді КСУ. Суддя КСУ має відповідати критерію політичної нейтральності. Суддя не може належати до політичних партій чи професійних спілок, публічно виявляти прихильність до них, брати участь у будь-якій політичній діяльності.

Суддею КСУ не може бути призначена на посаду особа, яка на день призначення:

- 1) є членом або обіймає посаду в політичній партії, іншій організації, яка має політичні цілі або бере участь у політичній діяльності;
- 2) є обраною на виборну посаду в органі державної влади чи органі місцевого самоврядування, має представницький мандат;
- 3) бере участь в організації або фінансуванні політичної агітації чи іншої політичної діяльності.

Суддя КСУ не може суміщати свою посаду з будь-якою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, органі професійного правничого самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради АРК, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, з іншим представницьким мандатом, з адвокатською діяльністю, з підприємницькою діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу винагороду, за винятком здійснення викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї, а також не може входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку. На суддів КСУ поширюються відповідні вимоги та обмеження, встановлені для них Законом України «Про запобігання корупції».

Відбір кандидатур на посаду судді КСУ здійснюється на конкурсних засадах у порядку, встановленому Законом України «Про

¹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2017. 23 серп. С. 6.

Конституційний Суд України». Відбір кандидатур на посаду судді КСУ на конкурсних засадах щодо осіб, яких призначає Президент України, здійснює конкурсна комісія, яку створює глава держави. Персональний склад конкурсної комісії затверджує Президент України. Склад конкурсної комісії, утвореної Президентом України, формується з числа правників з визнаним рівнем компетентності, які не беруть участі в конкурсному відборі на посаду судді КСУ. Під час проведення конкурсного відбору не допускаються участь та залучення у будь-якій формі громадян держави, визнаної згідно із законом державою-окупантом та/або державою-агресором стосовно України, а також громадських об'єднань, засновниками яких є такі особи. Президент України затверджує положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді КСУ стосовно осіб, яких призначає Президент України¹.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді КСУ у Верховній Раді України здійснює комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу КСУ, у порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України, з урахуванням положень Закону України «Про Конституційний Суд України». Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді КСУ з'їздом суддів України здійснює Рада суддів України.

З метою сприяння суб'єктам призначення суддів КСУ в оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді КСУ створюється Дорадча група експертів. Вона здійснює свою діяльність відповідно до Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України» та Положення про Дорадчу групу експертів, яке розробляє та затверджує Дорадча група. Дорадча група діє у складі шести членів, які призначаються строком на три роки та беруть участь у її роботі на громадських засадах. Особа не може обіймати посаду члена Дорадчої групи більше двох строків поспіль.

За результатами конкурсного відбору Президент України видає указ про призначення на посади суддів КСУ третину складу КСУ.

Призначення на посаду судді КСУ здійснюється Верховною Радою відкритим голосуванням у два етапи:

¹ Питання конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України: Указ Президента України від 29.02.2024 р. № 139/2024. *Урядовий кур'єр*. 2024. 2 берез. С. 3.

- 1) рейтингове голосування;
- 2) голосування за призначення на посаду судді КСУ.

Рішення про призначення на посаду судді КСУ оформлюється постановою Верховної Ради¹.

З'їзд суддів України здійснює призначення на посаду судді КСУ таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів. До бюлетеня для таємного голосування про призначення на посаду судді КСУ включаються ті кандидати, які отримали від Дорадчої групи оцінку «найбільше відповідає» за критерієм визнаного рівня компетентності у сфері права. Рішення з'їзду суддів України про призначення на посаду судді КСУ підписують головуєчий на з'їзді та секретар².

Суддя КСУ призначається на *дев'ять років* без права бути призначеним повторно. Суддя КСУ набуває повноважень з дня складення ним на спеціальному пленарному засіданні Суду *присяги* такого змісту:

«Я (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді Конституційного Суду України, урочисто присягаю на вірність Україні, бути незалежним, чесним і сумлінним при виконанні високих обов'язків судді Конституційного Суду України, забезпечувати верховенство Конституції України, захищати конституційний лад держави, утверджуючи права та свободи людини»³.

Суддя КСУ підписує текст присяги із зазначенням дати її складення. Підписаний суддею КСУ текст присяги зберігається у його особовій справі. Запис про складення присяги вноситься до його трудової книжки судді КСУ.

Статус судді КСУ визначають Конституція України та Закон України «Про Конституційний Суд України». Особа набуває статусу судді КСУ з дня, що є наступним за днем призначення на посаду. Повноваження судді КСУ та гарантії його діяльності не можуть бути обмежені при введенні воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

¹ Про регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах: Закон України від 13.12.2022 р. № 2846-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#Text>

³ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2017. 23 серп. С. 6.

Суддю КСУ під час перебування на посаді не може бути нагороджено державними нагородами України, відзнаками, спеціальними званнями України, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами, за винятком нагородження за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя.

Очолює КСУ та організовує його діяльність *Голова КСУ*. Голову КСУ обирають на спеціальному пленарному засіданні КСУ зі складу суддів КСУ лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів із будь-яким числом кандидатур, запропонованих суддями КСУ. Головою КСУ вважається обраний кандидат, за якого проголосувала більшість суддів КСУ від його конституційного складу. Голова КСУ:

1) здійснює загальне керівництво організацією роботи КСУ та Секретаріату КСУ;

2) скликає засідання, спеціальні пленарні засідання КСУ, засідання, пленарні засідання Великої палати;

3) головує на засіданнях, спеціальних пленарних засіданнях КСУ, засіданнях, пленарних засіданнях Великої палати;

4) входить до одного із сенатів і головує на його засіданнях;

5) здійснює розпорядження бюджетними коштами на утримання і забезпечення діяльності КСУ відповідно до затвердженого КСУ кошторису та контролює ефективність використання цих коштів Секретаріатом КСУ.

Голова КСУ представляє КСУ у відносинах з органами державної влади, іншими державними органами України, органами місцевого самоврядування, юридичними особами всіх форм власності, а також з органами іноземних держав і міжнародних організацій.

За відсутності Голови КСУ його обов'язки виконує *заступник Голови КСУ*, а за відсутності обох — старший за віком суддя КСУ. Заступника Голови КСУ обирають за пропозицією Голови КСУ лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів у порядку, встановленому статтею 33 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Суддя КСУ на засіданнях у відкритій частині пленарного засідання КСУ здійснює свої повноваження у мантії та з нагрудним знаком.

Повноваження судді КСУ припиняються у разі:

1) закінчення строку його повноважень;

2) досягнення ним сімдесяти років;

3) припинення громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави, що встановлено в порядку, визначеному законом;

4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;

5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину;

6) смерті.

Припинення повноважень судді КСУ є підставою для припинення з ним трудових відносин, про що Голова КСУ видає розпорядження.

Підставами для звільнення судді КСУ з посади є:

1) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я, що підтверджується медичним висновком, який надає медична комісія, створена Міністерством охорони здоров'я України;

2) порушення ним вимог щодо несумісності, визначених у Законі України «Про Конституційний Суд України»;

3) вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді КСУ або виявило його невідповідність займаній посаді;

4) подання ним заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Рішення про звільнення з посади судді КСУ ухвалюється щонайменше двома третинами від його конституційного складу.

Суддя КСУ може подати заяву про відставку за наявності стажу на посаді судді Конституційного Суду щонайменше чотири роки, заяву про відставку за станом здоров'я безвідносно до стажу на посаді, а також заяву про звільнення з посади за власним бажанням безвідносно до мотивів¹.

5.1.2. Статус суддів

Суддя — громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» при-

¹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2017. 23 серп. С. 6.

значений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Суддя обіймає посаду безстроково. Судді гарантується перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення судді з посади або припинення його повноважень відповідно до Конституції України та України «Про судоустрій та статус суддів».

Суддівська служба характеризується такими ознаками:

- 1) особливим порядком призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень судді;
- 2) недоторканністю та імунітетом судді;
- 3) незмінюваністю судді;
- 4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення;
- 5) заборонаю втручання у здійснення правосуддя;
- 6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді;
- 7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом;
- 8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді;
- 9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування;
- 10) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту;
- 11) правом судді на відставку¹.

Суддя є недоторканим. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку². Проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводи-

¹ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 7.

² Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

тися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника обласної прокуратури або його заступника.

Держава забезпечує особисту безпеку судді та членів його сім'ї. Служба судової охорони, органи правопорядку зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їхнього майна, якщо від судді надійде відповідна заява¹.

Перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому державному органі, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади».

Суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої². Суддя повинен надавати пріоритет здійсненню правосуддя над усіма іншими видами діяльності.

Суддя має право брати участь у громадській діяльності, публічних заходах, якщо вони не завдають шкоди його статусу, авторитету суду і не можуть вплинути на здійснення правосуддя, проте повинен уникати взаємовідносин, які можуть вплинути на незалежність та неупередженість судді. Зокрема судді можуть утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до закону діє суддівське самоврядування, організаційними формами якого є збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів України³. Суддя може бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки.

¹ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 14.

² Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

³ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 13.

Суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду. З метою зміцнення та підтримки довіри суспільства до судової влади судді зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, дотримуватися обмежень, пов'язаних з дотриманням етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці. Питання *етики суддів* визначаються *Кодексом суддівської етики*, що затверджується З'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України. Зокрема, суддя має уникати будь-якого незаконного впливу на його діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя, та бути незалежним від своїх колег у процесі прийняття рішень. Він не має прав використовувати своє посадове становище в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб та не повинен дозволяти цього іншим¹.

На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросчесним та володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови.

На посаду *судді Верховного Суду* та судді відповідного вищого спеціалізованого суду за спеціальною процедурою може бути призначена особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, у відповідному суді та з відповідною спеціалізацією, а також відповідає одній із вимог, визначених частиною першою статті 38 Закону України «Про судоустрій та статус суддів». Зокрема, суддею Верховного Суду може бути особа, яка відповідає одній із таких вимог:

- 1) має стаж роботи на посаді судді не менше десяти років;
- 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років;
- 3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років;

¹ Про затвердження Кодексу суддівської етики: затв. XI черговим з'їздом суддів України від 22.02.2013 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#n4>

4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1–3, щонайменше десять років.

Суддя Верховного Суду:

1) здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;

2) бере участь у розгляді питань, що виносяться на засідання Пленуму Верховного Суду;

3) аналізує судову практику, бере участь у її узагальненні;

4) бере участь у розгляді питань, що виносяться на збори суддів відповідного касаційного суду, та здійснює інші повноваження, визначені законом¹.

Суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому суді з питань інтелектуальної власності, а також відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше трьох років;

2) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше п'ять років;

4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1–3 цієї частини, щонайменше п'ять років.

На посаду судді *Вищого антикорупційного суду* громадянин України може бути призначений, якщо він відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, передбаченим Законом України «Про судоустрій і статус суддів», а також володіє знаннями та практичними навичками, необхідними для здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією, та відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років;

2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;

¹ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 6.

3) має досвід професійної діяльності адвоката, у тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років;

4) має сукупний стаж (досвід) зазначеної у пунктах 1–3 роботи (професійної діяльності) щонайменше сім років¹.

Суддею *апеляційного суду* може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя в апеляційному суді, а також відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років;

2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років;

4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1–3, щонайменше сім років.

Не може бути призначений суддею громадянин, який:

1) визнаний судом обмежено дієздатним або недієздатним;

2) має хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій із здійснення правосуддя;

3) має незняту чи непогашену судимість.

Не може претендувати на посаду судді особа, до якої згідно із законом застосовується заборона обіймати відповідну посаду. Не може претендувати на посаду судді особа, яка обіймає посаду члена Вищої ради правосуддя, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, протягом часу перебування на відповідній посаді та протягом одного року після звільнення або припинення повноважень. Не може претендувати на посаду судді особа, яку було звільнено з посади судді за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним із статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, порушення вимог щодо несумісності, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна або у зв'язку із набранням законної сили обвинувальним вироком стосовно такої особи, крім випадків визнання в судовому порядку протиправним рішення про звільнення

¹ Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7.06.2018 р. № 2447-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 19 черв. С. 6.

із зазначених підстав або скасування обвинувального вироку суду. Не може претендувати на посаду судді особа, яку було звільнено з посади судді за результатами кваліфікаційного оцінювання.

Кандидат на посаду судді відповідає *критерію компетентності*, якщо він володіє знаннями у сфері права та вміє їх застосовувати, має навички юридичного письма та правничої аргументації, когнітивні здібності.

Кандидат на посаду судді відповідає *критерію доброчесності*, якщо відсутні обґрунтовані сумніви у його незалежності, чесності, неупередженості, непідкупності, сумлінності, у дотриманні ним етичних норм, у його бездоганній поведінці у професійній діяльності та особистому житті, а також щодо законності джерел походження його майна, відповідності рівня життя кандидата на посаду судді або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата на посаду судді його попередньому статусу.

Особливі застереження існують щодо суддів *Вищого антикорупційного суду*. Зокрема, не може бути призначена суддею Вищого антикорупційного суду особа:

1) яка упродовж десяти років, що передують призначенню:

- працювала (проходила службу) в органах прокуратури України, внутрішніх справ України, Національної поліції України, ДБР, інших правоохоронних органах (органах правопорядку), податковій міліції, СБУ, митних органах, НАБУ, НАЗК, Національному агентстві України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Антимонопольному комітеті України, Рахунковій палаті, центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;
- обіймала політичні посади, мала представницький мандат;

2) яка упродовж останніх п'яти років входила до складу керівних органів політичної партії або перебувала у трудових чи інших договірних відносинах з політичною партією;

3) відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

4) яка входила до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

5) яка була членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»;

6) яка входила до складу Міжвідомчої комісії з питань державних закупівель до створення електронної системи закупівель відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі»;

7) яка відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, була позбавлена права обіймати посади або займатися діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (крім осіб, які були реабілітовані), незалежно від зняття чи погашення такої судимості, або яка мала судимість за вчинення будь-якого умисного кримінального правопорушення, незалежно від зняття чи погашення такої судимості.¹

5.1.3. Адміністративні посади в суді

До адміністративних посад у суді відносяться посади голови суду та заступника (заступників) голови суду. У суді, кількість суддів у якому перевищує десять суддів, може бути обраний один заступник голови суду, а в суді, кількість суддів у якому перевищує тридцять суддів, — не більше двох заступників голови суду².

Перебування судді на адміністративній посаді в суді не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду, передбачених Законом України «Про судоустрій та статус суддів».

Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів відповідного суду з числа суддів цього суду шляхом таємного голосування більшістю від кількості суддів відповідного суду строком на три роки, але не більш як на строк повноважень судді, у порядку, визначеному зако-

¹ Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7.06.2018 р. № 2447-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 19 черв. С. 6.

² Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 5.

ном. Суддя, обраний на адміністративну посаду, не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки поспіль, якщо інше не передбачено законом.

Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники можуть бути достроково звільнені з посади за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного суду шляхом таємного голосування не менш як двома третинами суддів цього суду. Підставою для звільнення судді з адміністративної посади є його заява або триваюче незадовільне виконання обов'язків голови суду, заступника голови суду відповідно, систематичне або грубе одноразове порушення закону при їх виконанні. Суддя, якого достроково звільнено з адміністративної посади в суді (крім звільнення з адміністративної посади за його заявою), не може бути обраний на будь-яку адміністративну посаду в судах протягом двох років з дня такого дострокового звільнення.

Суддя, що перебуває на адміністративній посаді в суді, повинен утримуватися від поведінки, дій або висловлювань, які можуть призвести до виникнення сумнівів у єдиному статусі суддів і в те, що професійні судді здійснюють колективне вирішення питань організації роботи суду¹.

Голову Верховного Суду обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду з числа суддів Верховного Суду. Голова Верховного Суду обирається на чотири роки з правом обіймати цю посаду не більше двох строків поспіль.

Голова Верховного Суду:

1) представляє Верховний Суд як найвищий суд у системі судово-строю України у зносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;

2) визначає адміністративні повноваження заступника Голови Верховного Суду;

3) скликає Пленум Верховного Суду; вносить на розгляд Пленуму подання щодо обрання на посаду секретаря Пленуму; виносить на розгляд Пленуму питання та головує на його засіданнях;

¹ Про затвердження Кодексу суддівської етики: затв. XI черговим з'їздом суддів України від 22.02.2013 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#n4>

4) контролює ефективність діяльності апарату Верховного Суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду та його першого заступника, вносить подання про застосування до керівника апарату суду та його першого заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

5) інформує Пленум Верховного Суду про діяльність Верховного Суду.

Голова Верховного Суду за посадою входить до складу Вищої ради правосуддя, однак не може одночасно обіймати будь-яку іншу адміністративну посаду. З питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

Повноваження Голови Верховного Суду *припиняються достроково* внаслідок висловлення йому недовіри Пленумом Верховного Суду. Голова Верховного Суду може бути достроково звільнений з посади з підстав, встановлених законом. Питання про висловлення недовіри Голові Верховного Суду розглядається Пленумом Верховного Суду за поданням не менш як однієї третини від складу Пленуму Верховного Суду, скріпленим їх підписами. Подання має бути вмотивованим. Рішення про висловлення недовіри Голові Верховного Суду приймається шляхом таємного голосування більшістю голосів від складу Пленуму Верховного Суду. Висловлення недовіри Голові Верховного Суду не позбавляє його повноважень судді Верховного Суду.

У разі відсутності Голови Верховного Суду його адміністративні повноваження здійснює *заступник Голови Верховного Суду*, який обирається на посаду строком на чотири роки та звільняється з посади Пленумом Верховного Суду. Рішення про його обрання на посаду та про звільнення з посади приймається більшістю голосів від загального складу Пленуму Верховного Суду шляхом таємного голосування. Заступник Голови Верховного Суду може бути достроково звільнений з посади у порядку, встановленому Регламентом Пленуму Верховного Суду.

Голову касаційного суду обирають шляхом таємного голосування збори суддів відповідного касаційного суду з числа суддів цього суду строком на чотири роки з правом обіймати посаду голови такого касаційного суду не більше двох строків поспіль. Голова касаційного суду може бути достроково звільнений з посади за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідно-

го касаційного суду шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду.

Голова касаційного суду:

1) представляє касаційний суд перед державними органами, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами з питань діяльності цього суду;

2) визначає адміністративні повноваження заступників голови касаційного суду;

3) контролює ефективність діяльності структурного підрозділу апарату Верховного Суду, який здійснює організаційне забезпечення діяльності відповідного касаційного суду, погоджує призначення на посаду та звільнення керівника цього підрозділу — заступника керівника апарату Верховного Суду, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у касаційному суді у триденний строк з дня їх утворення;

5) скликає збори суддів касаційного суду; вносить на розгляд зборів питання та головує на їх засіданнях;

6) інформує збори суддів касаційного суду про стан правосуддя у відповідній судовій спеціалізації та практику вирішення окремих категорій справ;

7) забезпечує виконання рішень зборів суддів касаційного суду;

8) організовує ведення та аналіз судової статистики в касаційному суді, вивчення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

9) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів касаційного суду, підвищення їхнього професійного рівня.

Голова касаційного суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження. У разі відсутності голови касаційного суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови касаційного суду за визначенням голови касаційного суду. Заступник голови касаційного суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою касаційного суду. Збори суддів касаційного суду можуть обрати *заступника голови касаційного суду*. Заступник голови касаційного суду обира-

ється на посаду строком на чотири роки за пропозицією голови касаційного суду з числа секретарів судових палат відповідного касаційного суду та звільняється з посади зборами суддів такого касаційного суду. Рішення про обрання на посаду та про звільнення з посади заступника голови касаційного суду приймається більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування. Заступник голови касаційного суду може бути достроково звільнений з посади за пропозицією голови касаційного суду або не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду.

Голова вищого спеціалізованого суду:

1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;

2) визначає адміністративні повноваження заступників голови вищого спеціалізованого суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів вищого спеціалізованого суду;

7) організовує ведення та аналіз судової статистики, організовує вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів вищого спеціалізованого суду та підвищення їхнього професійного рівня.

Голова вищого спеціалізованого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження. У разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду. Заступник голови вищого спеціалізованого суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду.

Голова апеляційного суду:

1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

2) визначає адміністративні повноваження заступників голови апеляційного суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів в апеляційному суді у триденний строк з дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів апеляційного суду;

7) організовує ведення та аналіз судової статистики, організовує вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів апеляційного суду та підвищення їхнього професійного рівня;

9) здійснює повноваження слідчого судді та призначає з числа суддів апеляційного суду суддів (суддю) для здійснення таких повноважень у випадках, визначених процесуальним законом;

10) здійснює відповідно до Закону України «Про розвідку» повноваження уповноваженого судді щодо судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час здійснення розвідувальної діяльності та/або призначає суддю (суддів) з числа суддів апеля-

ційного суду для здійснення таких повноважень під час розгляду питання про надання дозволу на проведення розвідувальних заходів.

У разі відсутності голови апеляційного суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду. Заступник голови апеляційного суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду.

Голова місцевого суду:

1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

2) визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду;

7) організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду;

9) вносить на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів¹.

У разі відсутності голови місцевого суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду. Заступник голови місцевого суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду.

¹ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 5–6.

5.1.4. Проходження суддівської служби

Добір та призначення на посаду судді здійснюється в порядку, визначеному України «Про судоустрій та статус суддів». Добір на посаду судді включає такі етапи:

- 1) оголошення добору на посаду судді;
- 2) подання особами, які виявили намір стати суддею, заяви та документів для участі у доборі на посаду судді;
- 3) допуск до участі у доборі на посаду судді;
- 4) складання кваліфікаційного іспиту;
- 5) проведення спеціальної перевірки, передбаченої цим Законом;
- 6) проведення перевірки особистих морально-психологічних якостей кандидатів на посаду судді (у разі визначення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України такої необхідності);
- 7) затвердження рейтингу кандидатів на посаду судді;
- 8) зарахування кандидатів на посаду судді до резерву на зайняття вакантних посад суддів¹.

Конкурс на зайняття вакантної посади судді проводиться відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та положення про проведення конкурсу, що затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України. Конкурс на зайняття вакантних посад проводить Вища кваліфікаційна комісія суддів України:

1) суддів місцевого суду — на основі рейтингу кандидатів на посаду судді та суддів, які виявили намір бути переведеними до іншого місцевого суду відповідно до статті 82 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»;

2) суддів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду чи суддів Верховного Суду — на основі рейтингу кандидатів за результатами кваліфікаційного оцінювання та з урахуванням особливостей, передбачених статтею 79³ Закону України «Про судоустрій та статус суддів»².

З метою визначення здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді за визначеними законом

¹ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри: Закон України від 09.12.2023 р. № 3513-ІХ. *Голос України*. 2023. 29 груд. С. 1.

² Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри: Закон України від 09.12.2023 р. № 3513-ІХ. *Голос України*. 2023. 29 груд. С. 2.

критеріями проводиться *кваліфікаційне оцінювання* Вищою кваліфікаційною комісією суддів України. Критеріями кваліфікаційного оцінювання є такі:

- 1) компетентність (професійна, особиста, соціальна тощо);
- 2) професійна етика;
- 3) доброчесність.

Кваліфікаційне оцінювання за критерієм професійної компетентності проводиться з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації. Підставами для призначення кваліфікаційного оцінювання є:

- 1) заява судді (кандидата на посаду судді) про проведення кваліфікаційного оцінювання, у тому числі для участі у конкурсі;
- 2) рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про призначення кваліфікаційного оцінювання судді у випадках, визначених законом.

Порядок та методологія кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення затверджуються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України. Кваліфікаційне оцінювання включає такі етапи:

- 1) складення іспиту;
- 2) дослідження досьє та проведення співбесіди.

Кваліфікаційний іспит є атестуванням професійної компетентності кандидата на посаду судді з метою виявлення належних знань, рівня підготовки та здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді. Він проводиться шляхом складання анонімних тестувань та практичних завдань. *Анонімне тестування* проводиться щодо когнітивних здібностей, історії української державності, загальних знань у сфері права та кожної спеціалізації суду: адміністративної, господарської та загальної (цивільної і кримінальної). *Практичні завдання* проводяться щодо кожної із зазначених спеціалізацій суду. Форма та зміст тестувань, практичних завдань, а також порядок їх проведення затверджуються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, яка ухвалює рішення про допуск до *спеціальної перевірки* стосовно всіх кандидатів на посаду судді, які отримали прохідний бал кваліфікаційного іспиту. З метою встановлення відповідності кандидатів на посаду судді встановленим цим Законом вимогам Вища кваліфікаційна комісія суддів України може ухвалити рішення про проведення тестувань з метою *перевірки особистих морально-психологічних якостей* таких кандидатів.

Після затвердження рейтингу кандидатів на посаду судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України зараховує всіх кандидатів до *резерву на зайняття вакантних посад суддів*. Строк перебування в резерві становить два роки з дня зарахування до нього. Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право своїм рішенням за наявності обґрунтованих підстав продовжити строк перебування в резерві стосовно всіх осіб не більше ніж на один рік.

З метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні для цілей кваліфікаційного оцінювання відповідності кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду критеріям доброчесності (моралі, чесності, непідкупності), утворюється *Громадська рада міжнародних експертів*.

Громадська рада міжнародних експертів:

1) збирає, перевіряє та аналізує інформацію щодо кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду;

2) надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформацію щодо кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду;

3) бере участь у спеціальному спільному засіданні у передбачених цим Законом випадках;

4) вживає заходів до захисту персональних даних, інформації з обмеженим доступом, які стали відомі Громадській раді міжнародних експертів, її членам у зв'язку із здійсненням їх повноважень.

Громадська рада міжнародних експертів утворюється строком на шість років Вищою кваліфікаційною комісією суддів України для сприяння їй у підготовці рішень з питань призначення на посади суддів Вищого антикорупційного суду та є її допоміжним органом. Громадська рада міжнародних експертів виконує свої повноваження у складі шести членів, які призначаються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України виключно на підставі пропозицій міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції відповідно до міжнародних договорів України. Кожна така міжнародна організація може запропонувати не менше двох кандидатів до складу Громадської ради міжнародних експертів. Членами Громадської ради міжнародних експертів можуть бути призначені громадяни України чи іноземці, які мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, мають досвід роботи в інших країнах не менше ніж п'ять років із здійснення процесуального керівництва, підтримання державного

обвинувачення в суді чи здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією. Члени Громадської ради міжнародних експертів призначаються строком на два роки і не можуть бути призначені повторно. На час участі членів Громадської ради міжнародних експертів у процедурах відбору кандидатів на зайняття посади суддів Вищого антикорупційного суду їм встановлюється винагорода у розмірі посадового окладу судді Верховного Суду¹.

Конкурс на зайняття вакантної посади судді полягає у визначенні учасника конкурсу, який має вищу позицію за рейтингом. За результатами конкурсного добору Вища кваліфікаційна комісія суддів України надсилає до Вищої ради правосуддя відповідно до кількості вакантних посад суддів рекомендації про призначення кандидатів судьями. Відповідно до внесеної рекомендації Вища рада правосуддя на своєму засіданні розглядає питання про призначення кандидата на посаду судді та в разі ухвалення позитивного рішення вносить подання Президентові України про призначення судді на посаду. Вища рада правосуддя може відмовити у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду виключно з таких підстав:

- 1) наявність обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики або інших обставин, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з таким призначенням;
- 2) порушення визначеного законом порядку призначення на посаду судді.

Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя, яка до подання обов'язково додає особову справу (досьє) кандидата на посаду судді². Особа, призначена на посаду судді указом Президента України, набуває повноважень судді із здійснення правосуддя, включаючи право на отримання доплат до посадового окладу, за умов зарахування у штат відповідного суду, складення присяги судді і проходження початкової підготовки у випадках та порядку, встановлених цим Законом України «Про судоустрій та статус суддів».

¹ Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7.06.2018 р. № 2447-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 19 черв. С. 6.

² Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 7–8. Ст. 50.

Особа, призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення *присяги* судді такого змісту:

«Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя»¹.

Суддя складає присягу під час урочистої церемонії у присутності Президента України. До участі в церемонії запрошуються Голова Верховного Суду, Голова Ради суддів України, Голова Вищої ради правосуддя та Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Текст присяги підписується суддею і зберігається в його суддівському досьє.

З метою встановлення відповідності рівня життя судді наявного у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам, проводиться *моніторинг способу життя* судді відповідно до закону. Моніторинг способу життя судді може бути проведений на вимогу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя та в інших випадках, визначених законом. Результати моніторингу способу життя судді можуть також використовуватися для оцінки дотримання суддею правил суддівської етики. Інформація, отримана за результатами моніторингу способу життя судді, включається до суддівського досьє.

З метою моніторингу доброчесності, відповідності рівня життя судді Вищого антикорупційного суду та наявного у нього і членів його сім'ї майна одержаним ними доходам, перевірки на наявність у судді Вищого антикорупційного суду *конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення* проводяться:

1) повна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції», всіх декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що подані суддями Вищого антикорупційного суду, результати якої включаються до суддівського досьє судді Вищого антикорупційного суду;

¹ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 8.

2) моніторинг у порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції», способу життя суддів Вищого антикорупційного суду та членів їхніх сімей на вимогу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, Громадської ради доброчесності, а також на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, із засобів масової інформації та інших відкритих джерел інформації, що містить відомості про невідповідність рівня життя суб'єктів декларування задекларованим ними майну і доходам;

3) інші заходи фінансового та іншого контролю, моніторингу за додержанням законодавства у сфері запобігання корупції, передбачені законом¹.

Національним агентством з питань запобігання корупції здійснюється *повна перевірка декларації*, що подається суддею, та полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірки на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення. Повна перевірка декларації здійснюється щодо кожного судді щонайменше один раз на п'ять років (якщо інше не передбачено законом), а також за відповідним запитом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради правосуддя.

Суддя зобов'язаний щорічно до 1 травня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України *декларацію родинних зв'язків* та *декларацію доброчесності* за формою, що визначаються цією комісією. Декларація доброчесності судді складається з переліку тверджень, правдивість яких суддя повинен задекларувати шляхом їх підтвердження або неспростання. Декларація доброчесності судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (в тому числі неповноту) тверджень судді у декларації доброчесності, Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить відповідну перевірку. За відсутності доказів іншого, твердження судді у декларації доброчесності вважаються достовірними. Неподання, несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею або декларування в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень мають наслідком дисциплінарну відпові-

¹ Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7.06.2018 р. № 2447-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 19 черв. С. 6.

дальність, встановлену Законом України «Про судоустрій та статус суддів».

Важливим елементом проходження суддівської служби є *підвищення рівня професійної компетентності* судді. Суддя зобов'язаний проходити підготовку для підтримання кваліфікації в Національній школі суддів України не рідше одного разу на три роки. Час такої підготовки не може бути меншим 40 академічних годин упродовж кожних трьох років перебування на посаді судді. Особа, призначена на посаду судді та в якій відсутній стаж роботи на посаді судді, проходить відповідну підготовку щороку протягом перших трьох років після призначення. Особа, призначена на посаду судді та в якій відсутній стаж роботи на посаді судді, з метою отримання практичних навичок роботи в суді проходить початкову підготовку в Національній школі суддів України тривалістю не більше 350 академічних годин та не довше двох місяців. Програму та порядок проходження початкової підготовки затверджує Вища кваліфікаційна комісія суддів України за пропозицією Національної школи суддів України. Національна школа суддів України здійснює:

- 1) початкову підготовку судді, передбачену статтею 89 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»;
- 2) підготовку суддів, у тому числі обраних на адміністративні посади в судах;
- 3) періодичне навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації;
- 4) проведення курсів навчання, визначених кваліфікаційним або дисциплінарним органом, для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя;
- 5) підготовку працівників апаратів судів та підвищення рівня їхньої кваліфікації;
- 6) підготовку працівників Служби судової охорони та підвищення рівня їхньої кваліфікації;
- 7) проведення наукових досліджень з питань удосконалення судового устрою, статусу суддів і судочинства;
- 8) вивчення міжнародного досвіду організації та діяльності судів;
- 9) науково-методичне забезпечення діяльності судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя¹.

¹ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 12.

Регулярне оцінювання судді упродовж перебування на посаді проводиться з метою виявлення індивідуальних потреб судді щодо вдосконалення, стимулювання його до підтримання кваліфікації на належному рівні та професійного зростання. Регулярне оцінювання судді проводиться:

- 1) викладачами (тренерами) Національної школи суддів України за результатами підготовки шляхом заповнення анкети;
- 2) іншими суддями відповідного суду шляхом анкетування;
- 3) самим суддею шляхом заповнення анкети самооцінки;
- 4) громадськими об'єднаннями шляхом незалежного оцінювання роботи судді в судових засіданнях¹.

Суддя Вищого антикорупційного суду регулярно, але не рідше одного разу на рік, проходить обов'язкове підвищення кваліфікації з питань судочинства у сфері протидії та боротьби з корупцією. Національна школа суддів України систематично організовує навчання суддів Вищого антикорупційного суду для закріплення та оновлення необхідних знань, вмінь та навичок, тренінги з вивчення новітнього міжнародного досвіду судочинства у сфері протидії та боротьби з корупцією, у тому числі із залученням представників міжнародних організацій, іноземних навчальних закладів².

Суддю може бути притягнуто до *дисциплінарної відповідальності* в порядку дисциплінарного провадження. Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють *Дисциплінарні палати* Вищої ради правосуддя. Дисциплінарне провадження розпочинається після отримання Вищою радою правосуддя скарги щодо дисциплінарного проступку судді, з повідомленням про вчинення дисциплінарного проступку суддею (дисциплінарної скарги), поданої відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», або за ініціативою Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя чи за зверненням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у випадках, визначених законом³.

До суддів може застосовуватися *дисциплінарне стягнення* у виді:

- 1) попередження;

¹ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 12.

² Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7.06.2018 р. № 2447-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. 19 черв. С. 6.

³ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 7-8. Ст. 50.

2) догани — з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця;

3) суворої догани — з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців;

4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя — з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді;

5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня;

6) подання про звільнення судді з посади.

Під час обрання виду дисциплінарного стягнення стосовно судді враховуються характер дисциплінарного проступку, його наслідки, особа судді, ступінь його вини, наявність інших дисциплінарних стягнень, інші обставини, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарне стягнення застосовується з урахуванням принципу пропорційності¹.

У разі ухвалення рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення, що не дозволяє судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, суддя тимчасово відстороняється від здійснення правосуддя у цьому суді з дня ухвалення рішення про застосування до нього дисциплінарного стягнення. За наявності непогашених дисциплінарних стягнень до судді має бути застосовано більш суворе дисциплінарне стягнення. Суддя, який має непогашене дисциплінарне стягнення, не може брати участі в конкурсі на зайняття посади в іншому суді.

Дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення судді з посади застосовується у разі:

1) вчинення суддею істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;

2) порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

¹ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 12.

Переведення судді з одного суду до іншого здійснюється Вищою радою правосуддя:

1) на підставі та в межах рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і доданих до неї матеріалів;

2) на підставі подання Дисциплінарної палати про переведення судді до суду нижчого рівня.

Суддя може бути звільнений з посади виключно з підстав, визначених частиною шостою статті 126 Конституції України:

1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я;

2) порушення суддею вимог щодо несумісності;

3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;

4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;

5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду;

б) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна¹.

Рішення про звільнення судді з посади ухвалює Вища рада правосуддя у порядку, встановленому Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

Неспроможності здійснювати повноваження за станом здоров'я встановлюється за наявності медичного висновку, що надається медичною комісією, утвореною Міністерством охорони здоров'я, за зверненням Вищої ради правосуддя.

Факти, що свідчать про вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, мають бути встановлені Вищою радою правосуддя на підставі подання Дисциплінарної палати про звільнення судді².

Порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна може бути встановлене:

1) у межах дисциплінарного провадження щодо суддів — Вищою радою правосуддя (її органами);

¹ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 7-8. Ст. 50.

2) у межах кваліфікаційного оцінювання судді — Вищою кваліфікаційною комісією суддів України;

3) судом при розгляді відповідної справи.

Повноваження судді *припиняються* виключно з підстав, визначених частиною сьомою статті 126 Конституції України у зв'язку:

1) з досягненням суддею шістдесяти п'яти років;

2) з припиненням громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави;

3) з набранням законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;

4) зі смертю судді;

5) з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину¹.

Припинення повноважень судді є підставою для припинення трудових відносин судді із відповідним судом, про що голова суду видає наказ.

Суддя, який має стаж роботи на посаді судді не менше двадцяти років, що визначається відповідно до статті 137 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», має право подати заяву про *відставку*. Суддя має право у будь-який час перебування на посаді незалежно від мотивів подати заяву про звільнення з посади за власним бажанням. Заява про відставку, заява про звільнення з посади за власним бажанням подається суддею до Вищої ради правосуддя, яка протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви ухвалює рішення про звільнення судді з посади.

За суддею, звільненим за його заявою про відставку, зберігається звання судді та гарантії недоторканності, встановлені для судді до його виходу у відставку.

Суддя до звільнення з посади або припинення його повноважень не може бути нагороджений державними нагородами, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами. Суддя може бути нагороджений державними нагородами лише за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя.

¹ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5.2. ПРОКУРОРСЬКА СЛУЖБА

5.2.1. Статус прокурора

Функції прокуратури України здійснюються виключно прокурорами. **Прокурорська служба — вид публічної служби, що здійснюється прокурорами, які виконують встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.** Зокрема, реалізують такі *функції прокуратури*:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом¹.

Здійснюючи функції прокуратури, прокурор є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску, втручання і керується у своїй діяльності лише Конституцією та законами України. Під час здійснення повноважень, пов'язаних з реалізацією функцій прокуратури, прокурори є незалежними, самостійно приймають рішення про порядок здійснення таких повноважень, керуючись при цьому положеннями закону, а також зобов'язані виконувати лише такі вказівки прокурора вищого рівня, що були надані з дотриманням вимог Закону України «Про прокуратуру». Органи публічної влади, їх посадові та службові особи, а також фізичні та юридичні особи і їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність прокурора та утримуватися від здійснення у будь-якій формі впливу на прокурора з метою перешкоджання виконанню службових обов'язків або прийняття ним незаконного рішення.

Гарантії незалежності прокурора забезпечується:

- 1) особливим порядком його призначення на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності;

¹ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2) порядком здійснення повноважень, визначеним процесуальним та іншими законами;

3) заборонаю незаконного впливу, тиску чи втручання у здійснення повноважень прокурора;

4) установленим законом порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності прокуратури;

5) належним матеріальним, соціальним та пенсійним забезпеченням прокурора;

6) функціонуванням органів прокурорського самоврядування;

7) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки прокурора, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту.

Гарантії незалежності заступника Генерального прокурора — керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі — САП) забезпечуються спеціальним порядком припинення його повноважень як прокурора органів прокуратури. Його повноваження як прокурора органів прокуратури не можуть бути припинені з підстави, передбаченої пунктом 4 частини третьої статті 51 Закону України «Про прокуратуру», та в порядку, визначеному частиною другою статті 61 Закону України «Про прокуратуру»¹.

Прокурор призначається на посаду безстроково та може бути звільнений з посади, його повноваження на посаді можуть бути припинені лише з підстав та в порядку, передбачених законом².

Прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає у прокуратурі. *Прокурором органу прокуратури є:*

1) Генеральний прокурор;

2) перший заступник Генерального прокурора;

3) заступник Генерального прокурора;

4) заступник Генерального прокурора — керівник САП;

5) перший заступник керівника САП;

6) заступник керівника САП;

7) керівник підрозділу Офісу Генерального прокурора;

8) керівник підрозділу САП;

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

² Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

- 9) заступник керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора;
- 10) заступник керівника підрозділу САП;
- 11) прокурор Офісу Генерального прокурора;
- 12) прокурор САП;
- 13) керівник обласної прокуратури;
- 14) перший заступник керівника обласної прокуратури;
- 15) заступник керівника обласної прокуратури;
- 16) керівник підрозділу обласної прокуратури;
- 17) заступник керівника підрозділу обласної прокуратури;
- 18) прокурор обласної прокуратури;
- 19) керівник окружної прокуратури;
- 20) перший заступник керівника окружної прокуратури;
- 21) заступник керівника окружної прокуратури;
- 22) керівник підрозділу окружної прокуратури;
- 23) заступник керівника підрозділу окружної прокуратури;
- 24) прокурор окружної прокуратури (у тому числі прокурор — стажист окружної прокуратури)¹.

Прокурором вищого рівня є:

1) для прокурорів, у тому числі прокурорів — стажистів окружних прокуратур, керівників та заступників керівників підрозділів окружної прокуратури — керівник окружної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

2) для прокурорів, керівників та заступників керівників підрозділів обласної прокуратури — керівник обласної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

3) для керівника окружної прокуратури, його першого заступника та заступників — керівник відповідної обласної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

4) для керівника обласної прокуратури, його першого заступника та заступників, керівника та заступника керівника підрозділу, прокурора Офісу Генерального прокурора — Генеральний прокурор чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

5) для першого заступника та заступника Генерального прокурора — Генеральний прокурор¹.

Прокурори вищого рівня мають право давати вказівки прокурору нижчого рівня, погоджувати прийняття ним певних рішень та здійснювати інші дії, що безпосередньо стосуються реалізації цим прокурором функцій прокуратури, виключно в межах та порядку, визначених законом. Генеральний прокурор має право давати вказівки будь-якому прокурору.

До прокурорів встановлені такі вимоги щодо *несумісності*:

1. Перебування на посаді прокурора несумісне з обійманням посади в будь-якому державному органі, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом на державних виборних посадах. Вимоги щодо несумісності не поширюються на участь прокурорів у діяльності виборних органів релігійних та громадських організацій.

2. На прокурора поширюються обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, визначені Законом України «Про запобігання корупції».

3. Прокурор не може належати до політичної партії, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках.

Прокурор *має право* брати участь у прокурорському самоврядуванні для вирішення питань внутрішньої діяльності прокуратури у порядку, встановленому законом. Прокурори мають право бути членами професійних спілок, утворювати громадські організації та брати в них участь з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення свого професійного рівня.

Прокурор *зобов'язаний*:

- діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;
- неухильно додержуватися присяги прокурора, за порушення він несе відповідальність, передбачену законом;
- виявляти повагу до осіб під час здійснення своїх повноважень;
- не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом;
- додержуватися правил прокурорської етики, зокрема не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури;

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

- щорічно проходити таємну перевірку добросовісності;
- вдосконалювати свій професійний рівень та з цією метою підвищувати кваліфікацію. Прокурор періодично проходить підготовку у Тренінговому центрі прокурорів України, що має включати вивчення правил прокурорської етики.

5.2.2. Адміністративні посади прокурорів

В органах прокуратури передбачені адміністративні посади. В Офісі Генерального прокурора, обласних та окружних прокуратурах є такі **адміністративні посади**:

- 1) Генерального прокурора;
- 2) першого заступника Генерального прокурора;
- 3) заступника Генерального прокурора;
- 4) керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора;
- 5) заступника керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора;
- 6) керівника обласної прокуратури;
- 7) першого заступника керівника обласної прокуратури;
- 8) заступника керівника обласної прокуратури;
- 9) керівника підрозділу обласної прокуратури;
- 10) заступника керівника підрозділу обласної прокуратури;
- 11) керівника окружної прокуратури;
- 12) першого заступника керівника окружної прокуратури;
- 13) заступника керівника окружної прокуратури;
- 14) керівника підрозділу окружної прокуратури;
- 15) заступника керівника підрозділу окружної прокуратури¹.

Прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України. Строк повноважень Генерального прокурора становить шість років. Одна й та ж особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два строки поспіль². На посаду Генерального прокурора може бути призначений громадянин України, який:

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

² Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

- 1) має вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше десяти років;
- 2) володіє державною мовою;
- 3) має високі морально-ділові, професійні якості та організаторські здібності;
- 4) стосовно якого відсутні обставини, передбачені частиною шостою статті 27 Закону України «Про прокуратуру»;
- 5) не має заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання¹.

Генеральний прокурор очолює *Офіс Генерального прокурора*, котрий організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури, забезпечує належне функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань та його ведення органами досудового розслідування, визначає єдиний порядок формування звітності про стан кримінальної протиправності і роботу прокурора з метою забезпечення ефективного виконання функцій прокуратури, а також здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Офісу Генерального прокурора. Генеральний прокурор має першого заступника та не більше п'яти заступників, у тому числі заступника Генерального прокурора — керівника САП².

Під час вирішення питання щодо надання рекомендації для призначення на адміністративну посаду Рада прокурорів України враховує професійні та морально-ділові якості кандидата, а також його управлінсько-організаторські здібності та досвід роботи.

Призначення на адміністративні посади в САП здійснюється Генеральним прокурором за результатами відкритого конкурсу. Участь у конкурсі можуть брати особи, які відповідають вимогам, визначеним статтею 27 Закону України «Про прокуратуру».

САП очолює заступник Генерального прокурора — керівник САП, який має першого заступника та заступника. Керівник САП здійснює повноваження керівника органу прокуратури, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України.

До штату САП входять прокурори та головні спеціалісти.

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

² Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

У САП передбачені такі *адміністративні посади*:

- 1) заступника Генерального прокурора — керівника САП;
- 2) першого заступника керівника САП;
- 3) заступника керівника САП;
- 4) керівника підрозділу САП;
- 5) заступника керівника підрозділу САП¹.

Призначення на адміністративні посади в органах прокуратури показані у табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Призначення прокурорів на адміністративні посади

Назва посади	Призначаються
Перший заступник Генерального прокурора; заступник Генерального прокурора; керівник обласної прокуратури; перший заступник керівника обласної прокуратури; заступник керівника обласної прокуратури; керівник окружної прокуратури	Генеральним прокурором за рекомендацією Ради прокурорів України
Керівник підрозділу Офісу Генерального прокурора; заступник керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора	Генеральним прокурором
Керівник підрозділу обласної прокуратури; заступник керівника підрозділу обласної прокуратури; перший заступник керівника окружної прокуратури; заступник керівника окружної прокуратури;	Керівником обласної прокуратури
Керівник підрозділу окружної прокуратури; заступник керівника підрозділу окружної прокуратури	Керівником окружної прокуратури

Перебування прокурора на адміністративній посаді у прокуратурі не звільняє його від здійснення повноважень прокурора відповідної прокуратури, передбачених Законом України «Про прокуратуру».

Звільнення прокурора з адміністративної посади здійснюється Генеральним прокурором з таких підстав:

1) подання заяви про дострокове припинення повноважень на адміністративній посаді за власним бажанням;

2) переведення на посаду до іншого органу прокуратури (крім адміністративної посади, передбаченої пунктами 1–3 частини третьої статті 39 Закону України «Про прокуратуру»);

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

3) неналежне виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, установлених для відповідної адміністративної посади;

4) наявність заборгованості із сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Звільнення з адміністративних посад САП: заступника Генерального прокурора — керівника САП та його заступників здійснюється Генеральним прокурором, а з адміністративних посад керівника підрозділу САМ і заступника керівника підрозділу САП здійснюється заступником Генерального прокурора — керівником САП (особою, яка виконує його обов'язки). Звільнення з таких адміністративних посад здійснюється виключно з підстав, передбачених законом, а також у разі наявності висновку Комісії з проведення оцінки про неефективність діяльності САП та неналежне виконання обов'язків заступником Генерального прокурора — керівником САП (особою, яка виконує його обов'язки)¹.

Повноваження прокурора на адміністративній посаді *припиняються* в разі:

1) закінчення строку перебування на адміністративній посаді;

2) звільнення з посади прокурора або припинення повноважень на посаді прокурора.

Генеральний прокурор *звільняється* з адміністративної посади Президентом України за згодою Верховної Ради України:

1) у зв'язку з поданням заяви про дострокове припинення повноважень на адміністративній посаді за власним бажанням;

2) на підставі подання Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів — колегіального органу, що визначає рівень фахової підготовки осіб, які виявили намір зайняти посаду прокурора та вирішує питання щодо дисциплінарної відповідальності, переведення та звільнення прокурорів з посади (далі — Комісія), або Вищої ради правосуддя;

3) у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних

¹ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України від 08.12.2023 р. № 3509-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text>

платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Повноваження Генерального прокурора на адміністративній посаді *припиняються* в разі:

1) висловлення Верховною Радою України недовіри Генеральному прокурору, що має наслідком його відставку з цієї адміністративної посади;

2) закінчення строку перебування на посаді Генерального прокурора.

Звільнення Генерального прокурора з адміністративної посади або припинення повноважень Генерального прокурора на адміністративній посаді не припиняє його повноважень прокурора¹.

5.2.3. Проходження прокурорської служби

До кандидатів на посаду прокурора встановлені такі *вимоги*:

1. Прокурором окружної прокуратури за результатами добору може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту та володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови.

2. Прокурором обласної прокуратури може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше трьох років та володіє державною мовою.

Прокурором Офісу Генерального прокурора може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше п'яти років та володіє державною мовою. Ці вимоги не поширюються на прокурорів САП.

Прокурором САП може бути призначена особа, яка має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше п'яти років та володіє державною мовою.

Не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка:

1) визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною;

2) має захворювання, що перешкоджає виконанню обов'язків прокурора;

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

3) має незняту чи непогашену судимість або на яку накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Добір кандидатів на посаду прокурора здійснюється із числа осіб, які відповідають вимогам, установленим статтею 27 Закону України «Про прокуратуру» та їх *призначення* на посаду прокурора здійснюється в порядку, визначеному зазначеним Законом, та включає:

1) прийняття Комісією рішення про проведення добору кандидатів на посаду прокурора, що розміщується на офіційному веб-сайті Комісії, та повинно містити виклад передбачених Законом України «Про прокуратуру» вимог, яким має відповідати кандидат на посаду прокурора, а також перелік документів, що подаються до Комісії, і кінцевий термін їх подання;

2) подання особами, які виявили бажання стати прокурором, відповідної заяви та документів до Комісії;

3) на основі поданих кандидатами на посаду прокурора документів здійснення Комісією перевірки відповідності осіб вимогам, установленим до кандидата на посаду прокурора;

4) складання особами, які відповідають установленим вимогам до кандидата на посаду прокурора, кваліфікаційного іспиту;

5) оприлюднення на офіційному веб-сайті Комісії списку кандидатів, які успішно склали кваліфікаційний іспит;

6) організацію Комісією спеціальної перевірки кандидатів, які успішно склали кваліфікаційний іспит;

7) визначення Комісією рейтингу кандидатів на посаду прокурора серед осіб, які успішно склали кваліфікаційний іспит та щодо яких проведено спеціальну перевірку, а також зарахування їх до резерву на заміщення вакантних посад прокурорів окружних прокуратур;

8) оголошення Комісією конкурсу на призначення прокурором — стажистом окружної прокуратури серед кандидатів, які перебувають у резерві на заміщення вакантних посад прокурорів окружних прокуратур;

9) проведення Комісією конкурсу на призначення прокурором — стажистом окружної прокуратури на основі рейтингу кандидатів;

10) направлення Комісією подання керівнику обласної прокуратури щодо призначення кандидата прокурором — стажистом окружної прокуратури;

11) призначення особи прокурором — стажистом окружної прокуратури;

- 12) складення особою присяги прокурора;
- 13) проходження прокурором — стажистом окружної прокуратури спеціальної підготовки;
- 14) призначення прокурора — стажиста окружної прокуратури, який успішно пройшов спеціальну підготовку, на посаду прокурора окружної прокуратури¹.

Організація та проведення конкурсу на посаду заступника Генерального прокурора — керівника САП, першого заступника та заступника керівника САП здійснюються Конкурсною комісією, до складу якої входять:

- 1) три особи, визначені Генеральним прокурором на підставі пропозицій Ради прокурорів України;
- 2) три особи, визначені Генеральним прокурором на підставі пропозицій міжнародних та іноземних організацій, які відповідно до міжнародних або міждержавних угод надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері запобігання і протидії корупції протягом останніх трьох років до дня завершення строку повноважень заступника Генерального прокурора — керівника САП або до дня дострокового припинення його повноважень (звільнення).

Кандидат на посаду заступника Генерального прокурора — керівника САП, його першого заступника або заступника вважається таким, що відповідає *критерію доброчесності*, якщо є незалежним, чесним, неупередженим, непідкупним, сумлінним, дотримується етичних норм та демонструє бездоганну поведінку у професійній діяльності та особистому житті, а також стосовно якого немає сумнівів щодо законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата та членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу. Оцінювання Конкурсною комісією відповідності кандидатів критерію доброчесності здійснюється з урахуванням такого:

- 1) оцінювання спирається на інформацію без часових або територіальних обмежень;
- 2) кандидат не відповідає критерію в разі доведення невідповідності або наявності в Конкурсній комісії обґрунтованих сумнівів у відповідності;

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

3) будь-який висновок чи оцінка національного або міжнародного органу щодо доброчесності кандидата не є наперед визначальними та обов'язковими для Конкурсної комісії.

Кандидат на посаду заступника Генерального прокурора — керівника САП, його першого заступника або заступника вважається таким, що відповідає *критерію професійної компетентності*, якщо володіє необхідними знаннями та досвідом для виконання відповідних повноважень, продемонстрував аналітичні здібності, усні та письмові комунікаційні навички, лідерські здібності та спроможність наполегливо працювати¹.

Професійна компетентність прокурора — здатність прокурора в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички для належного виконання покладених завдань і обов'язків².

Призначення на посаду прокурора САП, здійснюється заступником Генерального прокурора — керівником САП (особою, яка виконує його обов'язки) за результатами відкритого конкурсу, який проводить конкурсна комісія. Організація та проведення конкурсу здійснюються конкурсною комісією, до складу якої входять:

1) три особи, визначені заступником Генерального прокурора — керівником САП;

2) три особи, визначені заступником Генерального прокурора — керівником САП на підставі пропозицій міжнародних та іноземних організацій, які відповідно до міжнародних або міждержавних угод надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері запобігання і протидії корупції.

Кваліфікаційний іспит полягає у виявленні рівня теоретичних знань у галузі права, європейських стандартів у галузі захисту прав людини, загальних здібностей кандидатів та наявних практичних навичок, необхідних для роботи на посаді прокурора. Кваліфікаційний іспит проводиться шляхом проходження кандидатом на посаду прокурора *анонімного тестування та анонімного виконання практичного завдання*.

¹ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України від 08.12.2023 р. № 3509-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text>

² Про затвердження Положення про систему оцінювання якості роботи прокурорів: затв. наказом Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 р. № 407. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0407905-21#Text>

Комісія прокурорів забезпечує перевірку складених тестів, виконаних практичних завдань та визначає кількість балів, набраних кандидатами на посаду прокурора. Комісія організовує проведення *спеціальної перевірки* кандидатів на посаду прокурора, які успішно склали кваліфікаційний іспит, у порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції, з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про прокуратуру».

Спеціальна підготовка прокурора — стажиста окружної прокуратури складається з:

1) *первинної підготовки*, що проводиться Тренінговим центром прокурорів України, тривалістю до двох місяців. Первинна підготовка проводиться з метою набуття прокурором — стажистом окружної прокуратури теоретичних знань для самостійної роботи на посаді прокурора. При прийнятті відповідного рішення враховуються:

- виконання прокурором — стажистом окружної прокуратури навчального плану первинної підготовки;
- результат виконання практичного завдання;
- рівень набутих знань та вміння їх застосовувати у практичній діяльності.

За результатами первинної підготовки Тренінговий центр прокурорів України приймає рішення про успішне чи неуспішне її проходження. У разі успішного проходження первинної підготовки, прокурор — стажист окружної прокуратури допускається до стажування.

2) *стажування*, котре проводиться у відповідній окружній прокуратурі, протягом шести місяців. Стажування проводиться з метою отримання практичних навичок для роботи на посаді прокурора. Стажування проводиться в окружній прокуратурі під керівництвом прокурора (керівника стажування) з числа прокурорів, які мають стаж роботи прокурором не менше п'яти років. Керівник стажування призначається керівником окружної прокуратури, а у випадку призначення керівником стажування керівника окружної прокуратури — керівником обласної прокуратури. За результатами стажування керівник стажування складає висновок про проходження стажування прокурора — стажиста окружної прокуратури, який погоджується з керівником окружної прокуратури.

На підставі відомостей про завершення проходження прокурором — стажистом окружної прокуратури первинної підготовки та / або стажування Комісія приймає вмотивоване рішення про успішне

чи неуспішне проходження спеціальної підготовки, копія якого надається прокурору-стажисту. Особа, стосовно якої прийнято рішення про припинення спеціальної підготовки або про її неуспішне проходження, звільняється із займаної посади. Такі рішення можуть бути оскаржені до суду у встановленому законом порядку. У разі прийняття рішення про успішне проходження спеціальної підготовки Комісія надсилає уповноваженому керівникові обласної прокуратури подання про призначення прокурора-стажиста на посаду прокурора відповідної окружної прокуратури. Керівник обласної прокуратури своїм наказом призначає прокурора — стажиста окружної прокуратури на посаду прокурора окружної прокуратури не пізніше трьох робочих днів з дня отримання подання Комісії.

Особа, призначена на посаду прокурора, набуває повноважень прокурора після складення **Присяги прокурора** такого змісту:

«Я, (прізвище, ім'я, по батькові), вступаючи на службу в прокуратуру, присвячую свою діяльність служінню Українському народові і Україні та урочисто присягаю:

неухильно додержуватися Конституції та законів України;

сумлінним виконанням своїх службових обов'язків сприяти утвердженню верховенства права, законності та правопорядку;

захищати права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства і держави;

постійно вдосконалювати свою професійну майстерність, бути принциповим, чесно, сумлінно і неупереджено виконувати свої обов'язки, з гідністю нести високе звання прокурора»¹.

Текст Присяги підписується прокурором і зберігається в його особовій справі. Процедура складення Присяги визначається Генеральним прокурором. Про складення Присяги вноситься запис у трудову книжку. Прокурор зобов'язаний неухильно додержуватися присяги прокурора. За порушення присяги прокурор несе відповідальність, передбачену законом.

Працівники САП несуть відповідальність за порушення Присяги прокурора, Присяги державного службовця, Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів, Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, службових обов'язків, службової (трудової) та виконавської дисципліни.

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

ліни, а також в інших випадках згідно із Законами України «Про прокуратуру», «Про державну службу», «Про запобігання корупції», законодавством про працю.

Важливим етапом проходження служби є **оцінювання якості роботи** прокурорів, що здійснюється з метою встановлення результативності виконання прокурорами своїх службових обов'язків; мотивування прокурорів до підвищення професійного розвитку; забезпечення ефективного досягнення цілей на виконання стратегії розвитку прокуратури; підвищення якості управління кадрами в органах прокуратури. Система оцінювання якості роботи прокурорів складається з оцінювання якості роботи і визначення напрямів професійного розвитку прокурора. Таке оцінювання проводиться один раз на рік. Об'єктом оцінювання є *якість роботи прокурора, його професійного розвитку та ділової активності* — властивості прокурора, яка відображає ініціативність, а також його зусилля з участі в заходах, пов'язаних із функціонуванням органів прокуратури, зокрема в межах діяльності робочих груп, комісій, круглих столів.

Оцінювання проводиться за шкалою у балах:

- 6 — значно вище за очікування;
- 5 — відповідно до очікувань;
- 4 — задовольняє очікування;
- 3 — нижче від очікувань;
- 2 — значно нижче за очікування;
- 1 — незадовільно.

Під час оцінювання прокурорів ураховуються:

- повнота, своєчасність і якість виконання прокурором службових обов'язків;
- повнота, своєчасність і якість виконання посадових обов'язків, установлених для відповідної адміністративної посади: управлінських функцій та завдань підрозділу;
- участь у заходах із професійного розвитку, у тому числі підвищення кваліфікації у формі обов'язкових тренінгів;
- наставництво, інші види діяльності, у тому числі участь у робочих групах, комісіях, наявність державних нагород, заохочувальних відзнак, інших заохочень, отриманих у звітному періоді, наявність чи відсутність дисциплінарних стягнень.

Завдання відповідно до службових обов'язків визначаються прокурором у січні оцінюваного року. Вони можуть уточнюватися

чи корегуватися протягом року. Також в оціночному звіті вказуються заплановані заходи з професійного розвитку, погоджені в листопаді-грудні попереднього року безпосереднім керівником в плані професійного (кар'єрного) розвитку прокурора. Оцінка якості роботи прокурорів проводиться у жовтні-грудні за поточний рік на підставі наказів Генерального прокурора, керівників обласних прокуратур про проведення оцінювання якості роботи прокурорів.

Отримання прокурором середнього бала від 3,1 до 6 є підставою для преміювання. Прокурори, які набрали менше ніж 3,1 середнього бала, преміюванню не підлягають¹.

У процесі проходження служби, прокурор може бути *переведений* за його згодою до іншого органу прокуратури, у тому числі вищого рівня, на вакантну або тимчасово вакантну посаду. Переведення до органу прокуратури вищого рівня здійснюється за результатами конкурсу, порядок проведення якого визначається відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження. Конкурс має включати в себе оцінку професійного рівня, досвіду, морально-ділових якостей прокурора та перевірку його готовності до здійснення повноважень в іншому органі прокуратури, у тому числі вищого рівня.

Важливим аспектом роботи прокурора є його *професійний розвиток* — усвідомлений, безперервний, цілеспрямований процес особистісного та професійного зростання, який включає в себе підвищення кваліфікації та інші види навчання². Підвищення кваліфікації прокурорів, державних службовців органів прокуратури та первинна підготовка прокурорів — стажистів окружних прокуратур здійснюється у *Тренінговому центрі прокурорів України* — державній установі, що функціонує при Офісі Генерального прокурора, та його регіональних відділеннях.

Прокурора може бути притягнуто до *дисциплінарної відповідальності* у порядку дисциплінарного провадження — процедури розгляду Комісією дисциплінарної скарги, в якій містяться відомості про вчинення прокурором дисциплінарного проступку. Зокрема, з таких підстав:

¹ Про затвердження Положення про систему оцінювання якості роботи прокурорів: затв. наказом Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 р. № 407. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0407905-21#Text>

² Про затвердження Положення про систему оцінювання якості роботи прокурорів: затв. наказом Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 р. № 407. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0407905-21#Text>

- 1) невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків;
- 2) необґрунтоване зволікання з розглядом звернення;
- 3) розголошення таємниці, що охороняється законом, яка стала відомою прокуророві під час виконання повноважень;
- 4) порушення встановленого законом порядку подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру;
- 5) вчинення дій, що порочать звання прокурора і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та невідкупності органів прокуратури;
- 6) систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики;
- 7) порушення правил внутрішнього службового розпорядку;
- 8) втручання чи будь-який інший вплив прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, у службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб чи суддів, у тому числі шляхом публічних висловлювань стосовно їх рішень, дій чи бездіяльності, за відсутності при цьому ознак адміністративного чи кримінального правопорушення;
- 9) публічне висловлювання, яке є порушенням презумпції невинуватості.

У разі якщо за результатами дисциплінарного провадження щодо прокурора встановлено обставини, які свідчать про порушення прокурором вимог щодо несумісності, передбачених статтею 18 Закону України «Про прокуратуру», Генеральний прокурор або його заступник ініціює перед Вищою радою правосуддя розгляд відповідного питання. У разі якщо Комісія за результатами дисциплінарного провадження стосовно прокурора, який обіймає адміністративну посаду, встановив неналежне виконання ним посадових обов'язків, установлених для відповідної адміністративної посади, Комісія у випадках, коли призначення на таку посаду відповідно до Закону України «Про прокуратуру» здійснюється за рекомендацією Ради прокурорів України, ініціює перед нею розгляд питання про внесення рекомендації щодо звільнення прокурора з адміністративної посади. Прокурор може оскаржити рішення, прийняте за результатами дисциплінарного провадження, до адміністративного суду або до Вищої ради правосуддя протягом одного місяця з дня вручення йому чи отримання ним поштою копії рішення¹.

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

У разі встановлення Комісією стосовно заступника Генерального прокурора — керівника САП підстав, що можуть свідчити про неможливість подальшого перебування такої особи на посаді прокурора органів прокуратури, Комісія своїм рішенням передає копії матеріалів такого дисциплінарного провадження до Комісії з проведення оцінки для прийняття відповідного рішення. Комісія з проведення оцінки за результатами розгляду матеріалів дисциплінарного провадження може прийняти рішення рекомендувати Генеральному прокурору припинити повноваження керівника САП як прокурора органів прокуратури у разі вчинення дисциплінарного проступку, що свідчить про неможливість подальшого перебування такої особи на посаді прокурора органів прокуратури¹.

Притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності не виключає можливості притягнення його до адміністративної чи кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом.

На прокурора можуть бути накладені такі *дисциплінарні стягнення*:

- 1) догана;
- 2) заборона на строк до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи на призначення на вищу посаду в органі прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду (крім Генерального прокурора);
- 3) звільнення з посади в органах прокуратури.

За результатами дисциплінарного провадження Комісія може прийняти рішення про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора (крім Генерального прокурора) у разі:

- 1) якщо дисциплінарний проступок, вчинений прокурором, має характер грубого порушення;
- 2) якщо прокурор вчинив дисциплінарний проступок, перебуваючи у статусі прокурора, який притягувався до дисциплінарної відповідальності.

Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю прокурора, відшкодовується державою незалежно від його вини в порядку, визначеному законом. Держава, відшкодувавши шкоду, завдану прокурором, має право зворотної вимоги до нього в розмірі

¹ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України від 08.12.2023 р. № 3509-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text>

виплаченого відшкодування в разі встановлення в діях прокурора складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду щодо нього, який набрав законної сили.

Прокурор *звільняється* з посади у разі:

- 1) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення ним вимог щодо несумісності, передбачених Законом України «Про прокуратуру»;
- 3) набрання законної сили судовим рішенням про притягнення прокурора до адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про запобігання корупції»;
- 4) неможливості переведення на іншу посаду або відсутності згоди на це у зв'язку з безпосереднім підпорядкуванням близькій особі;
- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього;
- 6) припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави;
- 7) подання заяви про звільнення з посади за власним бажанням;
- 8) неможливості подальшого перебування на тимчасово вакантній посаді;
- 9) ліквідації чи реорганізації органу прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду, або в разі скорочення кількості прокурорів органу прокуратури.

Повноваження прокурора *припиняються* у зв'язку з:

- 1) досягненням шістдесяти п'яти років;
- 2) смертю;
- 3) визнанням його безвісно відсутнім або оголошенням померлим;
- 4) рішенням Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора.

Повноваження прокурора *зупиняються* в разі:

- 1) відрядження його до Вищої ради правосуддя, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, Національної академії прокуратури України, іншого органу для участі в його роботі на постійній основі — до повернення з відрядження;
- 2) звільнення прокурора з адміністративної посади — до прийняття рішення про призначення його на іншу посаду в органі прокуратури, в якому він обіймав адміністративну посаду, переведення на

посаду до іншого органу прокуратури або звільнення з посади прокурора;

3) відсторонення від посади під час дисциплінарного провадження стосовно нього — до звільнення з посади прокурора, скасування рішення про відсторонення від посади під час дисциплінарного провадження стосовно нього, закриття цього дисциплінарного провадження або накладення за його вчинення дисциплінарного стягнення;

4) відсторонення від виконання службових повноважень у порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції», — до закінчення розгляду судом справи про адміністративне корупційне правопорушення;

5) відсторонення від посади в порядку, передбаченому статтями 154–158 Кримінального процесуального кодексу України, — до скасування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади чи відповідної ухвали або припинення дії такої ухвали.

На час відсторонення від посади, відсторонення від виконання службових повноважень за прокурором зберігається заробітна плата, а у випадку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру», йому можуть доручати завдання, виконання яких не впливає на об'єктивність перевірки.

Питання для самоконтролю

1. Який склад Конституційного Суду України?
2. На який термін призначається Суддя Конституційного Суду України?
3. Чи може бути призначеним повторно Суддя Конституційного Суду України?
4. Назвіть граничний термін перебування на посаді судді.
5. Назвіть вимоги, одній з яких має відповідати Суддя Верховного Суду.
6. Назвіть вимоги, одній з яких має відповідати суддя апеляційного суду.
7. Який орган здійснює добір кандидатів на посаду судді?
8. Назвіть етапи, що включає кваліфікаційне оцінювання судді.
9. Який орган встановлює Порядок проведення іспиту суддів та методику встановлення його результатів?

10. Назвіть застереження щодо суддів Вищого антикорупційного суду.

11. До якої дати суддя зобов'язаний подати щорічну декларацію доброчесності?

12. Назвіть підстави, згідно яких суддя може бути звільнений з посади?

13. Назвіть адміністративні посади в суді.

14. На який строк обирається суддя на адміністративну посаду?

15. Як обирається на посаду і звільняється з посади Голова Верховного Суду?

16. Яка періодичність проходження підготовки суддею?

17. На який строк призначається на посаду Генеральний прокурор?

18. Назвіть функції прокуратури, котрі здійснюють прокурори.

19. На який строк призначаються на посаду прокурори?

20. Хто може бути прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури?

21. Назвіть адміністративні посади, передбачені у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі.

22. У зв'язку з чим припиняються повноваження прокурора?

23. У яких випадках припиняються повноваження прокурора на адміністративній посаді?

24. Назвіть дисциплінарні стягнення, що можуть бути накладені на прокурора.

Список рекомендованої літератури

1. Біліченко І. С. Деякі особливості підстав зміни трудових правовідносин працівника прокуратури в Україні. *Наук. вісн. Ужгородського нац. ун-ту. Серія : Право*. Ужгород, 2015. Вип. 35 (1). Т. 2. С. 44–47.

2. Брус І. І. Порядок призначення прокурора на адміністративну посаду. *Юридичний наук. електрон. журнал* : електрон. наук. фах. вид. 2015. № 1. С. 208–211.

3. Горзов А. П. Визначення критеріїв та вимог до кадрів органів прокуратури при їх доборі та розстановці. *Наше право*. 2014. № 4. С. 67–71.

4. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. Бути суддею. Київ [б. в.], 2015. 216 с.

5. Дудченко О. Ю. Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в суді : монографія. Харків: Право, 2015. 160 с.

6. Загородній В. Є. Професійна підготовка прокурорів у контексті прийняття нового Закону України «Про прокуратуру». *Митна справа*. 2014. № 5. С. 109–114.

7. Іваницький С. О. Тенденції розбудови професійного самоврядування в системі прокуратури, судової влади та адвокатури. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітарного ун-ту. Серія : Юриспруденція*. 2014. № 10. Т. 2. С. 120–121.

8. Іванова Г. С. Соціально-правове забезпечення та гарантії діяльності працівників прокуратури в умовах реформування органів прокуратури України. *Право та інноваційне сусп-во* : електрон. наук. вид. 2015. № 1. С. 70–75 .

9. Ігнатенко О. П. Дисциплінарна відповідальність працівників органів прокуратури згідно з новим Законом України «Про прокуратуру». *Право і суспільство*. 2015. № 5.2 (3). С. 113–118 .

10. Козьяков І. М. Сучасний погляд на методологію організації прокурорської діяльності. *Університетські наук. записки* : наук. часоп. Хмельницький, 2015. № 2. С. 230–239.

11. Манькут А. Ю. Порівняльно-правовий аналіз юридичної відповідальності прокурора за старим та новим Законами України «Про прокуратуру». *Митна справа*. 2015. № 3 (2). С. 219–223.

12. Москвич Л. М., Подкопаєв С. В., Прилуцький С. В. Статус судді: питання теорії та практики : монографія. Харків: ІНЖЕК, 2004. 360 с.

13. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб.: у 2 ч. / Л. М. Москвич, І. В. Назаров, О. О. Овсяннікова та ін. / за ред. Л. М. Москвич. Харків: Право, 2016. Ч. 1: Основи судоустрою України. 244 с

14. Петрова А. Правові засади забезпечення адміністрування кадрової роботи в органах прокуратури України. *Публічне право*. 2016. № 1. С. 202–208.

15. Романяк Д. М. До питання про правову природу служби в органах прокуратури як публічної служби. *Митна справа*. 2015. № 4. С. 57–64.

16. Шаповалов А. В. Адміністративно-правові засади процедур проходження служби в органах прокуратури України. *Європейські перспективи*. 2014. № 6. С. 56–61.

17.Шатрава С. О. Щодо розуміння дисциплінарного провадження в органах прокуратури: питання теорії та практики. *Юрид. Наук. електрон. журнал* : електрон. наук. фах. вид. 2014. С. 101–104.

18.Шевченко А. В. Дисциплінарна відповідальність суддів / за заг. ред. М. А. Погорецького. Київ: ВД «Дакор», 2014. 260 с.

РОЗДІЛ 6

МУНІЦИПАЛЬНА СЛУЖБА

6.1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МУНІЦИПАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

6.2. СЛУЖБА НА ВИБОРНИХ ПОСАДАХ

6.2.1. *Поняття та правовий статус виборних посадових осіб*

6.2.2. *Сільський, селищний, міський голова*

6.2.3. *Секретар сільської, селищної, міської ради*

6.2.4. *Заступники сільського, селищного, міського голови*

6.2.5. *Староста*

6.2.6. *Голова районної, районної у місті, обласної ради*

6.2.7. *Заступники голови районної, районної у місті, обласної ради*

6.3. СЛУЖБА НА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСАДАХ

6.3.1. *Поняття і правовий статус муніципального службовця*

7.3.2. *Керівник служби в органах місцевого самоврядування*

7.3.3. *Поняття посади та їх класифікація*

7.3.4. *Проходження муніципальної служби*

6.1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МУНІЦИПАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

Термін «муніципальний» має давню історію. Вперше він зустрічається у Законі *Lex municipalis* Юлія Цезаря 45 року до н.е., в якому елементи місцевого самоврядування отримали юридичне оформлення. Цей закон започаткував муніципальний устрій та нормативне застосування термінів «муніципалітет», «муніципальний», що походять від латинського «*municipium*» («*munis*» — тягар, а «*саріо*», «*гесіріо*» — беру, приймаю). Як видно, семантика цього терміна жодним чином не вказує на винятково міську його приналежність. Якщо муніципалітетами в Стародавньому Римі називалися міста, що користувалися самоврядними правами, то згодом ними стали іменувати всі інші утворення, де проживали люди. Сьогодні муніципалітети — це обрані населенням міські та сільські органи місцевого самоврядування¹. На підтвердження саме такого розуміння терміна «муніципальний» вказує його широкорозповсюджене вживання, яке виходить далеко за межі міської проблематики. Зокрема він застосовується при означен-

¹ Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. С. 37.

ні різних елементів місцевого самоврядування, у тому числі: служба в органах місцевого самоврядування — «муніципальна служба», службовці місцевого самоврядування — «муніципальні службовці»¹.

Ідею про четверту владу в державі — муніципальну, яка однак не належить самій державі, було покладено в основу теорії вільної громади Г. Туре ще у переддень Великої Французької революції². Найважливіші положення цієї теорії були втілені у Законі від 14 грудня 1789 р., який передбачав уніфікацію муніципального устрою Франції. Зокрема всі без винятку громади отримали однакову муніципальну організацію під назвою «municipalite» з однаковими повноваженнями, а під терміном «муніципальна влада» (pouvoir municipal) розуміється вся система місцевого і регіонального самоврядування. У законодавстві багатьох зарубіжних країн термін «муніципалітет» означає особливу форму публічної влади територіальної громади, на відміну від терміна «самоврядування», яким позначають самодіяльність населення³. Зокрема, у Конституції Бельгії 1831 р. поряд із законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади визнавалася й четверта — муніципальна, що мала особливу «громадівську» природу. Аналіз положень Конституції України дає підстави визначити, що в основу національної моделі місцевого самоврядування також покладено «громадівську» концепцію.

Саме муніципальна модель забезпечує розвиток самоврядних структур і спрямована на максимальне використання творчої активності людей, нове розуміння мотивації людської діяльності, оскільки вони віддзеркалюють найважливіші процеси, що відбуваються на політичній арені сучасного суспільства⁴. Муніципальна влада для реалізації своєї місії — вирішення питань місцевого (локального) значення — здійснює відповідну діяльність, яка втілюється у формі місцевого самоврядування. Діяльність територіальних громад (далі — ТГ) можлива лише в єдиний спосіб — через відповідну систему муніципальних органів — органів місцевого самоврядування (далі — ОМС). Тому цю діяльність, що отримала назву «місцеве самовряду-

¹ Делія Ю. Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування. *Право України*. 2003. № 10. С. 30.

² Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Львів: Літопис, 2002. С. 30.

³ Культура городского самоуправления: учеб. пособ. / под. ред. С. Вобленко. Николаев: ТЕТРА, 1997. С. 16.

⁴ Малиновський В. Я. Про природу та сутність муніципальної влади. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2005. № 4. С. 310.

вання», і слід розглядати як форму практичної реалізації муніципальної влади, котра через ОМС та їх посадових осіб — муніципальних службовців, здійснює цілеспрямований, організуючий, регулюючий вплив ТГ на суспільні процеси, діяльність, свідомість і поведінку членів відповідних ТГ з метою вирішення питань місцевого значення, виходячи з інтересів громадян, на основі власної фінансово-економічної спроможності¹. Як муніципальна влада є різновидом публічної влади, так і муніципальна служба є різновидом публічної служби.

У юридичній науці муніципальне право України є комплексною галуззю національного права, котра складається із системи правових норм і принципів, і спрямована на регулювання суспільних відносин, пов'язаних з організацією та здійсненням місцевого самоврядування. Не випадково майбутній звід законів у сфері місцевого самоврядування називатиметься Муніципальний кодекс України.

Ще один аспект доцільності вживання зазначеного терміна пов'язаний з функціонуванням у системі муніципальної влади інституту регіонального самоврядування (також відсутнього у законодавстві України), в органах якого працює значна кількість посадових осіб щодо яких вживання терміна «службовець місцевого самоврядування» є некоректним. Тому універсальні терміни «муніципальна служба» і «муніципальний службовець» повною мірою відповідають природі та сутності зазначеного виду публічної служби.

В Україні термін «муніципальна служба» вперше з'явився в Концепції адміністративної реформи в Україні 1998 року: «Реформування державної служби в Україні покликано забезпечити підбір і розстановку високопрофесійних, чесних і патріотично налаштованих кадрів апарату управління. У ході адміністративної реформи необхідно законодавчо унормувати інститут служби в ОМС (муніципальної служби). Запровадження інституту служби в ОМС (муніципальної служби) має базуватися на таких концептуальних положеннях:

а) служба в ОМС є автономною (поряд з державною службою) формою публічної служби і являє собою професійну, на постійній основі діяльність осіб, що займають посади в ОМС та їх об'єднаннях, спрямовану на здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування, реалізацію повноважень ОМС, і отримують заробітну плату за рахунок коштів місцевого бюджету;

¹ Малиновський В. Співвідношення понять «місцеве самоврядування» і «муніципальна влада». *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2006. Вип. 1. С. 231–232.

б) служба в ОМС базується на загальних принципах публічної служби в Україні і здійснюється на основі єдиної державної політики. Крім того, в її основу мають бути покладені специфічні принципи, притаманні лише цій формі публічної служби:

- самостійності органів та посадових осіб місцевого самоврядування в межах їх повноважень;
- відповідальності службовця перед ТГ;
- поєднання загальних вимог до служби в ОМС, встановлених законодавством, національних, історичних та місцевих традицій служби, визначених статутами ТГ»¹.

Вітчизняний інститут служби в ОМС (муніципальної служби) був запроваджений Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року.

Муніципальна служба (служба в ОМС) — це публічна, професійна діяльність громадян України, які займають посади в ОМС, із забезпечення реалізації ТГ права на місцеве самоврядування та здійснення окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом².

Муніципальна служба здійснюється з дотриманням таких **принципів**:

1) *верховенства права* — забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та спрямованість діяльності під час здійснення функцій і повноважень місцевого самоврядування;

2) *законності* — обов'язку діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

3) *патріотизму* — відданості та вірного служіння Українському народові;

4) *служіння ТГ* — спрямованості діяльності на реалізацію та захист права ТГ на місцеве самоврядування, забезпечення їх законних інтересів, визначених Конституцією та законами України;

5) *поєднання місцевих і державних інтересів* — обов'язку під час здійснення повноважень враховувати засади державної політики у відповідній галузі (сфері);

¹ Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: затв. Указом Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.

² Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

6) *доброчесності* — спрямованості дій на захист публічних інтересів та відмови від превалювання приватного інтересу під час здійснення повноважень;

7) *ефективності* — раціонального і результативного використання ресурсів для здійснення функцій і повноважень місцевого самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом;

8) *рівного доступу до муніципальної служби* — заборони всіх форм та проявів дискримінації, відсутності необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на муніципальну службу та її проходження;

9) *професіоналізму* — компетентного, об'єктивного і неупередженого виконання посадових обов'язків, постійного підвищення рівня професійної компетентності;

10) *політичної неупередженості* — недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків;

11) *прозорості* — інформування про діяльність посадових осіб місцевого самоврядування, крім випадків, визначених Конституцією та законами України, гарантування вільного доступу до інформації про діяльність посадових осіб місцевого самоврядування в обсягах та порядку, визначених законом;

12) *відкритості* — залучення громадськості, у тому числі шляхом проведення публічних консультацій, до обговорення питань щодо розроблення, прийняття та виконання актів ОМС, реалізації інших повноважень ОМС;

13) *стабільності* — призначення службовців місцевого самоврядування безстроково, крім випадків, передбачених законом, незалежності персонального складу службовців місцевого самоврядування від зміни керівників служби;

14) *самостійності управління муніципальною службою* — невтручання органів державної влади чи їх посадових осіб у здійснення ОМС та їх посадовими особами своїх повноважень з управління муніципальною службою;

15) *відповідальності* — персональної юридичної відповідальності за неналежне виконання та невиконання посадових обов'язків¹.

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

Муніципальна служба, зважаючи на функціональну різноманітність, має свої особливості, згідно яких розрізняється служба на **виборних і адміністративних** посадах. З урахуванням характеру повноважень, порядку призначення (обрання) на посаду, звільнення з посади та видів відповідальності, до *виборних посад* віднесені посади, на які особи обираються на місцевих виборах або обираються відповідною радою з числа її депутатів, або затверджуються відповідною радою, з визначеними повноваженнями щодо виконання завдань і функцій місцевого самоврядування.

Адміністративна муніципальна служба здійснюється *службовцями місцевого самоврядування*, які обіймають адміністративні посади, на які особи призначаються за результатами конкурсу або за іншою процедурою, передбаченою Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування», з визначеними повноваженнями щодо виконання завдань і функцій місцевого самоврядування. Відмінності виборної та адміністративної служби наведені у табл. 6.1.

Таблиця 6.1

Відмінності виборної та адміністративної муніципальної служби

	Виборна	Адміністративна
Законодавче регулювання	Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про місцеві вибори», «Про службу в ОМС»	Закон України «Про службу в ОМС»
Вступ на посаду	Вибірчі процедури	Конкурс
Характер діяльності	Політизований	Політична неупередженість
Спеціальні звання	Відсутні	Ранги службовців місцевого самоврядування
Назва посади	Виборна посадова особа місцевого самоврядування	Службовець місцевого самоврядування
Спеціальні вимоги	Відсутні	Уніфіковані
Особливості проходження служби	Позакар'єрна, строкова	Кар'єрна, безстрокова
Максимальний вік	Відсутній	65 років

Зазначені відмінності прослідковуються у таких аспектах:

- 1) законодавче регулювання;
- 2) порядок вступу на посаду;
- 3) характер діяльності;
- 4) класифікація посад;
- 5) назва посад;
- 6) вимоги щодо кваліфікації та спеціальної підготовки;
- 7) особливості проходження муніципальної служби;
- 8) максимальний вік перебування на службі.

6.2. СЛУЖБА ВИБОРНИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ

6.2.1. Поняття та правовий статус виборних посадових осіб

Виборна посадова особа місцевого самоврядування — *громадянин України, який обраний на місцевих виборах, обраний або затверджений відповідною радою на посаду в ОМС на строк повноважень відповідної ради, працює в ОМС на постійній основі, одержує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету та виконує повноваження місцевого самоврядування, передбачені законом*¹.

До виборних посадових осіб відносяться особи, яких:

- а) обрано на місцевих виборах;
- б) обрано сільською, селищною, міською, районною у місті, районною, обласною радою зі складу її депутатів;
- в) затверджено сільською, селищною, міською радою за поданням сільського, селищного, міського голови (див. табл. 6.2).

Муніципальна служба виборних посадових осіб місцевого самоврядування в частині, що не врегульована законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про місцеві вибори», регулюється Законом України «Про службу в ОМС» як для службовців місцевого самоврядування з урахуванням відповідних особливостей. Зокрема, на них *не поширюються* положення Закону України «Про службу в ОМС» щодо:

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

- 1) поділу посад на категорії та присвоєння рангів службовців місцевого самоврядування;
- 2) обмеження максимального віку вступу на службу в ОМС та для її проходження;
- 3) порядку вступу громадян України на службу в ОМС за результатами конкурсу та встановлення випробування (крім участі виборної посадової особи у конкурсі як кандидата на зайняття вакантної посади службовця місцевого самоврядування);
- 4) порядку просування службою в ОМС;
- 5) оцінювання результатів службової діяльності службовців місцевого самоврядування;
- 6) надання іншої рівнозначної посади або переведення на іншу посаду у випадках, передбачених Законом України «Про службу в ОМС»;
- 7) притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- 8) політичної неупередженості¹.

Таблиця 6.2

Вибірні посадові особи

№ п/п	Порядок обрання на посаду	Назва посади
1	Обрання ТГ	Сільський, селищний, міський голова; Староста
2	Обрання радою	Голова районної (районної у місті), обласної ради; Заступник голови районної (районної у місті), обласної ради; Секретар сільської, селищної, міської ради
3	Затвердження радою	Заступник сільського, селищного, міського голови
4.	Затвердження радою	Староста

Дія норм законодавства про працю поширюється на виборних посадових осіб місцевого самоврядування в частині відносин, не врегульованих законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про місцеві вибори», «Про службу в ОМС».

Виборна посадова особа місцевого самоврядування набуває своїх повноважень з моменту складення нею Присяги. Обраний на

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

місцевих виборах сільський, селищний, міський голова на пленарному засіданні відповідної сільської, селищної, міської ради, на якому відповідною територіальною виборчою комісією були оголошені рішення про його обрання та реєстрацію, виголошує Присягу та підписує її текст із зазначенням дати складення.

Особа, яка обрана, затверджена на посаду сільською, селищною, міською, районною у місті, районною, обласною радою, виголошує Присягу та підписує її текст із зазначенням дати складення у день вступу на посаду:

1) на пленарному засіданні відповідної ради, якщо відповідне рішення ради набирає чинності в день проведення такого засідання;

2) у присутності інших виборних посадових осіб, службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорії І, якщо відповідне рішення ради набирає чинності в день, коли не проводиться пленарне засідання ради.

У разі відмови особи, яка обрана, затверджена на посаду сільською, селищною, міською, районною у місті (у разі створення), районною, обласною радою, від складення Присяги вона вважається такою, що відмовилася від посади, та не набуває повноважень¹.

Сільська, селищна, міська, районна у місті, районна, обласна рада, сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради забезпечують *навчання* виборних посадових осіб місцевого самоврядування, яких вперше обрано, затверджено на відповідні посади.

Підвищення кваліфікації за загальними та/або спеціальними професійними (сертифікатними) програмами є обов'язковим для:

- вперше обраних на виборну посаду, протягом року після набуття повноважень;
- обраних або затверджених відповідною радою на виборну посаду, не рідше одного разу протягом строку здійснення повноважень.

Підвищення кваліфікації за загальними та/або спеціальними короткостроковими програмами є обов'язковим для посадових осіб місцевого самоврядування, обраних на виборну посаду на місцевих виборах, обраних або затверджених відповідною радою на виборну посаду, не рідше двох разів протягом строку здійснення повноважень.

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

Професійне навчання може здійснюватися шляхом самоосвіти у формі онлайн-навчання на освітніх веб-платформах, участі у конференціях, науково-практичних конференціях, фахових семінарах, тренінгах, майстер-класах, курсах з оволодіння практичними навичками тощо¹.

Крім загальних підстав, передбачених Кодексом законів про працю України, служба виборних посадових осіб припиняється на підставі і в порядку, визначених Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про службу в ОМС» та іншими законами України, а також у разі втрати права на службу в ОМС або його обмеження відповідно до статті 73 Закону України «Про службу в ОМС». Відповідно до цієї статті підставами для припинення служби в органах місцевого самоврядування у разі втрати посадовою особою місцевого самоврядування права на службу або його обмеження є:

1) припинення громадянства України або виїзд на постійне проживання за межі України;

2) встановлення факту наявності громадянства іноземної держави або набуття громадянства іноземної держави під час проходження служби в ОМС;

3) набрання законної сили рішенням суду про притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язане з корупцією, яким її позбавлено права обіймати відповідні посади або займатися діяльністю, пов'язаною із здійсненням функцій і повноважень місцевого самоврядування чи функцій держави;

4) набрання законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення умисного кримінального правопорушення та/або встановлення заборони займатися діяльністю, пов'язаною із здійсненням функцій і повноважень місцевого самоврядування чи функцій держави;

5) набрання законної сили рішенням суду про визнання її активів або активів, набутих за її дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;

6) наявність відносин прямого підпорядкування близьких осіб, конфлікту інтересів у випадках, передбачених законом;

¹ Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: постанова Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 р. № 106. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#n14>

7) наявність реального чи потенційного конфлікту інтересів, який має постійний характер і не може бути врегульований в інший спосіб.

За наявності підстав, передбачених пунктами 1–5 частини першої цієї статті, виборна посадова особа *звільняється* з відповідної посади без прийняття рішення відповідної ради протягом трьох робочих днів з дня настання або встановлення відповідного факту, якщо інше не встановлено законом, а за наявності інших підстав, передбачених частиною першою цієї статті, — у місячний строк. Звільнення виборних посадових осіб здійснюється сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради шляхом видання розпорядження¹.

6.2.2. Сільський, селищний, міський голова

На базовому рівні місцевого самоврядування України запроваджена організаційно-правова форма місцевого самоврядування «сільний мер — рада», що набула поширення у багатьох містах США починаючи з другої половини XIX століття. Вона характеризується певним дуалізмом в організації муніципальної влади — мер обирається безпосередньо громадою, він наділяється правом вето на рішення ради, що може бути подолане кваліфікованою більшістю голосів депутатів, відповідає за стан місцевих справ, одноосібно призначає та звільняє муніципальних службовців, розподіляє повноваження між ними, вирішує інші поточні питання. Мер також має повноваження представляти інтереси громади у відносинах з іншими муніципальними і державними органами.

Така форма показала свою доцільність в умовах великого міста, де складність управління вимагає концентрації владних повноважень і відповідальності в одних руках. Водночас вона може призвести до виникнення конфліктних ситуацій між мером і радою, наприклад, у випадку, коли вони представляють різні політичні партії. У разі конфлікту голови з радою робота ОМС просто паралізується. Її ефективність значною мірою залежить від особистісних якостей мера, який має бути одночасно впливовим політичним лідером і компетентним менеджером².

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

² Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: колект. монографія / за ред. В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. Київ: Атіка, 2007. С. 806–807.

Відповідно, *сільський, селищний, міський голова* займає особливе місце у вітчизняній системі місцевого самоврядування, будучи головною посадовою особою територіальної громади (далі — ТГ) відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста. Голова здійснює три *основні функції*:

- 1) представляє ТГ у відносинах з іншими ТГ, державними органами, підприємствами, установами та організаціями;
- 2) головує на пленарних засіданнях відповідної ради;
- 3) очолює виконавчий комітет відповідної ради¹.

Голова обирається відповідною ТГ на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в такому порядку:

- вибори сільського, селищного, міського (міста з кількістю виборців до 75 тисяч осіб) голови проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості в єдиному одномандатному сільському, селищному, міському виборчому окрузі, що збігається відповідно з територією села, селища, міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією сільської, селищної, міської територіальної громади;
- вибори міського (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб) голови проводяться за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості в єдиному одномандатному міському виборчому окрузі, що збігається з територією міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської територіальної громади.

Право висування кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови реалізується виборцями через організації партій або шляхом самовисування у порядку, передбаченому Виборчим кодексом України².

Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років. Повноваження новообраного сільського, селищного, міського голови починаються з моменту складення ним присяги на пленарному засіданні відповідної ради, на якому відповідною територіальною виборчою комісією були

¹ Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування: навч. посіб. / М. Пітцик, В. Кравченко, Е. С. Моньйо, Б. Фонтен, В. Черніков та ін. Київ: [б. в.], 2000. С. 48.

² Виборчий кодекс України від 19.12.2019 р. № 396-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4, том 1, стор. 9. Ст. 188.

оголошені рішення щодо його обрання та реєстрації. Сільський, селищний, міський голова здійснює свої повноваження на постійній основі, очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на його засіданнях. Він не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

Сільський, селищний, міський голова здійснює такі *повноваження*:

1) забезпечує здійснення у межах наданих законом повноважень органів виконавчої влади на відповідній території, додержання Конституції та законів України, виконання актів Президента України та відповідних органів виконавчої влади;

2) організує в межах, визначених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», роботу відповідної ради та її виконавчого комітету;

3) підписує рішення ради та її виконавчого комітету;

4) вносить на розгляд ради пропозицію щодо кандидатури на посаду секретаря ради;

5) вносить на розгляд ради пропозиції про кількісний і персональний склад виконавчого комітету відповідної ради;

6) вносить на розгляд ради пропозиції щодо структури виконавчих органів ради, апарату ради та її виконавчого комітету, їх штатів;

7) здійснює керівництво апаратом ради та її виконавчим комітетом;

8) скликає сесії ради, вносить пропозиції та формує порядок денний сесій ради і головує на пленарних засіданнях ради;

9) забезпечує підготовку на розгляд ради проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку, цільових програм з інших питань самоврядування, місцевого бюджету та звіту про його виконання, рішень ради з інших питань, що належать до її відання; оприлюднює затверджені радою програми, бюджет та звіти про їх виконання;

10) призначає на посади та звільняє з посад керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних

ТГ, крім випадків, передбачених частиною другою статті 21 Закону України «Про культуру»;

11) скликає загальні збори громадян за місцем проживання;

12) вносить на розгляд ради пропозиції про утворення спеціалізованої установи з надання безоплатної первинної правничої допомоги;

13) вносить на розгляд ради пропозиції щодо кандидатури на посаду керівника спеціалізованої установи з надання безоплатної первинної правничої допомоги;

14) забезпечує виконання рішень місцевого референдуму, відповідної ради, її виконавчого комітету;

15) є розпорядником бюджетних коштів, використовує їх лише за призначенням, визначеним радою;

16) представляє ТГ, раду та її виконавчий комітет у відносинах з державними органами, іншими ОМС, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадянами, а також у міжнародних відносинах відповідно до законодавства;

17) звертається до суду щодо визнання незаконними актів інших ОМС, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права та інтереси ТГ, а також повноваження ради та її органів;

18) укладає від імені ТГ, ради та її виконавчого комітету договори відповідно до законодавства, а з питань, віднесених до виключної компетенції ради, подає їх на затвердження відповідної ради;

19) веде особистий прийом громадян;

20) забезпечує на відповідній території додержання законодавства щодо розгляду звернень громадян та їх об'єднань;

21) бере участь у здійсненні державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності в межах та у спосіб, встановлений Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;

22) здійснює інші повноваження місцевого самоврядування, визначені законами, якщо вони не віднесені до виключних повноважень ради або не віднесені радою до відання її виконавчих органів;

23) видає розпорядження у межах своїх повноважень¹.

¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

Крім повноважень, зазначених у статті 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», у зв'язку з забезпеченням здійснення містом Києвом столичних функцій *Київський міський голова* має такі додаткові повноваження:

1) бере участь у підготовці проектів законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, відповідних програм, що стосуються міста Києва;

2) бере участь у вирішенні питань щодо проведення у місті заходів загальнодержавного та міжнародного характеру;

3) бере участь у засіданнях Кабінету Міністрів України з правом дорадчого голосу при розгляді питань, що стосуються столиці України — міста Києва;

4) вносить на розгляд Президента України, Кабінету Міністрів України проекти відповідних нормативно-правових актів та інші пропозиції з питань, що стосуються міста Києва як столиці України;

5) бере участь у вирішенні питань щодо розміщення у місті Києві державних органів, представництв інших держав та міжнародних організацій, а також у протокольних заходах, що стосуються міста Києва;

6) вносить до відповідних органів виконавчої влади пропозиції щодо передачі до сфери управління Київської міської ради, передачі або продажу у комунальну власність ТГ міста Києва чи районів у місті Києві підприємств, організацій, установ, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної або інших форм власності, а також часток (акцій, паїв), що належать державі в акціонерних товариствах, розташованих на території міста Києва, якщо вони мають важливе значення для забезпечення виконання містом Києвом столичних функцій;

7) дає згоду на призначення та звільнення керівників підприємств та міських органів виконавчої влади подвійного підпорядкування;

8) погоджує питання щодо створення, перепрофілювання або ліквідації підприємств та організацій загальнодержавного значення, розташованих на території міста Києва;

9) одержує інформацію щодо діяльності всіх підприємств, установ та організацій на території міста, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, в частині, що стосується життєдіяльності міста Києва, та впливає на виконання містом Києвом столичних функцій¹.

¹ Про столицю України — місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 р. № 401-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 4. Ст. 125.

Сільський, селищний, міський голова несе персональну відповідальність за здійснення наданих йому законом повноважень. При здійсненні наданих повноважень сільський, селищний, міський голова є підзвітним, підконтрольним і відповідальним перед ТГ, відповідальним — перед відповідною радою, а з питань здійснення виконавчими органами ради повноважень органів виконавчої влади — також підконтрольним відповідним органам виконавчої влади.

Сільський, селищний, міський голова наділений правом *вето* на рішення відповідної ради. Згідно Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» рішення сільської, селищної, міської ради у п'ятиденний строк з моменту його прийняття може бути зупинено сільським, селищним, міським головою і внесено на повторний розгляд відповідної ради із обґрунтуванням зауважень. Рада зобов'язана у двотижневий строк повторно розглянути рішення. Якщо рада відхилила зауваження сільського, селищного, міського голови і підтвердила попереднє рішення двома третинами депутатів від загального складу ради, воно набирає чинності. В іншому випадку воно втрачає свою силу.

Сільський, селищний, міський голова наділений також правом *зупинення дії* рішення виконавчого комітету відповідної ради. У разі незгоди голови з рішенням виконавчого комітету ради він може зупинити дію цього рішення своїм розпорядженням та внести це питання на розгляд відповідної ради¹.

Сільський, селищний, міський голова щорічно звітує відповідно сільській, селищній, міській раді про здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності виконавчими органами відповідної ради. Сільський, селищний, міський голова *не рідше одного разу на рік звітує* про свою роботу перед ТГ на відкритій зустрічі з громадянами. На вимогу не менше половини депутатів відповідної ради сільський, селищний, міський голова зобов'язаний прозвітувати перед радою про роботу виконавчих органів ради у будь-який визначений ними термін.

Повноваження сільського, селищного, міського голови закінчуються в день відкриття першої сесії відповідної сільської, селищної, міської ради, обраної на наступних чергових місцевих виборах, або, якщо рада не обрана, з моменту вступу на цю посаду іншої особи, обраної на наступних місцевих виборах.

¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

Повноваження сільського, селищного, міського голови можуть бути *припинені достроково* у випадках, передбачених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», що має наслідком звільнення його з посади. Повноваження сільського, селищного, міського голови, вважаються достроково припиненими у разі:

- 1) його звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень голови;
- 2) припинення його громадянства;
- 3) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 4) набрання законної сили рішенням суду про притягнення його до відповідальності за правопорушення, пов'язане з корупцією, яким накладено стягнення у виді позбавлення права займати посади або займатися діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;
- 5) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;
- 6) відкликання з посади за народною ініціативою;
- 7) визнання його судом недієздатним, безвісно відсутнім або оголошення таким, що помер;
- 8) його смерті.

Повноваження сільського, селищного, міського голови можуть бути також достроково припинені, якщо він порушує Конституцію або закони України, права і свободи громадян, не забезпечує здійснення наданих йому повноважень. Повноваження сільського, селищного, міського голови можуть бути достроково припинені також у випадках, передбачених законами України «Про військово-цивільні адміністрації» та «Про правовий режим воєнного стану»

Повноваження сільського, селищного, міського голови за наявності підстав, передбачених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», можуть бути припинені достроково за рішенням місцевого референдуму або за рішенням відповідної ради, прийнятим шляхом таємного голосування не менш як двома третинами голосів депутатів від загального складу ради.

Сільський, селищний, міський голова може бути відкликаний з посади за народною ініціативою в порядку, визначеному Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» з особливостями, пе-

редбаченими Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», не раніше як через рік з моменту набуття ним повноважень¹.

6.2.3. Секретар сільської, селищної, міської ради

Важливою посадовою особою в органах місцевого самоврядування базового рівня є *секретар сільської, селищної, міської ради*, який працює в раді на постійній основі. Секретар сільської, селищної, міської ради входить до складу виконавчого комітету відповідної ради за посадою.

Секретар ради обирається радою з числа її депутатів на строк повноважень ради за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови. Пропозиція щодо кандидатури секретаря ради може вноситися на розгляд ради не менш як половиною депутатів від загального складу відповідної ради у разі, якщо:

1) на день проведення першої сесії сільської, селищної, міської ради, обраної на чергових виборах, не завершені вибори відповідно сільського, селищного, міського голови;

2) рада не підтримала кандидатуру на посаду секретаря ради, запропоновану відповідним сільським, селищним, міським головою;

3) протягом тридцяти днів з дня відкриття першої сесії сільської, селищної, міської ради відповідний сільський, селищний, міський голова не вніс кандидатуру на посаду секретаря ради;

4) на наступній черговій сесії після виникнення вакансії секретаря ради у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень відповідний сільський, селищний, міський голова не вніс на розгляд ради кандидатуру на посаду секретаря ради;

5) посада секретаря ради стає вакантною під час вакантності посади відповідного сільського, селищного, міського голови у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень.

У разі якщо рада не підтримала кандидатуру, внесену на її розгляд не менш як половиною депутатів від загального складу відповідної ради, наступну пропозицію щодо кандидатури секретаря ради вносить відповідний сільський, селищний, міський голова.

¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

Секретар сільської, селищної, міської ради не може суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

Секретар сільської, селищної, міської ради здійснює такі *повноваження*:

1) у випадку, передбаченому частиною першою статті 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», здійснює повноваження сільського, селищного, міського голови;

2) скликає сесії ради у випадках, передбачених частиною шостою статті 46 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»; повідомляє депутатам і доводить до відома населення інформацію про час і місце проведення сесії ради, питання, які передбачається внести на розгляд ради;

3) веде засідання ради та підписує її рішення у випадках, передбачених частиною шостою статті 46 цього Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»;

4) організує підготовку сесій ради, питань, що вносяться на розгляд ради, забезпечує оприлюднення проектів рішень ради відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» та інших законів;

5) забезпечує своєчасне доведення рішень ради до виконавців і населення, організує контроль за їх виконанням, забезпечує оприлюднення рішень ради відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», забезпечує офіційне оприлюднення рішень ради, які відповідно до закону є регуляторними актами, а також документів, підготовлених у процесі здійснення радою регуляторної діяльності, та інформації про здійснення радою регуляторної діяльності;

6) за дорученням сільського, селищного, міського голови координує діяльність постійних та інших комісій ради, дає їм доручення, сприяє організації виконання їх рекомендацій;

7) сприяє депутатам ради у здійсненні їх повноважень;

8) організує за дорученням ради відповідно до законодавства здійснення заходів, пов'язаних з підготовкою і проведенням референдумів та виборів до органів державної влади і місцевого самоврядування;

9) забезпечує зберігання у відповідних органах місцевого самоврядування офіційних документів, пов'язаних з місцевим самовряду-

ванням відповідної територіальної громади, забезпечує доступ до них осіб, яким це право надано у встановленому порядку;

10) вирішує за дорученням сільського, селищного, міського голови або відповідної ради інші питання, пов'язані з діяльністю ради та її органів¹.

Секретар сільської ради може за рішенням ради одночасно здійснювати повноваження секретаря виконавчого комітету відповідної ради. Повноваження секретаря сільської, селищної, міської ради можуть бути достроково припинені за рішенням відповідної ради.

Секретар відповідної сільської, селищної, міської ради у разі звільнення з посади сільського, селищного, міського голови у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень або його смерті, а також у разі неможливості здійснення ним своїх повноважень здійснює повноваження сільського, селищного, міського голови, крім випадків дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» або Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Секретар сільської, селищної, міської ради тимчасово здійснює зазначені повноваження з моменту дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови і до моменту початку повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на позачергових виборах відповідно до закону, або до дня відкриття першої сесії відповідної сільської, селищної, міської ради, обраної на чергових місцевих виборах².

Секретарем сільської, селищної, міської ради сесія скликається у разі немотивованої відмови сільського, селищного, міського голови або неможливості його скликати сесію ради.

6.2.4. Заступники сільського, селищного, міського голови

Кількість заступників сільського, селищного, міського голови визначається відповідною радою. Сільська, селищна, міська рада за пропозицією сільського, селищного, міського голови затверджує осіб на посаду заступника (заступників) сільського, селищного, міського

¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

² Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

голови на строк повноважень відповідного складу виконавчого комітету ради шляхом голосування. Заступник (заступники) сільського, селищного, міського голови працює в апараті ради на постійній основі та входить до складу виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради. Заступник (заступники) сільського, селищного, міського голови здійснює повноваження сільського, селищного, міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради в обсязі та порядку, визначених сільським, селищним, міським головою.

Особливості правового статусу заступника міського голови — секретаря Київської міської ради визначаються Законом України «Про столицю України — місто-герой Київ»¹. Заступник міського голови — секретар Київської міської ради обирається радою з числа її депутатів і здійснює функції та повноваження, передбачені статтями 50 та 56 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Заступник міського голови — секретар міської ради очолює секретаріат ради, що здійснює організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності ради, її органів, депутатів, сприяє здійсненню Київською міською радою взаємодії з міською державною адміністрацією та районними радами в місті Києві. За рішенням Київської міської ради на заступника міського голови — секретаря ради може покладатися здійснення й інших повноважень з питань, пов'язаних з діяльністю Київської міської ради та її органів.

У разі утворення районної в місті Києві ради голова, заступник голови районної в місті Києві ради обираються відповідною радою з числа її депутатів у межах строку повноважень ради таємним голосуванням. У разі утворення районної в місті Києві ради повноваження голови, заступника голови районної в місті Києві ради визначаються Законом України «Про столицю України — місто-герой Київ», статтями 55 і 56 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими законами України².

На заступників сільського, селищного, міського голови поширюються вимоги щодо обмеження сумісності їх діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» для сільського, селищного, міського го-

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

² Про столицю України — місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 р. № 401-ХІV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 4. Ст. 125.

лови. Зокрема, вони не можуть бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

Основні функції заступника зосереджені у виконавчій сфері діяльності ради. Зокрема, кожен заступник курує визначений головою напрям муніципального управління і несе відповідальність за стан справ у ньому. Натомість, у представницькій сфері функції заступника є обмеженими. Зокрема, у разі звільнення з посади сільського, селищного, міського голови у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень або його смерті, а також у разі неможливості здійснення ним своїх повноважень повноваження сільського, селищного, міського голови здійснює секретар відповідної ради.

Сільська, селищна, міська рада за пропозицією сільського, селищного, міського голови звільняє з посади заступника (заступників) сільського, селищного, міського голови з підстав та в порядку, визначених законом.

Як видно, організаційно-правовий статус заступника сільського, селищного, міського голови суттєво відрізняється від статусу заступника голови районної, обласної ради. Ці відмінності прослідковуються в таких аспектах:

- 1) процедура призначення на посаду;
- 2) статус;
- 3) характер діяльності;
- 4) виконання обов'язків голови у разі дострокового припинення його повноважень (див. табл. 6.3).

Таблиця 6.3

Організаційно-правові відмінності статусу заступників голів

	Заступник сільського, селищного, міського голови	Заступник голови районної, обласної ради
<i>Процедура призначення на посаду</i>	Затвердження радою	Обрання радою
<i>Статус</i>	Не може бути депутатом будь-якої ради	Депутат відповідної ради
<i>Характер діяльності</i>	Виконавчий	Представницький
<i>Виконання обов'язків голови у разі дострокового припинення його повноважень</i>	Не виконує	Виконує

6.2.5. Староста

Інститут старост є порівняно новим у системі місцевого самоврядування України, що був запроваджений у процесі об'єднання ТГ у 2015 році. Метою його запровадження стало належне представлення інтересів усіх жителів старостинських округів в об'єднаних ТГ. Староста — це своєрідна сполучна ланка між жителями сіл та селищ, які не є центрами ТГ і керівництвом відповідного ОМС. З часу запровадження цього інституту відбулася низка змін в статусі та повноважень цієї посадової особи місцевого самоврядування.

Староста затверджується сільською, селищною, міською радою на строк її повноважень за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови, що вноситься за результатами громадського обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю), проведеного у межах відповідного старостинського округу. Кандидатура старости вноситься на громадське обговорення сільським, селищним, міським головою та вважається погодженою з жителями відповідного старостинського округу, якщо в результаті громадського обговорення отримала таку підтримку у старостинському окрузі:

- з кількістю жителів до 1500 — більше 20 % голосів жителів від загальної кількості жителів відповідного старостинського округу, які є громадянами України і мають право голосу на виборах;
- з кількістю жителів від 1500 до 10 тис. — більше 17 % голосів;
- з кількістю жителів від 10 тис. до 20 тис. — більше 14 % голосів;
- з кількістю жителів від 20 тис. до 30 тис. — більше 10 % голосів;
- з кількістю жителів більше 30 тис. — більше 7 % голосів¹.

Кандидатура старости відповідного старостинського округу, не підтримана сільською, селищною, міською радою, не може бути повторно внесена для затвердження в цьому старостинському окрузі протягом поточного скликання відповідної сільської, селищної, міської ради.

Староста працює на постійній основі в апараті відповідної ради та її виконавчого комітету, а в разі обрання членом цього виконавчого комітету — у виконавчому комітеті ради. Рішення про входження старости до складу виконавчого комітету відповідної ради за поса-

¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

дою приймає відповідна рада за пропозицією сільського, селищного, міського голови. На старосту поширюються вимоги щодо обмеження сумісності його діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» для сільського, селищного, міського голови.

Строк повноважень старости, обраного на чергових виборах, становить п'ять років, крім випадків дострокового припинення його повноважень з підстав і в порядку, визначених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». На старост поширюються гарантії діяльності депутатів місцевих рад, передбачені Законом України «Про статус депутатів місцевих рад», якщо інше не встановлено законом.

Повноваження старости починаються з моменту складення ним присяги на пленарному засіданні відповідної сільської, селищної, міської ради, на якому відповідною територіальною виборчою комісією були оголошені рішення щодо його обрання та реєстрації.

Староста є членом виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради за посадою. Староста не може мати інший представницький мандат, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

Порядок організації роботи старости визначається законами, а також Положенням про старосту, затвердженим сільською, селищною, міською радою. Зокрема староста наділений такими *повноваженнями*:

1) уповноважений сільською, селищною, міською радою діяти в інтересах жителів відповідного старостинського округу у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради;

2) бере участь у пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради та засіданнях її постійних комісій з правом дорадчого голосу. Бере участь у засіданнях виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради;

3) має право на гарантований виступ на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради, засіданнях її постійних комісій та виконавчого комітету з питань, що стосуються інтересів жителів відповідного старостинського округу;

4) сприяє жителям відповідного старостинського округу у підготовці документів, що подаються до ОМС та місцевих органів виконавчої влади, а також у поданні відповідних документів до зазначених органів. За рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради надає адміністративні послуги та/або виконує окремі завдання адміністратора центру надання адміністративних послуг (у разі утворення такого центру);

5) бере участь в організації виконання рішень сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, розпоряджень сільського, селищного, міського голови на території відповідного старостинського округу та у здійсненні контролю за їх виконанням;

6) бере участь у підготовці пропозицій до проекту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного старостинського округу;

7) вносить пропозиції до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради з питань діяльності на території відповідного старостинського округу виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб;

8) бере участь у підготовці проектів рішень сільської, селищної, міської ради, що стосуються майна ТГ, розташованого на території відповідного старостинського округу;

9) бере участь у здійсненні контролю за використанням об'єктів комунальної власності, розташованих на території відповідного старостинського округу;

10) бере участь у здійсненні контролю за станом благоустрою відповідного старостинського округу та інформує сільського, селищного, міського голову, виконавчі органи сільської, селищної, міської ради про результати такого контролю;

11) отримує від виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали, необхідні для здійснення наданих йому повноважень;

12) сприяє утворенню та діяльності органів самоорганізації населення, організації та проведенню загальних зборів, громадських слухань та інших форм безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення у відповідному старостинському окрузі;

13) здійснює інші повноваження, визначені цим Законом та іншими законами України¹.

При здійсненні наданих повноважень староста є відповідальним і підзвітним сільській, селищній, міській раді та підконтрольним сільському, селищному, міському голові. Староста не рідше одного разу на рік, протягом першого кварталу року, наступного за звітним, а на вимогу не менш як третини депутатів — у визначеній сільською, селищною, міською радою термін, звітує про свою роботу перед такою радою, жителями старостинського округу. Заслуховування звіту старости перед жителями старостинського округу відбувається на відкритій зустрічі, у спосіб, що дає можливість жителям поставити запитання, висловити зауваження та внести пропозиції. Інформація про відповідну зустріч, а також письмовий звіт старости оприлюднюються на офіційному веб-сайті сільської, селищної, міської ради та розміщуються у приміщенні ради не пізніше ніж за сім календарних днів до дня проведення відповідної зустрічі. Порядок звітування старости визначається Положенням про старосту².

Підстави дострокового припинення повноважень старости визначаються положеннями про старосту, що затверджуються сільськими, селищними, міськими радами.

6.2.6. Голова районної, районної у місті, обласної ради

Представницькі органи на рівні району та області (районні та обласні ради) очолюють голови відповідних рад. **Голова районної, районної у місті, обласної ради** обирається відповідною радою шляхом таємного голосування з числа її депутатів на строк повноважень ради. Організаційно-правовий статус голів районної, обласної ради суттєво відрізняється від сільських, селищних, міських голів. Ці відмінності прослідковуються в таких аспектах: *процедура обрання; статус; характер діяльності; право вето; відповідальність; дострокове припинення повноважень* (див. табл. 6.4).

¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

² Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

Організаційно-правові відмінності статусу голів

	Сільський, селищний, міський голова	Голова районної, обласної ради
<i>Процедура обрання</i>	Територіальною громадою	Відповідною радою
<i>Статус</i>	Не може бути депутатом будь-якої ради	Депутат відповідної ради
<i>Характер діяльності</i>	Очолює виконавчий комітет ради	Очолює виконавчий апарат ради
<i>Право вето</i>	Наділений	Відсутнє
<i>Відповідальність</i>	Перед територіальною громадою	Перед відповідною радою
<i>Дострокове припинення повноважень</i>	Відкликання за народною ініціативою; за рішенням місцевого референдуму; за рішенням відповідної ради не менш як двома третинами голосів депутатів	За рішенням відповідної ради простою більшістю голосів депутатів

Як видно з таблиці, організаційно-правовий статус голови районної, обласної ради ґрунтується на іншій (порівняно з сільським, селищним, міським головою) формі, за якої основні повноваження зосереджені в представницькому органі — раді. Зокрема, районна, обласна рада наділена значними нормотворчими, фінансовими та кадровими питаннями. Основною місією голови відповідної ради є організація ефективної роботи ради, особливо в умовах різноманітного політичного представництва. Відсутність виконавчих комітетів зазначених рад, які б здійснювали управління місцевими справами, зменшує політичну вагу голів районних, обласних рад у порівнянні з сільськими, селищними, міськими головами.

Голова районної, обласної, районної у місті ради здійснює такі повноваження:

1) скликає сесії ради, повідомляє депутатам і доводить до відома населення інформацію про час і місце проведення сесії ради, питання, які передбачається внести на розгляд ради, веде засідання ради;

2) забезпечує підготовку сесій ради і питань, що вносяться на її розгляд, доведення рішень ради до виконавців, організує контроль за їх виконанням;

3) представляє раді кандидатури для обрання на посаду відповідно заступника голови районної, районної у місті ради чи першого заступника, заступника голови обласної ради; вносить на затвердження ради пропозиції щодо структури органів ради, її виконавчого апарату, витрат на їх утримання;

4) вносить раді пропозиції щодо утворення і обрання постійних комісій ради;

5) координує діяльність постійних комісій ради, дає їм доручення, сприяє організації виконання їх рекомендацій;

6) організує подання депутатам допомоги у здійсненні ними своїх повноважень;

7) організує відповідно до законодавства проведення референдумів та виборів до органів державної влади і місцевого самоврядування;

8) організує роботу президії (колегії) ради (у разі її створення);

9) призначає і звільняє керівників та інших працівників структурних підрозділів виконавчого апарату ради;

10) здійснює керівництво виконавчим апаратом ради;

11) є розпорядником коштів, передбачених на утримання ради та її виконавчого апарату;

12) підписує рішення ради, протоколи сесій ради;

13) забезпечує роботу по розгляду звернень громадян та доступу до публічної інформації; веде особистий прийом громадян;

14) забезпечує гласність у роботі ради та її органів, обговорення громадянами проектів рішень ради, важливих питань місцевого значення, вивчення громадської думки, оприлюднює рішення ради;

15) представляє раду у відносинах з державними органами, іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, трудовими колективами, адміністрацією підприємств, установ, організацій і громадянами, а також у зовнішніх відносинах відповідно до законодавства;

16) за рішенням ради звертається до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад у сфері їх спільних інтересів, а також повноваження районних, обласних рад та їх органів;

17) звітує перед радою про свою діяльність не менше одного разу на рік, у тому числі про виконання Закону України «Про доступ

до публічної інформації», здійснення державної регуляторної політики відповідно виконавчим апаратом районної, обласної ради, районної у місті ради, а на вимогу не менш як третини депутатів — у визначений радою термін;

18) вирішує інші питання, доручені йому радою¹.

Голова районної, обласної, районної у місті ради в межах своїх повноважень видає розпорядження.

Голова ради працює у раді на постійній основі, не може мати інший представницький мандат, суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді)).

Голова ради здійснює свої повноваження до припинення ним повноважень депутата ради відповідного скликання, крім випадків, передбачених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Голова ради вважається звільненим з посади з дня припинення ним депутатських повноважень або повноважень голови.

У своїй діяльності голова ради є підзвітним раді та може бути звільнений з посади радою шляхом таємного голосування. Питання про звільнення голови ради може бути внесено на розгляд ради на вимогу не менш як третини депутатів від загального складу ради. Звільнення особи з посади голови ради не має наслідком припинення нею повноважень депутата цієї ради.

Повноваження голови районної, обласної, районної у місті ради також вважаються достроково припиненими без припинення повноважень депутата ради в разі звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень голови ради. Зазначені повноваження голови районної, обласної, районної у місті ради припиняються, а відповідна особа звільняється з посади голови ради з

¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

дня прийняття відповідною радою рішення, яким береться до відома зазначений факт¹.

6.2.7. Заступники голови районної, районної у місті, обласної ради

Районна, районна у місті рада обирає *заступника голови ради*. Обласна рада обирає *першого заступника* та *заступника голови ради*.

Заступник голови районної, районної у місті (у разі її створення) ради, перший заступник, заступник голови обласної ради обираються відповідною радою в межах строку її повноважень з числа депутатів цієї ради шляхом таємного голосування і здійснюють свої повноваження до припинення ними повноважень депутата ради відповідного скликання, крім випадків дострокового припинення їх повноважень у порядку, встановленому Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Заступник голови районної у місті, районної ради, перший заступник, заступник голови обласної ради працюють у раді на постійній основі. На них поширюються вимоги щодо обмеження сумісності їх діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» для голови ради.

Заступник голови районної у місті, районної ради, перший заступник голови обласної ради здійснює повноваження голови відповідної ради за відсутності голови ради на підставі його розпорядження, а також у разі неможливості виконання головою ради своїх обов'язків з інших причин.

Заступник голови обласної ради здійснює повноваження першого заступника голови обласної ради за його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків з інших причин.

У разі немотивованої відмови голови районної у місті, районної, обласної ради або неможливості його скликати сесію ради сесія скликається заступником голови районної у місті, районної ради чи першим заступником, заступником голови обласної ради.

Повноваження заступника голови районної у місті, районної ради, першого заступника, заступника голови обласної ради можуть

¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

бути достроково припинені без припинення повноважень депутата відповідної ради за рішенням відповідної ради, що приймається шляхом таємного голосування. Питання про дострокове припинення їх повноважень може бути внесено на розгляд відповідної ради на вимогу не менш як третини депутатів від загального складу ради або голови ради.

Повноваження заступника голови районної у місті, районної ради, першого заступника, заступника голови обласної ради також вважаються достроково припиненими без припинення повноважень депутата відповідної ради в разі звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень заступника (першого заступника) голови ради.

Зазначені повноваження заступника (першого заступника) голови ради припиняються з дня прийняття відповідною радою рішення, яким береться до відома зазначений факт.

У випадках, передбачених частинами третьою та четвертою цієї статті, відповідна особа звільняється з посади заступника (першого заступника) голови ради з дня припинення її повноважень¹.

6.3. СЛУЖБА НА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСАДАХ

6.3.1. Правовий статус службовця місцевого самоврядування

Службовець місцевого самоврядування (муніципальний службовець) — громадянин України, який займає посаду в ОМС, одержує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету та виконує встановлені для цієї посади обов'язки, пов'язані з виконанням завдань і функцій місцевого самоврядування щодо:

- а) підготовки проектів актів ОМС та їх посадових осіб, організації виконання таких актів та контролю за їх виконанням;*
- б) надання адміністративних послуг;*
- в) управління комунальним майном, майном спільної власності ТГ сіл, селищ, міст;*

¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

з) управління персоналом в ОМС;
г) здійснення інших завдань і функцій місцевого самоврядування, визначених законом¹.

Службовець місцевого самоврядування має право на:

- 1) повагу до його особистості, честі та гідності, справедливе і шанобливе ставлення до себе з боку керівників, колег та інших осіб;
 - 2) чітке визначення посадових обов'язків;
 - 3) належні умови служби та їх матеріально-технічне забезпечення;
 - 4) оплату праці залежно від займаної посади, результатів службової діяльності, стажу служби в ОМС та рангу;
 - 5) відпустки, соціальне та пенсійне забезпечення відповідно до закону;
 - 6) підвищення рівня професійної компетентності відповідно до потреб ОМС;
 - 7) просування по службі з урахуванням професійної компетентності, результатів службової діяльності та сумлінного виконання своїх посадових обов'язків;
 - 8) участь у діяльності професійних спілок, інших громадських об'єднань, крім випадків, передбачених законом;
 - 9) оскарження в установленому законом порядку рішень про накладення дисциплінарного стягнення, звільнення з посади, а також висновку щодо результатів оцінювання його службової діяльності;
 - 10) захист від незаконного переслідування з боку органів державної влади, інших державних органів, ОМС та їх посадових осіб у разі повідомлення ним про факти порушення вимог цього або інших законів України;
 - 11) отримання за письмовим запитом від органів державної влади, інших державних органів, ОМС, підприємств, установ та організацій усіх форм власності необхідної інформації з питань, що належать до його повноважень, у випадках, встановлених законом;
 - 12) безперешкодне ознайомлення з документами про проходження ним служби;
 - 13) вільний доступ до інформації про вакантні посади в ОМС.
- Службовець місцевого самоврядування також реалізує інші права, визначені у положеннях про виконавчий орган сільської, се-

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

лицької, міської, районної у місті (у разі створення) ради, про виконавчий апарат районної, обласної ради, про структурний підрозділ апарату (виконавчого апарату) ради, виконавчого органу ради та в посадовій інструкції.

Службовець місцевого самоврядування *зобов'язаний*:

1) дотримуватися Конституції та законів України, діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

2) дотримуватися принципів муніципальної служби та правил етичної поведінки;

3) не допускати порушення прав і свобод людини і громадянина;

4) з повагою ставитися до державних символів України та символіки ТГ сіл, селищ, міст, районів і областей;

5) обов'язково використовувати під час виконання своїх посадових обов'язків державну мову, не допускати її приниження чи зневаження, навмисного спотворення державної мови в офіційних документах і текстах, протидіяти можливим спробам її публічного приниження чи зневаження;

6) забезпечувати в межах наданих повноважень ефективно здійснення функцій і повноважень місцевого самоврядування;

7) сумлінно і професійно виконувати свої посадові обов'язки;

8) виконувати рішення органів державної влади та ОМС, розпорядження (накази) та доручення керівників, видані на підставі та в межах повноважень, передбачених Конституцією та законами України;

9) додержуватися вимог законодавства у сфері запобігання корупції;

10) постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та вдосконалювати організацію службової діяльності;

11) дотримуватися визначених законодавством вимог щодо збереження інформації з обмеженим доступом;

12) виконувати інші обов'язки, встановлені Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» та іншими законодавчими актами¹.

Службовець місцевого самоврядування також виконує інші обов'язки, визначені у положеннях про виконавчий орган сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради, про вико-

¹Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

навчий апарат районної, обласної ради, про структурний підрозділ апарату (виконавчого апарату) ради, виконавчого органу ради та в посадовій інструкції.

Службовці місцевого самоврядування повинні використовувати своє службове становище, ресурси держави і ТГ (рухоме та нерухоме майно, кошти, службову інформацію, технології, інтелектуальну власність, робочий час, репутацію тощо) виключно для виконання своїх посадових обов'язків і доручень керівників, наданих на підставі та у межах повноважень, передбачених Конституцією України та законами України.

Муніципальні службовці зобов'язані використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, постійно підвищувати свій рівень володіння державною мовою, не допускати дискримінації державної мови. Вони мають шанувати народні звичаї і національні традиції.

Службовці місцевого самоврядування зобов'язані діяти *добро-чесно*, а саме:

- спрямовувати свої дії на захист публічних інтересів та недопущення конфлікту між приватними та публічними інтересами, уникати виникнення реального та потенційного конфлікту інтересів у своїй діяльності;
- не використовувати службове становище в приватних інтересах чи в неправомірних приватних інтересах інших осіб, у тому числі не використовувати свій статус та інформацію про місце роботи з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб;
- не розголошувати інформацію, що стала йому (їй) відома у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, зокрема персональні дані фізичних осіб, конфіденційну та іншу інформацію з обмеженим доступом, режим якої встановлено Законами України.

Службовці місцевого самоврядування зобов'язані виконувати свої посадові обов'язки якнайкраще, чесно і неупереджено, незважаючи на особисті ідеологічні, релігійні або інші погляди, не надавати будь-яких переваг та не виявляти прихильності до окремих фізичних чи юридичних осіб, громадських, політичних, релігійних організацій, а також не допускати ухилення від прийняття рішень та відповідальності за свої дії (бездіяльність) та рішення. Муніципальні службовці у своїй діяльності зобов'язані дотримуватись *політичної*

неупередженості та нейтральності, а саме уникати демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань або поглядів. Вони повинні неупереджено виконувати розпорядження (накази), доручення керівників незалежно від партійної належності керівника та своїх політичних переконань¹.

Службовець місцевого самоврядування *не має права*:

1) під час служби в органах місцевого самоврядування:

а) демонструвати свої політичні погляди та вчиняти інші дії або бездіяльність, що у будь-який спосіб можуть засвідчити його особливе ставлення до політичних партій і негативно вплинути на авторитет ОМС та держави;

б) вчиняти дії або бездіяльність, що становлять загрозу для конституційного ладу, територіальної цілісності і національної безпеки, для здоров'я, прав і свобод інших людей, інтересів відповідної ТГ;

2) бути членом політичної партії, якщо він займає посаду категорії I. На час муніципальної служби на посаді категорії I особа зупиняє своє членство в політичній партії;

3) бути депутатом сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення), районної, обласної ради, якщо він працює в апараті (виконавчому апараті) цієї ради або в її виконавчому органі;

4) організувати чи проводити передвиборну агітацію чи брати в ній участь під час служби в органах місцевого самоврядування, крім випадків його реєстрації кандидатом на пост Президента України, кандидатом у народні депутати України, кандидатом у депутати місцевої ради або кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови;

5) залучати, використовуючи своє службове становище, службовців місцевого самоврядування, державних службовців, працівників бюджетної сфери, інших осіб до участі у передвиборній агітації, акціях та заходах, що організуються політичними партіями;

б) організувати, проводити і брати участь в агітації з політичних мотивів, що перешкоджають виконанню органами державної влади чи органами місцевого самоврядування передбачених законом повноважень;

¹ Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : затв. наказом Нацдержслужби від 05.08.2016 р. № 158 (у редакції наказу Нацдержслужби від 28.04.2021 р. № 72-21). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>

7) у будь-який інший спосіб використовувати своє службове становище в політичних цілях.

Керуючий справами виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради, керуючий справами виконавчого апарату районної, обласної ради, керуючий справами секретаріату (апарату) Київської, Севастопольської міської ради не може бути депутатом будь-якої місцевої ради.

У разі реєстрації службовця місцевого самоврядування відповідною виборчою комісією кандидатом на виборах він зобов'язаний в одноденний строк письмово повідомити про це керівника служби. На період участі у виборчому процесі (з дня реєстрації кандидатом на відповідних виборах до офіційного оголошення результатів виборів або скасування такої реєстрації) службовець місцевого самоврядування не може перебувати на робочому місці, ним припиняється виконання посадових обов'язків на підставі розпорядження (наказу) керівника служби.

Службовець місцевого самоврядування не має права організувати і брати участь в агітації (крім випадку, передбаченого частиною четвертою статті 12 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування»)¹.

6.3.2. Керівник служби в органах місцевого самоврядування

Керівник служби в ОМС — посадова особа місцевого самоврядування, наділена повноваженнями з управління службою та організації роботи інших працівників у цьому органі відповідно до Закону України «Про службу в ОМС». Повноваження керівника служби в ОМС здійснюють посадові особи, зазначені у табл. 6.5.

Керівник служби в ОМС здійснює такі повноваження:

1) організовує проведення конкурсів на зайняття посад службовців місцевого самоврядування, забезпечує прозорість і об'єктивність таких конкурсів відповідно до вимог Закону України «Про службу в ОМС»;

2) видає та забезпечує оприлюднення розпорядження (наказу) про оголошення конкурсу та умови його проведення;

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

Керівник служби в органах місцевого самоврядування¹

Назва органу	Керівник
У секретаріаті (апараті) Київської, Севастопольської міської ради, в апараті сільської, селищної, міської, районної у місті ради та її виконавчих органах, виконавчому апараті районної, обласної ради стосовно службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорій I	сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті (у разі створення), районної, обласної ради
В апараті сільської, селищної, міської ради стосовно службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорій II і III	керуючий справами виконавчого комітету відповідної ради
У секретаріаті (апараті) Київської, Севастопольської міської ради стосовно службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорій II і III	керуючий справами секретаріату (апарату)
У виконавчому апараті районної, обласної ради стосовно службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорій II і III	керуючий справами виконавчого апарату;
В апараті районної у місті (у разі створення) ради та її виконавчих органах стосовно службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорій II і III	керуючий справами виконавчого комітету,
У виконавчому органі ради, утвореному із статусом юридичної особи публічного права, стосовно службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорій II і III	керівник виконавчого органу

3) забезпечує планування проходження служби службовцями місцевого самоврядування, планове заміщення посад службовців місцевого самоврядування підготовленими фахівцями згідно з вимогами до професійної компетентності, стимулює їх просування службою;

4) призначає на посади та звільняє з посад службовців місцевого самоврядування у порядку, визначеному Законом України «Про службу в ОМС»;

5) присвоює ранги службовцям місцевого самоврядування;

6) забезпечує організацію підготовки та підвищення рівня професійної компетентності службовців місцевого самоврядування;

7) забезпечує проведення оцінювання результатів службової діяльності службовців місцевого самоврядування;

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

8) забезпечує здійснення контролю за дотриманням службовцями місцевого самоврядування службової дисципліни;

9) розглядає скарги на дії або бездіяльність службовців місцевого самоврядування;

10) приймає у межах своїх повноважень рішення про заохочення службовців місцевого самоврядування;

11) приймає рішення про притягнення до дисциплінарної та матеріальної відповідальності службовців місцевого самоврядування;

12) забезпечує створення належних умов служби та їх матеріально-технічне забезпечення;

13) виконує функції роботодавця стосовно працівників ОМС, які виконують функції з обслуговування;

14) затверджує посадові інструкції в ОМС;

15) видає розпорядження (накази) з питань, що належать до його повноважень, і контролює їх виконання;

16) забезпечує оприлюднення інформації про встановлення премій, компенсацій за додаткове навантаження, інших грошових виплат службовцям місцевого самоврядування та виборним посадовим особам місцевого самоврядування відповідно до частини шостої статті 46 і частини десятої статті 86 Закону України «Про службу в ОМС»;

17) здійснює інші повноваження відповідно до закону¹.

На час відсутності керівника служби в ОМС чи неможливості здійснення ним своїх повноважень з інших причин його повноваження відповідно до розпорядження сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради здійснює один із керівників відділу, управління або іншого виконавчого органу сільської, селищної, міської ради, районної у місті ради, виконавчого апарату районної, обласної ради. На час відсутності керівника служби виконавчого органу із статусом юридичної особи публічного права його повноваження тимчасово виконує службовець місцевого самоврядування, уповноважений відповідно до положення про цей виконавчий орган.

Забезпечення здійснення керівником служби в ОМС своїх повноважень щодо добору персоналу, планування та організації заходів з питань підвищення рівня професійної компетентності службовців місцевого самоврядування, документального оформлення вступу

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

на службу, її проходження та припинення, укладання та розірвання трудових договорів з працівниками патронатної служби та іншими працівниками в ОМС здійснює служба управління персоналом.

6.3.3. Поняття посади та їх класифікація

Посада в органі місцевого самоврядування — визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця ОМС з установленими посадовими обов'язками¹.

Посади службовців місцевого самоврядування поділяються на категорії та підкатегорії залежно від порядку призначення, змісту та обсягу повноважень, ступеня відповідальності, необхідного рівня професійної компетентності службовців місцевого самоврядування. Законом України «Про службу в ОМС» встановлено **три категорії** посад муніципальної служби (див. табл. 6.6).

Таблиця 6.6

Категорії посад службовців місцевого самоврядування²

Категорії	Назва посад
I	керуючого справами виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради; керуючого справами виконавчого апарату районної, обласної ради; керуючого справами секретаріату (апарату) Київської, Севастопольської міської ради; керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради із статусом юридичної особи публічного права, їх заступників
II	керівників структурних підрозділів апарату сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради, їх заступників; керівників структурних підрозділів відділів, управлінь та інших виконавчих органів сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради із статусом юридичної особи публічного права, їх заступників; керівників структурних підрозділів виконавчого апарату районної, обласної ради, їх заступників;

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

² Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

Категорії	Назва посад
	керівників структурних підрозділів секретаріату (апарату) Київської, Севастопольської міської ради, їх заступників
III	посади головних спеціалістів, провідних спеціалістів, спеціалістів, інші посади службовців місцевого самоврядування, не віднесені до категорій I і II

Категорії посад службовців місцевого самоврядування поділяються на *підкатегорії* (див. табл. 6.7).

Таблиця 6.7

Підкатегорії посад службовців місцевого самоврядування¹

Категорії	Підкатегорії	Назва посад
I	I-1	посади керуючих справами в ОМС
	I-2	посади керівників виконавчих органів сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради із статусом юридичної особи публічного права, їх заступників
II	II-1	посади керівників самостійних структурних підрозділів апарату сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради, секретаріату (апарату) Київської, Севастопольської міської ради, виконавчого апарату районної, обласної ради, виконавчих органів сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради із статусом юридичної особи публічного права та їх заступників;
	II-2	посади керівників структурних підрозділів у складі самостійних структурних підрозділів апарату сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради, секретаріату (апарату) Київської, Севастопольської міської ради, виконавчого апарату районної, обласної ради, виконавчих органів сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради із статусом юридичної особи публічного права та їх заступників;
III	III-1	посади головних спеціалістів в ОМС
	III-2	посади провідних спеціалістів в ОМС
	III-3	посади спеціалістів в ОМС

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

Віднесення посад службовців місцевого самоврядування до відповідних підкатегорій, не зазначених у Законі України «Про службу в ОМС», проводиться Кабінетом Міністрів України за поданням Нацдержслужби.

Прийняття на муніципальну службу, просування службою муніципальних службовців, вирішення інших питань, пов'язаних із службою, здійснюються з урахуванням категорій посад муніципальної служби та рангів муніципальних службовців як виду спеціальних звань, що їм присвоюються. Законом України «Про службу в ОМС» встановлено **дев'ять рангів** муніципальних службовців, котрі присвоюються:

1) службовцям місцевого самоврядування, які займають посади категорії I, — 1, 2, 3 ранг;

2) службовцям місцевого самоврядування, які займають посади категорії II, — 3, 4, 5, 6 ранг;

3) службовцям місцевого самоврядування, які займають посади категорії III, — 6, 7, 8, 9 ранг (див. табл. 6.8).

Таблиця 6.8

Класифікація посад муніципальної служби

Категорії	Ранги
I	1, 2, 3
II	3, 4, 5, 6
III	6, 7, 8, 9

Ранги службовцям місцевого самоврядування присвоює керівник служби. Під час призначення на посаду службовця місцевого самоврядування особі присвоюється найнижчий ранг у межах відповідної категорії посад або зберігається присвоєний ранг, у разі якщо він є рівнозначним чи вищим. Особам, яким при призначенні на посаду службовця місцевого самоврядування встановлено випробування, ранги присвоюються після закінчення строку випробування. Особам, які мають ранг службовця місцевого самоврядування або ранг державного службовця та яким при призначенні на посаду службовця місцевого самоврядування встановлено випробування, надбавка за ранг у період випробування виплачується відповідно до цих рангів.

Співвідношення між рангами службовців місцевого самоврядування і рангами державних службовців, дипломатичними рангами,

військовими званнями, спеціальними званнями визначається Кабінетом Міністрів України. Співвідношення між рангами службовців місцевого самоврядування і рангами державних службовців, дипломатичними рангами, військовими званнями, спеціальними званнями застосовується під час призначення на посаду та проходження служби особами, яким присвоєно такі ранги, звання. Ранг службовця місцевого самоврядування за співвідношенням присвоюється особі на рівні рангу, звання, що вона має відповідно до спеціальних законів, незалежно від посади, на яку її призначено.

Черговий ранг у межах відповідної категорії посад присвоюється службовцю місцевого самоврядування через кожні три роки служби на посаді (посадах) службовця місцевого самоврядування після присвоєння попереднього рангу¹.

6.3.4. Проходження муніципальної служби

Право на службу в ОМС мають повнолітні громадяни України, які володіють державною мовою та відповідають вимогам до професійної компетентності. Рівень володіння державною мовою підтверджується відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Під час реалізації громадянами України права на службу в органах місцевого самоврядування не допускаються будь-які форми дискримінації.

Вимогами до кандидата на зайняття вакантної посади службовця місцевого самоврядування є вимоги до його професійної компетентності, які складаються із загальних і спеціальних вимог (див. табл. 6.9).

Спеціальні вимоги до кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування визначаються керівником служби відповідно до вимог закону, професійних стандартів (у разі наявності) та з урахуванням методичних рекомендацій, затверджених Нацдержслужбою.

До кандидатів на зайняття посади службовця місцевого самоврядування, для виконання основних посадових обов'язків якого необхідним є застосування мови корінного народу, мови національних

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

меншин України, керівником служби може встановлюватися вимога щодо володіння такою мовою.

Таблиця 6.9

Загальні вимоги¹

Категорія посад	Загальні вимоги
Кандидат на зайняття посади службовця місцевого самоврядування категорії I	1) мати ступінь вищої освіти не нижче магістра; 2) мати загальний досвід роботи не менше п'яти років, у тому числі досвід роботи в ОМС на посадах категорії I чи II, на посадах державної служби «А» чи «Б» або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менш як два роки
Кандидат на зайняття посади службовця місцевого самоврядування категорії II	1) мати ступінь вищої освіти магістра або бакалавра; 2) мати досвід роботи в ОМС, на посадах державної служби або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше одного року.
Кандидат на зайняття посади службовця місцевого самоврядування категорії III	наявність ступеня вищої освіти не нижче молодшого бакалавра.

На службу в ОМС не може вступити особа, яка:

- 1) досягла 65-річного віку;
- 2) визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена в установленому законом порядку;
- 3) має судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;
- 4) позбавлена відповідно до рішення суду права обіймати відповідні посади або займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;
- 5) не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення у випадках, передбачених законом;
- 6) підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади»;

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

7) має громадянство (підданство) іншої держави;

8) набуває відносин прямої підпорядкованості близьких осіб, конфлікту інтересів у випадках, передбачених Законом України «Про службу в ОМС».

Вступ на муніципальну службу здійснюється шляхом призначення громадянина України за результатами конкурсу на посаду службовця місцевого самоврядування, якщо інше не передбачено законом.

З метою добору осіб, здатних професійно виконувати посадові обов'язки, проводиться конкурс на зайняття посади муніципального службовця відповідно до Порядку проведення конкурсу на зайняття посад службовців місцевого самоврядування.

Конкурс проводиться:

1) на зайняття вакантної посади службовця місцевого самоврядування;

2) на посаду тимчасово відсутнього службовця місцевого самоврядування, за яким зберігається відповідна посада;

3) на посаду, з якої особу обрано/затверджено на виборну посаду;

4) на посаду, на якій службовець місцевого самоврядування припиняє муніципальну службу у разі досягнення ним 65-річного віку або завершення відповідного строку перебування на муніципальній службі після досягнення 65-річного віку (у разі його продовження).

У разі реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації ОМС, зміни структури ОМС муніципального службовця (за його згодою) може бути призначено шляхом переведення на рівнозначну або нижчу посаду в ОМС (структурному підрозділі ОМС), якому передано відповідні функції і повноваження, без проведення конкурсу.

Порядок проведення конкурсу затверджується відповідною сільською, селищною, міською, районною у місті, районною, обласною радою. Проведення конкурсу здійснюється з урахуванням професійної компетентності, особистих якостей і досягнень кандидатів на зайняття вакантної посади.

Порядок проведення конкурсу визначає:

1) умови проведення конкурсу;

2) вимоги щодо оприлюднення оголошення про проведення конкурсу;

3) склад, порядок формування та повноваження конкурсної комісії;

4) порядок прийняття та розгляду документів для участі в конкурсі;

5) порядок проведення тестування, співбесіди, інших видів оцінювання кандидатів на зайняття посад службовців місцевого самоврядування;

6) методи оцінювання кандидатів на зайняття посад службовців місцевого самоврядування;

7) спосіб взаємодії служби управління персоналом з кандидатами на зайняття посад службовців місцевого самоврядування;

8) форми заяви про участь у конкурсі, резюме та інших документів, що створюються під час проходження конкурсу.

Конкурс проводить конкурсна комісія, утворена керівником служби в ОМС. Конкурсна комісія утворюється у складі не менше п'яти членів, а у виконавчих органах із статусом юридичної особи публічного права із загальною чисельністю муніципальних службовців до 10 осіб — не менше трьох членів. До складу конкурсної комісії можуть включатися муніципальні службовці, у тому числі з інших ОМС, заступники сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради, державні службовці, науковці, фахівці, експерти, представники громадських об'єднань, які мають досвід роботи у відповідній сфері, а також представник виборного органу первинної профспілкової організації (за наявності).

Кандидати на зайняття посади службовця місцевого самоврядування, документи яких пройшли перевірку, передбачену частиною четвертою статті 23 Закону України «Про службу в ОМС», проходять тестування відповідно до Порядку проведення конкурсу. Кандидати на зайняття посади муніципального службовця, які пройшли тестування, передбачене частиною першою цієї статті, проходять співбесіду та/або інші види оцінювання відповідно до Порядку проведення конкурсу.

Переможець конкурсу призначається на посаду службовця місцевого самоврядування. Рішення про призначення на посаду муніципального службовця приймається:

1) на посаду категорії I — сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради;

2) на посаду категорій II і III — керівником служби в ОМС.

Рішення про призначення або про відмову у призначенні на посаду службовця місцевого самоврядування приймається за результа-

тами спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та за результатами перевірки відповідно до Закону України «Про очищення влади» у випадках, встановлених цими законами України. Рішення про відмову у призначенні на посаду муніципального службовця приймається у разі встановлення за результатами проведення перевірки відомостей про претендента на посаду, що не відповідають встановленим законодавством вимогам для зайняття посади.

На службовців місцевого самоврядування поширюються обмеження щодо призначення на посаду, передбачені Законом України «Про запобігання корупції».

Особа, яка вперше вступає на муніципальну службу або призначається на посаду в ОМС, що представляє іншу ТГ, складає **Присягу службовця місцевого самоврядування** такого змісту: «Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити територіальній громаді (для посад у виконавчому апараті районної, обласної ради — територіальним громадам району, області) та Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, сумлінно виконувати свої посадові обов'язки»¹.

У разі відмови особи від складення Присяги вона вважається такою, що відмовилася від зайняття посади службовця місцевого самоврядування, і розпорядження (наказ) про її призначення на посаду скасовується керівником служби. У такому разі застосовується відкладене право другого за результатами конкурсу кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування.

Службовець місцевого самоврядування призначається на посаду безстроково, крім випадків, передбачених законом. Строк перебування на посаді муніципального службовця встановлюється у разі заміщення посади на період відсутності муніципального службовця, за яким відповідно до закону зберігається посада.

Особа, яка вперше вступає на муніципальну службу, набуває статусу муніципального службовця з дня складення нею Присяги виборних посадових осіб і службовців місцевого самоврядування, а в інших випадках — з дня призначення на посаду.

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

При прийнятті на муніципальну службу особа ознайомлюється із *Загальними правилами етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування*. Відмітка про таке ознайомлення додається до особової справи службовця місцевого самоврядування¹.

У розпорядженні (наказі) про призначення на посаду службовця місцевого самоврядування керівник служби в ОМС може встановити *випробування* з метою перевірки відповідності муніципального службовця займаній посаді (на строк до шести місяців) із зазначенням його строку. При призначенні особи на посаду службовця місцевого самоврядування вперше встановлення випробування є обов'язковим. У разі незгоди особи із встановленням випробування вона вважається такою, що відмовилася від зайняття посади муніципального службовця, а розпорядження (наказ) про призначення на посаду скасовується керівником служби. У такому разі застосовується відкладене право другого за результатами конкурсу кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування.

З кандидатів на посади муніципальних службовців, які мають відкладене право на зайняття посади в ОМС, формується кадровий резерв. Кандидати зараховуються до кадрового резерву строком на один рік з дня виникнення у особи відкладеного права на зайняття посади службовця місцевого самоврядування. Протягом одного року з дня зарахування до кадрового резерву кандидат на зайняття посади муніципального службовця за рішенням керівника служби в ОМС може бути призначений (за його згодою) на рівнозначну або нижчу посаду в ОМС з урахуванням його професійної компетентності.

Просування службовця місцевого самоврядування службою здійснюється шляхом:

- 1) зайняття вищої посади за результатами конкурсу;
- 2) переведення на вищу посаду муніципального службовця, який отримав відмінну оцінку за результатами оцінювання службової діяльності, протягом року з дня затвердження висновку щодо результатів оцінювання службової діяльності у межах займаної категорії посад з урахуванням функціональної спрямованості.

¹ Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : затв. наказом Нацдержслужби від 05.08.2016 р. № 158 (у редакції наказу Нацдержслужби від 28.04.2021 р. № 72-21). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>

З метою підвищення ефективності діяльності ОМС та забезпечення професійного розвитку муніципальних службовців здійснюється *управління результативністю* службової діяльності службовців місцевого самоврядування. На основі завдань, покладених на ОМС, плану його роботи, а також посадових обов'язків муніципального службовця визначаються завдання та встановлюються показники результативності, ефективності, якості їх виконання на відповідний звітний період. Такі завдання мають відображати роль муніципального службовця у досягненні цілей ОМС, на які спрямовано діяльність такого службовця місцевого самоврядування, та способи їх досягнення. Результати службової діяльності службовців місцевого самоврядування щороку підлягають оцінюванню для визначення ступеня досягнення встановлених завдань за показниками результативності, ефективності та якості виконання таких завдань.

Оцінювання результатів службової діяльності муніципальних службовців, які займають посади категорії I, здійснюється сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради. Оцінювання результатів службової діяльності муніципальних службовців, які займають посади II і III, здійснюється їх безпосереднім керівником та керівником самостійного структурного підрозділу (за наявності). За результатами оцінювання службової діяльності службовця місцевого самоврядування йому виставляється *негативна, позитивна або відмінна оцінка* з її обґрунтуванням. Службовці місцевого самоврядування, які отримали відмінну оцінку за результатами оцінювання службової діяльності в поточному році, підлягають преміюванню в однакових відсотках до розміру посадового окладу в межах фонду преміювання такого органу місцевого самоврядування. До муніципального службовця, який отримав негативну оцінку, не застосовуються заходи заохочення та не присвоюється черговий ранг протягом року з дня затвердження висновку щодо результатів оцінювання службової діяльності.

Службовці місцевого самоврядування повинні постійно підвищувати свій культурний рівень, рівень свого професійного розвитку, поліпшувати свої уміння, знання і навички відповідно до функцій та завдань за посадою, зокрема в частині цифрової грамотності, удосконалювати організацію службової діяльності¹. Муніципальним служ-

¹ Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : затв. наказом Нацдержслужби від 05.08.2016 р. № 158 (у редакції наказу Нацдержслужби від 28.04.2021 р. № 72-21). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>

бовцям створюються умови для їх постійного *професійного розвитку* шляхом професійного навчання (підготовки, підвищення кваліфікації, стажування, самоосвіти) з урахуванням результатів визначення відповідних потреб.

Професійне навчання — *набуття та вдосконалення професійних знань, умінь та навичок, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації службовця місцевого самоврядування для його професійної діяльності*. Потреби у професійному навчанні муніципального службовця визначаються його безпосереднім керівником разом із службовцем, зокрема з урахуванням результатів оцінювання його службової діяльності. Керівник служби в ОМС забезпечує професійне навчання муніципальних службовців, вперше призначених на посаду в ОМС, протягом року з дня їх призначення.

Професійне навчання муніципальних службовців проводиться протягом проходження служби, а підвищення кваліфікації — не рідше одного разу на три роки. З метою професійного розвитку муніципального службовця може проводитися його стажування з відривом від служби строком від одного до шести місяців на іншій посаді в іншому ОМС або за кордоном.

Муніципальний службовець разом із службою управління персоналом складає індивідуальну програму професійного розвитку, яку погоджує його безпосередній керівник та затверджує керівник самостійного структурного підрозділу, в якому він працює. Потреба у формуванні, розвитку, оновленні відповідних компетентностей посадової особи місцевого самоврядування шляхом самоосвіти може визначатися за результатами щорічної оцінки виконання покладених обов'язків та завдань посадової особи місцевого самоврядування¹.

За невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, визначених Законом України «Про службу в ОМС» та іншими нормативно-правовими актами у сфері муніципальної служби, посадовою інструкцією, а також порушення правил етичної поведінки та інше порушення службової дисципліни муніципальний службовець притягається до *дисциплінарної відповідальності* у порядку, встановленому Законом України «Про службу в ОМС». Підставою для при-

¹ Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: постанова Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 р. № 106. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#n14>

тягнення службовця місцевого самоврядування до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні муніципальним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених Законом України «Про службу в ОМС» та іншими нормативно-правовими актами, за який до нього може бути застосовано дисциплінарне стягнення. До муніципального службовця може бути застосовано один з таких видів *дисциплінарного стягнення*:

- 1) зауваження;
- 2) догана;
- 3) сувора догана;
- 4) звільнення з посади.

На час здійснення дисциплінарного провадження службовець місцевого самоврядування може бути відсторонений керівником служби в ОМС від виконання посадових обов'язків із збереженням середньомісячної заробітної плати. Під час відсторонення від виконання посадових обов'язків муніципальний службовець зобов'язаний перебувати на робочому місці відповідно до правил внутрішнього службового розпорядку та сприяти здійсненню дисциплінарного провадження. З метою збору інформації про обставини, які стали підставою для порушення дисциплінарного провадження, для визначення дисциплінарною комісією ступеня вини, характеру і тяжкості цього дисциплінарного проступку дисциплінарною комісією формується дисциплінарна справа.

Вибори сільських, селищних, міських голів, депутатів місцевих рад, зміна інших виборних посадових осіб місцевого самоврядування, керівника служби в ОМС та безпосередніх керівників не можуть бути підставою для припинення службовцем місцевого самоврядування служби на займаній посаді.

Підставами для *припинення муніципальної служби* є такі:

- 1) у разі втрати права на службу в ОМС або його обмеження (ст. 73 Закону України «Про службу в ОМС»);
- 2) за ініціативою службовця місцевого самоврядування або за угодою сторін (ст. 74 Закону України «Про службу в ОМС»);
- 3) за ініціативою керівника служби в ОМС (ст. 75 Закону України «Про службу в ОМС»);
- 4) у зв'язку із закінченням строку перебування на посаді муніципального службовця (ст. 76 Закону України «Про службу в ОМС»);

5) у зв'язку з обставинами, що склалися незалежно від волі сторін (ст. 77 Закону України «Про службу в ОМС»);

6) у разі застосування заборони, передбаченої Законом України «Про очищення влади»;

7) у разі незгоди муніципального службовця на проходження муніципальної служби у зв'язку із зміною її істотних умов (ст. 43 Закону України «Про службу в ОМС»);

8) у разі виходу службовця місцевого самоврядування на пенсію;

9) у разі досягнення службовцем місцевого самоврядування 65-річного віку або завершення відповідного строку перебування на муніципальній службі після досягнення 65-річного віку (у разі його продовження);

10) у разі переведення особи, за її згодою, на інше підприємство, в установу, організацію або обрання (затвердження) на виборну посаду.

У зв'язку з потребами служби муніципальний службовець може бути залишений на муніципальній службі після досягнення 65-річного віку за його згодою. Термін перебування на службі в ОМС може бути продовжено, але не більш як на 5 років за рішенням сільського, селищного, міського голови, голови районної, районної у місті, обласної ради. Рішення про продовження строку перебування на муніципальній службі в ОМС приймається головою відповідної ради щороку, але не більш як до досягнення посадовою особою місцевого самоврядування 70-річного віку¹.

Підставами для припинення служби в ОМС у разі втрати муніципальним службовцем права на службу або його обмеження є:

1) припинення громадянства України або виїзд на постійне проживання за межі України;

2) встановлення факту наявності громадянства іноземної держави або набуття громадянства іноземної держави під час проходження муніципальної служби;

3) набрання законної сили рішенням суду про притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язане з корупцією, яким її позбавлено права обіймати відповідні посади або займатися діяльністю, пов'язаною із здійсненням функцій і повноважень місцевого самоврядування чи функцій держави;

¹ Про внесення змін до Закону України «Про державну службу» щодо зняття вікових обмежень для роботи на державній службі: Закон України від 16.12.2020 р. № 1086-IX. *Урядовий кур'єр*. 2021. 16 січ. С. 4.

4) набрання законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення умисного кримінального правопорушення та/або встановлення заборони займатися діяльністю, пов'язаною із здійсненням функцій і повноважень місцевого самоврядування чи функцій держави;

5) набрання законної сили рішенням суду про визнання її активів або активів, набутих за її дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;

6) наявність відносин прямого підпорядкування близьких осіб, конфлікту інтересів у випадках, передбачених законом;

7) наявність реального чи потенційного конфлікту інтересів, який має постійний характер і не може бути врегульований в інший спосіб.

Муніципальний службовець зобов'язаний до звільнення з посади чи переведення на іншу посаду передати справи і довірене у зв'язку з виконанням посадових обов'язків майно керівнику служби в ОМС або особі, уповноваженій керівником служби. Керівник служби або уповноважена ним особа зобов'язана прийняти справи і майно¹.

Питання для самоконтролю

1. В якому вітчизняному документі вперше з'явився термін «муніципальна служба»?

2. Дайте визначення служби в ОМС.

3. В якому році служба в ОМС в Україні відокремилися від державної?

4. Назвіть принципи муніципальної служби.

5. Назвіть виборні посади в ОМС.

6. Назвіть відмінності виборної та адміністративної муніципальної служби.

7. Дайте визначення виборної посадової особи місцевого самоврядування.

8. Назвіть основні функції сільського, селищного, міського голови.

9. Назвіть повноваження секретаря сільської, селищної, міської ради.

10. Які повноваження здійснює староста?

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

11. Назвіть організаційно-правові відмінності заступника міського голови і заступника голови обласної ради.
12. Хто є керівником служби в ОМС?
13. Назвіть керівника служби у виконавчому апараті обласної ради.
14. До якої категорії посад відносяться посади керівників структурних підрозділів апарату сільської ради?
15. До якої підкатегорії посад віднесені посади керівників виконавчих органів міської ради із статусом юридичної особи публічного права?
16. Назвіть загальні вимоги до кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування категорії III.
17. Які ранги присвоюються службовцям місцевого самоврядування, які займають посади категорії II?
18. Які оцінки виставляються муніципальним службовцям за результатами оцінювання службової діяльності?
19. Яка періодичність підвищення кваліфікації службовців місцевого самоврядування?
20. Назвіть види дисциплінарних стягнень що застосовуються до службовців місцевого самоврядування.

Список рекомендованої літератури

1. Камінська Н. В., Сьох К. Я. Забезпечення прав громадян на державну службу та службу в органах місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади та євроінтеграції : монографія. Київ: КНТ, 2019. 264 с.
2. Кириченко Ю. М. Служба в органах місцевого самоврядування як самостійний вид публічної служби. *Вісн. Харківського нац. ун-ту внутр. справ*. 2008. № 42. С. 153–157.
3. Лазор О. Я. Лазор О. Д. Служба в органах місцевого самоврядування : наук.-практ. комент. 2-е вид. Київ: Дакор, 2007. 424 с.
4. Малиновський В. Я. Основні аспекти реформування служби в органах місцевого самоврядування. *Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи*: зб. матеріалів конф. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2013. С. 94–97.
5. Малиновський В. Я. Реформування муніципальної служби в контексті децентралізації влади. *Європейські принципи і стандарти*

підготовки публічних управлінців: орієнтири для України : матеріали щорічної наук.-практ. конф. за міжнарод. участю, 5–6 листоп. 2015 р. Київ, 2015. С. 175–176.

6. Місцеве самоврядування в Україні : навч. посіб. для студентів ВНЗ та слухачів магістерської підготовки за напрямом «Державне управління». кол. авт / за заг. ред. В. М. Скрипничука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. С.348–430.

7. Падалко Г. В. Конституційні принципи служби в органах місцевого самоврядування в Україні: система та видова характеристика. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 170–176

8. Падалко Г. В. Служба в органах місцевого самоврядування в Україні: концептуальні проблеми теорії та практики. *Часопис Київського ун-ту права*. 2012. № 1. С. 117–123.

9. Пилипів В. І., Тильчик В. В. Служба в органах місцевого самоврядування: підгрунття адміністративно-правових досліджень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2021. Том 32 (71). № 3. С. 57–62.

10. Проблеми реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні : монографія / авт. кол. : Т. Е. Василевська, І. Г. Сурай, О. І. Васильєва та ін. ; за заг. ред. Т. Е. Василевської. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.

11. Стешенко Т. В., Канюк М. Т. Муніципальна служба в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Держ. буд-во та місц. самовряд.* : зб. наук. пр. Харків : Право, 2022. Вип. 43. С. 107–117.

РОЗДІЛ 7 ПАТРОНАТНА СЛУЖБА

7.1. ПОНЯТТЯ І ОСОБЛИВОСТІ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ

7.2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОСАД ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ

7.3. ПАТРОНАТНА СЛУЖБА В ДЕРЖАВНИХ ОРГАНАХ

7.3.1. Патронатна служба Президента України

7.3.2. Патронатна служба законодавчого органу влади

7.3.3. Патронатна служба в системі виконавчої влади

7.3.4. Патронатна служба системи правосуддя

7.4. ПАТРОНАТНА СЛУЖБА В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУ-
ВАННІ

7.1. ПОНЯТТЯ І ОСОБЛИВОСТІ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ

Термін «патронатна служба» є похідним від англ. *patroning service* — обслуговування патрона, тобто це діяльність пов'язана зі служінням покровителю, шефу тощо. Аналіз етимології слів «патрон», «патронаж», «патронатна служба» показує певну особливість цього виду публічної служби, що полягає у службових відносинах, котрі зосереджені навколо «патрона», пов'язані з покровительством, допомогою у виконанні повноважень, обслуговуванням конкретної посадової особи.

Патронатна служба, як вид державної служби, був введений у практику публічної служби Законом України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року. Президенту України, Голові Верховної Ради України, членам Кабінету Міністрів України, главам місцевих державних адміністрацій було надане право самостійно добирати та приймати осіб на посади своїх помічників, керівників прес-служб, радників і секретарів згідно з штатним розписом і категорією, що відповідає посаді (патронатна служба). Порядок перебування на державній службі таких осіб установлювався відповідними органами¹. Помічники-консультанти народних депутатів України також мали статус державного службовця. Однак, зважаючи на міжнародну практику публічної служби та функціонал зазначених працівників, у

¹ Про державну службу: Закон України від 16.12.1993. *Відомості Верховної ради України*. 1993, № 52. Ст. 490.

Концепції адміністративної реформи від 1998 р. було запропоновано вивести патронатну службу з інституту державної служби. Передбачалося створення у структурі Секретаріату Кабінету Міністрів України патронатних служб Прем'єр-міністра та віце-прем'єр-міністрів, а також закріплювалося право міністрів на власну патронатну службу: «Міністр разом з його першим заступником мають право формувати власну патронатну службу. Патронатна служба міністра та його першого заступника як їх особистий апарат, має бути спрямована на підготовку необхідних матеріалів для міністра та його першого заступника, організацію їх контактів з громадськістю та засобами масової інформації. Водночас вона повинна виконувати роль сполучної ланки між міністром та колективом службовців — апаратом міністерства, а також між певним міністром та іншими міністрами. Інші посадові особи міністерства є державними службовцями, які разом з технічними та обслуговуючими працівниками становлять апарат (персонал) міністерства»¹.

Стратегією реформування системи державної служби в Україні від 14 квітня 2000 р. передбачалось удосконалення класифікації посад державних службовців за змістом і характером діяльності, способами призначення та надання повноважень на такі типи посад: 1) політичні; 2) адміністративні; 3) патронатні². До патронатних посад за цією Стратегією зараховувались посади радників, консультантів, помічників, прес-секретарів та інші посади, що передбачені штатним розписом для організаційного та інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності керівників органів державної влади. Разом із тим посади патронатної служби були віднесені до відповідних категорій посад державних службовців.

Розмежування патронатної служби та інституту державної служби відбулося лише у результаті реформування інституту державної служби у 2015 р. з прийняттям нового Закону України «Про державну службу», яким патронатна служба була виведена з державної служби. Відтепер вона займає окреме місце в системі публічної служби.

Патронатна служба — вид публічної служби, функціональним призначенням якої є здійснення консультативно-дорадчих,

¹ Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: затв. Указом Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.

² Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні: Указ Президента України від 14.04.2000 № 599/2000. *Офіційний вісник України*. 2000. № 16. Ст. 665.

аналітичних і комунікаційних функцій з метою забезпечення діяльності керівних працівників державних органів та органів місцевого самоврядування.

Патронатна служба, реалізуючи свої функції, є інститутом організації діяльності та виконання завдань керівника органу публічної влади, який має право на утворення патронатної служби. Працівники патронатної служби виконують консультативно-дорадчі функції, що полягають у діях підготовки пропозицій, прогнозів, порад, необхідних рекомендацій для свого керівника, а також налагодження конструктивних зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації. Патронатна служба має особливості, якими є специфічні ознаки, що полягають в «обслуговуванні патрона». Проходження патронатної служби і службова кар'єра патронатного службовця здебільшого покладені на суб'єктивний розсуд «патрона». Питання проходження службової кар'єри патронатного службовця покладено на низку підзаконних актів, інших актів, положень, трудових розпорядків та посадових інструкцій.

З огляду на викладене вище, можна виокремити *ознаки* патронатної служби, котрі відрізняють її від державної служби (див. табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Відмінності патронатної і державної служби

Ознаки	Патронатна служба	Державна служба
Функціонал	Аналітичний, консультативно-дорадчий, та інформаційно-комунікаційний функціонал	Практичне виконання завдань і функцій держави
Законодавче регулювання	Законодавства про працю, Закон України «Про державну службу»	Закон України «Про державну службу»
Прядок зарахування	Позаконкурсний	Конкурсний
Присяга	Відсутня	Присяга державного службовця
Характер служби	Позакар'єрний (строкове призначення на посади)	Кар'єрний (безстрокове призначення на посади)
Кваліфікаційні вимоги	Відсутність кваліфікаційних вимог щодо професійної компетентності	Наявність загальних і спеціальних кваліфікаційних вимог

Ознаки	Патронатна служба	Державна служба
<i>Класифікація посад</i>	Відсутність єдиної класифікації посад	Категорії посад держслужби і ранги державних службовців

Працівник патронатної служби призначається на посаду на строк повноважень особи або на час діяльності депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України, працівником патронатної служби якої він призначений. Трудові відносини з працівником патронатної служби припиняються в день припинення повноважень особи або припинення діяльності депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України, працівником патронатної служби якої він призначений. Акт про звільнення приймається керівником державної служби. Працівник патронатної служби може бути достроково звільнений з посади за ініціативою особи або голови депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України, працівником патронатної служби якої він призначений, або керівника патронатної служби¹.

Особливості патронатної служби в судах, органах та установах системи правосуддя визначаються законодавством про судоустрій і статус суддів.

Час роботи на посадах патронатної служби зараховується до стажу державної служби та враховується при присвоєнні державному службовцю рангу в межах відповідної категорії посад, якщо до призначення на посаду патронатної служби він перебував на державній службі та після звільнення з посади патронатної служби повернувся на державну службу.

Працівник патронатної служби, який виявив бажання вступити або повернутися на державну службу, реалізує таке право у порядку, визначеному Законом України «Про державну службу» для осіб, які вперше вступають на державну службу, з обов'язковим проведенням конкурсу².

Правовими засадами *проходження служби* працівниками патронатної служби є такі:

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

² Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. С. 28. Ст. 149.

1) працівник патронатної служби приймається на роботу до відповідного державного органу за строковим трудовим договором за основним місцем роботи або за сумісництвом чи на громадських засадах;

2) персональний підбір кандидатур на посади працівників патронатної служби, організацію їх роботи та розподіл місячного фонду оплати праці здійснює особисто керівник державного органу, при якому утворено патронатну службу, який несе відповідальність за правомірність своїх рішень;

3) керівник державного органу, при якому утворено патронатну службу, в межах загального фонду оплати праці працівників патронатної служби:

- визначає чисельність працівників патронатної служби, її структуру;
- встановлює конкретний розмір місячної заробітної плати працівникам патронатної служби залежно від займаної посади з урахуванням складності та виконання відповідальної роботи;
- надає працівникам патронатної служби матеріальну допомогу для оздоровлення під час надання щорічної відпустки;

4) загальний фонд оплати праці працівників патронатної служби відповідного керівника державного органу з помісячним розподілом встановлюється щороку під час складання штатного розпису такого органу виходячи з двох місячних фондів оплати праці керівника державного органу, при якому утворено патронатну службу¹.

Працівники патронатної служби несуть *юридичну відповідальність* — нормативний, гарантований і забезпечений державним переконанням або примусом захід реагування держави на дотримання та виконання норм права працівниками патронатної служби, їхня правомірна поведінка, що схвалюється або заохочується державою, а в разі порушення норм права — обов'язок працівника патронатної служби зазнати осуду, обмеження прав особистого, матеріального та організаційного характеру².

Патронатний службовець також несе таку юридичну відповідальність:

¹ Деякі питання працівників патронатних служб в державних органах: постанова Кабінету Міністрів України від 20 квіт. 2016 р. № 298. *Урядовий кур'єр*. 2016. 22 квіт. С. 4.

² Костилов О. І. Адміністративно-правовий статус патронатної служби міністра: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ, 2015. С. 137.

1) кримінальну, у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України.

2) адміністративну, наприклад за порушення вимог фінансового контролю.

3) цивільно-правову, у випадках, встановлених законодавством.

4) дисциплінарну, встановлену КЗпП за невиконання своїх трудових обов'язків, невиконання вимог службової дисципліни, покладених на нього трудовим розпорядком. При цьому слід урахувувати специфіку такої дисциплінарної відповідальності, адже у службовця існує ще відповідальність перед «патроном», який має широку сферу вияву його суб'єктивного розсуду щодо вирішення цього питання¹.

Зважаючи на те, що працівники патронатної служби не здійснюють функцій держави або місцевого самоврядування, вони не є суб'єктами е-декларування. Однак, це не стосується керівників патронатних служб, які надають обов'язкові вказівки для інших працівників патронатних служб, здійснюючи таким чином організаційно-розпорядчі функції. У цьому випадку керівник є посадовою особою органу публічної влади, а тому повинен подавати електронну декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Цей обов'язок також стосується радників і помічників Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, які відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» займають відповідальне та особливо відповідальне становище².

7.2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОСАД ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ

Посади патронатної служби (лат. *patronatus* — покровительство, опіка) — посади радників, консультантів, помічників, прес-секретарів та інші посади, передбачені штатним розписом для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності керівників державних органів та органів місцевого самоврядування, на які

¹ Патронатна служба: навч. посіб. / Н. В. Галіцина, Д. О. Калниш, Б. В. Коваленко та ін. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ: Ін Юре, 2017. С. 18.

² Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014. № 1700-VII. *Голос України*. 2014. 25 жовт. С. 36.

самостійно добирають та приймають осіб поза конкурсом керівники цих органів.

Посади патронатної служби не відносяться до державної служби і становлять патронатну службу того чи іншого керівника чи державного органу. Згідно Закону України «Про державну службу» до посад патронатної служби належать посади радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, працівників секретаріатів депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України, працівників патронатних служб Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України, помічників-консультантів народних депутатів України, помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України, помічників суддів, а також посади патронатних служб в інших державних органах¹.

Голови районних, районних у містах, обласних рад, Київський міський голова та міські голови (міст обласного значення) мають право самостійно добирати та приймати на службу своїх помічників, радників (патронатну службу). Посади патронатної служби не відносяться до муніципальної служби, на працівників патронатної служби дія Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» не поширюється.

Консультант — працівник патронатної служби, що здійснює наукову експертизу, консультації і своєчасне забезпечення керівника необхідною інформацією з метою оперативного і якісного прийняття управлінського рішення. Консультанти також координують консультативну роботу з проблем відповідної галузі чи сфери публічного управління. Контролюють, оцінюють і узагальнюють якість інформації, яка надається керівникові, аналізують можливі соціально-економічні наслідки управлінських рішень.

Помічник — працівник патронатної служби, який працює з документами, що надходять на ім'я керівника, або виходять після його підписання, готує інформаційні матеріали для виступів чи нарад, плани доповідей, проекти тощо. Як правило, помічник супроводжує керівника під час відряджень, а за їх результатами оформляє протокольні доручення та інформує керівника про їх виконання. Він забез-

¹ Про державну службу: Закон України від 16.12.1993. *Відомості Верховної ради України*. 1993, № 52. Ст. 490.

печує вирішення всіх організаційних питань, що стосуються участі керівника в різноманітних заходах. помічник також контролює своєчасний розгляд пропозицій, заяв і скарг, які надходять на ім'я керівника, а також виконання його вказівок і доручень.

Прес-секретар — працівник патронатної служби, який здійснює зв'язок керівника органу влади та його заступників із засобами масової комунікації та громадськістю. Він займається організацією прес-конференцій, брифінгів, зустрічей, інформує громадськість про діяльність того чи іншого керівника, органу влади. Прес-секретар також готує для публікації відповідні матеріали, заяви та повідомлення, забезпечує координацію зв'язків із періодичними виданнями (газетами, часописами), інтернет-виданнями, співробітництво з відповідними прес-службами інших органів влади.

Радник — працівник патронатної служби, основним завданням якого є здійснення аналітичного забезпечення діяльності керівника. Радники аналізують:

- політичні, соціально-економічні та інші процеси і за результатами такого аналізу готують та подають на розгляд керівнику пропозицій щодо можливих його дій;
- стан справ у відповідній сфері чи галузі публічного управління, відповідають за розробку проектів, завдань, програм, методів і методик підготовки та реалізації управлінських рішень. Вони готують необхідні інформаційно-аналітичні записки, огляди, звіти, проекти доповідей, доповідних записок тощо, а також розробляють пропозиції відносно підвищення ефективності підвищення роботи відповідного органу публічної влади.

У державних органах передбачені такі працівники патронатних служб:

- керівник патронатної служби (секретаріату, апарату);
- заступник керівника патронатної служби (секретаріату, апарату);
- керівник структурного підрозділу в патронатній службі;
- радник;
- заступник керівника структурного підрозділу в патронатній службі;
- прес-секретар, помічник, референт¹.

¹ Питання оплати праці працівників державних органів: постанова Кабінету Міністрів України від 18 січ. 2017 р. № 15. *Урядовий кур'єр*. 2017. 20 січ. С. 9.

7.3. ПАТРОНАТНА СЛУЖБА В ДЕРЖАВНИХ ОРГАНАХ

7.3.1. Патронатна служба Президента України

До патронатної служби *Президента України* та *Офісу Президента України* віднесені такі посади патронатної служби:

- Перший помічник, помічники Президента України;
- радники Президента України;
- прес-секретар Президента України;
- представники Президента України;
- уповноважені Президента України;
- керівник патронатної служби;
- перший заступник керівника, заступник керівника патронатної служби;
- керівник структурного підрозділу в патронатній службі;
- заступник керівника структурного підрозділу в патронатній службі;
- радник, помічник, референт;
- головний консультант структурного підрозділу в патронатній службі¹.

Перший помічник Президента України, радники Президента України призначаються на посади та звільняються з посад Президентом України, який безпосередньо координує їх діяльність².

Згідно положення «Про Радника Президента України» радник Президента України призначається на строк повноважень Президента України і здійснює свої обов'язки на постійній основі або на громадських засадах (поза штатом Офісу Президента України). Повноваження радника Президента України припиняються за власним бажанням, за рішенням Президента України, в тому числі у зв'язку із закінченням повноважень Президента України. Радник Президента України може бути звільнений з посади в інших випадках, передба-

¹ Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну службу»: постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1112. *Урядовий кур'єр*. 2019. 26 груд. С. 10.

² Питання забезпечення діяльності Президента України: затв. Указом Президента України від 20.06.2019 р. № 417/ 2019. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2019#Text>

чених законодавством про працю, законодавством у сфері запобігання корупції.

Основними завданнями радника Президента України є розроблення та внесення в установленому порядку пропозицій Президенту України щодо здійснення повноважень глави держави у відповідній сфері. Його робота спрямовується Президентом України.

Діяльність радників — уповноважених Президента України здійснюється відповідно до Положення «Про Радника Президента України» з урахуванням таких особливостей:

- Радник — уповноважений Президента України призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за пропозицією Керівника Офісу Президента України;
- координація діяльності Радника — уповноваженого Президента України здійснюється Керівником Офісу Президента України¹.

В *Апараті Ради національної безпеки і оборони України* (далі — РНБО) передбачені такі посади патронатної служби:

- керівник Служби Секретаря РНБО;
- радник, прес-секретар Секретаря РНБО;
- помічник Секретаря РНБО;
- помічник Першого заступника Секретаря РНБО;
- помічник заступника Секретаря РНБО².

7.3.2. Патронатна служба законодавчого органу влади

У *патронатних службах керівництва Верховної Ради України, депутатських фракціях* передбачені такі посади патронатної служби:

- Керівник Секретаріату Голови Верховної Ради України;
- заступник Керівника Секретаріату Голови Верховної Ради України;
- керівник секретаріату Першого заступника, заступника Голови Верховної Ради України;
- прес-секретар Голови Верховної Ради України,
- перший помічник Голови Верховної Ради України;

¹ Про Радника Президента України: затв. Указом Президента України від 26.07.2021 р. № 309/2021. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309/2021#Text>

² Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну службу»: постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1112. *Урядовий кур'єр*. 2019. 26 груд. С. 10.

- керівник секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України;
- перший заступник керівника секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України;
- заступник керівника секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України;
- керівник підрозділу в Секретаріаті Голови Верховної Ради України
- радник, помічник Голови Верховної Ради України;
- радник, помічник першого заступника, заступника Голови Верховної Ради України, керівника Апарату Верховної Ради України;
- головний консультант Секретаріату Голови Верховної Ради України, головний консультант секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України;
- старший консультант секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України;
- консультант секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України¹.

Відповідно до Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат може мати до тридцяти одного **помічника-консультанта**. Помічником-консультантом народного депутата може бути лише громадянин України, який вільно володіє державною мовою, з урахуванням обмежень, передбачених статтею 27 Закону України «Про запобігання корупції». Помічники-консультанти народного депутата працюють за строковим трудовим договором (на постійній основі чи за сумісництвом) або на громадських засадах. Помічником-консультантом народного депутата за строковим трудовим договором (на постійній основі чи за сумісництвом) може працювати особа, яка має вищу освіту ступеня молодшого бакалавра або бакалавра.

На посаді помічника-консультанта народного депутата України *не можуть перебувати* особи, які не відповідають вимогам частини другої статті 34 Закону України «Про статус народного депутата України». На посаді помічника-консультанта народного депутата України за строковим трудовим договором на постійній основі чи за

¹ Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну службу»: постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1112. *Урядовий кур'єр*. 2019. 26 груд. С. 10.

сумісництвом не можуть перебувати працівники Апарату Верховної Ради України та органів виконавчої влади, які перебувають на державній службі чи на службі в органах місцевого самоврядування, а також особи, яким законодавством України заборонено виконання іншої оплачуваної роботи.

Народний депутат самостійно визначає кількість помічників-консультантів, які працюють за строковим трудовим договором на постійній основі, за сумісництвом і на громадських засадах у межах загального фонду, який встановлюється йому для оплати праці помічників-консультантів Постановою Верховної Ради України; здійснює їх підбір, розподіляє обов'язки між ними та здійснює особисто розподіл місячного фонду заробітної плати помічників-консультантів.

Помічники-консультанти народного депутата перебувають у штаті державних підприємств, установ, організацій або за заявою народного депутата прикріплюються для кадрового та фінансового обслуговування до виконавчих комітетів відповідного органу місцевого самоврядування, а у містах Києві та Севастополі до секретаріатів міських рад. Помічники-консультанти народного депутата, які працюють у місті Києві за строковим трудовим договором на постійній основі, можуть прикріплюватися для кадрового та фінансового обслуговування до Апарату Верховної Ради України.

Виключно за рахунок та в межах загального фонду, встановленого народному депутату на відповідний рік для оплати праці його помічників-консультантів, народний депутат здійснює розподіл коштів для виплати помічникам-консультантам: заробітної плати, матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань, заробітної плати за час відпустки, матеріальної допомоги для оздоровлення під час надання щорічної основної відпустки, грошової компенсації, передбаченої статтею 24 Закону України «Про відпустки», за всі не використані помічником-консультантом дні щорічних основної та додаткової відпусток.

Помічнику-консультанту народного депутата, звільненому у зв'язку з закінченням строку повноважень народного депутата, надається попередня або рівноцінна робота (посада), якщо до прийняття на роботу помічником-консультантом він працював у органах державної влади або в органах місцевого самоврядування. Період перебування на посаді помічника-консультанта народного депутата за

строковим трудовим договором на постійній основі зараховується до трудового стажу за спеціальністю такого помічника-консультанта¹.

Крім загальних підстав, передбачених Кодексом законів про працю України, помічник-консультант народного депутата України може бути звільнений:

- 1) за письмовим поданням народного депутата України Керівнику Апарату Верховної Ради України;
- 2) у разі припинення повноважень народного депутата України — з дати їх припинення.

Для звільнення помічника-консультанта народного депутата України не потрібно погодження з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) Апарату Верховної Ради України. Помічник-консультант народного депутата України, якого притягнуто до відповідальності за корупційне правопорушення, підлягає звільненню з посади у триденний строк з дня отримання керівником Апарату Верховної Ради України копії відповідного судового рішення, яке набрало законної сили².

7.3.3. Патронатна служба в системі виконавчої влади

До працівників патронатних служб *Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України* відносяться такі посади:

- керівник патронатної служби;
- перший заступник, заступник керівника патронатної служби;
- керівник структурного підрозділу в патронатній службі;
- керівник протоколу Прем'єр-міністра України;
- прес-секретар;
- радник;
- заступник керівника протоколу Прем'єр-міністра України;
- заступник керівника структурного підрозділу в патронатній службі;

¹ Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.

² Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України: Постанова Верховної Ради України від 13.10.1995 р. № 379/95-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/95-%D0%B2%D1%80#Text>

- помічник;
- заступник прес-секретаря Прем'єр-міністра України;
- референт Прем'єр-міністра України;
- консультант¹.

Статтею 42 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» передбачено утворення у складі Секретаріату Кабінет Міністрів України *патрональної служби* — Апарату Прем'єр-міністра України, керівник якого призначається на посаду і звільняється з посади Прем'єр-міністром України.

Апарат Прем'єр-міністра України:

1) здійснює інформаційне забезпечення діяльності Прем'єр-міністра України, опрацьовує кореспонденцію, що надходить на ім'я Прем'єр-міністра України, та готує в установленому порядку за результатами її розгляду доручення, листи, контролює вирішення порушених у них питань, здійснює протокольне забезпечення офіційних заходів за участю Прем'єр-міністра України;

2) бере участь у підготовці проектів актів законодавства з питань, що ініціюються Прем'єр-міністром України, та проводить аналіз інших документів, що підписуються Прем'єр-міністром України, на відповідність проголошеній політиці Кабінету Міністрів України;

3) забезпечує листування Прем'єр-міністра України з вищими посадовими особами іноземних держав і міжнародних організацій;

4) забезпечує формування та підтримання політичного іміджу Прем'єр-міністра України;

5) забезпечує підготовку поточних і довгострокових робочих планів Прем'єр-міністра України, проведення нарад і зустрічей, здійснення закордонних візитів та поїздок по країні, організовує, координує підготовку матеріалів для Прем'єр-міністра України до нарад, зустрічей, оформляє за результатами таких нарад і зустрічей відповідні протоколи та готує доручення і листи;

6) виконує інші функції відповідно до доручень Прем'єр-міністра України².

¹ Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну службу»: постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1112. *Урядовий кур'єр*. 2019. 26 груд. С. 10.

² Про затвердження Положення про Секретаріат Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2009 р. № 850. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2009-%D0%BF#Text>

У Секретаріаті Уряду утворюються патронатні служби членів Кабінету Міністрів України (крім міністрів, які очолюють міністерство): патронатні служби Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів та міністрів, які не очолюють міністерство. Працівники цих служб призначаються на посаду та звільняються з посади Державним секретарем Кабінету Міністрів України, за поданням Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів та міністрів, які не очолюють міністерство¹. Вони утворюються з метою організаційного, інформаційного та аналітичного забезпечення здійснення Першим віце-прем'єр-міністром України, віце-прем'єр-міністрами України, Міністром Кабінету Міністрів України та міністром, який не очолює міністерство, своїх повноважень, сприяння створенню належних умов для їх діяльності та забезпечення зв'язку з державними органами, ОМС, їх посадовими особами, громадськістю, іноземними і міжнародними організаціями, засобами масової інформації. Патронатні служби підпорядковуються безпосередньо Першому віце-прем'єр-міністрові України, віце-прем'єр-міністрам України, Міністру Кабінету Міністрів України та міністру, який не очолює міністерство, а з питань, пов'язаних з дотриманням трудового законодавства та законодавства про державну службу, — Міністрові Кабінету Міністрів України. Патронатні служби діють відповідно до положень, що затверджуються Міністром Кабінету Міністрів України.

Патронатні служби здійснюють такі *функції*:

1) забезпечують організацію робочого часу Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України, Міністра Кабінету Міністрів України та міністра, який не очолює міністерство, готують їх робочі плани, організують проведення нарад, зустрічей і поїздок, зокрема за кордон, прес-конференцій і брифінгів та оформлюють відповідні протоколи за результатами нарад і зустрічей;

2) забезпечують надання консультацій Першому віце-прем'єр-міністру України, віце-прем'єр-міністрам України, Міністру Кабінету Міністрів України та міністру, який не очолює міністерство, з політичних та фахових питань і підготовку аналітичних, довідкових, інформаційних матеріалів, готують проекти текстів для виступів відповідної посадової особи;

¹ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014 № 13. Ст. 222.

3) здійснюють попередній розгляд документів, що адресовані Першому віце-прем'єр-міністру України, віце-прем'єр-міністрам України, Міністру Кабінету Міністрів України та міністру, який не очолює міністерство;

4) інформують Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України, Міністра Кабінету Міністрів України та міністра, який не очолює міністерство, про підготовлені структурними підрозділами пропозиції (проекти рішень, листів тощо). В окремих випадках самостійно готують пропозиції, погоджуючи їх з відповідними структурними підрозділами Секретаріату;

5) організують проведення Першим віце-прем'єр-міністром України, віце-прем'єр-министрами України, Міністром Кабінету Міністрів України та міністром, який не очолює міністерство, прийомів делегацій, у тому числі іноземних, а також окремих відвідувачів;

б) виконують відповідно до покладених на них завдань за дорученням Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України, Міністра Кабінету Міністрів України та міністра, який не очолює міністерство, інші функції¹.

Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» передбачене право міністра на формування *патронатної служби* міністра у межах граничної чисельності державних службовців та працівників міністерства і витрат, передбачених на утримання міністерства. Чисельність патронатної служби міністра становить не більше десяти осіб.

Патронатна служба міністра здійснює консультивання міністра, підготовку необхідних для виконання завдань міністерства матеріалів, забезпечує зв'язок із посадовими особами інших державних органів, організацію зустрічей та зв'язків із громадськістю, медіа, а також виконує інші доручення міністра.

Міністр самостійно визначає персональний склад патронатної служби міністра. Працівники патронатної служби міністра призначаються на посаду та звільняються з посади державним секретарем міністерства за поданням міністра, а також у зв'язку із звільненням міністра. Працівники патронатної служби міністра не мають права давати доручення державним службовцям та працівникам міністерства².

¹ Про затвердження Положення про Секретаріат Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2009 р. № 850. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2009-%D0%BF#Text>

² Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. С. 1696. Ст. 385.

7.3.4. Патронатна служба системи правосуддя

У системі судових органів передбачені такі посади патронатної служби:

- керівник патронатної служби Вищої ради правосуддя, КСУ, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації;
- заступник керівника патронатної служби Вищої ради правосуддя, КСУ, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації;
- прес-секретар, референт Вищої ради правосуддя, КСУ, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації, апеляційних судів, окружних адміністративних, господарських судів, місцевих загальних судів;
- радник: голови, заступника голови, керівник служби інспекторів, інспектор, науковий консультант, науковий радник Вищої ради правосуддя, КСУ, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації;
- помічник: голови суду, заступника голови суду, секретаря судової палати, секретаря пленуму, судді Вищої ради правосуддя, КСУ, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації, апеляційних судів, окружних адміністративних, господарських судів, місцевих загальних судів¹.

В органах прокуратури передбачені такі посади патронатної служби:

- радник Генерального прокурора;
- радник першого заступника Генерального прокурора;
- радник заступника Генерального прокурора².

¹ Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну службу»: постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1112. *Урядовий кур'єр*. 2019. 26 груд. С. 11.

² Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну службу»: постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1112. *Урядовий кур'єр*. 2019. 26 груд. С. 11.

Відповідно до ст. 30 Закону України «Про Конституційний Суд України» суддя КСУ має двох **наукових консультантів і помічника**, посади яких належать до посад патронатної служби¹. Правовий статус наукових консультантів і помічників суддів КСУ, порядок їх призначення на посади та звільнення з посад, обов'язки та інші питання роботи в патронатних службах суддів КСУ визначаються Законами України «Про Конституційний Суд України» та «Про державну службу», Регламентом та Положенням про патронатну службу, затвердженим КСУ².

На посаду наукового консультанта може бути призначена особа, яка є громадянином України, має вищу юридичну освіту, а також стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років та вільно володіє державною мовою. Науковий консультант, помічник судді працюють за строковим трудовим договором упродовж перебування Судді КСУ на посаді. Звільнення наукового консультанта, помічника судді із займаних посад відбувається з дотриманням передбачених законодавством про працю гарантій та з урахуванням законодавства про державну службу. Науковий консультант, помічник судді можуть бути звільнені із займаних посад достроково за поданням Судді КСУ.

До наукового консультанта, помічника Судді КСУ застосовуються ті самі, що й до судді, обмеження щодо розголошення відомостей стосовно конституційних проваджень, які стали їм відомими у зв'язку з виконанням ними своїх обов'язків.

Наукові консультанти і помічник виконують доручення Судді КСУ зі справ конституційного провадження і підпорядковані йому безпосередньо. Призначення особи на посаду наукового консультанта, помічника судді здійснює керівник Секретаріату КСУ за поданням Судді КСУ. За пропозицією Судді КСУ для зазначених осіб може бути встановлений строк випробування відповідно до вимог законодавства про працю.

Науковий консультант судді КСУ:

1) вивчає та аналізує законодавство та практику його застосування, наукову літературу, інші джерела з метою забезпечення судді

¹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2017. 23 серп. С. 7.

² Про Регламент Конституційного Суду України: постанова Конституційного Суду України від 22.02.2018 р. № 1-пс/2018. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#n12>

КСУ необхідною інформацією у справах конституційного провадження;

2) за дорученням судді КСУ розробляє та у визначений строк подає судді КСУ завізовані ним проекти актів КСУ та/або пропозиції до них;

3) виконує окремі доручення судді КСУ щодо дослідження конкретних аспектів справ, у яких суддя КСУ є доповідачем, готує за його дорученням проекти листів про витребування матеріалів, інших відомостей, що стосуються справи;

4) у межах доручень судді КСУ у справах, у яких суддя є доповідачем, взаємодіє з державними органами, закладами вищої освіти, науковими установами та організаціями з питань конституційного провадження;

5) виконує інші доручення судді КСУ у зв'язку з розглядом судових справ та з інших питань діяльності КСУ, які в межах своєї компетенції розглядає суддя.

Помічник судді КСУ:

1) за дорученням судді КСУ вивчає нормативні, наукові та інші джерела з метою своєчасного надання судді КСУ інформації стосовно справ, що перебувають на розгляді КСУ;

2) за дорученням судді КСУ здійснює підготовку проектів актів КСУ та у визначений строк подає судді КСУ завізовані ним документи;

3) у межах доручень судді КСУ бере участь у підготовці документів та матеріалів щодо питань, пов'язаних з участю судді в спеціальних пленарних засіданнях та засіданнях КСУ з організаційних питань;

4) за дорученням судді КСУ здійснює облік, передачу, опрацювання матеріалів у справах, що розглядаються в КСУ;

5) веде діловодство відповідно до вимог Інструкції з діловодства у КСУ, забезпечує збереження документів та матеріалів справ, що надходять до судді КСУ;

6) оформлює належним чином матеріали справ, у яких суддя КСУ є доповідачем, у процесі їх розгляду та для передачі до Архіву КСУ;

7) займається підготовкою інформаційних матеріалів з питань конституційного провадження у справах, у яких суддя КСУ є доповідачем;

8) виконує інші доручення судді КСУ у зв'язку з розглядом судових справ та з інших питань діяльності КСУ, які в межах своєї компетенції розглядає суддя КСУ¹.

Кожен член **Вищої ради правосуддя** може мати помічника, статус і умови діяльності якого визначаються Законом України «Про Вищу раду правосуддя» та Положенням про помічника члена Вищої ради правосуддя. Кількість помічників, яких може мати член Вищої ради правосуддя, визначається Вищою радою правосуддя у межах видатків, передбачених у державному бюджеті на відповідний рік для фінансування діяльності Вищої ради правосуддя. Помічником члена Вищої ради правосуддя може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'яти років та володіє державною мовою. Помічники членів Вищої ради правосуддя входять до складу секретаріату Вищої ради правосуддя та є працівниками патронатної служби.

Помічник члена Вищої ради правосуддя підзвітний лише члену Вищої ради правосуддя, діє за його дорученням та забезпечує виконання таким членом Вищої ради правосуддя його повноважень. Помічник члена Вищої ради правосуддя призначається на посаду та звільняється з посади керівником секретаріату за пропозицією відповідного члена Вищої ради правосуддя².

Відповідно до статті 157 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» кожний суддя має **помічника (помічників)**, статус і умови діяльності якого (яких) визначаються цим Законом та Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України. Помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Помічники суддів Верховного Суду повинні також мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років.

Посади помічників судді належать до посад патронатної служби, на які не поширюється дія Закону України «Про державну службу» (крім статті 92).

Помічник судді — це працівник патронатної служби у суді, який забезпечує виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя.

¹ Конституційний Суд України: офіційний вебсайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/patronatna-sluzhba-suddiv-ksu>

² Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 7–8. Ст. 50.

Помічник голови суду — це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку головою суду, адміністративних повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів», а також повноважень щодо здійснення правосуддя.

Помічник заступника голови суду — це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку заступником голови суду, адміністративних повноважень, визначених головою відповідного суду, а також повноважень щодо здійснення правосуддя.

Помічник судді — члена Ради суддів України — це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею — членом Ради суддів України, обраним у встановленому порядку з'їздом суддів України, його обов'язків члена Ради суддів України, а також повноважень щодо здійснення ним правосуддя.

Помічник секретаря судової палати апеляційного суду — це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку секретарем судової палати, повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів», головою відповідного суду, а також повноважень щодо здійснення правосуддя.

Судді самостійно здійснюють добір помічників. Призначення на посаду помічника судді здійснюється на підставі письмового подання судді без конкурсного відбору наказом керівника апарату відповідного суду. Помічник судді призначається на посаду на строк повноважень безпосереднього керівника та не довше ніж на період перебування безпосереднього керівника у штаті суду. Помічник голови суду, заступника голови суду, судді — члена Ради суддів України призначається на посаду на строк перебування судді на відповідній посаді.

Помічник судді є працівником апарату суду. Помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді¹. З усіх інших питань, у тому числі щодо дотримання трудової дисципліни, помічник судді підзвітний керівнику апарату суду в межах його повноважень. Обов'язки помічника судді визначаються посадовою інструкцією, яка затверджується керівником апарату суду за погодженням із зборами суддів відповідного суду.

¹ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. 31 серп. С. 15.

Керівник апарату відмовляє судді в задоволенні подання про призначення на посаду помічника судді у випадку, коли претендент не відповідає вимогам, установленим частиною другою статті 157 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також у випадках, коли претендент на посаду помічника судді:

- в установленому законом порядку визнаний недієздатним або дієздатність якого обмежена;
- має судимість за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;
- відповідно до рішення суду позбавлений права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади;
- має не погашене адміністративне стягнення за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення;
- має громадянство іншої держави.

Не допускається призначення на посаду помічника судді особи, яка буде прямо підпорядкована близькій особі або якій будуть прямо підпорядковані близькі особи.

Для осіб, які претендують на посаду помічника судді, може проводитися *стажування* з метою набуття ними практичного досвіду, перевірки професійного рівня і ділових якостей цих осіб, яке оформлюється відповідним договором про стажування.

Помічник судді у своїй професійній діяльності має додержуватись етичних норм, пов'язаних з його статусом і передбачених Правилами поведінки працівника суду, зокрема, розділом 2 «Особиста етика». Помічник судді зобов'язаний запобігати виникненню конфлікту інтересів, вживати заходів щодо його врегулювання, утримуватися від вчинення дій в умовах реального конфлікту інтересів.

Застосування заходів заохочення та дисциплінарного стягнення до помічника судді здійснюється керівником апарату відповідного суду за погодженням із суддею. Залежно від виду й характеру порушення помічник судді несе дисциплінарну, цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

Трудові відносини з помічником (помічниками) судді припиняються в день припинення повноважень безпосереднього керівника та/або в день відрахування безпосереднього керівника зі штату суду, або в день вибуття/прибуття судді у відрядження як тимчасового переведення судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації від-

повідно до статті 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», або в день ухвалення з'їздом суддів України рішення про обрання Ради суддів України в новому складі. Наказ про звільнення помічника (помічників) судді видається керівником апарату відповідного суду на підставі подання безпосереднього керівника та/або на підставі наказу про відрахування безпосереднього керівника зі штату суду, вибуття судді у відрадження як тимчасове переведення судді¹.

7.4. ПАТРОНАТНА СЛУЖБА В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

До посад патронатної служби в ОМС належать посади:

- радника;
- консультанта;
- помічника;
- керівника патронатної служби сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради².

На радника, консультанта, помічника, керівника патронатної служби не поширюються права, обов'язки, гарантії та відповідальність службовців місцевого самоврядування. До завдань, обов'язків і повноважень *радника (консультанта)* міського голови, голови обласної, районної (районної в місті) ради належать такі:

- здійснює аналітичне забезпечення діяльності міського голови, голови обласної, районної (районної в місті) ради (далі — голови) під час реалізації ним визначених законодавством повноважень;
- готує разом із керівниками підрозділів виконавчого комітету (апарату), виконавчих органів ради проекти поточних та перспективних планів роботи ради;
- здійснює аналіз стану справ за відповідним напрямом, бере участь у розробці проектів рішень ради та розпоряджень голови;
- у межах визначених повноважень розробляє пропозиції щодо підвищення ефективності роботи голови;

¹ Положення про помічника судді: затв. Рішенням Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 21. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text>

² Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-ІХ. Офіційний вісник України. 2023. № 70. Ст. 4029.

- бере участь в організації та проведенні нарад, колегій, семінарів, конференцій, засідань ради згідно з визначеними повноваженнями;
- виконує дорадчу роботу;
- готує для голови необхідні інформаційно-аналітичні, доповідні записки, огляди, звіти, проекти доповідей тощо;
- забезпечує розвиток інформаційних зв'язків між структурними підрозділами виконавчого комітету (апарату) міської, апарату обласної районної (районної в місті) ради з виконавчими органами відповідної ради, підприємствами, установами, громадськими об'єднаннями з метою своєчасного та якісного виконання посадових обов'язків та забезпечення сприяння в якісному виконанні головою визначених законодавством повноважень.

До завдань, обов'язків і повноважень *помічника* міського голови, голови обласної, районної (районної в місті) ради, помічник заступника голови обласної ради належать такі:

- здійснює роботу з проектами документів, що надходять на підпис міському голові, голові обласної, районної (районної в місті) ради, заступнику голови обласної ради (далі — голова, заступник голови);
- готує інформаційні, довідкові, аналітичні матеріали, виступи, проекти доповідей, співдоповідей голови на засіданнях відповідної місцевої ради, колегіях, нарадах, публічних заходах тощо;
- супроводжує голову (заступника голови) під час робочих поїздок, нарад, заходів тощо, за результатами оформлює протокольні доручення, інформує голову (заступника голови) про їх виконання;
- узагальнює матеріали про стан виконання документів, розпоряджень, доручень голови (заступника голови);
- готує матеріали для проведення прес-конференцій, брифінгів за участю голови (заступника голови), зустрічей з представниками засобів масової інформації;
- забезпечує вирішення організаційних питань, пов'язаних з участю голови (заступника голови) у заходах, що проводяться відповідною місцевою радою, іншими ОМС, державними органами¹.

¹ Про затвердження Типових професійно-кваліфікаційних характеристик посадових осіб місцевого самоврядування: затв. наказом Національного агентства України з питань державної служби від 07.11.2019 р. № 203-19. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v203-859-19#Text>

Раднику, консультанту, помічнику, керівнику патронатної служби забороняється давати доручення службовцям місцевого самоврядування. На радника, консультанта, помічника, керівника патронатної служби забороняється покласти функції апарату (секретаріату, виконавчого апарату) ради, повноваження виконавчих органів ради, виборних посадових осіб та службовців місцевого самоврядування.

Призначення на посаду радника, консультанта, помічника та керівника патронатної служби здійснює сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради. На посаду патронатної служби може бути призначена особа, яка є громадянином України та вільно володіє державною мовою. Радник, консультант, помічник, керівник патронатної служби працює на умовах строкового трудового договору, що укладається на строк повноважень відповідного сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради або на інший строк, що не може перевищувати строк повноважень відповідного голови. Особа звільняється з посади радника, консультанта, помічника, керівника патронатної служби у день закінчення повноважень або дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради. Радник, консультант, помічник, керівник патронатної служби може бути достроково звільнений з посади за ініціативою сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради. Рішення про звільнення особи з посади радника, консультанта, помічника, керівника патронатної служби приймає сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради, а у разі дострокового припинення повноважень відповідним головою — керуючий справами виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради, керуючий виконавчим апаратом районної, обласної ради. На радника, консультанта, помічника, керівника патронатної служби поширюється дія законодавства про працю, крім статей 39–1, 41–43–1, 49–2 та частини третьої статті 184 Кодексу законів про працю України.

Патронатна служба здійснює організаційне, інформаційне та експертно-аналітичне забезпечення повноважень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради. Сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради може формувати патронатну службу в межах

загальної чисельності посадових осіб місцевого самоврядування та інших працівників ОМС, витрат на їх утримання. Патронатна служба формується в апараті сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради та її виконавчого комітету, секретаріаті (апараті) Київської, Севастопольської міської ради, виконавчому апараті районної, обласної ради як структурний підрозділ або шляхом введення окремої (окремих) посади (посад).

Роботу патронатної служби організовує сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради. Умови оплати праці радника, консультанта, помічника, керівника патронатної служби визначаються сільською, селищною, міською, районною у місті, районною, обласною радою за пропозицією відповідного голови в межах витрат на оплату праці працівників ОМС. Посадові оклади радника, консультанта, помічника встановлюються в межах посадових окладів службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорії III, а керівника патронатної служби — службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорії II¹.

Питання для самоконтролю

1. У якому році патронатна служба була виведена з державної служби?
2. Назвіть ознаки патронатної служби.
3. Назвіть відмінності патронатної і державної служб.
4. Які посади відносяться до посад патронатної служби?
5. Які функції виконує помічник?
6. Які функції виконує консультант?
7. Які функції виконує радник?
8. Які функції виконує прес-секретар?
9. На який строк призначається на посаду працівник патронатної служби?
10. За ініціативою якої посадової особи може бути достроково звільнений з посади працівник патронатної служби?
11. Яким законодавством визначаються особливості патронатної служби в судах, органах та установах системи правосуддя?

¹ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 70. Ст. 4029.

12. Назвіть правові засади проходження служби працівниками патронатної служби.

13. Яку кількість помічників-консультантів може мати народний депутат України?

14. Скільки працівників патронатної служби може мати суддя Конституційного Суду України?

15. Назвіть посади працівників патронатних служб у системі правосуддя.

16. Назвіть посади працівників патронатних служб в органах місцевого самоврядування.

17. В яких посадових осіб місцевого самоврядування передбачена патронатна служба?

Список рекомендованої літератури

1. Бондаренко Н. Правові аспекти патронатної служби. *Вісник Вищої Ради юстиції*. 2010. № 2. С. 90–97.

2. Дармограй Н. М. Патронатна служба в публічному управлінні України: сутність, формування, регулювання. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2019. № 4. С. 5–14.

3. Коломоєць Т. О. Патронатна служба за законодавством України: деякі дискусійні питання регламентації. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2017. № 3. С. 73–82.

4. Коломоєць Т. О. Патронатна служба : підручник. Київ : ВД «Гельветика», 2018. 280 с.

5. Костилов О. І. Місце апарату та патронатних служб у структурі міністерств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*: зб. наук. пр. (Серія: Юридичні науки. Вип. 1/2015. Т. 3). Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2015. С. 23–27.

6. Костилов О. І. Поняття та особливості діяльності патронатної служби та патронатних службовців. *Митна справа*. 2015. № 2 (98). Ч. 2. Кн. 2. С. 14–19.

7. Патронатна служба : підручник / за ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ: ІнЮре, 2018. 180 с.

8. Приймаченко Д. В., Приймаченко Д. Д. Генеза правового регулювання патронатної служби в Україні. *Правова позиція*. 2021. № 1 (30). С. 45–52.

9. Романюк Л. В. Патронатна служба в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Наукові записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2012. Т. 25 (64). № 2. С. 296–301.

10. Шеремет О. С. Правове регулювання діяльності патронатної служби в системі органів правосуддя України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2022. № 1 (47). С. 44–50.

11. Шеремет О. С. Правове регулювання організації діяльності патронатної служби в окремих органах влади України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 221–223.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Адміністративна посада дипломатичної служби — визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця органу дипломатичної служби з установленими відповідно до законодавства посадовими обов'язками з виконання функцій адміністративно-технічного забезпечення діяльності органів дипломатичної служби.

Адміністративне керівництво ЗСУ — діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності ЗСУ, їх функціонування та розвитку в межах виконання основних завдань державної політики у сфері оборони.

Адміністративне керівництво НГУ — діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності НГУ, її функціонування та розвитку з метою виконання основних завдань державної політики у сфері її діяльності.

Адміністративний службовець дипломатичної служби — громадянин України, який займає посаду державної служби в органі дипломатичної служби, одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та виконує встановлені для цієї посади функції з адміністративно-технічного забезпечення діяльності органів дипломатичної служби, а також дотримується принципів державної служби.

Адміністративні посади в суді — посади голови суду та заступника (заступників) голови суду, перебування на яких не звільняє від здійснення повноважень судді відповідного суду.

Аналітик БЕБ — це особа, яка має спеціальне звання БЕБ, основним завданням якої є здійснення кримінального аналізу з метою виконання завдань БЕБ.

Антикорупційна служба — публічна служба в державних правоохоронних органах, основним завданням яких є запобігання і розкриття корупційних правопорушень.

Атестування поліцейських — процедура оцінки ділових, професійних, особистих якостей, освітнього та кваліфікаційного рівнів, фізичної підготовки поліцейських на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри.

Безпосереднє військове керівництво — діяльність, спрямована на здійснення заходів щодо розвитку Збройних Сил України, їх

технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення, визначення основ їх застосування, а також управління ними.

«Біла книга» — докладна заява про політику, що представляє сформовану позицію органу влади за результатами проведення консультацій і врахування пропозицій/рекомендацій, сформульованих громадянами.

Виборна посадова особа місцевого самоврядування — громадянин України, який обраний на місцевих виборах, обраний або затверджений відповідною радою на посаду в ОМС на строк повноважень відповідної ради, працює в ОМС на постійній основі, одержує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету та виконує повноваження місцевого самоврядування, передбачені законом.

Відповідальність державного службовця — категорія ділової етики, що означає здатність державного службовця усвідомлювати і виконувати покладені на нього завдання та обов'язки, передбачати наслідки своїх вчинків, дій та бездіяльності, як для самостійної діяльності роботи, так і для суспільства в цілому.

Військова служба — державна служба особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаних із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності.

Військова форма одягу — комплект одноманітних за конструкцією та регламентованих за зовнішнім виглядом предметів одягу, взуття та окремих видів спорядження, встановлений для військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань.

Військовий капелан — особа, яка в установленому Законом України «Про Службу військового капеланства» порядку отримала мандат на право здійснення військової капеланської діяльності, уклала контракт про проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу (виключно на посадах Служби військового капеланства) та здійснює військову капеланську діяльність у підрозділах ЗСУ, НГУ, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Держприкордонслужби на підставах та в порядку, передбачених зазначеним законом.

Військові посадові особи — це військовослужбовці, які обіймають штатні посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або які спеці-

ально уповноважені на виконання таких обов'язків згідно із законодавством.

Військово-політичне керівництво ЗСУ — діяльність, спрямована на забезпечення реалізації політики держави у Збройних Силах України, політичних та стратегічних цілей у сфері оборони, принципів і напрямів розвитку Збройних Сил України.

Військово-політичне керівництво НГУ — діяльність, спрямована на забезпечення реалізації державної політики у сфері діяльності Національної гвардії України, політичних та стратегічних цілей, принципів і напрямів її розвитку.

Вице-прем'єр-міністр України — заступник глави Уряду України, який відповідно до Конституції забезпечує виконання Конституції України та законів України, актів глави держави і Кабінету Міністрів України, реалізацію повноважень Уряду у відповідних напрямках діяльності.

Внутрішньоапаратні функції — функції, що відображають роль державної служби у системі державного механізму, спрямовані на створення умов для ефективної діяльності державних органів, управлінського апарату.

Грейд — зарплатний рівень, що ґрунтується на класифікації посад державної служби в розрізі юрисдикцій та типів державних органів, сімей і рівнів посад державної служби та визначається з урахуванням положень статті 96 Кодексу законів про працю України.

Державна посада — посада в органах державної влади, що утворюється відповідно до Конституції та законів України, на яку покладено певне коло обов'язків щодо реалізації функцій держави, віднесених до повноважень відповідного органу, грошове утримання на якій здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Державна служба — вид публічної служби, державний правовий і соціальний інститут, який здійснює в межах своєї компетенції реалізацію цілей та функцій державних органів шляхом професійного виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків і повноважень, що забезпечують взаємодію держави та громадян у реалізації їх інтересів, прав і обов'язків.

Державний службовець — громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для

цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби.

Детектив БЕБ — службова особа БЕБ, уповноважена в межах компетенції, визначеної Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності БЕБ.

Дипломатична посада — визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця органу дипломатичної служби з установленими відповідно до законодавства посадовими обов'язками з виконання дипломатичних або консульських функцій.

Дипломатична служба — це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Дипломатичний ранг — це спеціальне звання, яке відповідно до Конституції України та Закону України «Про дипломатичну службу» присвоюється дипломатичним службовцям.

Дипломатичний радник державного органу — дипломатичний службовець, тимчасово відряджений МЗС до відповідного державного органу для виконання дипломатичних функцій та призначений на посаду дипломатичного радника, запроваджену в державному органі.

Дипломатичний службовець — громадянин України, який займає дипломатичну посаду в органі дипломатичної служби, одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням дипломатичних або консульських функцій, а також дотримується принципів дипломатичної служби.

Дисциплінарна відповідальність — вид відповідальності, згідно якої держслужбовці притягуються за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, визначених Законом «Про державну службу» та іншими нормативно-правовими актами у сфері державної служби, посадовою інструкцією, а також порушення правил етичної поведінки та інше порушення службової дисципліни.

Дисциплінарна справа — документ, що формується дисциплінарною комісією з метою збору інформації про обставини, які стали підставою для порушення дисциплінарного провадження, для визначення дисциплінарною комісією ступеня вини, характеру і тяжкості цього дисциплінарного проступку.

Дисциплінарне провадження — врегульована правовими нормами діяльність уповноважених суб'єктів, що здійснюється з метою повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин вчинення дисциплінарного проступку, виявлення причин та умов, що сприяли його вчиненню, встановлення наявності (відсутності) вини, її ступеня, а також інших обставин, що потребують з'ясування.

Дисциплінарне стягнення — засіб підтримання службової дисципліни, що застосовується за вчинення дисциплінарного проступку з метою виховання поліцейського, який його вчинив, для безумовного дотримання службової дисципліни, а також з метою запобігання вчинення нових дисциплінарних проступків.

Дисциплінарний проступок — протиправна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції.

Добір персоналу — 1) процес оцінки професійних якостей кола претендентів, визначення придатності кожного з них для виконання посадових обов'язків; 2) комплекс заходів, виконання яких має забезпечити відповідність індивідуально-психологічних особливостей кандидата на державну службу вимогам професійно-посадової діяльності в державних органах.

Загальні правила етичної поведінки — узагальнене зібрання професійно-етичних вимог щодо правил поведінки державних та муніципальних службовців, діяльність яких спрямована на служіння Українському народу і територіальній громаді шляхом забезпечення охорони та сприяння у реалізації прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Загальносистемні функції — функції, що відображають роль державної служби у суспільстві, спрямовані на реалізацію функцій і завдань держави, підтримки життєдіяльності суспільства.

«Зелена книга» — основний консультаційний документ про політику, запропоновану органом влади, який допомагає йому повернути увагу громадськості до проблем або можливостей, що виникають, а також з'ясувати ставлення громадян до можливих механізмів вирішення проблеми або використання наявних ресурсів.

Знаки розрізнення військовослужбовців — знаки (погони, нарукавні та нагрудні знаки, знаки на спину; знаки на головних уборах, зокрема кокарди, емблеми, орнаменти; гаптування; канти і лампаси; гудзики з символікою) на форменому одязі, призначені для позначення військових звань, посад, приналежності до держави, військового формування, виду Збройних Сил України, роду військ, служб, військових частин (підрозділів).

Імпічмент (англ. impeachment, від старофранц. empreechment — *осуд, обвинувачення*) — особливий порядок (процедура) обвинувачення вищих посадових осіб держави (президентів, міністрів, суддів та ін.) за грубі порушення ними законів до завершення терміну повноважень.

Індивідуальна політична відповідальність — вид публічної відповідальності за доручену сферу державного управління, наслідком якої може бути звільнення члена Кабінету Міністрів України з посади Верховною Радою України.

Категорія посад державної служби — класифікаційний підхід визначення місця посади в управлінській ієрархії, згідно з яким посади систематизуються залежно від порядку призначення, характеру та обсягу повноважень і необхідних для їх виконання кваліфікації та професійної компетентності державних службовців.

Керівник державного органу — посадова особа, яка, виходячи з характеру та змісту повноважень, очолює цей орган і несе персональну відповідальність за його роботу.

Керівник державної служби в державному органі — посадова особа, яка займає вищу посаду державної служби в державному органі, до посадових обов'язків якої належить здійснення повноважень з питань державної служби та організації роботи інших працівників у цьому органі.

Керівник служби в ОМС — посадова особа місцевого самоврядування, наділена повноваженнями з управління службою та організації роботи інших працівників у цьому органі відповідно до Закону України «Про службу в ОМС».

Класифікація посад державної служби — це процес розподілу посад державної служби та присвоєння їм класифікаційних кодів на основі віднесення посад до відповідних сімей та рівнів, визначених у Каталозі типових посад державної служби і критеріях віднесення до таких посад, затвердженому в установленому законодавством порядку.

Конкурс — відповідна змагальна процедура оцінювання кандидатів, що покликана визначити відповідність кандидатів встановленим вимогам, а також встановити рейтинг тих кандидатів, які пройшли всю процедуру оцінювання.

Консультант — працівник патронатної служби, що здійснює наукову експертизу, консультації і своєчасне забезпечення керівника необхідною інформацією з метою оперативного і якісного прийняття управлінського рішення. Консультанти також координують консультативну роботу з проблем відповідної галузі чи сфери публічного управління.

Контракт про проходження дипломатичної служби — письмовий договір, що укладається на визначений строк між громадянином України та Міністерством закордонних справ України для врегулювання правових відносин, що виникають між ними у зв'язку з роботою на посадах дипломатичної служби в органах дипломатичної служби.

Контракт про проходження служби в поліції — це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами.

Контрасигнація (лат. *contrasignatura* — *міністерський підпис*, від *contra* — *проти* і *signo* — *підписую*) — політико-правовий інститут, що забезпечує гарантії від зловживань з боку глави держави і глави уряду, через процедуру підписання рішень глави держави главою уряду та відповідним міністром, відповідальним за акт та його виконання, у випадках, передбачених конституцією.

Митна служба (служба в митних органах) — професійна діяльність придатних до неї за станом здоров'я, освітнім рівнем та віком громадян України, що пов'язана з реалізацією державної митної політики в частині створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захисту митних інтересів України.

Мілітаризована служба — публічна служба особливого характеру, що полягає у професійній діяльності службовців, які здійснюють професійну діяльність щодо реалізації функцій, прав і обов'язків державних органів в особливих умовах, спрямованій на забезпечення захисту життя і здоров'я людей, державної безпеки, безпеки громадян, оборони, захисту суверенітету, територіальної цілісності і недорканності України, боротьбу з корупцією.

Міністр (лат. minister — *слуга*) — а) посадова особа, яка очолює міністерство, спрямовує та координує діяльність центральних органів виконавчої влади; б) політичний діяч (політик), який за посадою є членом Кабінету Міністрів України.

Муниципальна служба (служба в органах місцевого самоврядування) — це публічна, професійна діяльність громадян України, які займають посади в ОМС, із забезпечення реалізації ТГ права на місцеве самоврядування та здійснення окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом.

Народний депутат України — обраний відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України.

Обмеження щодо державних службовців — низка спеціальних обмежень щодо державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямованих на попередження корупції і боротьбу зі службовими злочинами.

Очищення влади (люстрація) — це встановлена Законом України «Про очищення влади» або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Патронатна служба — вид публічної служби, функціональним призначенням якої є здійснення консультативно-дорадчих, аналітичних і комунікаційних функцій з метою забезпечення діяльності керівних працівників державних органів та органів місцевого самоврядування.

Підвищення кваліфікації — навчання з метою оновлення та набуття умінь, знань, навичок і здатності виконувати завдання та обов'язки, необхідні для провадження професійної діяльності на державній службі.

Підготовка публічних службовців — успішне виконання особою відповідної освітньо-професійної чи освітньо-наукової програми, що є підставою для присудження ступеня вищої освіти магістр за спеціальностями, спрямованими на провадження професійної діяльності на державній службі та на службі в ОМС, зокрема за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» галузі знань «Публічне управління та адміністрування».

Повноваження — закріплені за державним службовцем права та обов'язки, які у зв'язку із специфікою функцій, покладених на цю категорію громадян як представників держави, виразників публічного інтересу, мають особливий характер порівняно з громадянами, які не є державними службовцями, у т. ч. обов'язки нести відповідальність за наслідки виконання покладених на них повноважень.

Податкова служба (служба в податкових органах) — професійна діяльність придатних до неї за станом здоров'я, освітнім рівнем та віком громадян України, що пов'язана з формуванням державної податкової політики в частині адміністрування податків, зборів, платежів, реалізацією податкової політики, політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також із здійсненням контролю за додержанням податкового та іншого законодавства, контроль за яким покладено на податкові органи.

Політична відповідальність — один з видів публічної відповідальності (перед громадськістю, главою держави, парламентом), що настає за неспроможність державних органів та політиків розробляти та втілювати в життя державну політику.

Політична нейтральність — вимога щодо публічних службовців (крім виборних осіб та осіб, які займають політичні посади) при виконанні своїх службових повноважень дотримуватися політичної нейтральності, уникати демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань або поглядів, не використовувати службові повноваження в інтересах політичних партій чи їх осередків або окремих політиків.

Політична неупередженість — недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків.

Політична пропозиція — стратегічний документ, що розробляється з метою вирішення питань суспільно-економічного життя, що потребують визначення концептуальних засад державної політики, пріоритетів та стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку, послідовності дій, вибору оптимальних шляхів і способів розв’язання проблеми, проведення реформ, з урахуванням якого розроблятиметься подальша програма діяльності уряду.

Політичний діяч — посадова особа, яка забезпечує формування (вироблення) державної політики у відповідній сфері державного управління, до компетенції якої не входить здійснення адміністративних функцій та управління персоналом.

Політичні посади — один з видів посад публічної служби, що обіймаються політичними діячами (політиками). Політичний характер зазначеного виду посад визначається не лише партійністю особи, яка займає цю посаду, а й такими особливостями: 1) особливим порядком призначення на посаду, що регламентується конституцією; 2) особливим порядком звільнення з посади і припинення повноважень; 3) особливими видами відповідальності, що має ознаки публічної, переважно політичної за наслідки діяльності на посаді політичного діяча.

Поліцейська служба — державна служба особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень.

Поліцейський — громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції.

Помічник — працівник патронатної служби, який працює з документами, що надходять на ім’я керівника, або виходять після його підписання, готує інформаційні матеріали для виступів чи нарад, плани доповідей, проекти тощо.

Посада в ОМС — визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця органу місцевого самоврядування з установленими відповідно до законодавства посадовими обов’язками.

Посада державної служби — визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу з установленими відповідно до законодавства посадовими обов’язками у межах повноважень, визначених Законом України «Про державну службу».

Посади патронатної служби (лат. patronatus — *покровительство, опіка*) — посади радників, консультантів, помічників, прес-секретарів та інші посади, передбачені штатним розписом для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності керівників державних органів та органів місцевого самоврядування, на які самостійно добирають та приймають осіб поза конкурсом керівники цих органів.

Посади фахівців з питань реформ — посади державної служби категорій «А», «Б» і «В», військові та дипломатичні посади з посадовими обов'язками, що передбачають, зокрема, підготовку та проведення реформ у відповідних сферах (визначення проблем, підготовка пропозицій та планів заходів щодо їх розв'язання, підготовка проектів відповідних актів законодавства, організація та участь у виконанні згаданих планів заходів, оцінювання результатів їх реалізації, здійснення інших аналітичних функцій), а також виконання основних завдань, пов'язаних із стратегічним плануванням діяльності державного органу, забезпеченням формування та/або реалізації державної політики у відповідних сферах, на які поширюються спеціальні умови оплати праці в рамках загальної системи оплати праці державних службовців.

Посадова особа — особлива категорія службовців державних органів, діяльність яких має владно-розпорядчий характер і спрямована на організацію та забезпечення ефективної праці службовців, інших учасників службових відносин.

Постійна поліцейська комісія — постійно діючий колегіальний орган, що утворюються в центральному органі управління поліцією та в її територіальних (міжрегіональних) органах (закладах, установах) для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції.

Правовий статус державного службовця — правовий інститут, що складається із сукупності прав, обов'язків, свобод, обмежень, відповідальності, що встановлені законами і гарантовані авторитетом держави.

Правоохоронна служба — професійна службова діяльність громадян у правоохоронних органах, служба в установах, що здійснюють функції стосовно забезпечення безпеки, законності та право-

порядку, боротьби зі злочинністю, захисту прав і свобод людини і громадянина.

Працівники дипломатичної служби — дипломатичні працівники та адміністративно-технічні працівники системи органів дипломатичної служби.

Президент України — глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина.

Прем'єр-міністр України — глава Уряду України, який відповідно до Конституції керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує діяльність Уряду забезпечення здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України, та здійснення інших повноважень, покладених на Уряд.

Прес-секретар — працівник патронатної служби, який здійснює зв'язок керівника органу публічної влади та його заступників із засобами масової комунікації та громадськістю.

Прикордонна служба — вид публічної служби, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком осіб, пов'язаних із забезпеченням недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Присяга державного службовця — морально-етичний інститут, що в концентрованому вигляді формулює засадничі вимоги до державних службовців, їхньої діяльності, дає чіткі підстави для спільного, єдиного розуміння цілей, завдань державного управління кожним державним службовцем та своєї конкретної ролі у складному механізмі державної влади.

Прокурорська служба — вид публічної служби, що здійснюється прокурорами, які виконують встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Професійна компетентність — здатність особи у межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку.

Професійне навчання — набуття та вдосконалення професійних знань, умінь та навичок учасників професійного навчання, що забезпечує відповідний рівень їх професійної кваліфікації для їх професійної діяльності.

Професійний розвиток — безперервний, свідомий, цілеспрямований процес особистісного та професійного зростання, що базується на інтеграції знань, умінь і компетентностей.

Проходження державної служби — низка ключових етапів, які в сукупності становлять процес перебування державного службовця на посаді: організація добору кадрів, переміщення працівників службою, присвоєння їм рангів і стимулювання праці, оцінювання результатів службової діяльності, припинення державної служби.

Публічна служба — правовий і соціальний інститут служби в державних і недержавних суб'єктах публічної влади (державних органах, органах місцевого самоврядування та інших органах, що здійснюють функції держави або місцевого самоврядування), працівники яких наділені публічно-правовим статусом.

Радник — працівник патронатної служби, основним завданням якого є здійснення аналітичного забезпечення діяльності керівника органу публічної влади.

Ротація — планове заміщення посад дипломатичної служби в органах дипломатичної служби посадовими особами дипломатичної служби.

Система особистих заслуг (англ. merit system — система заслуг) — модель, згідно якої прийняття на державну службу здійснюється не за бюрократичними чи політичними рекомендаціями та вказівками, а на підставі ділових і особистих якостей, компетентності кандидата, результатів іспитів.

Служба безпеки України — державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина:

- 1) протидію розвідувально-підривній діяльності проти України;
- 2) боротьбу з тероризмом;
- 3) контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури;

4) охорону державної таємниці.

Служба в Державній кримінально-виконавчій службі України — державна служба особливого характеру, що відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції, та на яку покладається завдання зі здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Служба в ДБР — публічна служба особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України.

Служба військового капеланства — окрема структура у складі ЗСУ, НГУ, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Держприкордонслужбі, що складається з органів управління Служби військового капеланства, військових капеланів і утворена з метою організації заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців, працівників та членів їх сімей у мирний і воєнний час.

Служба зовнішньої розвідки України — державний орган, що здійснює розвідувальну діяльність у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній сферах.

Служба судової охорони — державний орган у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах, зокрема припинення проявів неповаги до суду, охорони приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу.

Служба цивільного захисту — публічна служба особливого характеру, покликана забезпечувати пожежну охорону, захист населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідацію їх наслідків у мирний час та в особливий період.

Службова кар'єра — суб'єктивно усвідомлені власні судження працівника про своє трудове майбутнє, очікувані шляхи самовираження та задоволення працею.

Службове розслідування — діяльність, що проводиться з метою визначення наявності вини, характеру і тяжкості дисциплінарного проступку державного службовця.

Службовець місцевого самоврядування (муніципальний службовець) — службовець місцевого самоврядування — громадянин України, який займає посаду в ОМС, одержує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету та виконує встановлені для цієї посади обов'язки, пов'язані з виконанням завдань і функцій місцевого самоврядування щодо:

- а) підготовки проектів актів ОМС та їх посадових осіб, організації виконання таких актів та контролю за їх виконанням;
- б) надання адміністративних послуг;
- в) управління комунальним майном, майном спільної власності ТГ сіл, селищ, міст;
- г) управління персоналом в ОМС;
- г) здійснення інших завдань і функцій місцевого самоврядування, визначених законом.

Солідарна політична відповідальність — фундаментальний принцип урядової діяльності, спільна і рівна політична відповідальність кожного члена уряду перед парламентом.

Спеціалізація — профільна спеціалізована підготовка державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування з метою набуття здатності виконувати окремі завдання та обов'язки, необхідні для професійної діяльності на державній службі та на службі в ОМС.

Спеціалізована служба — вид державної служби, що здійснюється в державних органах, окрім їх апарату, повноваженням яких властива галузева специфіка, а службовці виконують особливі (спеціальні) функції.

Суддя — громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

Тип ділової кар'єри — різновид кар'єрного зросту державного службовця за видом діяльності, спрямованістю, місцем проходження державної служби та іншими класифікаційними ознаками.

Функції державної служби — складові змісту діяльності інституту державної служби, що відображають його роль і призначення в суспільстві, зумовлені цілями, що стоять перед державою, та спрямовані на ефективне функціонування органів державної влади, реалізацію інтересів прав і свобод громадян.

Цивільний захист — функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період.

Навчальне видання

Малиновський Валентин Ярославович

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА В УКРАЇНІ

Підручник

Керівник видавничих проєктів: Ястребов А.О.

Друкується в авторській редакції

Дизайн обкладинки: Тишківська Н.М.

Комп'ютерна верстка: Тишківська Н.М.

Підписано до друку 10.08.2024 р.

Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Умовн. друк. аркушів — 27,67.

Обл.-вид. аркушів — 24,23.

Тираж 300 прим.

ТОВ «Видавничий дім «КОНДОР»

Свідоцтво серія ДК № 5352 від 23.05.2017 р.

03067, м. Київ, вул. Гарматна, 29/31

тел./факс (044) 408-76-17, 408-76-25

www.condor-books.com.ua